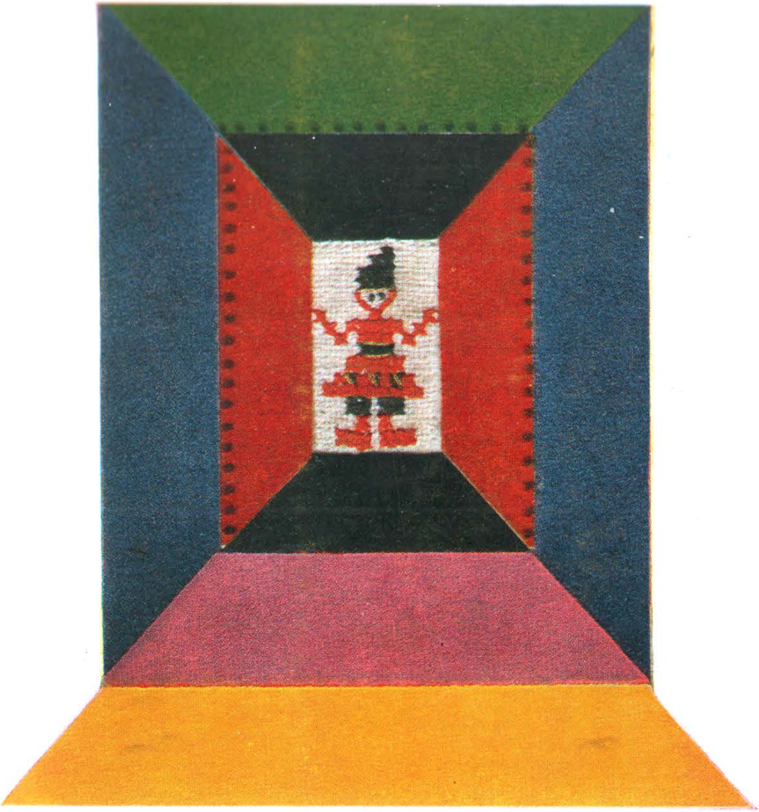

Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU

Coperta:
LENA CONSTANT
Motiv decorativ

Secolul 20 Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU, ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU, DAN HĂULICĂ REDACTOR-ȘEF, GEORGETA HORODINCĂ REDACTOR-ȘEF ADJUNCT, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA SECRETAR GENERAL DE REDACȚIE

12
1967

SUMAR

**REPUBLICA
1947 — 1967**

GIULIO CARLO ARGAN: Modernitate și istorie • 3

MIHNEA GHEORGHIU: **20** • 5

ROMÂNIA — Hărnicie, înțelepciune, farmec:

MĂRTURII ALE PRESTIGIULUI NOSTRU ÎN STRĂINĂTATE • 7

Prezența vie a literaturii române peste hotare • 25

FRANZ KAFKA
AMERICA

roman, în românește de Pop Simion și Erika Voiculescu • 27

PAVEL CÎMPEANU: *Un alt Kafka* • 90

MONTREAL '67

Expoziția internațională, foto-reportaj realizat de Mariana și Florin Dragu • 98

MOMENTE LIRICE

PETR BEZRUČ: *Eu*, poem, în românește de Virgil Teodorescu • 104

KASSÁK LAJOS: *Salonul 23*, poem, în românește de Aurel Buteanu, • 108

IVO ANDRIĆ: *În zbor deasupra mării; Vacanța în Sud; Vinul* — schițe, în românește de Sanda Nenoiu • 111

BELLA AHMADULINA

Despre tînăra poezie sovietică, interviu la Moscova, de Madeleine Fortunescu (*Exclusivitate* Secolul 20) • 122

BELLA AHMADULINA: versuri, în românește de Madeleine Fortunescu • 125

•

HENRY JAMES: *Autenticitate* — nuvelă, în românește de I. Dragomir • 129

ROGER LEMELIN: *Drumul crucii*, nuvelă, în românește de Petronela Negoșanu • 146

•

CORNELIA COMOROVSKI: *Convorbire cu René Wellek* • 155

EVOCĂRI

GEORGE HANGANU: *La cursurile lui Valéry* • 158

MICHAELA ELEUTHERIADE: *Bissière: «Pictez ca să fiu mai puțin singur . . .»* • 162

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVĂ UNIVERSALĂ

D. DUMITRU: *Joc terț — joc secund* • 166

CRONICA LITERARĂ

SIMONA DRĂGHICI: *Premiul Pulitzer* • 173

CRONICA TRADUCERILOR

EDGAR PAPU: *Poezia germană modernă* • 178

CĂRTI • IDEI • OPINII • 181

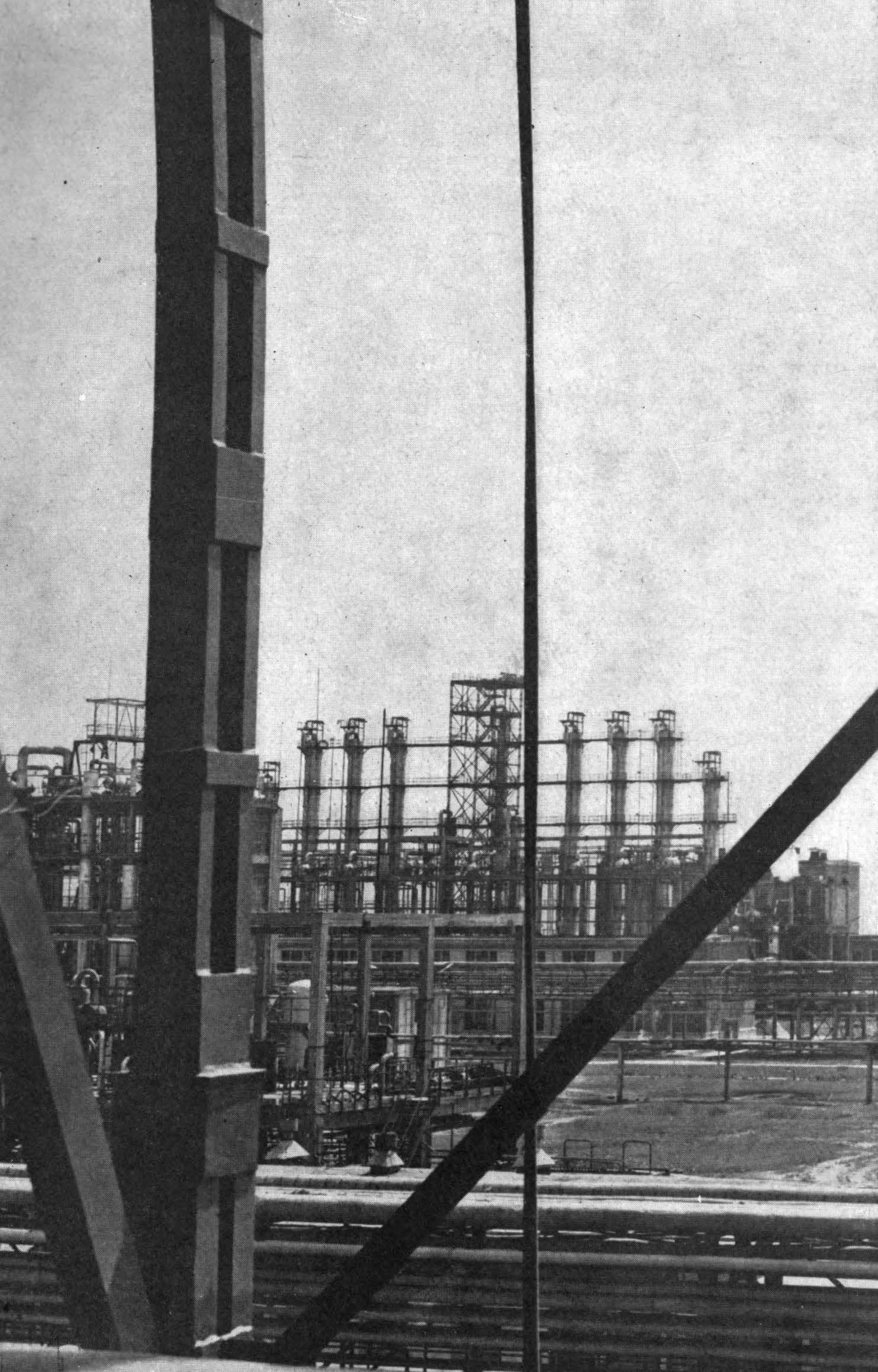

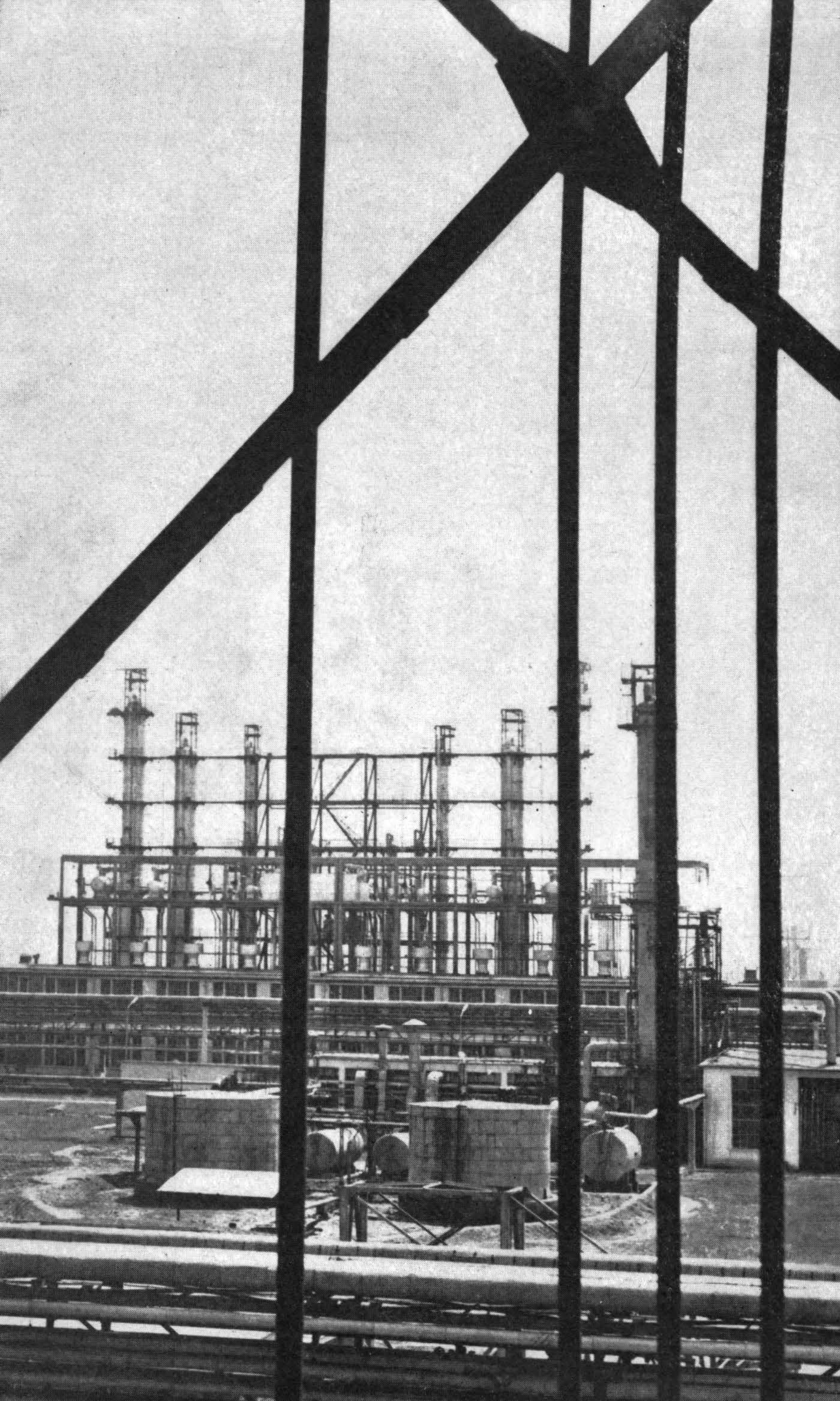

GIULIO CARLO ARGAN

MODERNITATE ŞI ISTORIE

Încă de la prima întrevedere, la Bucureşti, cu colegii romani, am înţeles că, în România, problemele culturii au o pondere şi un aspect politic. Tema discuţiilor noastre era arta lui Brâncuşi şi, într-adevăr, însemnătatea mondială a operei acestui sculptor, cel mai de seamă al secolului nostru, era considerată drept un factor al semnificaţiei şi al « ponderii politice » a pe care o are România în lumea modernă. Ceea ce înseamnă mult mai mult decît revendicarea unei glorii naţionale: este semnul unei conştiinţe profunde, vitale, despre valoarea istoriei. În lumea modernă, singurele procese cu adevărat istorice sînt procesele revoluţionare. Numai acele ţări care au trăit o experienţă revoluţionară pot avea o profundă conştiinţă istorică. România a trăit o asemenea experienţă revoluţionară; şi de aceea este o ţară *modernă*, tocmai pentru că este o ţară *istorică*.

România este deci o ţară în care antiteza dintre *istorism* sau o cultură umanistică şi *tehnologia industrială*, antiteză ce apare ca imposibil de soluţionat în ţările Europei occidentale, nu numai că nu are sens, dar nici măcar nu poate fi concepută. În realitate, adevărata antiteză nu este aceea dintre istorism şi tehnologie industrială, ci aceea dintre istorism şi capitalism. Acolo unde capitalismul nu are forţa de a o face, progresul tehnic se reafirmă în istorie şi constituie un aspect al dezvoltării sale. În România, dezvoltarea tehnologică se face simţită ca produs al ideologiei socialiste şi aceasta, prin originea sa umanistă şi iluministă, este o ideologie *de tip european*. De aceea, în scurtul meu popas în România, am încercat emoţia regăsirii acelei Europe *istorice* pe care am cunoscut-o şi am iubit-o în tinereţe, înainte de fascism şi de război — o emoţie tînără şi plină de elan şi nu una bătrînă şi în declin. Şi m-am întors cu gîndul spre acel titlu, profund adevărat, al unei cărţi scrise de marele meu prieten Carlo Levi : « Viitorul are o inimă străveche ».

MIHNEA GHEORGHIU

20

Republica noastră e la anii falnici douăzeci.

Era atunci, la naşterea ei, o iarnă aspră, cu gări încă năpădite de moloz şi cu drumuri desfundate de urmele tunurilor grele, cu hambare sărace şi spitale rău încălzite. Dar şi cu şantiere vuind de glasuri tinere şi cu uzine şi şcoli în construcţie, pe schelele cărora, cu litere mari roşii, brigadierii vesteau deceniilor ce vin naşterea unui stat românesc istoriceşte nou, rezultat al schimbărilor revoluţionare trăite şi făurite de poporul nostru, sub conducerea partidului său comunist.

De atunci şi pînă azi, lumea contemporană recunoaşte şi consemnează glorioasa epocă istorică de progres şi prosperitate a României socialiste, ale cărei trainice poziţii şi perspective s-au arătat pe larg la Conferinţa Naţională a partidului, din decembrie 1967. Enumerarea lor are valoarea bilanţului unui gigantic program de edificare patriotică, aşa cum apare din *Raportul cu privire la măsurile de perfecţionare a conducerii şi planificării economiei naţionale şi la îmbunătăţirea organizării administrativ-teritoriale a României*, prezentat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu. Prin urmare, în România: « socialismul a învins definitiv atît la oraşe cît şi la sate ; a fost lichidată pentru totdeauna exploatarea omului de către om ; s-au dezvoltat forţele de producţie, a crescut întregul potenţial economic al ţării ; relaţiile socialiste s-au consolidat în întreaga economie

națională ; s-au îmbunătățit neîncetat condițiile de viață materială și spirituală ale tuturor categoriilor populației ; cultura a cunoscut o amplă răspîndire în mase, contribuind la lărgirea orizontului de cunoștințe al oamenilor muncii ».

La această aniversare, oamenii muncii din țara noastră se prezintă deci cu satisfacția unui mare și incontestabil triumf moral și material.

Secretul acestui succes istoric e simplu și profund, ca o lege firească ; el constă în faptul că, într-o perioadă relativ scurtă, cauza partidului a devenit cauza întregului popor român. Această trăsătură caracteristică înfloririi social-politice și economice a României îmbogățește tezaurul socialismului contemporan cu exemplul unei noi națiuni socialiste biruitoare, servind cauzei păcii și securității internaționale.

În concepția partidului și statului nostru, eforturile neslăbite pentru propășirea materială și spirituală a poporului, pentru înflorirea orînduirii socialiste, « nu pot fi în nici un caz interpretate ca o poziție de închistare naționalistă, ca o ignorare a intereselor cauzei generale a socialismului. Dimpotrivă, cu cît fiecare țară socialistă devine mai puternică și înfloritoare, cu cît fiecare partid comunist rezolvă mai bine problemele construcției noii orînduiri, cu atît este mai puternic întregul sistem mondial socialist, este mai trainică solidaritatea internaționalistă, mai vie influența socialismului în lume ».

În practica de două decenii a edificării noii noastre societăți, o importantă și originală contribuție constructivă au adus reprezentanții spiritualității noastre românești, oamenii de artă și cultură din toate ariile creației, purtătorii de cuvînt ai valorilor și surselor de valori culturale, al căror păstrător și promotor milenar este poporul nostru. Înconjurînd cu multă grijă și cu profundă stimă pe oamenii de artă și cultură, partidul, poporul așteaptă din partea creatorilor noi opere care să contribuie la sădirea în conștiința generațiilor tinere a unor virtuți morale nobile, a patriotismului, a unor înalte idealuri umaniste. În realizarea acestui țel, creația artistică și literară a României socialiste, aduce structura bogată a unei mari și luminoase tipologii reprezentative și a unei expresii de o varietate de stiluri remarcabilă.

Zestrea literaturii naționale și a naționalităților conlocuitoare care trăiesc de veacuri pe meleagurile patriei românești, în pas cu frontul civilizației contemporane în care România avansează ca un factor activ, impune gîndirii noastre critice obligația de a situa literatura română, producțiile ei cele mai bune, în contextul creațiilor durabile ale literaturii europene și universale, cu drept de cetate. Prin sfera ei de cuprindere și prin lanțul influențelor publice pe care e chemată să-l acționeze conștient, literatura națională oferă umanității de azi argumentele unei gîndiri noi și suverane, cu adînci și milenare rădăcini în tradiția culturii europene, oglinda unei națiuni socialiste în progres. În același timp nu poate fi concepută izolarea acestui elan al cugetului, de progresul artistic și cultural al altor națiuni europene și extracontinentale, de cele mai valoroase realizări ale literaturii universale, clasice și contemporane. Dimpotrivă, osmoza valorică, îmbogățirea experienței creatoare și pînă la urmă cunoașterea reciprocă prin acest nobil limbaj, constituie o obligație liber consimțită a epocii noastre și pe deplin justificată între toate țările. Un rol important îl au, în această direcție, acordurile și aranjamentele culturale dintre țara noastră și alte țări, precum și contactele directe dintre personalitățile artistice. În acest scop, traducerile literare aduc, în continuare, mari servicii acestor schimburi de valori, între state. Ele se completează în mod fericit cu editarea unor studii de literatură universală, cu utilizarea mijloacelor informației de masă în popularizarea oamenilor și ideilor ce ne reprezintă.

În vremea noastră, activitatea ideologică exercită o mare influență asupra vieții politice și sociale. Volumul și repeziciunea mișcării ideilor a crescut enorm în ultimii douăzeci de ani. Raportul Secretarului general al C.C. al P.C.R. arată că: «în procesul evoluției societății noastre spre comunism, o importanță tot mai mare dobîndește gîndirea socială, dezvoltarea creatoare și răspîndirea în mase a concepției noastre despre lume și viață, generalizarea teoretică a practicii sociale, creația artistică și culturală, ridicarea conștiinței maselor, cultivarea ideilor umaniste ale comunismului».

De aceea, pentru scriitorii şi ziariştii noştri, pentru slujitorii tuturor artelor, este un nou prilej de mulţumire, faptul că, în viitor, Uniunile de creaţie vor juca un rol principal în exercitarea drepturilor şi îndatoririlor artei şi culturii româneşti, sub îndrumarea directă a conducerii partidului, a cărui dragoste şi înţelepciune au condus cultura, progresul nostru social pe o treaptă superioară.

Revista de literatură universală « Secolul 20 », a Uniunii Scriitorilor din Republica Socialistă România, împlineşte, în iarna aceasta, şapte ani de muncă pasionată şi de succese în direcţia realizării obiectivelor culturale pentru care a fost creată. Colegiul său redacţional îşi exprimă satisfacţia de a fi lucrat pentru îndeplinirea sarcinilor pe care şi le-a propus, parte integrantă din efortul scrisului românesc în procesul evoluţiei republicii noastre, în ultimele două decenii, spre socialism şi comunism.

Patriei iubite şi poporului român pe care artele noastre îl slujesc cu credinţă, tinerei Republici şi conducătorilor ei, să le înălţăm, cu toată căldura inimilor noastre, urarea tradiţiei din colindele strămoşeşti : la anu' şi la mulţi ani !

ROMÂNIA

hărnicie

înțelepciune

farmec

MIGUEL J. ASTURIAS

Premiul Nobel pentru literatură

Vizitele în România au fost pentru mine foarte importante. Am dobîndit la voi certitudini fundamentale. Am cunoscut o țară care nu este un gigant geografic, o țară cît a mea, cu o cultură mare, pe care a știut să-și restructureze destinul economic, politic și social, racordînd întreaga sa bogăție materială și spirituală la coordonatele edificiului colectiv. Fenomenul mi s-a părut de o simplitate zguduitoatre. După luarea puterii de către poporul român, tot ce i-a dăruit generoasa natură și nu mai puțin generoasa și milenara sa existență și gîndire fertilă, toată această bogăție a devenit a mulțimii care a creat-o, a poporului român, cu rădăcinile sale sănătoase implîntate statornic în pămîntul bogat și în ideile progresiste ale înaintașilor. Și de aici totul a fost, cum spuneam, simplu: bogăția a devenit a culturii pe care se bizuie, a sănătății care o valorifică, a luminii care o face să strălucească, adică a ideilor în numele cărora au ostenit din totdeauna cei care le produc pe toate.

România, o țară cît a mea, a dat, tocmai de aceea o lecție, definitivă dacă vreți, o lecție care mi-a justificat eforturile de pînă la cunoașterea

ei și de atunci înainte, mereu. Am înțeles ce trebuie făcut pentru mai binele țării mele. A fost o mare lecție foarte completă. La tonicul beneficiului de idei s-a adăugat frumusețea ambianței, bogăția artistică, de o rară generozitate, dragostea aceasta aproape în întregime românească pentru flori, pentru copii, pentru femei, pentru frumos într-un cuvînt. Acum nu mă mai surprinde nimic. Știu pentru totdeauna că românii sînt latini în primul rînd și le înțeleg astfel toate defectele deopotrivă, care sînt latine. Mă simt de aceea în România întotdeauna ca acasă, așa cum sper să fie țara mea, cînd și acolo va fi ca în România.

KONSTANTIN FEDIN

N-o să uit niciodată zilele minunate petrecute în această țară atît de plină de poezie. Spunînd aceasta nu mă gîndesc numai la peisajele minunate pe care le-am contemplat. Pentru mine frumusețea acestei țări se identifică cu soarta poporului care, după încercări grele, și-a făurit o viață și o cultură nouă. Cît de frumos mi-a părut poporul român cu energia și vigoarea sa, nutrind o credință nețărmurită în viitor ! Am vizitat universități și institute de învățămînt superior, am stat în mijlocul muncitorilor, am văzut femei și bărbați absorbind cu sete cunoștințe noi, descifrînd tainele științei, artei și literaturii. Poporul român este chemat să obțină noi succese, ceea ce îi doresc și eu alături de toate bucuriile cu putință.

GRAHAM GREENE

Ceea ce mi-a plăcut în primul rînd în țara dumneavoastră este lumina. Lumina crepusculului care face din cîmpul de porumb ce se așterne la picioarele mele o mare de aur, lumina noilor construcții de la Mamaia care exprimă cu adevărat bucuria de a trăi, lumina pe care o găsești peste tot pe fețele românilor. Am fost adînc impresionat de însuflețirea și de aspectul vesel al Constanței. Această lumină am regăsit-o în egală măsură și în alte locuri, acolo unde am văzut tablourile lui Andreescu, Luchian, Petrașcu și Ciucurencu, pînze și pictori din păcate necunoscuți în Anglia, deși meritul lor este incontestabil.

SALVATORE QUASIMODO

Premiul Nobel pentru literatură

Dragostea pentru cultură este foarte puternică în România, țară cu o dezvoltare cetățenească și politică dintre cele mai avansate, în lumea contemporană.

ROCKWELL KENT

A cunoaște arta și cultura românească înseamnă a face un pas însemnat pe calea îndrăgirii vieții. Remarcabil în România este respectul adînc față de tradiție, vădit în restaurarea lucrărilor istorice de artă, în comemorarea eroilor și a personalităților neglijate odinioară, în încurajarea artelor populare.

PIERRE DE BOISDEFFRE

Mulți francezi au fost vreme îndelungată uimiți constatînd că în extremul orient al Europei, dacii și-au putut menține cultura și credința de-a lungul unor secole întregi de invazii. Un nou subiect de uimire și admirație este constatarea dezvoltării artei, culturii și literaturii lor, care astăzi se situează în primele rînduri ale culturii europene.

Lord BOYD ORR

Premiul Nobel pentru pace

Am vizitat împreună cu soția mea în vara anului 1962 Bucureștiul cu intenția de a mă întîlni cu reprezentanții comerțului exterior al României. Doream să am această întîlnire pentru a găsi căile și mijloacele

cele mai adecvate în vederea creșterii schimburilor comerciale dintre România și Marea Britanie. La București am avut prilejul și plăcerea să mă întîlnesc cu domnul Ion Gheorghe Maurer, primul ministru al României și cu alți miniștri în vederea discutării relațiilor comerciale și de altă natură, urmărind să ducă la o creștere a relațiilor cu Marea Britanie. Am făcut un valoros schimb de păreri și discuțiile s-au desfășurat într-un spirit de perfectă înțelegere.

Eram interesați de asemenea să vedem cum funcționează organele de conducere, de stat și populare din România, cum sînt administrate orașele românești. Prima noastră impresie a fost aceea a unui ocean de flori pe drumul de la aeroportul Băneasa pînă în centrul Bucureștiului. A fost cea mai frumoasă plimbare pe care am făcut-o vreodată și Bucureștiul cel mai frumos oraș pe care l-am văzut în ultimii ani. Aceeași desfășurare de flori am văzut-o pretutindeni în oraș. De aceea am numit Bucureștiul «orașul florilor».

Comparînd ceea ce am văzut cu ceea ce știam din unele lecturi despre standardul de viață dinainte de război al poporului român trebuie să spun aici că am constatat o importantă creștere a nivelului de viață al poporului român în condițiile noului regim. Am fost apoi impresionat de numărul mare de case recent construite și de ritmul rapid al construcțiilor.

Industria petrolieră și celelalte industrii se dezvoltă în România într-un ritm foarte înalt. Iată de exemplu industria de tractoare. Cum altădată România importa din Occident mașini agricole și tractoare, guvernul român a hotărît după război înființarea unei fabrici de tractoare. În curînd această uzină a reușit să acopere necesitățile de mașini agricole pe măsura dezvoltării agriculturii românești. Iar astăzi mii și mii de tractoare sînt exportate în alte țări.

Poporul, oamenii pe care i-am întîlnit pe stradă erau bine îmbrăcați, pe fața lor se citea sănătatea, bucuria. Hotelul în care am fost găzduiți la București, hotel Athénée Palace, unul din cele mai bune hoteluri din lume, este renumit pentru bucătăria sa și pentru serviciul prompt și curtenitor față de străinii care vizitează România. Aceasta constituie o atracție în plus pentru turiști.

Impresia noastră generală este aceea că România se află pe drumul prosperității, că este vorba de o țară industrializată în care se constată o creștere vădită a standardului de viață și a nivelului cultural și educativ.

LEONID LEONOV

Am avut norocul să petrec aceste zile pe teritoriul minunatei dumneavoastră țări, cînd ea marchează data jubiliară a marelui ei scriitor activist pe tărîm social și tovarăș fermecător, Zaharia Stancu.

Este cu adevărat binecuvîntată șederea noastră sub acest bun și bătrîn soare pentru că fiecare cifră de pe cadranul zilei cuprinde clipe irepetibile și unice, clipe de bucurie și încîntare, înțelepciune și farmec. Noi am pășit într-o etapă deosebit de importantă... Am convingerea că literatura ar putea să joace azi rolul util de radar. Asemenea muncă este pe cît de plină de răspundere pe atît de importantă.

FRITZ MAHLER

Vizitatorul României nu poate să nu fie impresionat de intensitatea vieții muzicale. În această țară poporul român este mîndru că are cinci opere și optsprezece orchestre simfonice, care dau spectacole și concerte într-o stagiune de un an.

MOHAMED EL FASSI

Președintele Consiliului executiv al UNESCO
Rectorul Universității din Rabat

Unul din lucrurile care m-a frapat cel mai mult în această țară este impresia de forță ce se degajă din industrializarea masivă a țării. Pretutindeni, în Dobrogea, în Oltenia, la poalele munților, am văzut, împlîntate în peisajul citadin sau rural, vaste combinate chimice, combinate de fibre sintetice sau de aluminiu, fabrici de mașini și de utilaje. Forța care emană din aceste mari întreprinderi insuflă românilor o mare încredere în puterile lor.

Convorbirile pe care le-am avut cu personalități ale statului român mi-au permis să-mi dau seama odată mai mult de drumul ascendent pe care s-a angajat România, de siguranța și fermitatea cu care este condusă viața economică și culturală a țării.

BORIS POLEVOI

Impresiile mele despre România își au începutul cu mulți ani în urmă. Cînd am trecut pe aici ca ostaș sovietic, în manta militară, vedeam o țară frumoasă, un adevărat caleidoscop de peisaje fermecătoare. Mi-am dat seama că natura atît de bogată și atît de frumoasă slujea atunci drept cadru vieții unui popor sărac și exploatat. România era pe atunci țara contrastelor, țara în care luxul și huzurul capitaliștilor și al moșierilor contrastau brutal cu sărăcia oamenilor muncii. Așa mi-a rămas în minte România pe care am văzut-o în prima mea călătorie Dar, îmi rămăsese în minte și ca patria unui popor harnic și cu suflet nobil.

Reîntîlnind în acești ani România, am revăzut aceeași fermecătoare natură, aceleași minunate peisaje, de data aceasta însă devenite leagănul unei munci creatoare, entuziaste. M-am reîntîlnit cu o țară complet nouă, o țară care construiește socialismul. Aceasta nu este doar o constatare a sufletului meu, ci o realitate care se impune.

În toate locurile pe unde am călătorit, începînd cu Tulcea și terminînd cu Clujul, am văzut cum se amplifică imaginea nepieritoare a frumuseților construcției socialiste. Am simțit o mare satisfacție să văd cum sub conducerea înțeleaptă a Partidului Muncitoresc Român, poporul dumneavoastră obține succese din ce în ce mai mari pe drumul luminos al socialismului. Tot ce am văzut în România a fost pentru mine un prilej de mîndrie și de bucurie, fiindcă succesele țării dumneavoastră fac încă o dată dovada forțelor de neînvins ale socialismului.

MALCOLM ADISESIAH

Aș dori să consemnez un lucru ce m-a impresionat profund în țara dumneavoastră. E vorba de sensul nou pe care România îl acordă conceptului de cultură. Locul masiv pe care cultura îl ocupă în viața obștească din România, pe un picior de egalitate cu viața economică și cu cea politică,

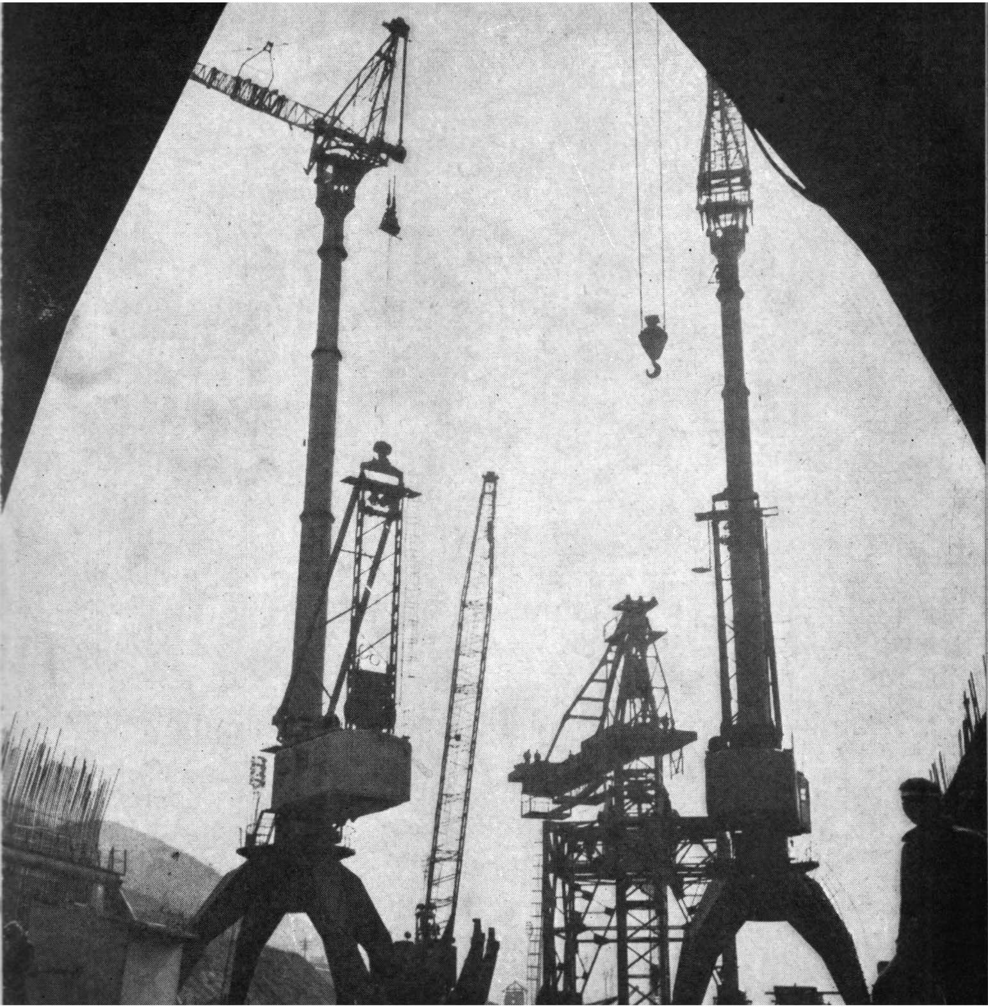

subliniază limpede această semnificație. De aici, cred eu, decurge și noua concepție, justă și de mari posibilități, pe care o aveți în politica de relații culturale cu celelalte state.

HENRI PETER MATTHIS

Am văzut o țară frumoasă și bogată, am cunoscut mulți oameni buni și ospitalieri — am fost profund și viu impresionat de istoria pasionantă a poporului român, de poezia românească, arta și muzica populară, de evoluția politică și socială precum și de noua literatură, dramaturgie și muzică. Ca un rod al vizitelor mele în România, am scris cartea *Bogății românești* (în suedeză în 1951). Iar după aceea am scris, de asemenea, în repetate rînduri diferite articole despre aspecte din România, în deosebi despre cultura română, în revista Asociației romåno-suedeze *Sverige-Rumänien* (1951—58).

MARIO BENEDETTI

Am găsit în România o fărîmă dintr-o lume familiară nouă, latino americanilor.

Auzisem vorbindu-se multe despre țara dumneavoastră, o bănuiam mîndră și bogată, cu un popor harnic și curajos, dar realitatea — o dată ce ai pășit pe pămîntul românesc — întrece orice imaginație. România este o țară modernă în plină dezvoltare economică și culturală. Cu prilejul manifestărilor ocazionate de comemorarea a 75 de ani de la moartea lui Mihai Eminescu, poetul național al românilor, am cunoscut pretutindeni pe unde am trecut — în Dobrogea, Moldova, Transilvania ca și în București — aș spune fără nici o exagerare « miracolul economic românesc». Pretutindeni am constatat înnoiri viguroase și aceasta în toate domeniile vieții. Centrele puternice ale industriei românești din Moldova și celelalte provincii sînt un indiciu că România este o țară

avansată. Agricultura românească mi s-a părut de asemenea în plină dezvoltare.

Ceea ce m-a impresionat în mod deosebit a fost însă setea de cultură a românilor, concretizată în numeroase instituții culturale, școli, universități, reflectată în artă și literatură. Și peste tot am întîlnit în România oameni harnici, inteligenți care-și făuresc continuu un nou destin cu convingerea că zidesc o lume mai bună, lumea socialismului.

• TORAO MIYAGAWA

În cele trei săptămîni petrecute în România am văzut multe dintre realizările obținute de poporul dumneavoastră în diferite domenii de activitate, dar, firește, ca om de artă, ceea ce m-a impresionat îndeosebi a fost nivelul înalt al culturii românești. De altfel nivelul cultural este un indiciu sigur al dezvoltării unei țări. Am vizitat în România muzee locale unde întîlnești adevărate comori de artă, păstrate cu cea mai mare grijă, ca la Muzeul memorial « Grigorescu», muzeul de antichități din Constanța, muzeul etnografic din Cluj și multe altele. Voi căuta să popularizez cît mai mult aceste opere în țara mea și, în general, să fac prețuită și iubită arta și cultura înaintată a poporului român.

• DYMPHNA CUSACK

Ce pasionat de cultură este poporul român ! Și ce largi posibilități de însușire a comorilor culturale are ! Pentru mine, cea mai mare plăcere a fost să vizitez casele de cultură de la sate și să găsesc acolo, palpitînd de viață, dragostea pentru muzică, joc, teatru, poezie. Vorbind cu oamenii la Rășinari, la Săliște, prin satele din jurul Brăilei, mi-am dat seama că, într-adevăr, cultura a pătruns adînc în popor.

Am întîlnit pretutindeni tineri ai unei generații crescute într-o atmosferă în care orice tînără știe că toate drepturile ce-i erau odinioară rezervate numai fratelui, sînt astăzi și ale ei.

Dr. P. FRAISSE

Am avut prilejul să vizitez România în două rînduri, respectiv în anii 1960 și 1963, prima oară ca invitat al Institutului român pentru relațiile culturale cu străinătatea și a doua oară în calitate de membru al unei delegații a Universității din Paris.

Cu acest prilej am descoperit o țară de o frumusețe unică și în același timp am legat strînse prietenii cu colegii mei, psihologii români. Din aceste amintiri plăcute, țîșnesc două puternice impresii : mai întîi importanța legăturilor culturale, a afinităților profunde care unesc popoarele român și francez, în al doilea rînd sentimentul că România a străbătut în cîțiva ani etape importante în dezvoltarea sa, revelîndu-se ca o țară dintre cele mai avansate din lume.

P. MARKOV

Putem spune că întîlnim în teatrul lui Caragiale parcă un veritabil teatru al absurdului : situațiile sînt generate adeseori nu numai de comic, dar și de absurdul lor care sare în ochi : ele îi sînt necesare lui Caragiale ca să țintească cu mai multă precizie în modul de trai burghez. . . Caragiale lovește nu în fapte izolate, el izbește în însăși concepția despre lume a acelor oameni ciudați și imposibili arătați în a sa «Comedie umană» din care fiecare este încredințat de dreptatea sa . . .

Prof. HOLLAND ROBERT

Ca și Marco Polo, eu am găsit aici o lume cu totul nouă, foarte unită și strîns legată de celelalte țări socialiste, cu un spirit creator, cu o personalitate proprie. România de astăzi este un mare șantier de construcție.

BARBARA WROZ

Este suficient să privești stema Republicii ca să cunoști bogățiile acestei țări. Munți, sonde petrolifere, vii, grîu. . . Cît de modestă apare însă această înfățișare simbolică atunci cînd o compari cu viața atît de bogată a acestei țări frumoase și interesante.

MARIO BERLINGUER

Cred că nici chiar românii nu-și pot da seama de progresele realizate în această ultimă perioadă așa cum le sesizează un străin care se reîntoarce în România după cîțiva ani.

JULIO CASTRO FRANCO

Am străbătut aproape întreaga lume și în, această calitate de călător care a văzut multe, sînt în măsură să afirm că R. S. România poate fi privită drept o reală forță culturală. . .

Socialismul este acela care a transformat România într-o vale a culturii, într-un șantier uriaș eliberat de lanțurile robiei.

ANDRÉ WURMSER

Acolo unde există socialismul, sămînța războiului nu mai încolțește. Știam acest lucru, dar acum l-am verificat cu proprii mei ochi. Pace, pace, pace. Iată cuvîntul pe care îl rostesc în România, pe care îl poți auzi aici pe toate undele, care cîntă în toate inimile.

GIUSEPPE PETRONIO

Am fost la Universitatea din București și la cea din Iași, am vizitat biblioteci, muzee, am putut vorbi cu oameni vîrstnici și cu tineri. Am vizitat cîteva școli și mi-am putut da seama de realizările dobîndite în România în ultimii ani în ceea ce privește răspîndirea culturii. . .

România de astăzi este mult depărtată de cea pe care am vizitat-o înainte de război.

HUBERT JUIN

A deprinde să cunoști pe Eminescu înseamnă a pătrunde în inima poeziei românești, iar drumul care începe de la anonimul autor al Mioriței ajungînd la Arghezi, după ce a trecut pe la Eminescu, se confundă cu uluitoarea traiectorie a cîntecului românesc. Pe același drum al cîntecului românesc pășesc alături oameni care cîntă revoluția și socialismul. . .

Iar cîntecul acesta, care este ca pîinea și vinul românesc, vreau să-l fac cunoscut mai bine în Franța, țara mea.

HEINZ SIEGERT

Am văzut cu cît entuziasm greu de închipuit se aruncă în librării tineri și bătrîni asupra cărților nou apărute. Am impresia că în această țară un popor întreg încearcă să răscumpere, cu o viteză îndoită, lacunele culturale ale trecutului.

ADRIANUS VAN DER VEEN

Este plăcut să vezi că toate librăriile sînt pline de lume; de dimineața pînă seara. Eu știu din propria mea experiență că olandezii sînt un popor căruia îi place să citească, dar aici setea de cultură este imensă.

• S. GONZALES

Gigantice rotative imprimă o serie neîntreruptă de reviste, periodice şi cărţi, care se vînd ca pîinea caldă în fiecare sat şi în fiecare cartier din oraşele ţării. România este ţara cu cele mai multe librării din cîte am cunoscut pînă acum.

• ANTONIO MELUSCHI

Dragostea pentru libertatea şi redeşteptare maselor a făcut ca artiştii români să ridice tot mai sus făclia adevărului, a cărei lumină se revarsă astăzi asupra tuturor ţărilor lumii.

• GÉNEVIÈVE TABOUIS

Avîntul uimitor al României, bazat înainte de toate pe sclipitoarea inteligenţă a poporului său, constituie de pe acum şi va constitui din ce în ce mai mult, în inima Europei, un factor important pentru reglementarea problemelor litigioase, reglementare care va duce în sfîrşit la un «modus vivendi» al înţelegerii Est-Vest.

• NINO PALUMBO

Am cunoscut frumoasa dumneavoastră ţară pe care am străbătut-o de la un capăt la altul. Pe atunci apăruse în limba română traducerea romanului meu *Drama lui Tranifilo*. Doream de multă vreme să văd România care, pentru noi italienii, reprezintă răsăritul Europei, cu strălucirea sa, cu tradiţiile sale, cu proverbiala sa ospitalitate. Deşi se află la mii de kilometri de Italia, la noi se vorbeşte mult despre România.
Trebuie să mărturisesc că nu am fost decepţionat de continua şi ăafectuoasa ospitalitate în timpul zilelor şederii mele în România împreun

cu soţia mea. Am făcut multe cunoştinţe printre scriitorii români a căror amintire e mereu prezentă în inima mea, am discutat la Bucureşti diverse probleme privind literatura şi arta, am admirat locurile cele mai frumoase şi mai pitoreşti din România, ca de pildă Braşovul cu munţii săi de jur împrejur, în dimineaţa limpede de vară, Bucureştiul dinamic, bogat în palate moderne, satele cu vechile case. Muzeul satului din Bucureşti unde am găsit ceva din viaţa poporului român. Mi-au rămas la inimă mai ales oamenii din România pe care i-am cunoscut. Între ei şi noi, italienii, există legături vechi de prietenie. De aceea, nutresc speranţa de a reveni în ţara dumneavoastră, pentru a străbate acest pod frăţesc al prieteniei lung şi impunător, de a revedea locurile şi pe toţi prietenii români care au manifestat simpatie şi stimă deosebită pentru munca mea de scriitor. Ştiu că poporul român a cunoscut în trecut samavolnicia, a cunoscut suferinţa şi vechile legi ale celui mai tare.

Mă înfrăţesc cu poporul român care păstrează în rădăcinile sîngelui său vechiul sînge latin, mă înfrăţesc cu acest popor care păstrează în rădăcinile sale sîngele vechilor daci, deoarece îmi place să fiu alături de cei care au suferit altădată şi de acei care luptă în permanenţă pentru fericirea individului, pentru familia sa, pentru pămîntul său.

• PETER VIERECK

Premiul Pulitzer

Fără a avea dorinţa de a flata şi fără a fi cîtuşi de puţin sentimental, ci dimpotrivă cîntărindu-mi cu foarte multă grijă cuvintele, pot spune că nicăieri în călătoriile mele de-a lungul Europei şi Asiei n-am văzut peisaje mai frumoase decît ale României. Am venit aici să studiez poezia românească şi mai ales opera marilor poeţi: Eminescu, Coşbuc, Macedonski şi Arghezi. Am constatat că peisajele ţării dumneavoastră sînt adevărate poeme vii. Răsăritul de soare deasupra Mării Negre este o odă. Carpaţii pe care i-am văzut din avion sînt un poem epic. După părerea mea, Arghezi este scriitorul care simbolizează cel mai bine cultura şi spiritul românilor. El reprezintă nu numai particularitatea lirică, vie a României, ci şi grija atît de latină de a evita abstracţiunea, de a căuta rădăcinile materiale ce caracterizează România. El întruchipează în aceeaşi măsură această îmbinare a vechiului cu modernul, acest echilibru între agricultură şi industrie care se realizează în România mai armonios decît în orice altă ţară.

TUDOR ARGHEZI

Intrăm de-a dreptul în poezie. . . .

De la Porțile de Fier ale multimilenarului Danubiu, pe unde au venit legiunile latine peste străbunii daci, pînă la gurile Deltei, la Mare, și pînă în creștetele Sucevei, țara asta a unui popor primitor, frumos, inteligent și înzestrat cu multe haruri, dar atît de năpăstuit înainte de toate de către foștii lui conducători, își desface frumusețile și bucuriile ei, amarnic recîștigate. Fluvii, rîuri, pîraie, lacuri și eleșteie, le leagănă oglindite. Republica realizează zi cu zi tot alte miracole nebănuite. Orașele ca dintr-o cutie cu surprize peste cele învechite în mizerie și nepăsare. Instituții neașteptate sau așteptate sute de ani în sterilitate, institute de toate științele și artele, muzică, pictură, dans, literatură; sumedenii de teatre și biblioteci, localuri și localuri de concerte și sporturi, nenumărate echipe artistice de toată natura subtilă, muncesc pentru sensibilitate după cum inițiativele practice desfășoară o activitate variat neostenită, pentru binele, prosperitatea și confortul obștesc.

Îmi cunosc bine meseria de scriitor pentru că o profesez zi cu zi și noapte cu noapte, pînă la vîrsta de azi, dusă timp de 60 de ani în șir. Ieri scriitorul nu putea să-și plătească masa și căminul nici pe o singură săptămînă din 52. În Republică, el trăiește din condeiul lui, călătorește, parcurge toată străinătatea, numai din condeiul lui, un condei condiționat de beneficii concrete: vînzarea tirajelor chiar ale unei singure cărți. Același volum de proză, de pildă, imprimat azi în zeci de mii de exemplare, prima ediție, de-abia putea să apară înainte de Republică în 2—3 mii — cazul cel mai fericit. În cîteva ediții actuale cifra de 100.000 exemplare reprezintă o sută de mii de cititori siguri. Citesc lucrătorii din uzine, citesc plugarii, citește o întreagă lume, care nici nu se gîndea să poată vreodată citi, de foști neștiutori de carte.

Republica îi învață să citească, să cînte, să joace, să picteze, să scobească piatra, să bată fierul, să scoată granitul, silexul, cărbunele și petrolul.

Am rostit numai o silabă din tot adevărul. Adevărul deplin față de schița de mai sus e ca superlativul gigantismului față de infimul derizoriu.

Poftește, Domnule cititor, în România înnoită să o vezi cu ochii dumitale și să spui mai departe.

JORGE CIFUENTES

Lui Tudor Arghezi

Cumplitul chin al robilor, din care
Bogatul avuția își sporește,
Va fi ca steagul fluturînd în soare,
Ca fierul cald îmbrățișat în clește.

Neobosit cînta-voi, ca aezii,
un timp eroic, timp de înviere,
și voi putea să spun precum Arghezi:
Veninul strîns l-am preschimbat în miere.

Ne luminează soarele și luna
de-i zi ori noapte, iarnă e ori vară.
Să se sfîrșească pentru totdeauna
Durerea noastră surdă și amară !

Căci pentru cei ce rabdă împilarea
plecînd umil grumazul sub secure
mesajul lui adînc e deșteptarea
Și-ndreptățirea ramurei obscure.

În românește de Andrei Ionescu.

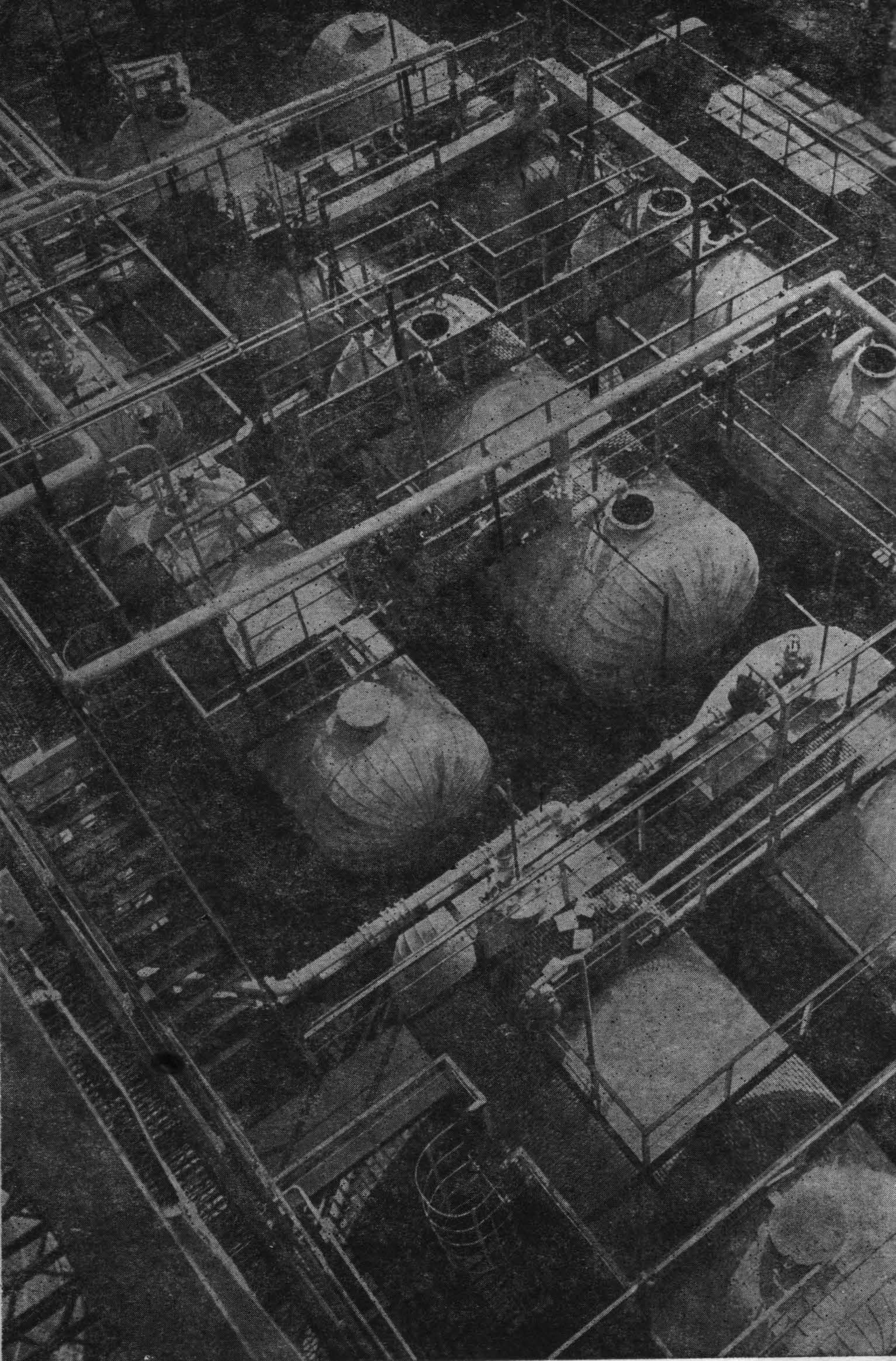

PREZENȚA VIE A LITERATURII ROMÂNE PESTE HOTARE

Scriitorii care ne-au vizitat țara în anii din urmă, avînd posibilitatea, într-un fel sau altul, de a face cunoștința directă a unor certe valori literare, au fost unanimi în a recunoaște că numai relativa răspîndire și cunoaștere a limbii române a tăgăduit acestor valori dreptul de cetățenie universală. În ciuda acestui obstacol, cititori ai lui Eminescu, Arghezi, Rebreanu, Sadoveanu, Stancu, ca și ai multor dintre cei duși sau cei în viață, pot fi întîlniți pe cele mai diverse meridiane ale lumii. Scriitorul și editorul francez Dominique de Roux, nu de mult oaspete al țării noastre, mărturisea că ceea ce l-a atras spre poezia și proza scriitorilor din ultimele generații este tocmai vitalismul, prospețimea, suflul puternic al acestora, elemente pe care, de pildă, nu le întîlnește în propria sa literatură, suprasaturată de estetism, devitalizată, o literatură devenită propria sa prizonieră.

Vorbe frumoase despre noi, despre realizările noastre, și, în speță, despre literatura noastră n-au lipsit în decursul anilor. M-am oprit la mărturia de mai sus pentru că este aceea a unui editor care intenționează să arunce pe piața literară franceză, această răscruce de vînturi, poezia unor poeți ca Marin Sorescu, Nichita Stănescu, Ion Alexandru sau Ana Blandiana, sau proza lui Bănulescu și Fănuș Neagu, pentru a nu pomeni decît unele capabile să rețină atenția unor cititori avînd cele mai felurite gusturi și orientări.

Intenția rîndurilor de față nu este aceea de a face un bilanț de persoane și opere, din care să reiasă că volumul schimburilor noastre culturale a crescut neîncetat în anii din urmă. Pomenind mai sus cele cîteva nume am vrut să subliniez că ceea ce stîrnește interesul unor oameni din afară este tocmai factorul noutate, nu atît contenutistică sau de poziție critică față de un trecut mai apropiat sau îndepărtat, cît mai cu seamă formală, consecință firească a unui climat literar în plină efervescență, în care pulsația realităților contemporane, firească, nealterată, o continuare dintr-o altă perspectivă a ceea ce a fost mai bun în viața spirituală și literară a poporului nostru.

Am fost şi sîntem vizitaţi de scriitori aparţinînd celor mai diverse tendinţe, politice şi mai ales literare; operele scriitorilor noştri cuceresc zone geografice considerate pînă nu de mult inaccesibile (am convingerea că scriitorul român n-ar fi nicidecum cuprins de uimire dacă, de pildă, ar afla că « sandalele de aur » ale lui Darie au poposit pe pămînturile îngheţate ale Alaskăi sau pe nisipurile fierbinţi ale unor insule din mările Sudului); scriitorii noştri sînt oaspeţi de vază ale celor mai de seamă manifestări internaţionale. Sînt din ce în ce mai mulţi aceia care, fără să ne fie prieteni, caută să ne înţeleagă, să surprindă, în cele mai diverse manifestări ale ei, substanţa spirituală a unui popor asupra căruia se îndreaptă priviri uimite, înciudate, admirative, prieteneşti. Elocventă în acest sens mi se pare a fi mărturia pe care o făcea în toamna acestui an, cu prilejul unei întîlniri cu un grup de scriitori romîni, scriitoarea Amrita Pristam, unul din cei mai de seamă poeţi ai Indiei contemporane: « Am venit în ţara dumneavoastră cu convingerea că într-un regim comunist poezia nu poate exista aşa cum este îndeobşte înţeleasă în restul lumii, că asta nu se poate manifesta şi exista ca atare. Mi s-a oferit prilejul să citesc, în traducere bineînţeles, un grupaj mai amplu de poezie română. L-am cunoscut pe Eminescu, Arghezi, Bacovia, Minulescu. Am fost atrasă de Marin Sorescu, Ion Alexandru, Ana Blandiana — din poeziile cărora am şi început să traduc în *punjabi*, limba mea maternă. Poeţii aceştia din urmă, foarte tineri, dar cu o cunoştinţă poetică surprinzător de matură şi modernă în acelaşi timp, îţi dau adevărata măsură a poeziei ».

CONSTANTIN IONCICĂ

FRANZ
KAFKA

roman

Romanul secolului 20

Romanul secolului 20

Teritorii redescoperite

AMERICA

De pe puntea vasului care își croia intrare în rada portului din New York, tînărul Karl Rossmann, în vîrstă de șaisprezece ani, expediat în America de către părinții săi mîhniți de ivirea unui plod, fruct al legăturii sale cu o șireată servitoare, contempla fascinat Statuia Libertății; o zărise încă din larg și aceasta se ivea tot mai impunătoare sub puternica lumină a soarelui. Brațul cu spada sta drept, ridicat în tării, în vreme ce masivul corp era învăluit de o briză ușoară.

« Ce înaltă e ! », își zise el și, uitînd să mai umble, se pomeni luat de acel du-te-vino al hamalilor în forfotă și împins, pas cu pas, pînă în capul scării coborîtoare.

Un tînăr, pe care îl cunoscuse fugitiv în timpul voiajului, îl întrebă în treacăt:

— Dar nu mai aveți de gînd să coborîți?

— Cum să nu, sînt gata, spuse Karl surîzînd, și, fiind un băiat puternic, își aruncă cu un gest ușor valiza pe umăr. Interlocutorul său dispăru în mulțimea pasagerilor, legănîndu-și agale bastonul, cînd Karl își dădu seama cu spaimă că-i lipsește umbrela, și-o uitase în cabină. Se grăbi să-i ceară unui cunoscut să-i păzească o clipă bagajul, ceea ce pe respectivul nu-l încînta de loc; aruncă o privire în jur, spre a-și regăsi locul ușor după care o luă la fugă. Ușa prin care culuarul comunica cu cabinele de jos, și care i-ar fi scurtat considerabil drumul, o găsi, din păcate, încuiată, probabil din rațiuni legate de ordinea debarcării pasagerilor; fu deci nevoit să coboare un șir nesfîrșit de trepte, să parcurgă culuare care coteau într-una, străbătu o încăpere goală cu un birou de nimeni ocupat, pînă se rătăci de-a binelea în acest complicat labirint prin care circulase doar în grup, cel mult de două ori în timpul călătoriei sale. Negăsind pe cineva, obsedat de pașii miilor de pasageri care bubuiau sus pe punte, și auzind tot mai lenta bătaie a mașinilor, gata să amuțească, Karl nu știa ce să mai facă; fără a sta pe gînduri, bătu în prima ușă care i se ivi în cale.

— E deschisă ! strigă cineva din interior și Karl, luîndu-și curaj, împinse ușa încet.

— Ce bați ca nebunul? ! îl luă în primire un ins masiv de statură, care îl privi rău, cu coada ochiului. O lumină obosită pătrundea prin hublou în cabina mizeră, în spațiul căreia se aflau, înghesuite în neorînduială, ca într-o magazie de mărfuri, un pat, un dulap, un scaun și omul acela.

— M-am rătăcit, spuse Karl; în timpul călătoriei nici n-am băgat de seamă — dar este un vapor grozav de mare.

— Asta cam așa e, recunoscu omul cu oarecare mîndrie, apăsînd cu ambele mîini capacul unui cufăr prea plin, a cărui încuietoare refuză să facă clic. — Dar intră odată, mai spuse omul, doar n-o să rămîi afară.

— Nu deranjez? întrebă Karl.

— Pe dracu !

— Sînteți german? se mai interesă băiatul spre a se liniști cît de cît; auzise de primejdiile care îi pîndeau pe noii sosiți pe continent cînd aceștia dădeau peste irlandezi.

— Sînt, sînt, fii pe pace, confirmă celălalt.

Karl mai ezita încă. Atunci omul apucă clanța, îl smulse pe băiat înăuntru și închise ușa dintr-o izbitură.

— Îmi sare țandăra cînd cineva se uită de pe culuar în cabina mea, vorbi acesta văzîndu-și mai departe de cufărul său. — Toți au treabă pe aici, toți se uită chiorîș înăuntru; naiba mai poate suporta așa ceva.

— Dar pe culuar nu-i absolut nimeni, zise Karl, răstignit pe o stinghie de pat, într-o poziție de loc comodă.

— Ei, da, acum nu e, bombăni individul.

« Doar despre acum e vorba și nu de altcîndva », își zise Karl dus pe gînduri. « Cu omul ăsta greu te poți înțelege ».

— Hai, urcă-te pe pat. Acolo poți sta mai comod, spuse celălalt.

Karl se cățără cum putu, rîzînd în hohote de neiscusința sa, de eșecul primelor lui tentative. Abia suit în pat, exclamă:

— Doamne, am uitat de valiza mea.

— Dar unde-i?

— Sus pe punte; am lăsat-o în grija unui cunoscut de-al meu. Dar cum îl cheamă oare? — și scoase din buzunarul său secret, pe care maică-sa i-l cususe în căptușeala hainei anume pentru călătorie, scoase de acolo o carte de vizită. — Butterbaum. Franz Butterbaum.

— Ai neapărată nevoie de valiza aceea?

— Desigur.

— Atunci de ce ai dat-o în grija unui oarecare?

— Îmi uitasem umbrela în cabină și, trebuind să alerg după ea, mă gîndii să nu mai car și cufărul cu mine. Pînă să ajung aici m-am rătăcit.

— Ești singur? Nu te însoțește nimeni?

— Da, sînt singur. « Poate ar fi nimerit să mă țin de omul acesta », îi dădu prin minte lui Karl. « Unde să găsești, cît ai bate din palme, un asemenea prieten? »

— Și, colac peste pupăză, ți-ai pierdut și valiza. Ce să mai vorbim de umbrelă !, și omul se așeză pe un scaun vădind un oarecare interes pentru neliniștea lui Karl.

— Cred totuși că valiza mea nu este încă pierdută.

— Cu credința ajungi în rai, zise omul și prinse a-și scărpina cu voluptate creștetul năpădit de un păr scurt, negru și des. — Pe vas, moravurile se schimbă, amice, odată cu porturile. La Hamburg, hai să zicem că Butterbaum al dumitale ar fi întîrziat lîngă o valiză. Aici însă lucrurile se schimbă; aproape sigur că au dispărut și el și cufărul.

— Trebuie totuși să mă duc să văd, spuse Karl, uitîndu-se pe unde o poate zbughi mai ușor spre ușă.

— Stai locului, îl opri omul și, înșfăcîndu-l de piept, îl trînti înapoi pe pat.

— Dar de ce? se supără Karl.

— Pentru că e în zadar, i-o reteză omul. — Peste puțină vreme ies și eu, așa că vom merge împreună. . . Cufărul ori a fost furat și, ca atare, nu mai este nimic de făcut, ori a fost părăsit de persoana respectivă și în cazul acesta, e mai ușor de găsit după ce se scurge lumea de pe punte. La fel și umbrela.

— Vă orientați ușor pe vas? se interesă Karl neîncrezător. (Ideea de a-și găsi lucrurile după ce se evacuează coverta merita, desigur, atenție, după cum, la fel de bine, aceasta putea ascunde un vicleșug oarecare.)

— Las' pe mine. Sînt fochist, spuse omul.

— Sînteți fochist ! exclamă Karl, iradiind de bucurie; i se păru că faptul depășește toate închipuirile sale și, rezemat într-un cot, îl studie pe celălalt în amănunțime. — Din cabina mea, unde locuiam cu slovacul, puteam privi printr-un hublou chiar în sala mașinilor.

— Exact. Eu acolo lucrez, spuse fochistul.

— Tehnica m-a atras dintotdeauna, mărturisi Karl, urmîndu-și firul gîndurilor. — Nu încape îndoială că aș fi devenit odată și odată inginer dacă n-ar fi trebuit să vin în America.

— Dar de ce a trebuit să-ți iei lumea în cap?

— Eh ! făcu Karl evaziv și, în timp ce îl privea surîzător pe fochist, schiță cu mîna un gest de plictis, parcă scuzîndu-se pentru refuzul său tacit.

— Fără îndoială că există un motiv, comentă fochistul, dînd să se înțeleagă că nu-l îmbie pe celălalt la o explicație și nici nu o refuză.

— Acum nimic nu m-ar impiedica să mă fac fochist, mărturisi Karl. — Părinților mei puțin le pasă de ce mă apuc în viață.

— Locul meu se eliberează, zise fochistul și, foarte pătruns de importanța acestui fapt, își vîrî mîinile în buzunare, lungindu-și pe pat picioarele îmbrăcate într-un pantalon boțit, de culoare gris fer imitație de piele.

Karl fu nevoit să se ghemuiască lîngă perete.

— Părăsiți vasul?

— Exact, azi spăl putina.

— Dar pentru care motiv? Nu vă mai atrage?

— Astea sînt împrejurările; nu e totdeauna hotărîtor dacă îți place sau nu ceva. De fapt, să știi că ai dreptate — nici nu mă mai atrage locul ăsta. Bănuiesc că gîndul de a deveni fochist nu-i ceva serios, deși tocmai în astfel de locuri riști să devii așa ceva. În ce mă privește, te sfătuiesc categoric s-o lași baltă. Dacă ai voit să studiezi în Europa, de ce n-ai face același lucru aici? Universitățile americane sînt incomparabil mai bune decît cele din Europa.

— Se prea poate, admise Karl, însă eu aproape că nici nu mai am bani pentru studii. Am citit cîndva despre cineva care lucra ziua într-un magazin și noaptea studia, ajungînd în felul acesta doctor, ba mi se pare, chiar primar; dar pentru asta îți trebuie multă perseverență, nu-i așa? Tocmai ceea ce îmi lipsește mie, după cîte îmi dau seama. Unde mai pui că nici n-am fost cine știe ce elev răsărit, și mi-a fost cît se poate de ușor să mă despart de școală. Cele de aici sînt, probabil, și mai severe. Engleza mi-e aproape necunoscută. La urma urmelor, cred că străinii nu sînt de loc bine văzuți în această țară.

— Și pe asta o știi? Înseamnă că ești omul meu. Ia ascultă la mine: Sîntem noi pe un vapor german? Aparține el liniei Hamburg-America? Întrebarea e: de ce n-am putea fi oare numai între germani? De ce mașinistul șef este un român? Îl cheamă Șubal. Să vezi și să nu crezi. Vine această canalie să ne bage bețe în roate nouă, germanilor, pe un vas german! Să nu-ți închipui cine știe ce (de furie își pierdu șirul vorbelor și făcu un gest agitat cu mîna) să nu-ți închipui că mă plîng de florile mărului, ca să mă aflu în treabă. Știu că n-ai nici un fel de trecere pe nicăieri, și că nu ești decît o biată pușlama. Îți ajunge însă cuțitul la os! și fochistul izbi de cîteva ori în masă cu pumnul, privind în gol. Și am lucrat pe nenumărate vapoare (înșiră vreo douăzeci dintr-o răsuflare; Karl părea năucit), și am fost distins, am fost felicitat, am fost un lucrător pe care te poți bizui, comandanții mei au fost mulțumiți, am petrecut ani mulți pe aceeași ambarcațiune, una comercială (țîșni în picioare, solemn, dînd a înțelege că acolo a fost apogeul profesiunii lui), în timp ce aici, pe această troacă, unde totul merge de la sine și unde meseria nu-ți cere cine știe ce, aici, tocmai aici, eu nu valorez două parale, sînt un neisprăvit, stau în drumul lui Șubal, lenevesc, trebuie să fiu dat afară pentru că aș lua, cică, leafa de pomană. Poți înțelege ceva din toate acestea? Eu unul nu!

— Trebuie să te aperi într-un fel oarecare, exclamă Karl cu înflăcărare. Uită că se afla pe o biată banchetă de vapor, acostat la țărmul unui continent necunoscut; se simțea ca la el acasă pe patul fochistului.

— V-ați înfățișat căpitanului? I-ați cerut să vă facă dreptate?

— Dreptate? Ia cară-te mai bine de aici, șterge-o ! Să nu te mai văd. N-apuci să asculți bine ce ți se spune și te apuci să dai sfaturi. Cum aș putea eu să mă înfățișez căpitanului?! și, epuizat, fochistul se așeză din nou, proptindu-și capul în mîini.

« Degeaba; nu i-aș fi putut spune ceva mai de soi, » medită Karl și își zise că-i mai nimerit să-și vadă de propria valiză decît să dea niște sfaturi care, îți place ori ba, sînt socotite proaste. Atunci cînd tatăl său îi încredințase cufărul, îl întrebase în glumă: « Mă întreb cît timp îl vei păstra oare? ». Poftim, cufărul ăsta trainic pare-se că s-a și pierdut, pentru totdeauna. Se consolă cu gîndul că tatăl său, orice ar fi întreprins, nu ar fi putut afla nimic despre situația lui în momentul acela. Societatea navală i-ar putea cel mult confirma sosirea, cu tot calabalîcul, la New York. Atît. Karl se întristă însă la gîndul că nici nu apucase a se folosi cît de cît de lucrurile din cufăr; ar fi avut, de pildă, mare nevoie să-și schimbe cămașa, o purta de prea multă vreme și era limpede că făcuse o economie nelalocul ei. Tocmai acum, la început de carieră, cînd ar fi fost normal să fie îngrijit îmbrăcat, va trebui să apară într-o cămașă jegoasă. La urma urmelor, pierderea cufărului n-avea prea mare însemnătate deoarece hainele pe care le avea pe el erau mai bune decît cele din valiză, care erau de rezervă; i le cîrpise maică-sa în ajunul plecării. Își aduse aminte că mai avea acolo o bucată de salam veronez pe care tot maică-sa i-l pusese ca trufanda. Din păcate, pofta de mîncare îi pierise cu desăvîrșire și în timpul voiajului nu mîncase din el decît foarte puțin, fiind extrem de mulțumit de supa care se servea pe puntea de la clasa a doua. Acum însă i-ar fi fost de mare folos salamul acela, l-ar fi oferit cu plăcere fochistului. De asemenea oameni te apropii oferindu-le un mic nimic; știa asta din spusele tatălui său care cîștiga bunăvoința măruntilor funcționari cu care era în relații de serviciu, dîndu-le țigări. Acum Karl n-avea altceva asupra sa decît banii, de care — deocamdată — nu voia să se atingă, mai ales că bagajul îi era ca și pierdut. Gîndurile îi fugiră iar la cufăr; era de neînțeles cu cîtă rîvnă îl veghiase tot timpul călătoriei, renunțînd și la somn, de vreme ce acum se împăca atît de ușor cu dispariția lui. Îi veniră în minte cele cinci nopți în care nu pusese pleoapă pe pleoapă; nu-l pierduse din ochi pe un slovac, mic de statură, care dormea la distanță de două paturi, în stînga sa, și pe care îl bănuia grozav că ar voi să-i pună mîna pe lucruri. Slovacul acela nu pîndea decît clipa cînd Karl, răpus de istoveală, ar fi ațipit nițel, pentru a înhăța cufărul cu ajutorul unui drug lung, încîrligat, cu care se juca și se exersa cît era ziua de mare. În timpul zilei slovacul avea un aer destul de nevinovat, însă odată cu venirea nopții, el se tot ridica în capul oaselor și se

uita cu tristețe spre cufărul lui Karl. Îi era ușor să-și dea seama de acest lucru ori de cîte ori pasagerii, cuprinși de neliniștea celor ce se aruncă în brațele necunoscutului, ignorau regulamentul vasului și scăpărau chibrite pentru a descifra ciudatele prospecte ale agențiilor de emigrare. Cînd apărea cîte o luminiță mai în preajma sa, Karl își permitea luxul să ațipească puțin; cînd aceste scăpărări erau mai îndepărtate, ori întunericul se lăsa compact, el veghea cu ochii deschiși. Această veghe neîntreruptă îl epuizase și iată eforturile sale duse pe apa sîmbetii! Dacă ar mai da cîndva, undeva, de acest Butterbaum!

Îi răzbi în auz zgomotul îndepărtat, foarte îndepărtat, al unor bătăi slabe și sacadate; ai fi zis că sînt pași de copii care, cu cît se apropie cresc în intensitate. Se adeveri, în cele din urmă, că sînt pași liniștiți, bărbătești; nevoiți să se strecoare în șir indian, cum e și normal, pe un astfel de culoar îngust, se auzea și un fel de zăngănit, ca de arme. Lungit pe pat, eliberat de grija cufărului și a slovacului, Karl era pe punctul de a ațipi în dulce pace, cînd zgomotul acelei coloane, ajunsă, pare-se, în dreptul ușii, îl făcu să tresară; înspăimîntat, dădu un ghiont fochistului, spre a-i atrage într-un fel atenția.

— Este orchestra vasului, zise acesta. A cîntat pe covertă și acum se întorc oamenii să-și strîngă lucrurile. Acu' totul e gata. Putem pleca. Vino!

Îl apucă de mînă pe Karl, rupse în ultima clipă de pe perete o iconiță a Maicii Domnului care atîrnase deasupra patului său, o vîrî în buzunarul bluzei, își înhăță cufărul și părăsi repede încăperea, însoțit de Karl.

— Acum mă duc la birou; le voi spune acestor domni ce părere am despre ei. Nu mai există picior de pasager pe aici, deci nu mai trebuie să menajez pe nimeni.

Fochistul repetă aceste spuse în fel și chip, în vreme ce — cu o mișcare laterală a piciorului — vru să strivească un șobolan care tocmai îi ieșise în cale; nu reuși, îi dădu un șut, proiectîndu-l, glonț, în gaura pe care animalul tocmai și-o ochise. Mișcările fochistului erau încete; avea, ce-i drept, picioare lungi, însă erau ca de lut.

Traversară un colț al bucătăriei unde un grup de fete cu șorțuri murdare — păreau a le fi udat dinadins — spălau vase în niște putini mari. Fochistul o strigă pe o oarecare Lina și, cuprinzînd-o de mijloc, o tîrî după el cîțiva pași; ea schiță o împotrivire cochetă, încercînd a se desprinde din brațul lui.

— Se dă leafa, vorbi el. — Vii cu mine?

— De ce să mă deranjez? Adu-mi banii încoace, i-o întoarse aceasta și, abilă, se strecură pe sub brațul lui, și fugi.

— Unde-ai pescuit un asemenea băiat frumos? mai strigă ea fără să aştepte răspunsul.

Fetele, care își întrerupseseră lucrul, izbucniră în rîs.

Cei doi îşi văzură însă de drum și ajunseră în faţa unei uși care avea deasupra un fronton susţinut de mici cariatide aurite — o risipă pentru interiorul unui vapor. Karl îşi dădu seama că nu călcase pe aici în timpul călătoriei; nu încăpea îndoială că erau locuri destinate pasagerilor de clasa întîia și a doua, lucru uşor de dedus acum cînd ușile despărţitoare fuseseră demontate pentru a se face curățenie generală. De altfel, în drumul lor întîlniseră oameni de serviciu cu mături pe umeri, care îl salutaseră pe fochist. Karl fu copleşit de ceea ce vedea în jurul său; clar că de la nivelul punţii mijlocii el nu putuse observa mare lucru. De-a lungul culuarelor șerpuiau firele circuitelor electrice și undeva țîrîia neîntrerupt o sonerie.

Fochistul bătu grijuliu în ușă, auzi strigîndu-i-se « intră ! » și îi făcu semn lui Karl să intre fără teamă. Karl pătrunse, dar se opri undeva lîngă ușă. Prin cele trei hublouri ale cabinei se zărea oceanul învălurat; inima începu să-i bată puternic, de parcă nu s-ar fi familiarizat cu jocul aceleiași unduioase ape de-a lungul celor cinci zile cît durase călătoria. Mari nave își încrucișau drumurile, fără a ceda asaltului valurilor mai mult decît le permitea propria lor greutate. De îți închideai ochii pe jumătate, clătinatul acela continuu părea a fi opera propriei lor poveri. În vîrful catargelor fluturau pavoaze prelungi și înguste, pe care viteza le ţinea întinse, jucînd în bătaia brizei. Se auzeau salve de salut trase, probabil, de pe bordul unor crucișătoare. Tunurile unei nave ce trecea prin apropiere te orbeau prin licărul lor de oțel; nava aluneca lin pe linia apei, antrenată în această plutire sigură, parcă trasă pe aţă, înscriindu-se printr-o vibrare uşoară pe linia orizontului. De lîngă uşa unde se oprise Karl, nu se putea zări puzderia de vaporașe și bărci umblînd masate în spaţiul dintre marile nave. În profunzime ca pe un fundal, trona New-York-ul, care îl privea pe Karl cu sutele de mii de ferestre ale zgîrie-norilor săi. Da, de aici avea o perspectivă limpede a locului.

În jurul unei mese rotunde ședeau trei domni: un ofiţer de marină în uniformă bleu şi doi funcţionari ai administrației portului purtînd uniforme negre americane. Documente diverse se aflau alandala pe masă; ofiţerul le parcurgea cu tocul în mînă și le trecea pe rînd celorlalţi. Aceştia le citeau, le sortau, le vîrau în serviete, în vreme ce cîte unul, stîrnind un sîsîit continuu, îi dicta colegului un proces-verbal.

La alt birou, lîngă fereastră, se afla un ins mărunt, aşezat cu spatele spre ușă; mînuia niște dosare mari, rînduite într-un raft vertical, înalt

de un stat de om. Lîngă el se găsea o casă de bani deschisă, care părea goală la prima vedere.

A doua fereastră era liberă și peisajul putea fi văzut în toată amploarea lui. În dreptul celei de-a treia ferestre vorbeau doi domni pe un ton scăzut. Unul din ei era marinar în uniformă, sta rezemat de fereastră și se juca cu mînerul săbiei sale. Interlocutorul său, aflat cu spatele, se deplasa mereu încoace și încolo, lăsînd astfel vederii cîte o părticică din multele decorații aliniate pe pieptul celuilalt. Bastonul de bambus al civilului părea și acesta o sabie, pentru că îl ținea parcă înclinat, cu mîna proptită în șold.

Karl trebui să-și întrerupă contemplările; intră un servitor care se repezi la noii veniți și îl întrebă pe fochist ce caută acolo, privindu-l ca pe unul al cărui loc este în altă parte. Fochistul îi spuse, în maniera în care fusese întrebat, că dorește să vorbească cu casierul-șef. Servitorul schiță, din proprie inițiativă, un gest de refuz cu mîna; se îndreptă totuși spre omul cu dosare, umblînd în vîrful picioarelor și ocolind de departe masa rotundă. Domnul în cauză — acest lucru se vedea clar — era de-a dreptul siderat de cuvintele servitorului; spre a evita orice discuție, își agită mîinile în chip sever spre fochist și, pentru orice eventualitate, făcu același lucru înspre servitor. Acesta reveni la fochist și îi spuse pe un ton scăzut, ca și cum i-ar fi încredințat un secret:

— Șterge-o imediat de aici !

Auzind asta, fochistul își coborî privirile spre Karl, ca și cum acesta i-ar fi fost propria inimă și în fața căreia îți verși tot năduful. Fără a mai sta pe gînduri, Karl zvîcni înainte, traversă încăperea, atingînd din mers chiar scaunul ofițerului, și se duse glonț la casierul-șef, în masa căruia își înfipse bine brațele; nu dorea de loc să fie îndepărtat de servitorul care alerga după dînsul încoace și încolo, cu torsul aplecat și cu brațele deschise, urmărindu-l ca pe o insectă.

Se înțelege că întreaga încăpere se animă deodată. Ofițerul de marină care șezuse la masă sări în picioare, funcționarii administrativi priveau calmi, dar atenți, cei doi de la fereastră, vădit interesați, se apropiară unul de altul, în timp ce servitorul, văzînd pe înalții domni reacționînd, socoti prezența sa inutilă și se retrase. De lîngă ușă, fochistul urmărea încordat scena, pîndind momentul cînd să sară în ajutor. În sfîrșit, casierul-șef se întoarse în fotoliul său rotitor, printr-o largă mișcare spre dreapta.

Fără a se jena de cei prezenți, Karl scotoci în buzunarul său secret de unde scoase pașaportul și, fără nici o introducere, îl puse deschis pe masă. Ignorîndu-l total, casierul apucă pașaportul cu două degete și îl dădu la o parte; Karl, considerînd formalitățile încheiate, și-l luă înapoi.

— Îmi permit să afirm, începu el, că acestui domn fochist i s-a făcut o nedreptate, după părerea mea. Există aici un oarecare Şubal care se ţine scai de el. Domnul fochist a lucrat cu rezultatele cele mai bune pe numeroase vapoare, pe care vi le poate enumera; este un om harnic, devotat muncii sale şi este într-adevăr inexplicabil cum de e socotit a nu fi la înălţime tocmai pe acest vas unde serviciul nu-i exagerat de greu, cum ar fi, de exemplu, pe o navă comercială. Nu poate fi vorba decît de intrigi care îi îngreuiază cariera, privîndu-l, în consecinţă, de recunoaşterea meritelor sale. Eu v-am înfăţişat chestiunea doar în linii generale ; plîngerile, în amănunt, vi le va prezenta el însuşi.

Karl se adresase tuturor celor de faţă, care îi dădură ascultare, sperînd că va găsi în atîta lume un om drept, excluzînd, din capul locului, eventualitatea că acela ar putea fi contabilul-şef. Mai mult, Karl trecuse în mod inteligent sub tăcere faptul că pe fochist abia îl cunoscuse. Dealtfel, ar fi vorbit mult mai degajat de n-ar fi fost intimidat, la un moment dat, de faţa roşie a domnului cu bastonul de bambus, pe care abia acum îl observase.

— Ăsta-i adevărul adevărat, declară fochistul înainte ca cineva să-i fi adresat un cuvînt, ba chiar înainte ca cineva să-l fi primit măcar.

Această pripeală a fochistului ar fi fost luată drept o mare greşeală dacă domnul cu decoraţii — în care Karl abia acum descoperise pe căpitan — nu s-ar fi decis să-l asculte pe fochist. Întinse mîna şi strigă cu o voce puternică, ca o lovitură de ciocan :

— Vino încoace !

« Totul depinde acum de comportarea fochistului », îşi zise Karl, deşi n-avea un pic de îndoială cu privire la dreptatea cauzei acestuia. Din fericire fochistul dovedi cu acest prilej o purtare corectă, dobîndită în lungile sale călătorii prin lume. Cu un calm exemplar, el scoase cu mînă sigură din cufăraşul său un teanc de acte, un carnet de notiţe şi, trecînd peste persoana casierului-şef, merse cu ele direct la căpitan, etalîndu-şi documentele pe pervazul ferestrei. Casierul-şef fu deci nevoit să se deplaseze acolo.

— Omul ăsta este un scandalagiu notoriu, informă acesta. Îşi face veacul mai mult pe la casierie decît în sala maşinilor. Pe Şubal, care e pîinea lui Dumnezeu, a reuşit să-l scoată din sărite. Bagă de seamă (se adresă el fochistului), îndrăzneala dumitale întrece orice închipuire ! De cîte ori n-ai fost dat pe uşă afară la plata salariilor din pricina pretenţiilor dumitale nejustificate ! De cîte ori nu te-ai dus să ne reclami la casieria centrală ! Cît m-am muncit să-ţi explic că Şubal este şeful dumitale, cu care trebuie să tratezi şi căruia trebuie să te supui ! Şi acum, poftim ! E aici domnul căpitan şi îndrăzneşti a-l deranja ! Peste

toate, ești și destul de prost aducîndu-ți drept susținător pentru acuzațiile dumitale infame pe acest băiețaș, căruia cine știe ce i-ai băgat în cap și pe care îl văd pentru prima oară pe vas !

Karl se reținu cu greu să nu sară de la locul său. Căpitanul era însă acolo și zise :

— Să-l ascultăm totuși pe omul acesta ; Șubal a cam început să-și ia nasul la purtare în vremea din urmă — ceea ce nu înseamnă că ți-am și dat dreptate.

Aceste ultime cuvinte fuseseră adresate fochistului, evident, spre a nu-i da imediat cîștig de cauză, însă lucrurile intraseră pe făgaș normal. Dovedind stăpînire de sine, fochistul începu a vorbi numindu-și inamicul « Domnul Șubal ». Karl fu atît de bucuros că se amuză jucîndu-se cu talerul unui mic cîntar pentru scrisori aflat pe biroul părăsit al casierului; îl plimba sus-jos, pe deplin satisfăcut.

Domnul Șubal este nedrept ! Domnul Șubal protejează pe străini ! Domnul Șubal l-a dat afară din sala mașinilor, punîndu-l să curețe closetele, treabă care, evident, nu intră în atribuțiile unui fochist ! Apoi, venind vorba de priceperea lui Șubal, care-i mai mult aparentă decît reală, îl califică drept incapabil. La această afirmație, Karl îl privi pe căpitan cu înțeles, cumva intim, invitîndu-l parcă pe acesta să nu se lase derutat de expresii, de felul de a vorbi destul de stîngaci al fochistului. Din vorbele încîlcite ale acestuia nu se mai putea desluși nimic precis ; deși căpitanul nu-și luase privirile de la cel care vorbea, de unde se putea ghici hotărîrea acestuia de a-l asculta pînă la capăt, ceilalți își pierduseră răbdarea, vocea fochistului creștea mereu în amploare și situația amenința să devină îngrijorătoare. Primul care dădu semne de nerăbdare fu domnul în haine civile, care lovi ușor parchetul cu bastonul de bambus. Ceilalți își aruncară și ei scurte priviri. Domnii din administrația portului, părînd grăbiți, se aplecară iar asupra actelor, pe care le răsfoiau acum cu un aer distrat. Ofițerul de marină se așeză la birou, iar casierul-șef, știindu-se călare pe situație, scoase un oftat ironic. Singur servitorul, străin de toată această situație care amenința să devină ridicolă, se simți chemat să întreprindă ceva ; clătină din cap cu tristețe spre Karl, dovedind astfel înțelegere și compasiune pentru obiditul aflat în fața superiorilor lui.

Dincolo de geamurile încăperii, viața portului își urma cursul obișnuit. Un remorcher, încărcat cu un munte de butoaie (splendid aranjate spre a nu se clinti cumva de la locul lor), evolua prin dreptul hublourilor, întunecînd aproape complet încăperea. Bărci cu motor, pe care Karl, dacă ar fi avut răgaz, le-ar fi putut observa în cele mai mici amănunte, goneau vuitor, în linie dreaptă, dirijate cu gesturi nervoase de către

omul care stătea înfipt ca un stîlp în fața cîrmei. Felurite obiecte cu forme bizare apăreau din cînd în cînd pe linia apei, ca să dispară în clipa următoare, înghițite de valuri, sub privirile mirate ale privitorilor. Trase de vîslași, se apropiau de țărm bărcile transatlanticelor înțesate pînă la refuz de pasageri care își așteptau cu încordare sosirea; unii dintre ei, neputîndu-și stăpîni curiozitatea, se răsuceau în toate părțile,spre a nu pierde nimic din decorul mereu schimbător.

O mișcare neîntreruptă, o neliniște generată de zbuciumul apei, se răsfrîngea asupra bietei ființe umane și asupra trudei acesteia.

Totul cerea grabă, claritate și preciziune; dar cum se comporta oare fochistul? Năduşind de încordare, acesta vorbea fără şir, nemaiputîndu-şi stăpîni tremurul mîinilor, cu care-şi etala hîrtiile pe pervazul ferestrei. Din nenumăratele plîngeri contra lui Şubal, de care luase cunoştinţă dintr-odată, una singură ar fi fost, după părerea sa, deajuns ca să-l răpună. Dar ceea ce izbutea acum fochistul să-i înșire căpitanului nu era decît un jalnic talmeş-balmeș. Între timp, domnul cu bastonul de bambus, prea plictisit, șuiera privind în tavan; domnii din administrația portului se întrețineau cu ofițerul, reținîndu-l pe acesta, fără șanse de scăpare, la masa lor. Doar atitudinea binevoitoare a căpitanului îl oprea pe casierul-şef să intervină furtunos, în timp ce servitorul aştepta în poziţie de drepţi momentul în care căpitanul i-ar ordona să pună mîna pe fochist.

Într-o atare situație, Karl nu mai putea rămîne pasiv. Se apropie încet de grup, chibzuind însă repede asupra a ceea ce avea mai bun de făcut în momentul acela. Era într-adevăr o şansă unică; dintr-o clipă în alta, amîndoi puteau fi dați pe ușă afară. Oricît de îngăduitor ar fi fost căpitanul și oricît ar fi voit el să apară ca un comandant drept într-o atare situație, era totuși de neîngăduit, i se păru lui Karl, ca fochistul, orbit de indignare, să-și dea drumul la gură, spunînd vrute și nevrute. În consecință, Karl îi spuse fochistului:

— Trebuie să povestiți totul mai clar. Domnul căpitan nu poate aprecia plîngerea dumneavoastră sub forma în care o prezentați. De unde să cunoască dumnealui numele şi chiar pronumele tuturor maşiniştilor şi curierilor ca să poată ști despre cine vorbiţi. Căutaţi să faceţi o regulă în aceste reclamaţii, expunîndu-le în ordinea însemnătății lor; în felul acesta poate că nici nu va mai fi nevoie să pomeniţi o bună parte din ele. Mie mi le-aţi înfăţişat întotdeauna cu atîta claritate!

« De vreme ce în America se poate fura o valiză, de ce nu s-ar putea plasa, din cînd în cînd, și cîte o minciună?! » își zise Karl drept scuză.

Numai de-ar mai ajuta la ceva asemenea sfaturi! Nu sînt, oare, tardive? Fochistul tăcu de îndată ce auzi vocea cunoscută, dar ochii

înlăcrimaţi ai acestui om, ofensat în demnitatea sa, chinuit de cele mai groaznice amintiri şi de mizeria cumplită în care se zbătea, nu mai erau în stare să-l recunoască pe Karl. Acesta înţelese că fochistul, care amuţise de-a binelea, nu şi-ar mai putea schimba dintr-odată felul de a vorbi, mai ales acum, cînd, pe de o parte, avea impresia că a spus totul, iar pe de alta, că n-a spus nimic ; iar domnii aceştia nici măcar nu sînt obligaţi să-i dea vreo ascultare. Şi, iată că tocmai atunci vine Karl, unicul său aliat, care prin felul cum îi dădea sfaturi bune, îi demonstra, implicit, că totul era pierdut.

« Decît să mă fi holbat prin fereastră, mai bine interveneam la timp», îşi impută Karl ; făcu din cap un semn că se dă bătut, aruncîndu-şi mîinile într-un gest de neputinţă.

Dar fochistul îl înţelese greşit pe Karl, crezu că-i aduce oarecari reproşuri ascunse şi — culmea ! — din buna lui pornire de a-i da lămuriri ajunse la o ciorovăială de toată frumuseţea. În timpul acesta, pe bună dreptate, domnii de la masă continuau să fie indignaţi de gălăgia inutilă care-i deranja din treburile lor importante. Casierul, neînţelegînd în ruptul capului atitudinea calmă a căpitanului, era gata să-şi iasă din fire, în vreme ce servitorul, redevenit cerber al stăpînilor lui, îl fulgeră cu priviri sălbatice pe fochist. Domnul cu bastonul de bambus, pe care însuşi căpitanul îl onora cu cîte o privire amabilă, era total dezinteresat de prezenţa fochistului ; scîrbit de comportamentul acestuia scoase din buzunar un carneţel şi dînd impresia că-l preocupă cu totul altceva decît scena de faţă, se uită cînd pe filele pe care le avea la îndemînă, cînd spre Karl.

— Ştiu că aveţi dreptate, absolută dreptate şi nu m-am îndoit o clipă de aceasta, îi spuse Karl, apărîndu-se anevoie de avalanşa de vorbe a fochistului, dar păstrînd, chiar în toiul disputei, un surîs prietenesc.

De teamă de a nu fi lovit, ar fi vrut să imobilizeze mîinile fochistului, care gesticulau într-una ba, mai mult, ar fi dorit să-l împingă într-un colţ, spre a-i şopti, fără să-l audă careva, nişte cuvinte care să-l mai potolească. Dar fochistul îşi pierduse minţile. Karl se amuză puţin la gîndul că, în disperare de cauză, fochistul le-ar putea veni de hac la toţi cei şapte care se aflau acolo. Dar pe birou era — se vedea cît de colo — o instalaţie cu un număr exagerat de butoane electrice şi la o simplă mişcare de mînă, s-ar fi putut alarma întregul vas, cu toate culuarele sale tixite de oameni duşmănoşi.

În timpul acesta, domnul cu bastonul de bambus, care păruse pînă atunci atît de absent, se apropie de Karl şi, foarte la locul lui, dar vorbind totuşi destul de energic pentru a domina gălăgia fochistului, întrebă :

— Dar cum vă numiţi?

Se auziră însă bătăi în uşă, ca şi cum acel cineva din dosul ei ar fi aşteptat într-adins o asemenea intervenţie.

Servitorul se uită la căpitan care dădu aprobativ din cap. Servitorul merse aşadar şi deschise uşa. Apăru în prag un om de statură mijlocie, îmbrăcat într-o veche tunică militară; după înfăţişare nu părea să aibă vreo tangenţă cu maşinile şi totuşi acesta nu era altul decît Şubal. Dacă pe Karl nu l-ar fi ispitit să observe subita mulţumire care inundase ochii tuturor, evidentă acum şi la căpitan, s-ar fi înspăimîntat, desigur, văzîndu-l pe fochist, cu braţele încordate şi pumnii tari, părînd că nu are nimic mai de preţ decît această încordare musculară, prin care era gata să-şi sacrifice însăşi viaţa ; în pumnii aceia se adunase toată forţa lui, poate chiar şi aceea care-l mai ţinea încă în picioare.

Iar duşmanul său era aşadar acolo, sprinten şi degajat, îmbrăcat cu îngrijire, purtînd sub braţ un registru, probabil lista de salarii şi foaia de lucru ; îi scrută pe cei prezenţi, cu atenţie, căutînd să citească din priviri starea de spirit a fiecăruia. Toţi cei şapte aveau aerul de a-i fi devenit deja prieteni, iar căpitanul, care-i adusese iniţial unele obiecţiuni, poate numai de ochii lumii, acum, nu mai părea dispus să-i reproşeze absolut nimic lui Şubal, în urma neplăcerilor pe care i le pricinuise fochistul. Împotriva unui subaltern de teapa acestuia nici o măsură nu apărea prea severă şi tot ce i s-ar fi putut reproşa lui Şubal era că acesta n-a ştiut să frîngă la timp spiritul rebel al fochistului, care, pe deasupra, mai avea şi îndrăzneala să apară în faţa căpitanului.

Te puteai aştepta că o confruntare a celor doi în prezenţa mai marilor lor nu va întîrzia să aducă o oarecare lumină şi să aibă efect asupra asistenţei, iar Şubal, oricît de bine s-ar preface, să nu poată rezista pînă la capăt. Cel mai neînsemnat licăr de răutate al acestuia ar fi fost pe loc observat de către înalţii domni şi tocmai acest lucru dorea să-l provoace Karl ; petrecînd un timp oarecare în acel birou, el se familiarizase oarecum cu agerimea de minte, slăbiciunile şi capriciile fiecăruia în parte. Ce bine ar fi fost dacă fochistul s-ar fi menţinut în limitele bunei cuviinţe ! Ajunsese pe punctul cînd acesta părea cu totul incapabil de luptă. Dacă cineva i l-ar fi introdus pe Şubal mai devreme, nu încape îndoială că fochistul, mistuit de nepotolita sa ură, i-ar fi despicat acestuia căpăţîna cu lovituri de pumn ; acuma însă nu avea vlagă să facă cîţiva paşi pînă la inamicul său. Cum de n-a prevăzut Karl ceea ce nu era de fel complicat şi anume că Şubal tot trebuia să apară odată şi odată, dacă nu din proprie iniţiativă, poate chemat de căpitan ? ! Cum de nu le-a dat prin minte ca, venind cu fochistul încoace, să ticluiască împreună un plan de bătaie precis, şi să nu dea buzna la prima uşă, prezentîndu-se complet nepregătiţi, aşa cum au făcut de altfel ? !

Mai putea oare fochistul să îngaime, în cel mai fericit caz, un « da » sau « nu » într-o eventuală confruntare? Adăsta cu picioarele depărtate și genunchii nesiguri, cu capul ridicat într-o ușoară mirare și gura deschisă, în care aerul stagna, ca și cum n-ar fi avut plămîni să-l respire.

Dar Karl, dimpotrivă, se simțea mult mai puternic și mai iute la minte decît fusese vreodată la el acasă. Ce n-ar fi dat să-i fi fost de față părinții! L-ar fi văzut într-o țară străină, de față cu personalități distinse, militînd în numele unei cauze drepte; chiar dacă nu obținuse încă victoria finală, era pe deplin pregătit să dea ultimul asalt! În atari împrejurări și-ar fi schimbat oare părinții părerea despre el? L-ar fi luat oare în preajma lor, aducîndu-i laude? L-ar fi privit ei măcar o dată în ochi pe atît de devotatul lor fiu? Aceste întrebări erau nelalocul lor, ele nu puteau fi puse atunci, acolo.

— Am venit bănuind că fochistul mă acuză de oarecari fapte necinstite. O fată de la bucătărie mi-a spus că l-a văzut îndreptîndu-se încoace. Domnule căpitan și dumneavoastră, domnii mei, mă declar gata să resping orice acuzație, bazîndu-mă pe documentele pe care le am la îndemînă și, la nevoie, pe declarațiile unor martori obiectivi, neinfluențați, care așteaptă în fața ușii.

Așa vorbi Șubal. Acestea au fost cuvintele clare ale unuia care, judecînd după expresia fețelor celor prezenți, se părea că, după lungă vreme, aduce în încăperea aceea sunetele unei voci omenești. Evident, cei de față nu observară că cuvintele spuse atît de frumos erau totuși găunoase. De ce tocmai cuvîntul « cinste » a fost primul care i-a venit în minte acelui om? N-ar fi fost oare mai nimerit să vorbească apropo de discriminările sale naționale? Cum de a ghicit totul dintr-o afirmație oarecare a fetei de la bucătărie? Nu oare conștiința propriei sale vinovății îi dă o asemenea ascuțime de minte? Cum de și-a adus imediat martori pe care se grăbește să-i califice ca fiind « obiectivi și neinfluențați? » Totul era o pungășie și nimic altceva! Cum de acceptau domnii această situație? Oare o considerau corectă? De ce și-a luat Șubal un răgaz atît de mare între momentul cînd îi vorbise fata și acela al intrării sale aici? Nu poate fi alt motiv decît acela de a-l face pe fochist să-i obosească pe acești domni peste măsură, ceea ce ar duce, inevitabil, la o scădere treptată a puterii de concentrare a judecătorilor; de asemenea oameni Șubal se temea atît de mult. Nu și-a amînat el intenționat bătaia în ușă pînă în clipa cînd unul din domni, punînd o întrebare oarecare, l-ar fi făcut să spere că fochistul apără o cauză pierdută?

Totul era clar ca bună ziua; spre asta conducea chiar inconștienta pălăvrăgeală a lui Șubal. Dar acestor domni trebuie să le dai fapte palpabile, trebuie treziți din înțepenirea lor. În sfîrșit, dragă Karl, profită

măcar în ceasul al doisprezecelea, de puținul răgaz ce ți-a mai rămas pînă la intrarea martorilor, care ar putea da totul peste cap.

Tocmai în acest moment căpitanul îi făcu semn lui Şubal să plece. Bănuind că chestiunea aflată în discuție se amînă deocamdată, Şubal se dădu mai la o parte, începu a șușoti cu servitorul aflat lîngă el, aruncînd priviri piezișe spre fochist și Karl, ori agitîndu-și semnificativ brațele. După toate aparențele, Şubal se pregătea pentru un nou discurs.

— Doriți cumva să-i adresați unele întrebări acestui tînăr? vorbi căpitanul, în mijlocul tăcerii generale, înspre domnul cu bastonul de bambus.

— Desigur, zise acesta și mulțumi pentru atenție cu o ușoară înclinare a capului ; se adresă apoi lui Karl : — De fapt, cum vă numiți?

Socoti că este în interesul importantei cauze aflată în dezbatere să pună repede capăt acestei intervenții incidentale ; interlocutorului său inoportun îi vorbi sec, rostindu-și pur și simplu numele și renunțînd la gestul, atît de intrat în obișnuință, de a-și prezenta în astfel de ocazii pașaportul (care, pe deasupra, mai trebuia și căutat).

— Karl Rossmann.

— Cum ai zis? !, exclamă cel căruia i se spusese domnul Jakob; deocamdată se retrase cu un surîs minat de neîncredere. Căpitanul, casierul șef, ofițerul și chiar servitorul tresăriră mirați auzind numele tînărului. Doar domnii din administrația portului se arătau, asemeni lui Şubal, indiferenți la ceea ce se întîmplă.

— Cum ai zis? ! repetă domnul Jakob, înaintînd destul de țanțoș spre Karl. — Înseamnă că eu sînt unchiul tău, iar tu ești iubitul meu nepot ! Tocmai începeam să bănuiesc un asemenea lucru, îi mărturisi căpitanului înainte de a-l îmbrățișa și a-l săruta pe Karl, care asista cu indiferență.

— Dar cum vă numiți? se interesă la rîndul său Karl, desigur, foarte politicos, însă fără pic de emoție. Scăpat de îmbrățișări, se strădui să prevadă urmările pe care acest eveniment le-ar putea avea asupra afacerii fochistului ; în orice caz, nimic nu pleda ca Şubal să poată trage ceva foloase din această situație.

— Trebuie să fii conștient de norocul dumitale, tinere, interveni căpitanul, găsind întrebarea lui Karl de natură să lezeze demnitatea personală a domnului Jakob. (Acesta se trase, la rîndul său, lîngă fereastră, sustrăgîndu-și astfel privirilor curioase fața emoționată, pe care o tampona mereu cu o batistă). — Cel ce ți-a confirmat că este unchiul dumitale nu-i altcineva decît senatorul Edward Jakob. Te așteaptă, tinere, o carieră strălucită. Fă un efort să înțelegi acest lucru, mă rog, în măsura în care acest prim moment îți îngăduie, și vino-ți în fire.

— Da, într-adevăr am un unchi Jakob în America, vorbi Karl înspre căpitan. — După cîte am înțeles, Jakob este numele de familie al domnului senator.

— Exact, confirmă căpitanul, curios de ce-o să se mai întîmple.

— Dar unchiul meu Jakob, care e fratele mamei mele, are prenumele de Jakob; numele lui ar trebui să fie Bendelmayer, ca acela al mamei mele înainte de a se fi căsătorit.

— Permiteți-mi, domnilor !, strigă senatorul, edificat de cele spuse de Karl, și reveni din locul unde se retrăsese. Toți izbucniră în rîs, afară de funcționarii portului ; unii de emoție, alții din motive pe care nu le trădau. « Nu mi se pare nimic ridicol în cele ce am spus », gîndi Karl.

— Domnilor, reveni senatorul, fără voia dumneavoastră și a mea asistați la o mică scenă de familie și, neavînd încotro, trebuie să vă dau unele lămuriri. Am impresia că doar domnul căpitan este în deplină cunoștință de cauză.

La această precizare, cei doi se înclinară într-un gest de amabilitate reciprocă. « Acum trebuie să fiu foarte atent la ceea ce îmi iese din gură », își spuse Karl și, uitîndu-se cu coada ochiului spre fochist, se bucură văzînd cum acestuia i se luminează fața.

— Eu trăiesc, după o îndelungă ședere în America — o, dar cuvîntul « ședere » nu este cel potrivit pentru mine, care mă consider un atît de zelos cetățean american — trăiesc, cum vă spuneam, complet rupt de rudele mele din Europa, din motive care, înainte de toate, nu sînt de natură a fi arătate aici, iar, pe de altă parte, aș fi prea afectat sufletește povestindu-le. Frică mi-i chiar de clipa în care voi fi obligat să le înfățișez scumpului meu nepot, prilej cu care nu voi putea ocoli o părere sinceră despre părinții săi și rudele acestora.

« Este unchiul meu, nu încape îndoială », își dădu seama Karl, ascultîndu-l. « Cu siguranță că și-a schimbat numele ».

— Iubitul meu nepot a fost . . . trebuie să rostesc singurul cuvînt care denumește o asemenea faptă . . . a fost azvîrlit pe ușă afară, așa cum azvîrli o pisică jigărită care te deranjează. Nu scuz cu nimic vina pentru care nepotul meu a fost astfel tratat ; dar vina sa este de așa natură încît doar simpla ei enunțare înseamnă o scuză cît se poate de solidă.

« Așa mai merge, fu de acord Karl, însă nu mi-ar conveni să povestească în amănunțime. De altfel, nici nu are de unde să cunoască toată tărășenia. »

— Vorba e că tînărul . . . urmă unchiul, punctîndu-și cuvintele cu mici arcuiri ale corpului și tot atîtea arcuiri ale bastonului său de bambus pe care și-l înfipsese drept în față, spre a crea astfel o atmosferă mai

puţin rigidă. — Vorba e că tînărul a fost sedus de o servitoare în vîrstă de treizeci şi cinci de ani, pe nume Johanna Brummer. N-am cea mai mică intenţie să-l jignesc pe nepotul meu rostind cuvîntul «sedus», dar nu găsesc ceva mai potrivit în clipa asta.

Karl, care se apropiase deja de unchiul său, se răsuci să vadă feţele celor prezenţi, voia să-şi dea seama de impresia pe care o stîrnesc cele relatate. Nimeni nu rîdea, toţi ascultau răbdători şi gravi. De altfel nici nu-ţi era la îndemînă să rîzi de nepotul unui senator cu prima ocazie care îţi pică în cale. Nu acelaşi lucru se putea spune despre fochist, care-i surîdea lui Karl; faptul era, oricum, îmbucurător, pentru că era un semn de reîntoarcere la viaţă şi, apoi, întru totul scuzabil, deoarece jos în cabină, Karl făcuse un mare secret din întîmplarea care era acum public dezbătută.

— Această Brummer, continuă unchiul, îi făcu nepotului meu un copil, un băiat zdravăn, care a fost botezat cu numele de Jakob, probabil după umila-mi persoană, despre care fata aceea ştia — tot ce se poate — doar din vagile aluzii ale nepotului meu, aluzii care, din fericire — adaug eu acum ! — o impresionară profund pe această femeie. Spre a-l sustrage pe fiul lor de plata pensiei alimentare şi spre a evita un scandal în care să fie ei înşişi amestecaţi, — subliniez că nu cunosc nici legile de acolo nici situaţia părinţilor — pentru a evita, aşadar, plata pensiei şi scandalul, îl expediară pe fiul lor, pe iubitul meu nepot, în America şi — după cum bine vedeţi — cît se poate de prost echipat. Fără unul din acele semne sau acele minuni care doar în Lumea Nouă se mai pot întîmpla, acest tînăr, rămas singur, nesprijinit de nimeni, ar fi decăzut cît se poate de repede, devenind o puşlama de port, în vreo stradelă din apropiere, dacă servitoarea aceea n-ar fi aşternut pe hîrtie toată povestea — scrisoarea mi-a parvenit alaltăieri, după multe tărăgănări — dîndu-mi semnalmentele nepotului meu şi, din fericire, şi numele vasului pe care s-a îmbarcat. Dacă mi-ar trece prin cap să vă distrez, domnilor, v-aş citi părţi din această scrisoare, mărturisi senatorul şi scoase din buzunar două enorme coli de hîrtie acoperite cu un scris mărunt. Sînt sigur că aceată scrisoare v-ar impresiona, căci este ticluită destul de primitiv, deşi întotdeauna cu bune intenţii şi dovedind foarte multă dragoste pentru tatăl copilului. Dar nu intenţionez să vă distrez mai mult decît o cere însăşi înţelegerea situaţiei şi nici n-aş voi, tocmai la întîia noastră întrevedere, să lezez pe nepotul meu în sentimentele pe care probabil că mi le mai poartă. El va fi liber să parcurgă scrisoarea, dacă va crede de cuviinţă, în tihna camerei sale, care îl aşteaptă.

Karl nu mai avea nici un fel de sentiment pentru această fată, înconjurată de ceaţa unui trecut care se îndepărta mereu, el o vedea pe aceasta

lenevind în bucătărie, sprijinită cu coatele pe bufet; de cîte ori intra acolo, fie pentru un pahar cu apă, fie pentru a transmite o dispoziţie a mamei sale, aceasta îl privea. Tolănită pe bufetul acela, ea scria uneori şi îl privea pe Karl îndelung, spre a se inspira. Alteori îşi acoperea ochii cu mîinile, nevoind să ştie de nimeni şi nimic. Cîteodată îngenunchia în mica ei cămăruţă de lîngă bucătărie şi se ruga în faţa unui crucifix de lemn. Karl nu se uita la ea decît rareori şi cu timiditate, prin uşa întredeschisă. Uneori, fata fugea hai-hui prin bucătărie şi dispărea cu un rîs de vrăjitoare atunci cînd îl zărea pe Karl. Alteori, după ce intra el, ea închidea uşa de la bucătărie, blocînd clanţa cu mîna, pînă cînd acesta îi cerea să plece. Cîteodată îi aducea lucruri pe care el nu le ceruse şi nu le dorea şi pe care ea i le punea în braţe fără să scoată o vorbă. Într-o bună zi însă aceasta strigă « Karl ! » şi oftînd şi făcînd grimase, îl conduse — pe cînd el amuţise în faţa acestui familiarism — îl conduse în cămăruţa ei, pe care o încuie cu cheia. Îl strînse de gît, gata să-l sugrume, şi, în timp ce îl rugă s-o dezbrace, îl dezbrăcă ea pe el, îl culcă în patul ei ; ai fi zis că are de gînd să-l păstreze de acum încolo numai şi numai pentru ea, spre a-l putea mîngîia şi a-l îngriji pînă în vecii vecilor. « Karl, o Karl al meu ! » ţipa ea, ca şi cum totul ar fi fost limpede, prada deja obţinută prin chiar faptul că el se găsea acolo, că exista lîngă ea ; Karl în schimb nu vedea nimic şi era foarte incomodat de mormanul acela de aşternuturi calde, pe care îl îngrămădise — după cît îşi da seama — anume pentru el. Ea se lungi alături, căutînd să-i afle unele secrete şi, pentru că el n-avea cunoştinţă de aşa ceva, ea se supără, mai în glumă, mai în serios, îl zgîlţîi, îi ascultă bătăile inimii oferindu-şi pieptul ca să le asculte şi el pe ale ei, ceea ce Karl nici nu voia să audă ; îşi lipi burta dezgolită de trupul lui, îi umblă cu mîna printre picioare cu un gest atît de scîrbos încît Karl îşi smuci capul de pe pernă, încordîndu-şi gîtul, în vreme ce ea îl împinse cu pîntecul de cîteva ori în şir ; veni un moment cînd puteai crede că ea face parte din trupul lui şi, foarte probabil că din acest motiv, Karl simţi o cumplită nevoie de ajutor. Se întoarse, în sfîrşit, plîngînd, în patul lui, după mii de rugăminţi ale fetei de a-l revedea. Asta a fost tot ; unchiul reuşi totuşi să ţeasă o întreagă poveste. Dacă unchiul fu vestit de sosirea sa, înseamnă că bucătăreasa se gîndise la el. E un gest frumos din partea ei, care merita răsplătit odată şi odată.

— Ei ! strigă senatorul, spune-mi deschis, sînt sau nu unchiul tău?

— Eşti unchiul meu, răspunse Karl şi îi sărută mîna, ceea ce lui îi aduse imediat un sărut pe frunte. — Sînt foarte fericit că te-am întîlnit, dar să ştii că greşeşti zicînd că părinţii mei nu spun decît lucruri urîte despre dumneata. Afară de aceasta, în relatarea dumitale s-au strecurat

și unele inexactități, adică vreau să spun că, de fapt, nu toate s-au petrecut întocmai. Se înțelege că de la o asemenea depărtare e greu să judeci lucrurile fără greș; la urma urmei, nu-i nici o nenorocire dacă domnii au luat cunoștință, într-un chip mai puțin exact, despre unele detalii cărora nu le acordă importanță.

— Ai dreptate, fu de acord senatorul; îl conduse pe Karl spre căpitan, care vădea un marcat interes și simpatie, întrebînd: — Așa-i că am un nepot extraordinar?!

— Sînt fericit să-l cunosc pe nepotul dumneavoastră, zise căpitanul și se înclină într-o manieră proprie oamenilor cu educație militară.—Este o cinste deosebită ca vasul meu să fie locul unei asemenea întîlniri. În schimb, călătoria la clasa a doua a fost, îmi închipui, cît se poate de neplăcută; niciodată nu poți prevedea anturajul. Noi însă facem tot ce ne stă în putință să ușurăm voiajul pasagerilor de pe puntea de mijloc; cu mult mai mult decît o fac, de exemplu, cei de pe liniile americane. E adevărat, n-am reușit să transformăm această călătorie într-un agrement.

— Nu mi-a dăunat cu nimic.

— Nu i-a dăunat cu nimic!, repetă senatorul rîzînd cu poftă.

— Teamă mi-i, în schimb, că mi-am pierdut cufărul . . . și tînărul își aduse astfel aminte de tot ce a pătimit, gîndindu-se totodată la ceea ce avea de făcut de acum încolo; se întoarse și îi văzu pe cei prezenți cum stau la locurile lor și îl scrutează — erau muți de respect și uimire. Numai pe fețele funcționarilor portuari puteai citi severitate și suficiență, părînd că regretă de a fi venit pe vas la timp nepotrivit; interesul lor era mai degrabă captat de ceasul de buzunar pe care și-l puseseră în față decît de tot ce avusese loc ori putea, eventual, să urmeze.

Primul care dădu glas sentimentelor sale de simpatie, după căpitan, fu — în mod cu totul ciudat — fochistul.

— Te felicit din toată inima, spuse acesta, scuturînd zdravăn mîna lui Karl; îi da astfel a înțelege că îi este cumva și recunoscător.

Cînd fu pe punctul să se adreseze în chip similar senatorului, acesta din urmă se retrase un pas înapoi, semn că fochistul întrecuse limitele. El înțelese și renunță pe loc.

Altminteri se comportară toți ceilalți; înconjurară pe Karl și pe senator cu o veselie exuberantă. Așa se trezi Karl mulțumindu-i lui Șubal pentru felicitările pe care acesta i le prezentase. Funcționarii portuari se apropiară printre ultimii, cînd calmul se mai restabili, și spuseră două vorbe în englezește, făcînd astfel o impresie ridicolă.

Senatorul era dispus să-și savureze plăcerea pînă la capăt și aduse vorba despre niște fleacuri ce nu meritau nici o atenție; fleacurile acestea

au fost nu numai suportate, dar și urmărite atent de întreaga asistență. Aminti astfel că în carnețelul său sînt notate principalele semnalmente ale lui Karl, extrase din scrisoarea bucătăresei, ca să le aibă la îndemînă, pentru orice eventualitate. Mai informă că în timp ce fochistul își desfășura insuportabila pălăvrăgeală, își scosese carnețelul cu unicul scop de a-și mai goni urîtul, amuzîndu-se în a confrunta observațiile primitive ale bucătăresei cu trăsăturile lui Karl.

— Iată, așadar, pe ce cale își poate găsi cineva nepotul, sfîrși senatorul pe un ton care invita la o reînnoire a felicitărilor.

— Dar ce se va întîmpla cu fochistul?, se interesă Karl după aceste istorisiri ale unchiului. Avea credința că noua lui situație îi permite să exprime exact ceea ce gîndește.

— Cu fochistul se va întîmpla ceea ce trebuie să se întîmple, adică ceea ce va găsi de bună cuviință domnul căpitan, vorbi senatorul. Sîntem săturați pînă peste cap de acest fochist și nu mă îndoiesc că toți domnii aci de față gîndesc la fel.

— Acest lucru nu poate fi decisiv într-o chestiune de dreptate, obiectă Karl; aflîndu-se între unchiul său și căpitan, se credea chemat să influențeze jocul balanței, gîndind că soarta celuilalt se află în mîinile lui.

Fochistul în schimb părea că nu mai speră nimic. Mîinile și le vîrîse pe jumătate pe după cureaua nădragilor, în vreme ce o bucată a cămășii sale bălțate îi spînzura în afară, scăpată din cingătoare pe cînd gesticulase agitat. Lui însă puțin îi păsa de toate astea; își vărsase tot năduful, așa că n-avea decît să-i vadă cele cîteva zdrențe pe care le avea pe el și apoi să-l dea afară. Fochistul îl și văzu pe servitor și pe Șubal, cei mai mărunți în rang, împlinind această ultimă însărcinare. După aceea Șubal va trăi în liniște și nu-și va mai ieși din fire, după cum se exprimase casierul șef. Căpitanul va putea angaja în voie, numai români, peste tot se va vorbi românește și toate vor fi la locul lor. Nu va mai exista un fochist care să pălăvrăgească în biroul casieriei centrale, oamenii vor reține doar amintirea destul de plăcută a ultimei sale pălăvrăgeli care, așa cum s-a exprimat senatorul, i-a înlesnit să-și descopere nepotul. De fapt, acest nepot voise să-i sară în ajutor în cîteva rînduri, achitîndu-se astfel cu prisosință și mult anticipat pentru faptul de a fi nimerit în brațele unchiului său. Fochistului nici nu-i trece prin minte să-i mai ceară băiatului ceva. Cît ar fi fost el de nepot de senator, tot nu putea clinti, nici măcar cu gîndul, puterea unui căpitan; la urma urmei, tot din gura lui, a căpitanului, trebuia să se audă cuvîntul hotărîtor. Conducîndu-se după sentimente proprii, fochistul aprecia că ar putea să-l scutească pe Karl de orice fel de privire inoportună; din păcate însă nu era nici un locșor în odaia aceea plină de dușmani unde să-și fi putut odihni privirile.

— Să nu înţelegi greşit situaţia, îl avertiză senatorul pe Karl. Se prea poate să fie o chestiune de dreptate, însă în acelaşi timp este o chestiune de disciplină. Ambele, şi în special ultima, ţin de decizia domnului căpitan.

— Ei, asta-i situaţia, bombăni fochistul.

Cei pînă la care ajungea acest dialog, zîmbeau oarecum nedumeriţi.

— De altminteri, l-am deranjat şi aşa prea mult pe domnul căpitan în chestiunile sale de serviciu care, nu încape îndoială, sporesc în chip considerabil la sosirea în portul New-York. Deci e tocmai timpul să părăsim vasul, spre a nu împinge lucrurile prea departe ; o intervenţie nelalocul ei riscă să transforme meschina ceartă a doi maşinişti într-un eveniment. Înţeleg prea bine atitudinea ta, dragă nepoate, şi tocmai asta mă face să te duc cît mai repede de aici.

— Voi ordona să vi se pregătească imediat o barcă, anunţă căpitanul care, spre surprinderea lui Karl, nu avu nici cea mai mică obiecţiune faţă de atitudinea unchiului său ; cuvintele acestuia trebuiau apreciate, în orice caz, drept umilitoare. Casierul şef se repezi la biroul său şi transmise *bossman*-ului prin telefon ordinul căpitanului.

«Nu mai e nimic de făcut; un deget nu pot mişca fără a-i ofensa pe toţi cei de faţă, îşi făcu Karl socoteala. Dar nici nu pot să-l părăsesc pe unchiul meu, tocmai acum cînd m-a regăsit. Căpitanul este, tot ce se poate, un om politicos, dar nimic mai mult. Cînd e vorba de disciplină s-a isprăvit şi cu politeţea lui, iar vorbele unchiului parcă au fost citite chiar din sufletul căpitanului. Cu Şubal n-am ce vorbi, ba îmi pare rău că i-am întins mîna. Restul celor de aici sînt un fel de pleavă.»

Absorbit de aceste gînduri, se apropie de fochist, îi scoase mîna dreaptă de după curea şi o luă într-a lui, jucîndu-se cu ea.

— Dar de ce nu vorbeşti odată? întrebă el. De ce înghiţi toate astea?

Fochistul se mulţumi să-şi încreţească fruntea, de parcă s-ar fi gîndit intens la ceea ce avea de spus; în cele din urmă privirea lui coborî asupra mîinilor care îşi luau adio (mîna lui se odihnea în aceea a lui Karl).

— Ţi s-a făcut o nedreptate cum nu s-a făcut nimănui pe acest vapor, asta o ştiu bine.

Karl mîngîia degetele fochistului, în vreme ce acesta privea în jur cu ochi lucitori, de parcă ar fi dat peste el o fericire pe care nimeni nu i-o putea răpi.

— Trebuie să te aperi, să spui « da » sau « nu », altminteri oamenii nu au de unde să cunoască adevărul. Promite-mi că ai să-mi asculţi poveţele, pentru că — spre marele meu regret — presupun că n-am să te mai pot ajuta.

Karl începu să plîngă; își apropie mîna crăpată, aproape inertă a fochistului, pe care o lipi de obrazul său și o acoperi cu sărutări, ca pe o comoară de care trebuia să se despartă. Senatorul se apropie de cei doi și, cu un gest plin de îngăduință, îl trase deoparte pe nepot.

— Fochistul ăsta pare să te fi vrăjit, zise el, uitîndu-se nu atît la Karl, cît la căpitan, căruia îi făcu cu ochiul. — Erai singur și părăsit cînd ai dat peste acest om, căruia — lucru foarte lăudabil ! — îi arăți recunoștința ta. Rogu-te însă, dragul meu, nu exagera și caută să-ți înțelegi poziția socială. La ușă se iscă o gălăgie infernală; se auzeau țipete și se părea că cineva este izbit cu brutalitate în ușă. Își făcu apariția un marinar, într-o ținută cam neglijentă, avînd prins la brîu un șorț de femeie.

— Sînt o mulțime de oameni aici !, strigă el, făcînd o mișcare largă cu cotul, croindu-și parcă în continuare drum prin mulțime. În cele din urmă își veni în fire și fu tocmai pe punctul de a-l saluta pe căpitan, cînd băgă de seamă în ce hal era; își smulse de la brîu șorțul acela, îl azvîrli la pămînt și se plînse de mama focului : — E de-a dreptul dezgustător; m-au legat cu un șorț de fată !

Bătu imediat din călcîie, puternic, și salută. Careva schiță un zîmbet, însă căpitanul interveni sever :

— Așa da, înțeleg și eu să fie cineva cu chef; dar cine sînt cei de afară?

— Sînt martorii mei, spuse Șubal, apropiindu-se. — Rog respectuos să scuzați purtarea lor necorespunzătoare. Odată voiajul terminat, în oameni parcă intră necuratul.

— Cheamă-i imediat aici, ordonă căpitanul și, întorcîndu-se apoi spre senator, îi vorbi cu politețe, dar fără a pierde timp de prisos : — Rog să aveți amabilitatea a-l urma pe acest matelot, împreună cu nepotul dumneavoastră; el vă va conduce la barcă. E de prisos să mai spun ce plăcere și ce onoare a fost pentru mine să vă cunosc personal, domnule senator. Abia aștept să se ivească o nouă ocazie care să-mi permită să reiau cu dumneavoastră discuția cu privire la starea flotei americane, încît atunci — cine știe? — s-ar putea să fim iar întrerupți într-un mod atît de agreabil ca acum.

— Mi-e deajuns deocamdată acest unic nepot, zise unchiul rîzînd. Ei, și-acum, primiți, vă rog, din partea mea cele mai calde mulțumiri pentru amabilitatea dumneavoastră; la revedere. (Îl cuprinse pe Karl cu un gest ocrotitor, după care adăugă) : — N-ar fi exclus să petrecem timp mai îndelungat împreună cu ocazia viitoarei noastre călătorii în Europa.

— M-ar bucura în mod sincer, mărturisi căpitanul.

Cei doi domni își strînseră mîinile cu putere. Karl nu putu să-i adreseze vreun cuvînt căpitanului, iar mîna i-o dădu doar în treacăt;

căpitanul fu împresurat de vreo cincisprezece inși care, deși se părea că se simt cu musca pe căciulă, intrară destul de gălăgioși, conduși de Şubal. Matelotul ceru senatorului permisiunea să meargă înainte; croi astfel loc pentru trecerea acestuia și a lui Karl, încît cei doi se strecurau cu ușurință printre oamenii care salutau înclinîndu-se. Aveai senzația că oamenii aceștia, dealtfel destul de cumsecade, priveau disputa dintre Şubal și fochist drept o distracție oarecare, al cărei ridicol nu putea înceta nici în fața căpitanului. Printre ei Karl o zări și pe Lina, fata de la bucătărie; era veselă, făcea semne cu mîna, după care își puse șorțul azvîrlit de marinar — era șorțul ei.

Cei doi îl urmară pe matelot; părăsiră biroul, străbătură un mic culuar cotit și, după numai cîțiva pași, ajunseră în dreptul unei ușițe de unde cobora o scară marinărească pînă la barca pentru ei pregătită. Senatorul tocmai îl sfătui pe Karl să coboare atent cînd, chiar de pe prima treaptă, acesta izbucni în plîns. Senatorul întinse mîna dreaptă și-l luă de bărbie, îl strînse spre sine, apoi îl mîngîie cu stînga. În felul acesta coborîră, treaptă cu treaptă, strîns lipiți, pînă ajunseră în barcă, unde unchiul ochise un loc bun pentru Karl, drept în fața lui. La un semn al senatorului, vîslașii începură să tragă la rame și se detașară imediat de vapor. După numai cîțiva metri, Karl descoperi, cu totul neașteptat, că evoluau tocmai pe partea înspre care dădeau ferestrele casieriei centrale. Toate cele trei ferestre erau înțesate de martorii lui Şubal, care salutau făcînd fel de fel de semne amicale; chiar și senatorul le mulțumi, iar un vîslaș, fără a-și părăsi truda, izbuti — printr-o mișcare abilă — să trimită o bezea spre vas. În atmosfera acesta, toți îl ignorau pe fochist. Karl, care ședea genunchi în genunchi cu unchiul său, îl privi pe acesta drept în ochi și se îndoi că omul din fața lui va fi vreodată în stare să-l smulgă din inima sa pe fochist și să-i ia locul. Unchiul îi ocoli privirile, preferînd să urmărească jucăușele valuri din jurul bărcii.

UNCHIUL

În casa unchiului său, Karl se obișnui repede cu noua lui situație. Nu e mai puțin adevărat că unchiul său căuta să-i îndeplinească și cele mai neînsemnate dorințe; Karl era astfel scutit de a trage învățăminte din tristele experiențe care îți dau, în genere, atîta bătaie de cap în primele zile petrecute pe meleaguri străine.

Camera lui Karl era situată la cel de-al șaselea etaj al imobilului; celelalte cinci etaje inferioare, plus alte trei sub nivelul solului, erau în întregime ocupate de întreprinderea unchiului. Karl era mereu uimit, cînd, ieșind dimineața din micul său dormitor, se trezea în această

cameră inundată de lumina ce pătrundea prin două ferestre şi o uşă care da într-un balcon. Pe unde-ar fi fost el oare nevoit să se acioueze dacă ar fi debarcat ca un imigrant oarecare? Foarte probabil că nici n-ar fi fost primit în Statele Unite — era, dealtfel, şi opinia unchiului său, care cunoştea legile privind imigraţia — şi, cine ştie dacă n-ar fi fost expediat înapoi, în patrie, fără a se ţine seama că, la urma urmei, el nu mai avea o patrie. Aici nu putea conta pe mila nimănui; ceea ce aflase Karl din lecturi despre America, se adeverea, sub acest aspect, pe deplin. După cum îşi da seama, aici numai cei avuţi îşi puteau gusta din plin bucuria în mijlocul atîtor chipuri indiferente.

Un balcon îngust mărginea camera lui Karl; dacă în oraşul său natal acesta ar fi fost — nu încape îndoială — cel mai înalt punct de observaţie, aici el nu-ţi oferea decît priveliştea unei străzi drepte, care evolua printre două rînduri de clădiri retezate din acoperişuri, dispărînd undeva în depărtare, în plină ceaţă, din care se iveau contururile unei grandioase catedrale. Dimineaţa, strada oferea spectacolul unei circulaţii febrile,—care se prelungea şi seara în viziunile nocturne ale tînărului; privită de sus, aceasta apărea ca o scurgere haotică, mereu alta, cu siluete omeneşti deformate, vehicule cu acoperişuri multicolore care emanau, la rîndul lor, un haos de zgomote, prăfărie şi mirosuri tari. Totul era copleşit, pătruns de o lumină violentă, pe care vîrtejul lucrurilor o răscolea, reverberîndu-o cînd departe, cînd aproape, amăgind ochiul şi dîndu-ţi senzaţia că te afli în faţa unui clopot de sticlă care se prăbuşeşte, clipă de clipă, asupra străzii.

Grijuliu, cum era în toate împrejurările, unchiul îl sfătui pe Karl să nu se oprească deocamdată în mod serios la vreo ocupaţie; să le cerceteze mai întîi pe toate, fără a se lăsa prins de vreuna. Îi mai spuse că primele zile pe care le trăieşte orice european în America sînt comparabile cu o a doua naştere; deşi n-ar fi voit să-i trezească lui Karl temeri inutile, unchiul îi atrase atenţia că şi dacă te-ai adapta, hai să zicem, mai iute decît unul picat din lună, tot trebuie să ţii seama că întîile păreri sînt totdeauna şubrede şi, în consecinţă, îţi pot încurca principiile după care ai voi să-ţi organizezi viaţa pe pămîntul american. Chiar unchiul cunoscuse cîţiva noi veniţi care, ignorînd asemenea învăţăminte, îşi pierdeau zile în şir adăstînd în balcon şi urmărind, cu priviri de oi rătăcite, agitaţia străzii; erau de-a dreptul năuciţi. Turistul îşi poate permite luxul — ba, într-o măsură i se recomandă chiar — să contemple, solitar, trepidaţia zilei new-yorkeze; dar pentru cel sortit să rămînă aici, asta înseamnă curată sinucidere — cuvîntul, deşi poate cam tare, e cît se poate de potrivit pentru o atare situaţie. La una din vizitele pe care i le făcea, zilnic dar la ore diferite, pe faţa un-

chiului se putea citi o vădită nemulţumire — îl găsea pe Karl în balcon. În consecinţă, se văzu nevoit să renunţe, de aici încolo, la această plăcere.

De altfel, nici nu era asta singura lui plăcere. În cameră se afla un birou american de toată frumuseţea, aşa cum îşi dorise ani de-a rîndul tatăl său, care încercase chiar să şi-l procure la o licitaţie, pe un preţ accesibil; nu reuşise în nici un chip, cu mijloacele lui modeste. Dar biroul lui Karl nici nu putea fi comparat cu acele pretinse « birouri americane », peste care dădeai pe la diversele licitaţii publice europene. Biroul său avea, de exemplu, în jumătatea de sus, o sută de sertare de mărimi diferite, încît însuşi preşedintele Statelor Unite şi-ar fi putut găsi aici loc potrivit pentru fiecare din hîrtiile lui oficiale; pe deasupra, biroul mai avea şi un indicator de poziţii, încît prin simpla răsucire a unei manete declanşai un şir de manevre prin care sertarele se aranjau după gusturi şi necesităţi. Pereţii laterali, foarte subţiri, se aplecau lin, devenind fie baza, fie capacul unor sertare noi ivite din te miri ce. La o nouă mişcare a manetei, jumătatea de sus a biroului căpăta, cît ai bate din palme, noi şi noi înfăţişări, în funcţie de viteza cu care acţionai acel mecanism — încet de tot, ori cu o repeziciune aproape drăcească. Invenţia era recentă, dar lui Karl îi amintea de vechiul « joc al magilor », pe care bîlciurile de Crăciun din ţara sa îl înfăţişau ochilor uimiţi ai copiilor. De cîte ori nu întîrziase Karl înfofolit în haine groase în faţa moşneagului care, printr-o simplă învîrtire de manivelă, schimba pe loc scena. Ii făcea pe cei trei crai să înainteze în mers sacadat, aprindea steaua strălucitoare, dădea viaţă acelui sărac interior unde se năştea Isus în iesle. Ori de cîte ori avea senzaţia că mama, pe care o ştia în spatele său, nu prea urmăreşte jocul, el o făcea atentă, trăgînd-o de mînă, se lipea de ea şi sublinia cu nereţinute exclamaţii, cele mai neînsemnate detalii din scena respectivă — vreun iepuraş ascuns în iarbă se ridica în două lăbuţe, gata să-şi reia fuga — încît mama era nevoită să-l facă să tacă, punîndu-i palma la gură, ca ea să urmărească apoi spectacolul cu indiferenţa ei din totdeauna. Se înţelege că biroul, aşa cum era el alcătuit, nu putea trezi asemenea amintiri; dar lungul şir al invenţiilor se înlănţuie, pare-se prin felurite conexiuni, la fel ca şi amintirile lui Karl. Deşi Karl era încîntat, unchiului nu-i prea era pe plac biroul nepotului. Dar ce era să faci? toate birourile mai de doamne-ajută (cu unul de acestea voia să-l înzestreze pe nepot) erau acum prevăzute cu acest nou dispozitiv, care, la nevoie să poată fi montat fără multă cheltuială şi la birouri de tip mai vechi. Oricum, unchiul nu uită să-i atragă atenţia lui Karl că e bine să manipuleze dispozitivul cît mai puţin şi, dacă se poate,

de loc. Spre a fi cît mai convingător, afirmă că mecanismul e foarte sensibil, se defectează uşor, iar repararea lui costă. Nu era însă greu să-ţi dai seama că toate astea sînt doar pretexte; se vedea cît de colo că mecanismul se declanşează uşor, dar unchiul evita totuşi să-l pună în funcţiune.

În primele zile, unchiul şi nepotul aveau mereu a se pune de acord asupra cîte unei chestiuni; cu un astfel de prilej Karl amintise în treacăt că, acasă îşi satisfăcea uneori o plăcere — cînta la pian, nu prea des, atît cît îi îngăduiau puţinele lui cunoştinţe dobîndite alături de mama sa. Karl ştia prea bine că a-i pomeni unchiului toate acestea înseamnă, în fond, s-i cere să cumpere un pian; o făcea totuşi conştient, pentru că avusese timp să se convingă că unchiul nu-i dintre aceia care trebuie să facă economii. Pianul nu apăru totuşi imediat, abia după vreo opt zile, cînd unchiul îl anunţă pe un ton rece că pianul a fost procurat, şi că, n-ar fi rău să supravegheze personal transportul. Nu era o treabă prea grea — în orice caz nu mai grea decît un transport oarecare — deoarece în clădire exista un ascensor special pentru mobilă, în care încăpea uşor încărcătura unui autocamion; era tocmai ascensorul cu care noul pian zbura înspre camera sa. Karl, la rîndul său, ar fi putut să urce deodată cu pianul şi oamenii care-l transportau, dar cum alături, ascensorul de persoane era liber, îl preferă. Evoluînd printre etaje, mînui astfel maneta ascensorului ca să se menţină tot timpul la nivelul celuilalt ascensor şi nu se sătura să privească prin pereţii de sticlă frumosul instrument care era proprietatea sa. După ce pianul ajunse în cameră şi fusese aşezat la locul lui, Karl — aproape nebun de bucurie — îşi trecu degetele pe deasupra clapelor, stîrnind întîiele sunnete; părăsi cîntatul, ţîşni în picioare, se depărtă puţin şi, cu mîinile în şold, rămase într-o contemplare mută. Era acum încîntat şi de excelenta acustică a camerei sale. încît scăpa acum văzînd cu ochii de neplăcuta senzaţie pe care o avusese iniţial; că-i sortit să zacă închis într-un *building*. La urma urmei, nimic din interiorul acelei camere nu amintea de faţa exterioară a clădirii cu aspect de cuşcă metalică; înlăuntru totul era confortabil şi la locul său. La început, Karl îşi puse speranţe mari în posibilităţile sale muzicale; uneori, mai ales seara, înainte de a adormi, îi trecea prin minte gîndul îndrăzneţ şi năstruşnic că îndeletnicirea sa muzicală ar putea influenţa direct modul de viaţă american. Sunau, e drept, destul de straniu acordurile melodiei lui care se revărsau prin fereastra deschisă în strada plină de zgomote: era un vechi cîntec soldăţesc din patria sa, pe care şi-l îngînau unii altora ostaşii seara, stînd rezemaţi în rama ferestrelor cazărmii şi privind nostalgic piaţa peste care se lăsa întunericul. Degeaba privea

Karl jos, în strada dreaptă, pentru că acolo nu se schimba nimic, strada rămînea aceeaşi — părticică dintr-un imens circuit a cărui necontenită mişcare nu putea fi oprită în loc decît cunoscînd, eventual, multele forţe care o propulsau. Unchiul suportă fără obiecţiuni cîntatul la pian, mai cu seamă că şi Karl căuta să-l cruţe, oferindu-şi destul de rar această plăcere; se întîmplă chiar ca într-o zi unchiul să-i aducă nepotului partiturile unor marşuri americane — fără a uita, bineînţeles, imnul naţional — dar era limpede că nu pasiunea pentru pian îl îndemna la aceasta. Dealtfel, într-o altă zi, îl întrebă pe Karl într-un mod foarte serios dacă nu-i dispus să studieze vioara şi cornul de vînătoare. Prima şi cea mai importantă ocupaţie a lui Karl rămînea totuşi studiul limbii engleze. Un tînăr profesor de la Academia comercială se prezenta în acest scop acasă la Karl, în fiecare dimineaţă la orele şapte; îl găsea deobicei instalat la birou, în faţa caietelor, ori plimbîndu-se prin cameră şi memorînd. Karl era convins de importanţa însuşirii rapide a limbii engleze şi înţelese totodată că, progresînd în ritm susţinut, îi face unchiului său cea mai mare bucurie. Reuşi să depăşească în scurt timp expresiile «bună ziua», «la revedere», mici saluturi la care se limitau iniţial convorbirile sale în englezeşte cu unchiul; aborda acum propoziţii din ce în ce mai întinse, ceea ce oferea un climat prielnic pentru a-şi face unul altuia confidenţe. Într-o seară, Karl reuşi pentru prima oară să recite o poezie americană — era vorba de descrierea unui incendiu — şi unchiul, pe deplin satisfăcut, îl ascultă cu o anumită solemnitate. În camera lui Karl se aflau numai ei doi. Lîngă fereastră sta unchiul, care privea cerul în amurg şi urmărea cadenţa versurilor bătînd tactul cu palma, uşor; la doi paşi de el, Karl se străduia să treacă peste dificultăţile exprimării poetice, ţinîndu-se băţos şi privind undeva într-un punct fix.

Cu cît cunoştinţele de engleză ale lui Karl se lărgeau, sporea şi plăcerea unchiului de a-l prezenta prietenilor săi, păstrînd însă, pentru orice eventualitate, profesorul de engleză în apropierea lui Karl. Prima cunoştinţă care i se oferi, într-o dimineaţă, fu un tînăr zvelt şi extraordinar de suplu, pe care unchiul îl complimentă în fel şi chip pe cînd îl introducea în camera lui Karl. Dintr-o ochire recunoşteai în el un fiu de milionar, ca atîţia alţii; judecat cu ochi de părinte, nu putea fi decît un trîntor care trăia de aşa manieră, încît era deajuns să cunoşti o singură zi din viaţa lui, pentru a-ţi produce un dezgust profund. Părea că ştie ori că bănuieşte un asemenea lucru şi, pentru a-*l* preîntîmpina, tînărul milionar avea în ochi şi pe buze un zîmbet de extaz continuu, pe care şi-l adresa sie-şi, celui cu care vorbea, întregii lumi.

În compania acestui tînăr, un oarecare Mack, avea să facă o plimbare călare, hotărîtă cu asentimentul cert al unchiului; era fixată pentru orele cinci şi jumătate în zori şi avea să aibă loc în manejul şcolii de călărie sau în aer liber. La început, Karl ezită să accepte, deoarece niciodată nu se urcase pe un cal şi, înainte de a întreprinde ceva, ar fi voit să se familiarizeze cît de cît cu călăria; atît unchiul cît şi Mack aduseră destule argumente, spunînd că a călări nu înseamnă a fi stăpîn pe cine ştie ce fel de artă, călăria-i un simplu agrement, un exerciţiu sănătos — susţinură ei — şi Karl în cele din urmă consimţi. Trebui aşadar să se scoale la orele patru şi jumătate, lucru care-i dădu destule necazuri, pentru că ar fi tot dormit după lunga şi încordata lui contemplare de peste zi; noroc că necazul i se risipea de îndată ce intra în baie. Era acolo un duş, cu o sită mare ce acoperea cada în lung şi-n lat. Care dintre colegii lui de şcoală, fie chiar şi os boieresc, s-ar fi putut lăuda cu asemenea baie, şi încă aparţinîndu-i în exclusivitate?! Întîrzia deci lungit în cadă, cu braţele date în lături, şi se lăsa mîngîiat de potopul de apă călduţă, apoi caldă, apoi din nou călduţă şi, înfîrşit, rece ca gheaţa, după pofta inimii; se lăsa biciuit de apă fie în întregime, fie doar o parte a corpului. Gusta din plin clipele acestea, care erau pentru el un fel de prelungire a somnului, căci îi plăcea să stea culcat cu ochii închişi, pînă cînd simţea cum i se preling pe obraji, spărgîndu-se, ultimele picături răzleţe. La manejul şcolii de călărie, de cum cobora din impunătoarea maşină a unchiului său, îl întîmpina profesorul de engleză. Mack întîrzia întotdeauna; şi-o permitea fără grijă, pentru că adevăratul antrenament nu începea în absenţa lui. Pe cine altul dacă nu pe el îl aşteptau caii aceia gata să-şi risipească somnolenţa şi să se ridice, ageri, în două picioare?! Nu şuiera oare mai tare biciul imediat ce apărea el în manej? Nu se iveau deodată, în potcoava tribunelor, o mulţime de spectatori — grăjdari, elevi de-ai şcolii, fel de fel de vizitatori ocazionali?!... Karl nu voia să piardă timpul pînă la sosirea lui Mack; îl folosea învăţînd exerciţii pregătitoare pentru un viitor călăreţ. Exerciţiile acestea — care durau zilnic cam un sfert de oră — le făcea cu un lungan care, printr-o singură ridicare de mînă, atingea crupa celor mai înalţi cai ai manejului. Erau instructaje care nuprea aduseră succese lui Karl; atîta doar că avusese prilejul să-şi însuşească tot felul de văicăreli, pe care, încă gîfîind de istoveală, îi plăcea să le adreseze profesorului său de engleză, veşnic rezemat de-o portiţă şi moţăind. Dar toate sîcîielile fizice dispăreau odată cu sosirea lui Mack. Lunganul era expediat şi în crepusculul matinal al manejului nu se auzea decît galopul cailor, nu se zărea decît braţul lui Mack înălţat cu autoritate undeva dinaintea lui Karl, pentru a da

comenzi. Această distracţie, care avea darul să risipească somnul, se încheia după exact o jumătate de oră. La plecare — în cazul că era mulţumit de lecţie — foarte grăbitul Mack îl bătea pe Karl încurajator cu palma peste obraz, după care dispărea; nu-l mai aştepta pe colegul lui nici cît să iasă împreună pe poartă. Karl urca în maşină însoţit de profesorul lui şi pleca să-şi facă lecţia de engleză; spre a nu pierde timpul traversînd o arteră aglomerată, evitau, de cele mai multe ori, drumul cel mai scurt dintre şcoala de călărie şi casa unchiului. Nu trecu mult timp şi Karl îşi reproşă că-l deranjează inutil pe profesorul de engleză; îl rugă pe senator să-l scutească pe acest om obosit de a-l mai însoţi la manej, deoarece acum nu-i era prea greu să se înţeleagă cu Mack. Unchiul chibzui un timp, apoi acceptă.

Mai greu se hotărî unchiul să accepte ca nepotul să pătrundă cît de cît în miezul afacerilor sale, cu toate că nu o dată Karl îşi exprimase această dorinţă. Întreprinderea unchiului era un fel de casă de comision şi expediţie — Karl nu mai întîlnise în Europa, după cîte îşi amintea, ceva asemănător; se făcea aici un soi de comerţ intermediar, dar nu între producători şi consumatori sau între negustorii înşişi, ci se mijlocea livrarea de mărfuri şi materii prime către marile carteluri industriale şi se operau schimburi între diferite consorţii. Era deci o întreprindere de proporţii gigantice, care se ocupa deopotrivă de achiziţii, depozitări, transporturi şi vînzări, încît avea mereu legături telefonice sau telegrafice diverse cu nenumăraţi clienţi. Sala telegrafelor nu era mai mică, ba chiar o întrecea pe aceea a Oficiului telegrafic din oraşul său natal, pe care o vizitase cîndva cu un coleg de şcoală, ţinîndu-se de mînă. În sala telefoanelor nu vedeai altceva decît uşile cabinelor deschizîndu-se şi închizîndu-se într-una, iar soneriile ţîrîiau de pretutindeni asurzitor. Odată unchiul său deschise uşa primei cabine; sub potopul luminii electrice, în faţa lui Karl apăru un funcţionar total indiferent la ceea ce se mişca în jur, avînd pe cap un cerc de oţel şi urechile strivite sub ciupercile a două receptoare. Braţul drept şi-l lăsase să zacă inert pe măsuţa de dinaintea lui, ca şi cum acesta ar fi fost de plumb, în timp ce creionul dintre degete îi zvîcnea într-una cu o iuţeală uimitoare, de mecanism. Era cît se poate de laconic în tot ce spunea la microfon acest om şi se vedea că-i de-a dreptul pornit împotriva cuiva care, probabil, îi ceruse oarecare lămuriri; dar înainte de a intra în replică cu acel cineva, funcţionarul auzi în aparat ceva care-i captă auzul şi interesul, făcîndu-l să coboare ochii pe hîrtie şi să noteze. Unchiul îi explică lui Karl, vorbind în şoaptă, că omul acela era nevoit să vorbească extrem de puţin, ori de loc, din o mie de motive: aceleaşi mesaje pe care funcţionarul le primea la

telefon erau recepţionate concomitent de alţi doi, spre a fi, în cele din urmă, comparate, şi a se exclude orice greşeală. Cînd unchiul trecu pragul uşii împreună cu Karl, tocmai intrase acolo şi ieşi imediat ca o furtună unul din practicanţii trimişi să ridice un mesaj. De altfel, în tot oficiul acela era un du-te-vino perpetuu, oamenii goneau dintr-o parte în alta. Nu se salutau între ei, această formalitate fiind complet desfiinţată; fiecare umbla cu ochii în pămînt, purtat de grija să înainteze cît mai iute pe urmele celui de dinaintea lui, examinînd — eventual — din mers, cu ochi de expert, ba un cuvinţel, ba o cifră de pe hîrtiile acelea care jucau teribil sub fluxul agitaţiei.

— Ai înfăptuit într-adevăr ceva grandios, îi spuse Karl unchiului său, în cursul unei vizite în respectiva întreprindere; *building-ul* acela era de necuprins şi o trecere oricît de superficială de-a lungul multelor lui secţii dura cîteva zile.

— Unde mai pui că tot ce vezi am realizat singur. Acum treizeci de ani n-aveam decît o biată magazie în port, unde se descărcau cel mult cinci lăzi pe zi; mă întorceam acasă plouat, cu nasul în pămînt. Astăzi? ei bine, astăzi nu mai sînt în portul acela decît două antrepozite care să semene cu ale mele, iar vechea magazie am transformat-o în sală de mese şi depozit de unelte pentru cele şaizeci şi cinci de echipe de docheri care lucrează pentru mine.

— E de-a dreptul fantastic ! exclamă Karl.

— Aici toate evoluează rapid, afirmă unchiul, încheind astfel discuţia.

Într-o bună zi, unchiul veni la Karl pe la prînz, cu puţin înainte ca tînărul să se fi aşezat la masă, singur, cum avea obiceiul. Îi ceru să-şi îmbrace repede un costum negru; aveau să ia masa împreună, însoţiţi de doi parteneri de afaceri. În vreme ce Karl se îmbrăca în camera alăturată, unchiul se aşeză la birou şi parcurse tema lecţiei de engleză pe care Karl tocmai o terminase; lovi cu pumnul în masă şi spuse cu toată gura:

— Excelent, da, într-adevăr excelent!

Auzindu-l, Karl se îmbrăcă — se-nţelege — mai bine dispus; la urma urmei, nici nu mai avea nevoie să i se confirme că izbutise să înveţe mulţumitor limba engleză.

În sufragerie, loc ce-i amintea mereu de seara sosirii, îi găsiră pe cei doi domni, care se ridicară pentru a saluta; erau înalţi şi graşi, unul se numea Green, iar cel de-al doilea era un oarecare Pollunder. Se înţelege că reţinu amănuntele astea mai tîrziu, în timpul conversaţiei de la masă, pentru că unchiul nu se ostenea să-şi prezinte cunoştinţele. Îl lăsa pe Karl să descopere cu proprii ochi ceea ce putea fi necesar să-l intereseze. În timpul mesei, nu se abordară decît chestiuni intime

de afaceri, ceea ce pentru Karl era o bună ocazie de a se familiariza cu termenii comerciali, dar să și mănînce în voie, așa cum trebuie să facă un adolescent care, înainte de toate, trebuie să se hrănească; masa era pe terminate cînd domnul Green se aplecă înspre Karl și, alegîndu-și în mod vădit cuvintele pentru a vorbi o engleză cît mai clară, îl întrebă care sînt primele lui impresii despre America. Se făcu o liniște de mormînt; Karl schimbă cîteva priviri cu unchiul său, după care răspunse destul de amplu, căutînd să se facă astfel agreabil. Ba, pentru a-și manifesta într-un fel recunoștința că i se dă atenție, folosi un limbaj cu o oarecare tentă new-yorkeză; una din expresiile lui stîrni atîta rîs printre comeseni, încît Karl crezu că a făcut cine știe ce greșeală grosolană. Dimpotrivă, spusese chiar ceva foarte nostim, după cum declară domnul Pollunder. Acest domn Pollunder părea a-l simpatiza în chip vădit pe Karl; în timp ce unchiul își reîncepu convorbirea de afaceri cu domnul Green, domnul Pollunder îi îngădui lui Karl să-și apropie scaunul de-al lui. Îl întrebă, înainte de toate, cum îl cheamă, ce origine are, cum a decurs călătoria, apoi, dîndu-i răgaz să se odihnească un pic, începu el însuși să povestească; vorbea precipitat, rîzînd și tușind, despre sine, despre fiica sa, împreună cu care locuia pe o mică proprietate de țară, unde nu-și putea îngădui să-și petreacă decît serile, pentru că era bancher și ocupațiile îl rețineau toată ziua la New-York. Karl fu imediat invitat călduros să vină la moșia lui, căci, așa cum susținea domnul Pollunder un american proaspăt zămislit, cum era Karl, simțea fără doar și poate nevoia să mai evadeze uneori din New York, spre a se recrea. Karl ceru unchiului permisiunea de a primi invitația și acesta i-o acordă; părea chiar destul de încîntat de idee, dar nu stabili vreo dată și nici nu mai aduse în discuție chestiunea, așa cum s-ar fi așteptat Karl și, desigur, domnul Pollunder.

Nu mai tîrziu decît a doua zi, Karl fu chemat însă într-unul din birourile unchiului său (numai în acel imobil el avea zece birouri diferite), unde îl găsi pe senator împreună cu Pollunder, șezînd comod în fotoliile lor; păreau destul de tăcuți.

— Domnul Pollunder, începu unchiul, iar figura lui abia se distingea în semiobscuritatea camerei, domnul Pollunder a venit să te ia la moșie, după cum am discutat ieri.

— Nu știam că acest lucru se va întîmpla chiar azi, spuse Karl, altminteri aș fi fost gata pregătit.

— Păi, dacă nu ești gata, poate-i mai bine să amînăm vizita pentru altă dată, sugeră unchiul.

— Nici un fel de pregătire ! strigă domnul Pollunder, un tînăr este întotdeauna pregătit pentru orice.

— Nu-i vorba atît de el, se adresă unchiul spre oaspetele său. Mă gîndesc că ar trebui totuşi să tragă o fugă pînă în camera lui, ceea ce v-ar întîrzia pe dumneavoastră.

— Am, slavă Domnului, timp suficient, spuse domnul Pollunder. Am prevăzut o asemenea întîrziere, fapt pentru care mi-am încheiat treburile mai devreme.

— Poftim, ce neplăceri îi faci de pe acum cu vizita ta, îl apostrofă unchiul pe Karl.

— Îmi pare rău, spuse acesta, dar să ştiţi că nu întîrzii, revin în cîteva secunde; şi vru s-o rupă la fugă.

— Nu-i nici o grabă, interveni domnul Pollunder, nu-mi cauzaţi nici un fel de neplăceri; dimpotrivă, vizita dumneavoastră îmi oferă o deosebită satisfacţie.

— Vezi că mîine pierzi ora de călărie. Ai contramandat-o?

— Nu, zise Karl, şi îşi dădu seama că această vizită, ale cărei perspectivă îl bucurase, devenea pentru el o povară. — N-am contramandat-o, pentru că n-am ştiut. . .

— Şi, totuşi, eşti gata s-o porneşti la drum?! întrebă unchiul cu vădit interes.

Îi sări în ajutor domnul Pollunder, acest om amabil, care-i spuse:

— În trecere voi opri maşina la şcoala de călărie şi chestiunea se va aranja.

— Aşa mai merge, păru să accepte unchiul; numai că Mack te va aştepta cu siguranţă.

— De aşteptat nu mă va aştepta, zise Karl, dar de bună seamă va fi acolo.

— Şi atunci? interpelă unchiul, ca şi cum intervenţia lui Karl n-ar fi lămurit de fel lucrurile.

Din nou Pollunder fu acela care rosti cuvîntul decisiv:

— Dar Klara — aşa se numea fiica domnului Pollunder — dar Klara îl aşteaptă astă seară şi-mi place să cred că are totuşi o oarecare întîietate asupra lui Mack.

— O, desigur, zise unchiul, apoi către Karl: fugi repede în camera ta! şi bătu de cîteva ori maşinal în braţul fotoliului. Karl era deja în dreptul uşii cînd unchiul îl mai reţinu zicînd: — Îmi place să cred că mîine vei fi înapoi la lecţia de engleză.

— Ei, asta-i! se impacientă domnul Pollunder, şi mirat, se foi în fotoliul său, cu mişcări scurte, atît cît îi îngăduia corpul său masiv. — Şi de ce să nu rămînă şi mîine toată ziua la ţară? L-aş aduce înapoi poimîine dimineaţa.

— Imposibil, se opuse unchiul. Nu pot să-i dau peste cap lecţiile. Mai tîrziu, cînd va avea o profesiune bine precizată, nu zic nu; îi voi îngădui cu plăcere să accepte pentru un timp mai îndelungat amabila dumneavoastră invitaţie, care mă onorează.

« Iată-l cum se contrazice », gîndi Karl.

— Păi, pentru o seară şi o noapte, aproape că nu mai merită, se întristă domnul Pollunder.

— Asta a fost şi părerea mea.

— Ei, trebuie să te mulţumeşti cu ce ţi se dă, conchise Pollunder, amuzat. — Aşadar, vă aştept, îi strigă el lui Karl.

Acesta, văzînd că unchiul său nu se mai opune, fugi în grabă.

Se întoarse repede, gata de drum; în birou îl găsi numai pe domnul Pollunder, unchiul plecase. Domnul Pollunder îl întîmpină cu nereţinută satisfacţie, îi luă ambele mîini în ale sale şi i le scutură, voind parcă să se asigure că tînărul îl întovărăşea într-adevăr. Încălzit de alergătură, Karl scutură şi el mîinile domnului Pollunder, bucurîndu-se de evaziune.

— Plecarea asta nu l-a supărat oare pe unchiul meu?

— Nici gînd; nu trebuie să iei totul în serios. Senatorul este foarte preocupat de educaţia dumneavoastră.

— Oare v-a spus el însuşi că adineaori a vorbit doar în glumă?

— O, desigur ! îl linişti domnul Pollunder, pe un ton convins, sugerîndu-i astfel că ar fi exclusă orice interpretare echivocă.

— E ciudat totuşi cu cîtă silă mi-a dat încuviinţarea. Şi-i sînteţi doar prieten.

Deşi refuza să o recunoască făţiş, nici domnul Pollunder nu-şi putea explica situaţia; călătoreau prin amurgul cu zăpuşeli şi amîndoi meditară lungă vreme asupra aceluiaşi subiect, deşi vorbeau mereu despre alte şi alte lucruri.

Şedeau unul lîngă celălalt şi se ţineau de mînă, mai precis domnul Pollunder ocrotea mîna lui Karl, ţinînd-o între ale lui. Karl, la rîndul său dorea să afle cît mai multe veşti despre Klara, ca şi cum lungul drum l-ar fi făcut nerăbdător cu ajutorul istorisirilor părea să ajungă mai repede acolo. Deşi încă nu cunoscuse viaţa de seară a străzilor New-York-ului, cu vacarmul propagat în vîrtejuri peste trotuare şi *avenide* — aveai impresia că-i stîrnit nu de oameni, ci de forţe exterioare acestui oraş ! — Karl era numai ochi şi urechi şi nimic nu-l interesa înafara vestei domnului Pollunder, care era descheiată şi atîrna de acolo, în mod foarte paşnic, un lanţ de culoare închisă. Străbătură străzi de-a lungul cărora lumea se grăbea fie alergînd, fie gonind în automobile, spre a nu întîrzia la spectacole; trecură prin car-

: ere semi-centrale şi ajunseră în suburbii, unde poliţiştii călări le făceau semne ca maşina lor s-o ia mereu într-o altă direcţie, pe străzi sturalnice. Marile artere erau ocupate de lucrătorii din metalurgie aflaţi în grevă, care demonstrau, făcînd astfel aproape imposibilă circulaţia vehiculelor pe intersecţii. Cînd maşina scăpa din stradelele întunecoase, cu zgomote surde, şi traversa unul din bulevarde, care semăna cu o piaţă, apărea ca din pămînt, împresurîndu-i, — lumea pestriţă a trotuarelor, pe care nici n-o puteai urmări cu privirea; o masă compactă se deplasa într-o cadenţă greu perceptibilă şi, cîntînd perfect unitar, ca un singur om. Pe porţiunile libere se zăreau, din cînd în cînd, cîte un poliţai călare, umblînd la pas, ori purtători de drapele şi fîşii de pînză întinse de-a latul străzii, ori cîte un conducător grevist înconjurat de tovarăşii lui, ori ordonanţe, ori cîte un vagon de tramvai care n-avusese vreme să scape din zona primejdioasă şi sta imobilizat, gol şi cuprins de întuneric, în vreme ce vatmanul şi taxatorul tîndăleau pe platformă. Mici grupuri de curioşi se menţineau la o apreciabilă distanţă de adevăraţii demonstranţi, în ciuda faptului că ei habar n-aveau ce se întîmpla în realitate. Karl însă, bine dispus, se lăsa cuprins de braţul domnului Pollunder; era vrăjit de gîndul că peste puţină vreme va ajunge la un conac bine iluminat, înconjurat de ziduri şi păzit de cîini, unde va fi întîmpinat cu toată ospitalitatea. Din pricina istovelii care-l cuprinsese, el nu-şi mai putea păstra atenţia trează şi nu reţinea cu precizie tot ce spunea domnul Pollunder; de aceea tresărea din vreme în vreme, îşi freca pleoapele, spre a şti — pentru o clipă măcar — dacă domnul Pollunder îi observase somnolenţa, lucru pe care nu l-ar fi vrut în ruptul capului.

O VILĂ ÎN ÎMPREJURIMILE NEW-YORK-ULUI

— Am sosit, zise Pollunder, smulgîndu-l pe Karl din somnolenţă. Maşina stopă în faţa unei vile de ţară cum au bogătaşii din împrejurimile New-York-ului; era mai încăpătoare şi mai înaltă decît o cereau trebuinţele unei singure familii. Era luminată doar partea de jos a acelei clădiri, deci nu puteai şti pînă la ce înălţime urcă zidurile ei. O străjuiau castani foşnitori şi un grilaj de fier — porţile erau deja date în lături — iar o scurtă alee ducea pînă la scara casei. Karl coborî şi, după oboseala pe care o simţea în oase, deduse că totuşi călătoria durase cam mult. Undeva lîngă el, în întunericul din aleea cu castani, auzi vocea unei fete :

— În sfîrşit, iată-l pe domnul Jakob !

— Numele meu este Rossmann, se prezentă Karl, apucînd mîna întinsă a fetei; silueta acesteia se desluşea acum.

— Este doar nepotul domnului Jakob, preciză domnul Pollunder. Se numeşte Karl Rossmann.

— Asta nu schimbă cu nimic bucuria de a-l avea în mijlocul nostru, zise fata, căreia puţin îi păsa ce nume poartă oaspetele.

În timp ce se apropia de casă, flancat de domnul Pollunder şi de fată, Karl întrebă :

— Dumneavoastră sînteţi domnişoara Klara?

— Da, spuse aceasta, în timp ce o lumină slabă îi reliefa obrazul. Dar n-am vrut să mă prezint în plin întuneric.

« Ne-a aşteptat oare în dosul grilajului?» se întrebă Karl, pe care mersul îl înviora.

— De altfel, mai avem un oaspete în seara asta, vesti Klara.

— Imposibil ! strigă Pollunder supărat.

— Domnul Green, zise Klara.

— Cînd a venit? se interesă Karl, cuprins parcă de o presimţire.

— Chiar acum. Credeam că i-aţi observat maşina gonind prin faţa voastră.

Karl se uită la Pollunder să vadă cum primeşte ştirea; acesta avea mîinile vîrîte în buzunare şi, după toate aparenţele, umbla parcă mai apăsat.

— Nu-i de ajuns să locuieşti în împrejurimile New-York-ului, ca să nu fii deranjat. Voi fi nevoit să mă mut mai departe, cu riscul să ajung pe la miezul nopţii acasă.

Se opriră în capul scării de la intrare.

— Dar domnul Green n-a mai fost demult pe la noi, spuse Klara, (împărtăşea întru totul părerea tatălui său, însă dorea să-l liniştească).

— De ce să vină tocmai în seara asta? se impacientă domnul Pollunder, şi cuvintele lui se rostogoleau cu furie, prindeau un accent de mînie care se transmitea în tremurul puternic al buzei de jos, o bucată de carne flască şi grea.

— Ai perfectă dreptate ! spuse Klara.

— Poate că nu va sta mult, îşi dădu cu părerea Karl şi se miră el însuşi cît de repede împărtăşea părerea acestor persoane cu totul străine, pe care ieri încă nici nu le cunoscuse.

— O, nu, zise Klara. Pare să aibă o afacere importantă cu tata, cu care are de discutat îndelung; m-a şi anunţat în glumă că, dacă ţin cu tot dinadinsul să fiu o gazdă politicoasă, va trebui să le suport discuţiile pînă dimineaţă.

— Ei, asta-i bună ! Înseamnă că rămîne aici peste noapte ! exclamă Pollunder, ca unul peste care a dat o cumplită pacoste. — Ce aş avea mai bun de făcut — și la acest gînd se însenină — ce aş avea mai bun de făcut decît să vă poftesc, domnule Karl, din nou în maşină și să vă conduc la unchiul dumneavoastră. Seara asta tot e ratată și, la urma urmelor, cine ştie cînd vă va mai permite unchiul dumneavoastră să ne vizitați. Ducîndu-vă înapoi încă în seara asta, e foarte probabil să nu vă refuze la prima ocazie.

Îl și apucă pe Karl de mînă să facă ceea ce spusese. Dar tînărul nu se clinti și Klara îl rugă pe tatăl său să renunțe la această intenție, întrucît măcar ea și tînărul vizitator nu pot fi cu nimic deranjați de prezența domnului Green; în cele din urmă își dădu seama și Pollunder că nu opinia sa era cea hotărîtoare. Pe de altă parte — și acesta a fost, pare-se, argumentul decisiv — se auzi deodată vocea domnului Green, care strigă din capul scării :

— Dar unde ați rămas oare?

— Haideți, îi îndemnă Pollunder pe cei doi și o coti spre scara de la intrare.

Îl urmau Karl și Klara care se studiau reciproc în lumina difuză. « Ce buze rumene are această Klara !», își spuse Karl și în fața ochilor minții îi apărură aproape instantaneu buzele domnului Pollunder; era de admirat cît de sublim se metamorfozaseră acestea în persoana fiicei sale.

— După cină, spuse Klara, ne vom retrage imediat în apartamentul meu, dacă vă va face plăcere, pentru a scăpa cel puțin noi de acest domn Green; tata, oricum, tot trebuie să se ocupe de el. Veţi avea, cred, amabilitatea să-mi cîntați ceva la pian, pentru că tata mi-a și povestit cît de dotat sînteţi; în ceea ce mă privește, sînt cu totul incapabilă să fac muzică și nici nu mă ating de pian cu toate că ador muzica.

Karl era total de acord cu propunerea Klarei, deși l-ar fi dorit și pe domnul Pollunder în mijlocul lor. Privind dimensiunile uriaşe ale domnului Green care se reliefau tot mai pregnant în timp ce urca scările — cu statura lui Pollunder se deprinsese deja — Karl nu mai spera să-l poată scăpa în seara asta pe domnul Pollunder de prezența acelui om.

Domnul Green îi primi cam în fugă şi, ca şi cum ar fi avut prea multe chestiuni în restanță, luă brațul domnului Pollunder, iar pe Karl şi pe Klara îi împinse dinaintea lui spre sufragerie. Florile de pe masă țîşnite din horbota verde dădeau un aer sărbătoresc acelei încăperi şi îți dublau regretul de a trebui să suporți prezența oaspetelui inoportun. Karl se opri în dreptul mesei, aşteptă să se aşeze mai întîi ceilalți, şi se bucură la gîndul că uşa mare de sticlă va rămîne deschisă înspre grădină,

de unde pătrundea înăuntru o mireasmă puternică, încît te credeai ocrotit de o imensă boltă de verdeață. Dar domnul Green tocmai se repezi, gîfîind, să închidă această ușă de sticlă ; se aplecă și puse zăvorul din jumătatea de jos a ușii, apoi se întinse spre cel de sus, făcînd toate acestea cu tinerească pornire, încît servitorului, care sosi în grabă, nu-i mai rămase nimic de făcut. Primele cuvinte pe care domnul Green le rosti la masă arătau uimirea acestuia că senatorul îi dăduse voie lui Karl să facă această vizită. Își sorbea supa lingură după lingură și se apleca ba în dreapta, înspre Klara, ba în stînga, înspre domnul Pollunder ; explica de ce este el atît de mirat, și cît de tare veghează unchiul asupra lui Karl, și cum dragostea acestui unchi pentru nepot era prea mare pentru a mai putea fi numită dragoste de unchi.

« Nu-i ajunge că a dat buzna aici în chip cu totul nepotrivit, dar se mai bagă și în relațiile dintre mine și unchiul meu », își zise Karl și nu mai fu în stare să soarbă o singură înghițitură din supa aurie. Dar tocmai pentru a arăta cît de jenat se simte, începu — încremenit în muțenia lui — să-și leorpăie supa. Cina se desfășura încet, era un adevărat chin. Doar domnul Green și uneori Klara dovedeau o oarecare vioiciune, își găseau timp să mai rîdă din cînd în cînd. Domnul Pollunder se antrenă doar rareori în conversație, atunci cînd domnul Green aducea vorba de afaceri. Abandonă însă curînd și acest subiect, încît domnul Green fu mereu silit să readucă, în fel și chip, chestiunea pe tapet. Preciză că inițial nu avusese intenția să facă această vizită inopinată cu nici un preț. (Klara îl făcu atent pe Karl și acesta ciuli urechile, crezînd că se află în mare primejdie ; fata voia, pur și simplu, să-i atragă atenția că are în față o friptură și că se află la masă.) Nu avusese intenția să facă vizita cu nici un preț în sensul că afacerea în sine, deși de maximă importanță, putea fi abordată — în linii mari — încă în cursul zilei și în oraș, urmînd ca asupra amănuntelor să se trateze mîine ori mai tîrziu. În acest scop l-a căutat pe domnul Pollunder cu mult înaintea orei de închidere a biroului, dar fără șanse de reușită ; silit de împrejurări, a telefonat în cele din urmă acasă, a anunțat că pleacă din oraș, și iată-l ajuns aici.

— Înseamnă că trebuie să-mi cer scuze, zise Karl cu voce tare, încă înainte ca cineva să fi putut interveni. — Din pricina mea și-a părăsit astăzi domnul Pollunder mai devreme biroul și îmi pare cît se poate de rău.

Domnul Pollunder își acoperi cu șervetul cea mai mare parte a feței, în timp ce Klara îi surîse lui Karl ; nu era un surîs oarecare, de simplă simpatie, voia să-l influențeze într-un fel oarecare.

— Scuzele mi se par de prisos, vorbi domnul Green, în timp ce diseca cu meticulozitate un porumbel. — Dimpotrivă, sînt fericit că am ocazia să-mi petrec seara într-o societate atît de plăcută ; altminteri

aş fi cinat acasă, de unul singur, servit de bătrîna mea menajeră. Este o ființă atît de bătrînă încît îi vine greu să se mişte de la uşă pînă la masa mea ; pînă parcurge acest drum am timp să mă las în spătarul scaunului şi s-o studiez în voie, odihnindu-mă. Abia în vremea din urmă i-am smuls asentimentul ca servitorul să fie acela care aduce mîncărurile pînă în uşa sufrageriei ; de aici încolo însă — dacă am înţeles eu bine — alergătura îi aparţine în exclusivitate.

— Doamne, cîtă fidelitate ! exclamă Karl.

— Da, mai există fidelitate pe lumea asta, recunoscu domnul Green şi, ducîndu-şi îmbucătura la gură, îşi mişcă limba în aşa fel, că reuşi să înfulece bucăţica dintr-o singură mişcare, după cum observă întîmplător Karl. Acestuia i se făcu silă şi se ridică de la masă. Instantaneu, domnul Pollunder şi Klara îl reţinură, apucîndu-l de mîini.

— Trebuie să rămîneţi, se rugă Klara ; iar cînd acesta fu aşezat, îi şopti : — Vom dispare imediat. Aveţi răbdare.

Domnul Green continua să se ocupe liniştit de mîncarea sa, ca şi cum domnul Pollunder şi Klara n-ar fi avut altceva mai bun de făcut decît să-l liniştească pe Karl, ori de cîte ori el îi stîrnea acestuia silă.

Cina se prelungi îndeosebi din pricina migalei cu care domnul Green îşi savura fiecare fel de mîncare, fiind însă mereu gata să-l primească, fără pic de osteneală, pe cel următor ; era destul de limpede că acestui domn i se cam acrise, la urma urmelor, de încetineala bătrînei sale menajere. Din cînd în cînd lăuda arta domnişoarei Klara în a conduce menajul, fapt care o măguli pe aceasta în mod vizibil, în timp ce Karl era îndemnat s-o apere, ca şi cum cineva ar fi atacat-o. Domnul Green însă nu se mulţumi să se ocupe numai de ea ; fără a-şi ridica ochii din farfurie, îl deplînse pe Karl, în repetate rînduri, pentru evidenta lui lipsă de apetit. Domnul Pollunder însă, dimpotrivă, aprecie drept bună pofta de mîncare a lui Karl, deşi — în calitate de gazdă — ar fi fost mai nimerit să-l îndemne pe acesta să mănînce. Sila care îl stăpînise tot timpul mesei îl aduse pe Karl într-o asemenea stare de iritare încît, contrar convingerilor sale, consideră drept nepoliticoase cuvintele domnului Pollunder. Numai starea asta îl determină, în cele din urmă, ba să mănînce nepoliticos de repede şi de hulpav, ba să-şi lepede cu gesturi obosite cuţitul şi furculiţa, fiind cel mai leneş şi mai nedisciplinat comesean ; servitorul care aducea bucatele se zăpăcise de-a binelea, nu mai ştia cum să procedeze.

— Chiar mîine îi voi povesti domnului senator cum aţi jignit-o pe domnişoara Klara nemîncînd nimic, spuse domnul Green şi îşi jucă furculiţa prin aer, dînd a înţelege că vorbele sale au şi o nuanţă glumeaţă. — Ei, poftim, s-a şi supărat fata, continuă el şi o apucă pe Klara de bărbie ; ea nu se opuse şi închise ochii. — Drăguţă fetişcană ! exclamă el şi,

rezemîndu-se de spătar, rîse din toţi bojocii, ca orice ghiftuit, pînă i se congestionă faţa.

În zadar căuta Karl să-şi explice atitudinea domnului Pollunder; acesta încremenise privind în farfurie, ca şi cum acolo s-ar fi petrecut lucrul cel mai interesant. El nu schiţa nici cea mai mică mişcare spre a se apropia de Karl, iar cînd se întîmpla să zică ceva, se adresa tuturor, fără a avea să-i comunice tînărului ceva special. Suporta, în schimb, ca domnul Green, acest bătrîn şi înrăit fătălău new-yorkez, s-o ia pe Klara de bărbie fără ruşine şi cu vădite intenţii, ofensîndu-l astfel pe Karl, invitatul lui Pollunder, ori tratîndu-l, în cel mai bun caz, ca pe un copil; cine putea şti în slujba cărui deznodămînt acumula acum forţă domnul Green şi ce noi atacuri plănuia acesta?

Masa luă sfîrşit atunci cînd Green, observînd starea generală de spirit, se ridică primul, obligîndu-i astfel şi pe ceilalţi să-l imite; Karl se apropie de una din ferestrele mari, cu transperante, şi cînd fu aproape, observă că era o uşă în toată regula. Ce a mai rămas oare din aversiunea pe care Pollunder şi fiica acestuia o arătaseră iniţial pentru Green şi pe care Karl nu o înţelesese atunci?! Acum cei doi se aflau în anturajul lui Green şi îl aprobau dînd din cap. Trabucul lui Green, un dar al lui Pollunder, avea nişte dimensiuni ieşite din comun (despre ceva asemănător obişnuia să povestească uneori tatăl lui Karl, acasă, susţinînd că ar exista întocmai în realitate, deşi, după toate probabilităţile, el nu avusese vreodată ocazia să vadă cu propriii săi ochi o ţigară de foi) fapt e că trabucul ăsta al lui Green afuma teribil, făcînd simţită prezenţa fumătorului pînă în cele mai îndepărtate colţuri şi unghere, unde acesta nu ar fi putut să ajungă vreodată. Cu toate că se afla la o depărtare considerabilă, Karl mai simţea o mîncărime de nas din pricina fumului, iar purtarea acestui domn Green — pe care îl mai săgetă o dată cu privirea — o considera de-a dreptul infamă. Nu i se părea exclusă presupunerea că unchiul său să nu fi fost atîta timp de acord cu această vizită tocmai pentru că îi era cunoscut caracterul slab al domnului Pollunder; avea în vedere, pare-se, o posibilă jignire a lui Karl, într-o astfel de împrejurare. Îi displăcea şi tînăra americană, deşi nu se aştepta tase din capul locului la cine ştie ce frumuseţe. Dar din momentul în care domnul Green începuse să se ocupe de ea, Karl fu surprins de transfigurarea care avu loc pe faţa acesteia, fu surprins de frumuseţea trăsăturilor şi, mai cu seamă, de strălucirea ochilor ei jucăuşi. Nici nu mai văzuse vreodată o fustă atît de bine mulată pe corp; stofa delicată şi plină, cădea în mici cute galbene, subliniind trăinicia marcată a ţesăturii. Karl era însă indiferent la tot şi la toate, ba ar fi renunţat cu dragă inimă să fie condus în camera fetei, ar fi preferat să deschidă uşa, pe a cărei

[illegible]ță o și apucă, pentru orice eventualitate, și să se îndrepte spre mașină, iar în cazul că l-ar fi găsit pe șofer culcat, s-o ia pe jos, făcînd o plimbare de unul singur pînă la New York. Noaptea era senină și luna plină îl privea de sus, încît era la îndemîna oricui, și cu atît mai mult a acestui tînăr, să se avînte fără pic de teamă în spațiul nocturn. Pentru întîia oară începu să se simtă bine în această odaie, pentru că începu să-și închipuie fel de fel de lucruri ; se și văzu cum îl surprinde pe unchiul său dimineața, deoarece apucînd-o pe jos nici n-ar fi putut ajunge mai degrabă. Deși nu fusese vreodată în dormitorul acestuia și nici nu știa în ce loc era situat, s-ar fi putut — la urma urmei — interesa. Ar fi bătut la ușă și îndată ce ar fi auzit cuvîntul acela formal « intră ! », ar fi dat buzna în cameră, iar unchiul său — pe care pînă acum nu-l cunoscuse decît într-o îngrijită ținută vestimentară — i-ar fi apărut vederii într-o cămașă de noapte, lungit în pat și privindu-l cu stupefacție. Nici măcar n-ar fi fost ceva ieșit din comun, însă trebuiau cîntărite urmările pe care un asemenea fapt le-ar fi putut avea. Te pomenești că s-ar fi ivit ocazia să ia, pentru întîia dată, micul dejun împreună, unchiul șezînd în pat, iar el pe un taburet ; bucatele ar fi fost așezate pe o mesuță între ei doi și poate că dejunul în comun ar fi putut deveni o obișnuință, iar pe această cale s-ar ivi, bineînțeles, posibilitatea de a se vedea nu numai o singură dată pe zi, ca pînă acum, ci de o mulțime de ori. S-ar ajunge astfel, fără doar și poate, să discute de la inimă la inimă. Faptul că astăzi se arătase oarecum neascultător sau mai bine zis, încăpățînat față de unchiul său, se explica, în definitiv, numai prin absența discuțiilor intime. Și chiar dacă ar fi să petreacă noaptea în acest loc, fapt ce părea, din păcate, de neevitat (deși i se îngădui să stea singur lîngă fereastră, liber să facă ceea ce poftea), e foarte posibil că această vizită nefericită să fie momentul de bun augur în relațiile cu unchiul său ; acesta, la rîndul său, stînd acolo în dormitor, avea poate aceleași gînduri.

Cît de cît împăcat, Karl se întoarse; în fața lui se afla Klara, care i se adresă astfel :

— Nu vă place la noi? Nu vreți să vă simțiți ca acasă? Veniți, vreau să fac o ultimă încercare.

Traversînd sala, ea îl conduse pînă la ușă. Cei doi domni erau așezați la o masă mai retrasă în fața unor pahare înalte în care spumega ușor o băutură necunoscută lui Karl și din care acesta ar fi voit să guste. Domnul Green își sprijinise un cot pe masă și sta obraz în obraz cu Pollunder; cine nu l-ar fi cunoscut pe domnul Pollunder ar fi putut presupune ușor că aici se tratează asupra unei crime și nu asupra unei afaceri. În timp ce domnul Pollunder îl urmări pe tînăr cu o privire binevoitoare, Green nici nu se sinchisi de Karl, deși firesc ar fi fost să însoțească cel puțin

privirile interlocutorului său; Karl interpretă această purtare ca fiind semnul unei bine precizate atitudini a domnului Green. Fiecare cu ale lui; Karl, pe deoparte, iar Green, pe de alta, aveau să-şi pună în valoare aptitudinile, aveau să-şi dezvolte relaţiile sociale urmînd ca timpul să hotărască a cui va fi victoria şi al cui eşecul.

« Dacă atîta îi poate capul, este un nebun, hotărî Karl. La o adică, nu-i cer nimica şi vreau să mă lase în pace.»

Ajuns pe coridor, îi dădu prin minte că se purtase probabil nepoliticos; fiind cu ochii aţintiţi asupra lui Green, aproape că se lăsase tîrît din cameră. Era cu atît mai bucuros să înainteze acum alături de fată. Străbătînd culoarele clădirii, nu-i veni să-şi creadă ochilor întîlnind la fiecare douăzeci de paşi cîte un servitor spilcuit, în livrea, avînd asupra lui cîte un sfeşnic gros, care trebuia susţinut cu ambele mîini.

— Noua reţea electrică n-a fost instalată pînă acum decît în sufragerie, explică Klara. — Casa am cumpărat-o de curînd, am refăcut-o complet, atît cît poate fi refăcută arhitectura stranie a unui imobil atît de demodat.

— Există şi în America clădiri vechi? vru să ştie Karl.

— Desigur, spuse Klara rîzînd şi îl trase după ea mai departe. Aveţi o imagine curioasă despre America.

— Să nu rîdeţi de mine, ceru Karl pe un ton supărat.

În definitiv, el cunoştea atît Europa cît şi America, pe cînd ea nu văzuse decît America.

Din mers, Klara întinse o mînă şi deschise o uşă, spunînd fără să se oprească :

— Aici veţi dormi.

Karl ar fi vrut, se înţelege, să vadă camera pe loc, însă Klara îi explică impacientată, aproape ţipînd, că are timp destul pentru asta şi-i porunci s-o întovărăşească mai întîi pe ea. Se mai plimbară pe culuar, umblînd încoace şi încolo, apoi Karl se gîndi că n-are de ce să se ţină de fusta fetei, ascultînd-o orbeşte; însfîrşit, se smulse de lîngă Klara şi intră în cameră. Întunecimea derutantă din faţa ferestrei se datora unui arbore, a cărui coroană se legăna în toată măreţia ei. Cîntau păsările. Nefiind încă luminată de lună, camera nu-şi arăta aproape de loc obiectele. Karl regretă că nu avea asupra lui lanterna de buzunar pe care i-o făcuse unchiul cadou. Într-o asemenea casă lanterna era indispensabilă; avînd la îndemînă cîteva lanterne, ai fi putut trimite toţi servitorii la culcare. Se aşeză în rama ferestrei să privească în noapte şi să asculte. O pasăre sperioasă părea că se furişează prin frunzişul bătrînului copac. Din depărtări, se auzi şuieratul unui tren din suburbiile new-yorkeze. În rest, liniştea se aşternu deplină.

Asta nu dură mult, Klara intră imediat. Strigă, vădit supărată:

— Ce înseamnă asta? ! și se plesni peste fustă.

Karl socoti să nu răspundă pînă cînd nu va fi devenit mai politicoasă. Klara însă înaintă cu pași mari spre el și strigă :

— Vreți sau nu să veniți cu mine? ! și, cu voie sau fără, îi dădu un brînci în piept; cu siguranță ar fi căzut de pe fereastră în gol dacă n-ar fi izbutit să atingă cu picioarele în ultima clipă podeaua, alunecînd astfel înăuntru.

— Era cît pe-aci să zbor afară, îi reproșă el.

— Păcat că nu s-a întîmplat. De ce sînteți atît de prost crescut? Vă mai dau un brînci.

Și chiar îl cuprinse cu brațele, iar corpul fetei, oțelit prin sport, reuși să-l poarte pe Karl, pas cu pas, pînă la fereastră, în timp ce el uită să opună vreo rezistență. Își veni însă repede în fire și, printr-o răsucire din mijloc, o cuprinse, la rîndul său, cu brațele.

— Au, mă doare ! se văietă ea.

Karl era însă de părere că nu trebuie să-i dea drumul. O slăbi din strînsoare cît să poată păși, dar nu-i dădu drumul; prefera s-o studieze. Și îi era lesne s-o țină în brațe, că fata era îmbrăcată cu rochia aceea strînsă pe corp.

— Dați-mi drumul, șopti ea, apropiindu-și obrazul înfierbîntat de obrazul celuilalt; era atît de aproape încît Karl trebui să facă un efort spre a se distanța un pic, ca s-o poată privi cît de cît. — Dați-mi drumul; vă voi oferi ceva frumos.

« De ce suspină așa? se întrebă Karl. N-are cum s-o doară căci nu o apăs de loc », și nu o eliberă. Curînd însă, după o scurtă clipă de neatenție, forța tinerei fete se făcu iar simțită și se transmise în corpul lui; cu un gest abil, ea îi scăpă din strînsoare, după care se apără de gambele lui printr-o gardă a picioarelor aparținînd unei tactici de luptă necunoscută de el. Îl sili astfel să pășească în fața ei, pînă la perete, timp în care ea respira adînc și cu o regularitate surprinzătoare. Acolo era o canapea; îl culcă pe Karl, fără a se apleca prea mult asupra lui, și îi zise :

— Acum mișcă dacă poți.

— Pisică, pisică turbată ! mai putu să strige Karl în tumultul de stări — mînie și rușine — care îl stăpîneau atunci. — Ești total nebună, pisică turbată ce ești !

— Măsoară-ți cuvintele, avertiză ea și îi puse mîna în gît; începu să-l strîngă atît de tare, încît lui Karl îi pieri toată vlaga. Respira greu, în timp ce ea își agita amenințător cealaltă mînă deasupra obrazului său, dîndu-i a înțelege că oricînd îl poate pălmui.

— Ce ai zice, întrebă ea, dacă te-aș pedepsi pentru purtarea ta față de o doamnă, expediindu-te acasă pălmuit zdravăn? ! Poate ți-ar folosi la ceva pentru viitor, chiar dacă nu ar fi o amintire prea plăcută. Dar mi-e milă de tine; ești un băiat destul de drăguț și, dacă ai fi învățat jiu-jitsul, m-ai fi bătut, la rîndul tău, cu siguranță. Totuși, zău că mă simt tare tentată să te iau la palme, așa cum stai acum culcat. S-ar putea să regret, însă dacă aș face acest lucru — îți spun de pe acum — aș proceda contra voinței mele. Și în cazul acela — fii sigur ! — nu mă voi mulțumi cu o singură palmă; voi lovi în stînga și-n dreapta pînă îți voi căptuși bine obrajii. S-ar putea să fii un om a cărui onoare e mai presus de orice — aproape că-s gata să cred un asemenea lucru — încît nu vei suporta un asemenea afront și te vei sinucide. În definitiv, de ce ai fost atît de pornit contra mea? Oare nu merita să fi venit în camera mea? Bagă de seamă ! Era cît pe-aci să-ți aplic respectivul perdaf. Dacă scapi astăzi numai cu atîta, caută să te porți altminteri în viitor. Eu nu sînt unchiul tău, căruia îi poți face în ciudă. Trebuie să-ți atrag însă atenția că dîndu-ți drumul nepălmuit, onoarea ta nu trebuie să fie lezată ca în cazul unei chelfăneli zdravene. De ești de altă părere, aș prefera să te pălmuiesc în toată regula. Ce va spune Mack cînd îi voi relata toate cele petrecute?

Cu gîndul la Mack, îl eliberă pe Karl; în gîndurile nebuloase ale acestuia Mack apăru ca un salvator. Mai simți un timp mîna Klarei pe gîtul său, se scutură nițel, apoi se liniști.

Ea îi spuse să se scoale, dar el nu-i răspunse și nu se mișcă. Ea aprinse undeva o lumînare și camera prinse viață; pe plafon se vedea un desen zigzagat, iar Karl stătea întins, cu capul adîncit în perna de pe divan, așa cum îl fixase Klara, fără să fi făcut cea mai mică mișcare. Klara umbla prin cameră și fusta îi juca foșnitor în jurul picioarelor; se opri undeva, probabil lîngă fereastră.

— Ți-a trecut scrînteala? veni întrebarea.

Karl suferi la gîndul că nu se putea odihni în această cameră care îi fusese destinată pentru o singură noapte. Fata asta ba se plimba, ba se oprea locului, ba vorbea; o suporta cu o nesfîrșită silă. Singura lui dorință era să doarmă nițel și apoi să plece din acest loc. N-avea de ce să se mai culce în pat, putea rămîne foarte bine pe această canapea. Abia aștepta să dispară fata, pentru a sări la ușă și a o zăvorî, ca să se lungească, în sfîrșit, ca lumea pe canapea. Avea o dorință nebună să se întindă și să caște în toată regula, dar nu putea face așa ceva de față cu Klara. Stătea, deci, culcat pe spate, cu privirile ațintite în tavan și își simțea fața tot mai încremenită, în timp ce o muscă i se roti prin fața ochilor și el nu-și dădu seama ce poate fi.

Klara veni iar lîngă el și se aplecă atît de mult asupra privirilor lui încît, dacă nu s-ar fi stăpînit îndeajuns, ar fi trebuit s-o privească drept în pupile.

— Plec acum, zise ea. Poate îți vine chef să mă cauți mai tîrziu. Spre încăperile mele dă cea de-a patra ușă socotind de aici și mergînd pe aceeași parte a culuarului. Depășești așadar trei uși, după care ajungi în dreptul aceleia care dă în camera mea. Eu nu mai cobor în sufragerie, rămîn în camera mea. Ai reușit într-adevăr să mă obosești. N-am să te aștept în mod special, dar dacă vrei să vii, vino. Nu uita că mi-ai promis să-mi cînți la pian. Foarte posibil că te-am dat gata din punct de vedere nervos și nu mai poți face o singură mișcare; în cazul ăsta rămîi sănătos și dormi cît poftești. Tatii nu-i povestesc deocamdată nimic despre păruiala noastră, precizez asta în eventualitatea că această chestie ar putea să te îngrijoreze.

Spuse toate astea, după care dispăru din cameră din două salturi, în ciuda pretinsei sale oboseli. Karl se ridică în capul oaselor; poziția culcată îi devenise insuportabilă. Ca să facă puțină mișcare, merse spre ușă și privi în lungul coridorului. Ce întunecime ! Fu fericit să închidă ușa, s-o ferece și să se așeze din nou la masă, la lumina lumînării. Deci hotărî să nu mai rămînă o clipă în această casă, să coboare la domnul Pollunder și să-i spună deschis cum fusese tratat de către Klara.

Nu-i păsa că-și mărturisește astfel înfrîngerea; cu prețul acestei acceptabile motivări, va cere permisiunea să plece acasă, eventual chiar străbătînd drumul pe jos. În cazul că domnul Pollunder ar avea ceva de obiectat cu privire la iminenta sa plecare, Karl l-ar fi rugat să dispună ca un servitor să-l conducă pînă la cel mai apropiat hotel. Desigur că nu se procedează așa cu niște gazde amabile, dar e și mai ieșit din comun ca cineva să te trateze în maniera în care îl tratase Klara pe el. Și poftim, îi făcea favoarea să nu-i pomenească domnului Pollunder despre păruiala lor, considerînd asta drept o amabilitate; e într-adevăr strigător la cer ! El, Karl, a fost oare invitat să participe la o luptă atletică, spre a i se oferi rușinea de a fi învins de o fată, care și-a petrecut probabil cea mai mare parte a vieții însușindu-și trucuri de acrobat? Cine știe dacă nu a fost, din acest punct de vedere, chiar eleva lui Mack. N-avea decît să-i povestească totul, din fir a păr; acesta va fi, nu se îndoia Karl, destul de înțelegător, deși nu avusese ocazia să se convingă de asta mai îndeaproape. Karl mai știa însă că dacă s-ar bucura el însuși de instrucția lui Mack, ar fi apt de progrese mult mai mari decît Klara; ar fi atunci în măsură să apară aici într-o bună zi, desigur neinvitat, ar examina întîi și întîi fața locului cu atenție — ăsta a fost, de fapt, marele atu al Klarei — după care ar

înşfăca-o pe această Klara şi ar zgudui cu ea divanul ăsta pe care el însuşi fusese răpus azi.

Trebuia acum să găsească drumul spre sala în care, distrat cum fusese din capul locului, îşi uitase pălăria într-un loc nepotrivit. Intenţiona să-şi ia lumînarea cu sine, însă drumul şi aşa era greu de dibuit. Nu ştia, de pildă, dacă încăperea în care se găsea era situată la acelaşi nivel cu sufrageria ori în cu totul altă parte. Pînă să ajungă aici, Klara îl tîrîse în aşa hal după dînsa, încît îi fusese imposibil să privească în jur. Nu se mai putu gîndi decît la domnul Green şi la servitorii care purtau sfeşnice. Scurt, Karl nu mai ştia deloc dacă a urcat o scară, dacă a urcat două, ori poate nici una. Se putea admite că această încăpere e situată la un nivel destul de ridicat, fapt care confirma presupunerea că a urcat un etaj; ţinînd însă cont că şi la intrarea principală ajungeau urcînd nişte trepte, cine ar putea susţine ca această aripă a clădirii să nu fie situată undeva mai sus? Bine ar fi fost dacă s-ar fi strecurat pe coridor vreo rază de lumină, scăpată de după vreo uşă, ori dacă s-ar fi auzit, de undeva de departe, oricît de estompat, o voce !

Ceasornicul său de buzunar, un cadou al unchiului, arăta orele unsprezece; Karl luă lumînarea şi ieşi pe culuar. Lăsă uşa deschisă dinadins ca, în caz de eşec, să-şi regăsească cel puţin camera ori, la nevoie — măsură într-adevăr extremă — uşa Klarei. Spre a nu se închide singură uşa, aşeză acolo un scaun. Trecînd pe lîngă camera Klarei spre a o coti la stînga, avu ghinionul să întîlnească un curent de aer care ar fi putut stinge lesne lumînarea, iar Karl fu nevoit să protejeze flacăra cu mîna; fapt e că se opri de mai multe ori, ca flacăra care pîlpîia să se redreseze. Înainta, deci, cît se poate de încet şi drumul părea de două ori mai lung. Karl străbătu astfel lungimi mari de ziduri cu desăvîrşire lipsite de uşi încît, pur şi simplu, nu-ţi puteai imagina ce se află de cealaltă parte a lor. Urmară apoi din nou uşă după uşă; încercă să deschidă cîteva, dar acestea erau încuiate şi încăperile erau, evident, nelocuite. Era o risipă de spaţiu de neînchipuit şi lui Karl îi veniră în minte cartierele din estul New-York-ului, unde îi promisese unchiul său că-l va duce într-o zi; se părea că locuiau acolo mai multe familii într-o singură cameră şi că fiecare din familiile acelea se cuibărea în cîte un colţ de cameră, în vreme ce copiii se buluceau în jurul părinţilor lor. Iar aici stăteau pustii atîtea încăperi, spre a suna a gol ori de cîte ori i se năzare cuiva să bată la uşă. Lui Karl i se păru că domnul Pollunder are prieteni nesinceri şi răusfătuitori şi că, la rîndul său, el este îndrăgostit nebuneşte de fiica sa, deci este un stricat. Unchiul îl apreciase, desigur, just şi numai grija acestuia, de a nu influienţa cu nimic părerile lui Karl despre oameni îi adusese plocon această vizită şi umbletul pe culuare.

Karl era decis să-i dezvăluie unchiului său toate acestea chiar mîine, fără ocol, întrucît acestuia îi va face plăcere, se putea presupune, să asculte cu răbdare părerea nepotului. Tocmai această obişnuinţă a unchiului său de a asculta răbdător tot şi toate îi displăcea lui Karl; la urma urmelor, nici nu era sigur dacă îi displăcea chiar atît de mult.

Pe o parte a coridorului zidul se isprăvi şi-i luă locul o balustradă de marmoră, rece ca gheaţa. Karl puse jos lumînarea şi se aplecă peste parapet. Un gol compact îl întîmpină. Dacă acesta era holul casei — lumînarea dezvăluia o porţiune boltită a plafonului — atunci de ce nu-şi stabiliseră intrarea pe aici? La ce folosea această sală enormă, croită pe adîncimi mari? Aici, sus, aveai impresia că te afli în strana unei biserici. Karl aproape că regretă că nu poate rămîne pînă a doua zi într-o asemenea casă; s-ar fi lăsat condus de către domnul Pollunder peste tot, la lumină de zi, dîndu-i-se toate explicaţiile de rigoare.

Balustrada nu era lungă şi Karl ajunse iar în îngustimea culuarului. La o neaşteptată cotitură, intră cu toată puterea în zid şi numai felul său grijuliu în care purta lumînarea îl făcu să n-o piardă şi să n-o stingă. Cum coridorul nu se mai sfîrşea — nu exista vreo fereastră care să dea viaţă locului — şi cum nimic nu mişca, atît pe sus cît şi în adîncime, Karl avu impresia că bate una şi aceeaşi cale, umblînd în cerc; spera să regăsească măcar uşa deschisă a camerei sale, dar aceasta nu mai apăru, cum nu apăru nici balustrada. Pînă acum Karl se abţinu să strige cu toată gura, nevoind să stîrnească gălăgie într-o casă străină, la o oră atît de tîrzie; acum însă era de altă părere, gîndi că aşa ceva n-ar fi nelalocul său în această casă stăpînită de beznă şi era cît pe-aci să strige «hallo» cu voce tare, spre ambele capete ale culuarului, cînd observă o luminiţă care se apropia. Abia acum îşi da seama de adevăratele dimensiuni ale acelui coridor lung şi drept; casa nu era o vilă, era o cetate, şi Karl fu atît de bucuros de apariţia acestei lumini salvatoare încît uită de orice măsură de precauţie şi fugi înspre ea. La primele mişcări lumînarea lui se stinse. Îi era totuna, nemaiavînd nevoie de ea; îl întîmpina de astă dată un servitor bătrîn, cu felinar, şi care, nu încape îndoială, avea să-l îndrume încotro s-o ia.

— Cine sînteţi? întrebă servitorul şi cercetă cu felinarul faţa lui Karl, iluminîndu-şi-o totodată şi pe a sa. Obrazul servitorului părea cumva încremenit din pricina unei bărbi albe stufoase, care abia în scutul pieptului se risipea în inele mătăsoase. «Trebuie să fie un servitor credincios, căruia i se permite să poarte o asemenea barbă», gîndi Karl şi examină cu ochi atenţi această barbă, de-a lungul şi de-a latul, fără să se simtă jenat că celălalt îl observă. De altfel spuse imediat că

este oaspetele domnului Pollunder și că vrînd să ajungă din camera sa în sufragerie nu nimerește drumul.

— A, da, tresări servitorul; nu am introdus încă lumina electrică. Doriți cumva să vă aprindeți lumînarea de la felinarul meu? întrebă acesta.

— Vă rog, zise Karl și aprinse.

— Pe coridorul ăsta bate un curent grozav, continuă servitorul. Lumînarea se stinge cît ai clipi, fapt pentru care mă folosesc de un felinar.

— Da, un felinar e un lucru cît se poate de practic, admise Karl.

— Haina dumneavoastră e toată picată cu ceară, observă servitorul și ținu felinarul astfel ca să i se confirme spusele.

— Nici n-am observat, exclamă Karl.

Îi păru foarte rău deoarece era vorba de haina lui cea neagră despre care unchiul îi spunea că-i șade cel mai bine dintre toate. Se gîndi apoi că nici încăierarea cu Klara nu fusese de natură să-i cruțe îmbrăcămintea. Servitorul se arătă destul de binevoitor, îi curăță haina, atît cît se putea face la repezeală; Karl se tot răsucea în fața lui, arătîndu-i ba ici, ba colo cîte o pată pe care servitorul o îndepărta supus.

— Dar de ce -i atîta curent aici? întrebă Karl după ce porniră împreună pe coridor.

— Aici mai trebuie construit mult, informă servitorul. De altfel reconstrucția a și început, dar totul merge într-un ritm foarte lent. După cum știți, mai fac grevă și zidarii. O asemenea clădire îți dă multă bătaie de cap. S-au făcut cîteva străpungeri mari pe care nimeni nu le mai astupă și e curent în toată casa. Dacă n-aș avea urechile umplute cu vată cred că n-aș rezista.

— În cazul acesta va trebui să vorbesc mai tare, nu-i așa? se interesă Karl.

— Nu. Aveți o voce clară, zise servitorul. Dar să revin la discuția despre casă; mai ales aici în apropierea capelei, porțiune care urmează a fi separată de restul clădirii, curentul e într-adevăr insuportabil.

— Balustrada pe care o întîlnește acest coridor duce, așadar, la o capelă.

— Da.

— Mi-am închipuit că așa trebuie să fie, spuse Karl.

— E ceva care merită, într-adevăr, să fie văzut, aprecie servitorul. Dacă n-ar fi existat capela, nu încape îndoială că domnului Mack nici nu i-ar fi trecut prin cap să cumpere casa asta.

— Domnul Mack? se nedumeri Karl. Credeam că edificiul aparține domnului Pollunder!

— Fără îndoială, fu de acord servitorul. Dar domnul Mack și-a spus cuvîntul hotărîtor în această afacere. Niu-l cunoașteți pe domnul Mack?

— O, desigur, confirmă Karl. Dar ce legături există între el și domnul Pollunder?

— Este logodnicul domnișoarei, afirmă servitorul.

— Ce e drept, pe asta n-o știam, recunoscu Karl și se opri locului.

— Acest lucru vă miră atît de mult? întrebă servitorul.

— Vreau doar să nu-mi scape chestiunea. Dacă îți sînt necunoscute asemenea raporturi, riști să faci cele mai mari gafe, explică la rîndul său Karl.

— Ceea ce mă miră este că nu vi s-a adus la cunoștință în nici un fel acest lucru, comentă servitorul.

— Da, într-adevăr, spuse Karl rușinat.

— Nimeni n-ar fi crezut că vă este necunoscută această chestiune, spuse servitorul. Dar nu-i nici o noutate. De altfel, am și ajuns.

Deschise o ușă în dosul căreia apăru o scară coborînd perpendicular și care făcea legătura cu o ușă dosnică a sufrageriei; aici totul era iluminat din belșug, ca la sosirea lor.

Din sufragerie, vocile domnilor Pollunder și Green se auzeau neschimbate, ca în urmă cu două ore; înainte de a intra, servitorul zise:

— Dacă doriți, vă aștept aici, ca să vă conduc apoi în camera dumneavoastră. Oricum, din prima seară este greu să vă orientați.

— Renunț să mă mai întorc în camera mea, preciză Karl și, în chip ciudat, se întristă la această afirmație.

— La urma urmei nu-i nimic tragic în asta, își dădu cu părerea servitorul și, surîzînd cu un oarecare subînțeles, lovi protector brațul lui Karl.

Nu încape îndoială că interpretă cuvintele lui Karl în sensul că acesta intenționează să-și petreacă toată noaptea în sufragerie, întreținîndu-se și bînd cu domnii. Karl nu era dispus să se întindă la vorbă, dar cum servitorul acesta îi era dintre toți cel mai pe plac și pentru că el i-ar fi putut arăta drumul spre New York, îi spuse :

— Apreciez faptul că vreți să mă așteptați drept o mare amabilitate pe care o primesc cu recunoștință. În tot cazul, voi reveni într-o clipă, și vă voi spune atunci ce intenționez să fac mai departe. Sînt sigur că ajutorul dumneavoastră îmi va fi de folos.

— Bine, spuse servitorul și puse jos felinarul, iar el se așeză pe un mic piedestal neocupat de nimic, fapt explicabil tot în legătură cu prefacerea acelei clădiri. — Voi aștepta, deci, în acest loc. Puteți să lăsați și lumînarea la mine, mai spuse servitorul, pe cînd Karl era gata să intre în sufragerie cu lumînarea aprinsă.

— Distrat mai sînt, se dojeni Karl, și-i întinse servitorului lumînarea; acesta se mulțumi să dea din cap, însă fără a putea ghici dacă o face intenționat ori, pur și simplu, își mîngîie barba.

Karl deschise ușa, care zurui zgomotos; tînărul nu era de vină pentru că era vorba de o singură foaie de sticlă care vibra cînd puneai mîna pe clanță și deschideai ușa repede. Karl se sperie, ușa îi scăpă din mîini, căci avusese intenția să intre acolo cît mai liniștit. Nu se întoarse, dar observă că servitorul, care coborîse probabil de pe piedestal, închise ușa în urma lui fără să facă cel mai mic zgomot.

— Iertați-mă că vă deranjez, se adresă Karl celor doi care îl priviră cu ochi mari și mirați.

Tînărul cercetă cu o privire sala în lung și-n lat, să-și găsească pe undeva pălăria. Aceasta nu se zărea însă pe nicăieri, masa era strînsă și poate că pălăria îi fusese dusă undeva în bucătărie, ceea ce ar fi fost foarte neplăcut.

— Dar unde ați lăsat-o pe Klara? vru să știe domnul Pollunder, care nici nu părea, de altfel, supărat pentru că fusese întrerupt; își schimbă imediat poziția în fotoliu, întorcîndu-se complet înspre Karl.

Domnul Green făcea pe indiferentul; își scoase portofelul, un obiect cu dimensiuni ciudate, mare și gros, în care păru a căuta un anume lucru prin multele despărțituri, citind însă paralel toate hîrtiuțele care îi cădeau sub ochi.

— Aș avea o rugăminte pe care nu trebuie să o înțelegi greșit, zise Karl și se apropie decis de domnul Pollunder; pentru a fi cît mai în vecinătatea acestuia, puse mîna pe brațul fotoliului.

— Despre ce rugăminte poate fi vorba, se interesă domnul Pollunder și-l privi pe Karl cu ochi limpezi, fără rezerve. — Se înțelege că e ca și îndeplinită.

Întinse brațul și îl cuprinse pe Karl de mijloc, îl apropie, pînă îl aduse în deschizătura picioarelor. Karl acceptă gestul, deși se simțea, la urma urmelor, prea matur pentru un asemenea tratament. Rugămintea lui era însă mai greu de formulat acum.

— De fapt, cum vă place la noi? întrebă domnul Pollunder. — Nu vi se pare și dumneavoastră că, evadînd din oraș, omul se simte la țară liber ca pasărea? În general, continuă domnul Pollunder care, acoperit de Karl, putu arunca o privire cu tîlc înspre domnul Green — în general am aceeași senzație seară de seară.

« El vorbește, gîndi Karl, ca și cum i-ar fi necunoscută casa asta mare, cu nesfîrșitele coridoare, capela, încăperile pustii, întunericul cuibărit peste tot.»

— Ei, interveni domnul Pollunder, să vedem ce rugăminte aveţi, şi îl scutură prieteneşte pe Karl, care rămase fără glas.

— Vă rog, începu Karl şi nu putu evita — în ciuda faptului că vorbea cu o voce foarte scăzută — nu putu evita să fie auzit de către domnul Green care şedea alături şi care n-ar fi fost nimerit să audă această rugăminte, spre a nu o lua drept ofensă adresată domnului Pollunder. — Vă rog, îngăduiţi-mi să plec acasă încă în noaptea aceasta . . .

Cum lucrul cel mai penibil fusese, deci, pronunţat, celelalte veneau acum de la sine, într-o repede revărsare, fără a se fi folosit de cel mai mic şiretlic; erau lucruri la care, de fapt, nici nu se gîndise în prealabil.

— . . .Aş vrea nespus de mult să mă întorc acasă. Voi reveni bucuros, căci acolo unde vă aflaţi dumneavoastră, domnule Pollunder, îmi face plăcere să fiu şi eu. Din păcate, astăzi nu pot rămîne aici. Cum bine ştiţi dumneavoastră, unchiul n-a fost prea dispus ca să mă lase să fac această vizită. Nu mă îndoiesc că a avut motivele sale bine întemeiate, cum motive bine întemeiate are el în tot ce întreprinde; pot spune că am obţinut această permisiune aproape împotriva voinţei sale. Nu am făcut altceva decît să abuzez de dragostea pe care mi-o poartă. Motivele care l-au făcut să se împotrivească acestei vizite nu mai au acum nici o însemnătate; ştiu în schimb cu siguranţă că nu-i vorba de ceva care v-ar putea supăra, deoarece sînteţi, în chip cert, cel mai bun prieten al unchiului meu. Nimeni nu se poate compara cu dumneavoastră, nici pe departe, în ceea ce priveşte prietenia pe care v-o arată unchiul meu. Aceasta e, de fapt şi singura scuză pentru neascultarea mea, însă — recunosc — insuficientă. S-ar putea să nu aveţi o idee clară despre raporturile dintre unchi şi nepot şi, ca atare, nu doresc a vorbi decît despre cel mai concludent dintre ele. Pînă cînd nu-mi închei studiile de limbă engleză şi nu mă orientez suficient de bine în comerţul propriu-zis, depind întru totul de bunăvoinţa unchiului meu, bunăvoinţă de care am dreptul să mă bucur în calitate de rudă de sînge. Nu trebuie să vă închipuiţi că aş fi apt să-mi cîştig de pe acum singur pîinea în chip onorabil. Iar cît despre alte aptitudini, să mă ferească Dumnezeu ! Educaţia mea a fost, din aceste motive, lipsită de simţul practic. Am absolvit patru clase de liceu în Europa, ca elev mediocru şi asta este egal cu zero cînd este vorba să cîştigi bani, căci gimnaziile noastre sînt foarte rămase în urmă din punctul de vedere al programelor de studii. Aţi rîde dacă v-aş povesti ce am învăţat. Dacă studiezi asiduu şi termini gimnaziul, dacă treci la universitate foarte probabil că toate se înlănţuie şi ajungi, în cele din urmă, la o cultură ordonată, cu care poţi întreprinde ceva şi care îţi dă curajul să cîştigi bani. Spre regretul meu, nu m-am bucurat de acest ciclu de studii; cîteodată am senzaţia că nu ştiu absolut nimic

și, la drept vorbind, toate cunoștințele mele puse cap la cap tot ar fi prea puține pentru pretențiile de aici. Se înființează acum, ici și colo în patria mea, licee speciale, unde se înavță limbi moderne și, bănuiesc, științe comerciale; cînd am terminat eu școala primară, acestea încă nu existau. Tatăl meu intenționa, de altfel, să-mi asigure studiul limbii engleze; dar atunci nu puteam bănui ce pacoste va da peste mine și cît de mult voi avea nevoie de aeastă limbă — asta una, iar în al doilea rînd — îmi luau mult timp studiile gimnaziale, încît nu aveam destul răgaz pentru alte discipline. Pomenesc despre toate acestea spre a vă arăta cît de mult depind de unchiul meu și, în consecință, cît de îndatorat mă simt față de el. Veți recunoaște, cred, că în aceste împrejurări, nu-mi pot permite nici cel mai mic fapt care să contravină, aluziv măcar, voinței sale. De aceea trebuie să mă întorc imediat acasă, spre a repara, măcar parțial, greșeala comisă față de unchiul meu.

În timpul acestui lung discurs, domnul Pollunder îl ascultase atent pe Karl, strîngîndu-l imperceptibil spre el ori de cîte ori acesta pomenea de unchiul său; și privind pe Green, care se ocupa în continuare de portofelul său, îl privi de cîteva ori la rînd cu o mină severă și vădit neliniștită. Karl însă, pe măsură ce se confesa și devenea conștient de raporturile dintre sine și unchi, se impacienta și, fără voia lui, încercă să se elibereze de brațul lui Pollunder. Toate îl incomodau aici : s-o iei la goană spre casă prin ușa de sticlă, urcînd pe scări, parcurgînd alei, șosele, tăind prin suburbii și apoi prin marea arteră de circulație — toate păreau că-l așteaptă pe el, că îl reclamă cu insistență, chemîndu-l. Bunătatea domnului Pollunder și felul de a fi scîrbos al domnului Green nu mai existau acum; se află în sala aceea plină de fum și nu mai avea vreo altă dorință decît să aibă permisiunea de a-și lua rămas bun. În ceea ce îl privește pe domnul Pollunder, lucrurile puteau fi considerate ca și încheiate, iar pe domnul Green era gata să-l înfrunte; o frică cețoasă puse totuși stăpînire pe el, stîrnită, poate, și de mediul impur care îl silea să vadă totul nelimpede.

Se dădu un pas îndărăt, îndepărtîndu-se astfel de domnul Pollunder și de domnul Green.

— Nu ați intenționat să spuneți ceva? întrebă domnul Pollunder înspre domnul Green, apucîndu-l pe acesta cumva rugător de mînă.

— N-aș găsi ce să-i spun, declară domnul Green, scoțînd, în sfîrșit, din buzunarul său o scrisoare pe care o puse pe masă — Este destul de lăudabil că vrea să se întoarcă la unchiul său și, după tot ceea ce-i omenește previzibil, s-ar părea că-i va produce astfel unchiului său o mare plăcere, înafară de cazul că nu l-a supărat prea rău prin nesupunerea sa — lucru, de asemenea, posibil. În acest ultim caz este

neîndoios că, ar fi mai bine să rămînă aici. E, desigur, greu să spun ceva precis; deși sîntem amîndoi prietenii unchiului și este cît se poate de dificil să găsești diferențe de afecțiune între prietenia pe care i-o port eu și aceea a domnului Pollunder, în sufletul senatorului n-ai cum să privești, mai ales de la atîția kilometri care ne despart de New York.

— Vă rog, domnule Green, vorbi Karl și, făcînd un efort spre a se stăpîni, se apropie de acesta. — Deduc din cuvintele dumneavoastră că cel mai nimerit lucru ar fi să mă întorc imediat acasă.

— Nu am vrut de loc să spun așa ceva, negă domnul Green, și se cufundă în contemplarea scrisorii, în timp ce degetele lui se jucau cu plicul. Da a înțelege că răspunde astfel întrebării domnului Pollunder, însă chestiunea nu are vreo legătură cu Karl.

Între timp, domnul Pollunder se apropie de Karl, pe care îl îndepărtă ușor de domnul Green și îl duse spre una din ferestrele mari.

— Dragă domnule Rossmann, îi zise aplecîndu-se spre urechea lui Karl, nu înainte de a-și șterge obrazul cu batista și a-și sufla nasul. — Doar nu crezi că am intenția să te rețin aici împotriva voinței dumitale? ! Despre asta nici nu poate fi vorba. Din păcate, nu pot să-ți ofer mașina; aceasta se află într-un garaj public, la o mare depărtare de aici ,deoarece amenajările m-au împiedicat să-mi aranjez un garaj propriu. Șoferul, la rîndul său, nu doarme aici în casă, ci pe undeva în apropierea garajului, nici eu nu știu exact unde. Afară de asta, nu are nici o obligație să fie acasă la această oră, datoria sa fiind doar să sosească dimineața la timp. Dar toate astea nu v-ar împiedica întoarcerea. Dacă vă mențineți dorința, vă pot conduce pînă la prima stație de metro; stația asta este, în schimb, atît de îndepărtată încît nu veți ajunge mult mai devreme acasă decît dacă ați pleca dimineața, cu mașina mea, cu condiția să pornim de aici la orele șapte.

— Aș prefera, în acest caz, domnule Pollunder, să iau metroul, declară Karl. — Nici nu mă gîndisem la posibilitatea reîntoarcerii cu metroul. Și dumneavoastră ați afirmat că ajung mai repede cu metroul decît dacă aș pleca dimineața cu mașina.

— Dar diferența e foarte mică.

— Totuși, totuși, domnule Pollunder, se apără Karl; dar îmi voi aduce aminte de amabilitatea dumneavoastră și mă voi întoarce oricînd cu plăcere, bineînțeles dacă veți voi să mă mai invitați după purtarea mea de azi. S-ar putea ca atunci să vă pot explica mai bine motivul pentru care fiecare minut cîștigat pentru a-l revedea pe unchiul meu are o însemnătate atît de mare pentru mine.

Și ca și cum ar fi obținut de acum permisiunea să plece, adăugă :

— Dar să nu mă însoțiți în nici un caz. Este cu totul de prisos. Afară

se află un servitor care mă va întovărăşi cu plăcere pînă la staţia de metro. Acum trebuie doar să-mi caut pălăria.

Spunînd ultimele cuvinte, traversă încăperea, făcînd o ultimă încercare să-şi găsească pălăria.

— Şapca mea nu v-ar putea fi de folos? interveni domnul Green, şi îşi scoase şapca din buzunar. — S-ar putea să vi se potrivească.

Karl se opri consternat şi spuse :

— Doar n-am să vă iau şapca. Pot să plec foarte bine cu capul gol. Nu am nevoie de nimic.

— Nu este şapca mea; luaţi-o, la urma urmei.

— În orice caz, mulţumesc, zise el, şi, pentru a nu mai tărăgăna lucrurile, luă şapca.

Şi-o puse şi rîse din prima clipă, deoarece i se potrivea de minune; şi-o scoase apoi şi o cercetă, fără să poată descoperi ceva anume la ea, după cum crezuse. Era o şapcă nou-nouţă.

— Se potriveşte foarte bine, confirmă el.

— Se potriveşte, aşadar ! exclamă domnul Green şi lovi cu pumnul în masă.

Karl păşi spre uşă pentru a lua servitorul cu sine, cînd domnul Green se ridică, se destinse după masa abundentă şi odihna prelungită, apoi se lovi cu pumnul în piept şi zise pe un ton care oscila între sfat şi ordin:

— Înainte de a pleca trebuie să vă luaţi rămas bun de la domnişoara Klara.

— Asta aşa e, îl susţinu domnul Pollunder care se ridicase de asemenea.

În glasul acestuia din urmă se putea citi o vădită ezitare, cuvintele nu prea îi erau la îndemînă; îşi jucă palmele cu gesturi moi pe cusătura pantalonilor, apoi descheie şi încheie într-una nasturii sacoului său croit după ultima modă, foarte scurt, încît abia îi ajungea pînă în dreptul şoldurilor, ceea ce nu-l putea favoriza pe un om gras cum era domnul Pollunder. De altminteri, cînd acesta se afla în vecinătatea domnului Green, îţi dădeai bine seama că masivitatea domnului Pollunder nu era un argument de sănătate; spatele său mult era niţel încovoiat, burta avea moliciuni şi se revărsa, o adevărată povară, în timp ce obrazul îi era palid şi chinuit. Dimpotrivă, domnul Green care era poate ceva mai rotofei decît domnul Pollunder, avea o grăsime mai bine legată, călca vioi, ostăşeşte, iar capul şi-l purta drept, legănîndu-l uşor; avea alura unui gimnast de marcă, pe care îl priveai cu plăcere.

— Duceţi-vă, deci mai întîi pe la domnişoara Klara, continuă domnul Green. — Acest lucru vă bucură desigur şi se potriveşte de minune şi cu modul în care îmi împărţisem eu însumi timpul, pentru că — înainte

de plecarea dumneavoastră — trebuie să vă comunic ceva interesant şi care ar putea fi hotărîtor pentru această reîntoarcere. O raţiune superioară mă opreşte, din păcate, să divulg ceva înainte de miezul nopţii. Vă puteţi închipui că acest lucru nu-mi face de loc plăcere, căci îmi strică somnul, dar trebuie să ţin cont de dispoziţia primită. Acum este ora unsprezece şi un sfert, aşa că mai am timp să-mi termin conversaţia cu domnul Pollunder; cum prezenţa dumneavoastră ne-ar putea deranja, aţi putea petrece un timp ceva mai îndelungat cu domnişoara Klara. Reveniţi aici exact la orele douăsprezece şi veţi afla cele trebuitoare.

Putea oare Karl să evite această invitaţie care nu-i pretindea altceva decît politeţe şi recunoştinţă faţă de domnul Pollunder? ! Unde mai pui că îl stîrnea un ins necioplit şi în afara chestiunii, în vreme ce domnul Pollunder, care ar fi fost poate interesat în aceasta, îl evita pe cît posibil, atît cu vorba cît şi cu privirile. Şi ce fel de lucru interesant va afla oare la miezul nopţii? De vreme ce acest ceva în loc să-i grăbească reîntoarcerea cu trei sferturi de oră, i-o amînă, înseamnă că n-are cum să-l intereseze, îl lasă cu totul rece.De altfel, refuza să creadă că va mai trece pe la Klara, care era duşmana lui. De-ar fi avut asupra lui măcar *presse-papier-ul*, stiletul acela de tăiat scrisori pe care i-l oferise unchiul său ! Camera Klarei era probabil un iad, te pîndeau primejdii la tot pasul. Acum era însă cu totul nelalocul său să invoci ceva contra Klarei, fiind vorba de fiica lui Pollunder şi, după cum aflase, de logodnica lui Mack. Dacă ea s-ar fi purtat cît de cît mai ca lumea, nu încape îndoială că ar fi admirat-o în mod sincer pentru relaţiile ei. Se mai gîndea încă la toate aceste lucruri cînd observă că nimeni nu mai arăta vreun interes pentru reflecţiile sale, deoarece Green deschise uşa şi strigă servitorului, care sărise de pe piedestal :

— Condu-l pe acest tînăr la domnişoara Klara.

« Aşa se execută un ordin !», medită Karl, pe cînd servitorul îl luă de mînă şi, gîfîind de bătrîneţe, îl trase aproape în fugă, pe un drum deosebit de scurt, spre camera Klarei. Trecu prin faţa camerei sale şi uşa mai era deschisă încă; ar fi vrut să intre măcar o clipă spre a se calma. Servitorul însă nu-i permise aşa ceva.

— Nu ! Trebuie să mergeţi la domnişoara Klara, zise acesta. Aţi auzit cu urechile dumneavoastră acest lucru.

— M-aş opri doar o clipă, se rugă Karl, cu gîndul să se lungească niţel pe canapea; timpul pînă la miezul nopţii putea trece astfel mai iute.

— Nu-mi îngreunaţi îndeplinirea unui ordin, fu categoric servitorul.

« Pare a crede că această vizită la domnişoara Klara este un surghiun pentru mine», gîndi Karl, care merse cîţiva paşi şi se opri iar încăpăţînat.

— Veniţi odată, domnişorule, îl zori servitorul. — Din moment ce sînteţi aici. . . Ştiu că aţi vrut să pecaţi încă în timpul nopţii, dar asta nu-i după voia fiecăruia. V-am spus, de altfel, că nu va fi posibil.

— Eu vreau să plec şi am să plec, se încăpăţînă Karl. — Îmi voi lua doar rămas bun de la domnişoara Klara.

— Tocmai ! întări servitorul — şi Karl putu observa că acesta nu crede un cuvînt din ceea ce spune — Atunci de ce ezitaţi să vă luaţi rămas bun? Veniţi odată !

— Cine-i pe culuar? se auzi vocea Klarei.

Apăru în cadrul unei uşi din apropiere şi ţinea în mînă o lampă mare de masă cu abajur roşu. Servitorul fugi spre ea şi-i dădu raportul.Karl se apropie încet.

— Veniţi prea tîrziu, anunţă Klara.

Fără a lua în seamă deocamdată cele spuse, Karl se aplecă spre servitor, căruia îi spuse încet, dar pe un ton aspru, poruncitor, dat fiind că îi cunoştea deja caracterul :

— Să mă aşteptaţi în faţa uşii !

— Tocmai voiam să plec la culcare, spuse Klara şi puse lampa pe masă.

Întocmai ca şi în sufragerie, servitorul închise şi de astădată uşa cu grijă pe dinafară.

— E trecut de unsprezece jumătate.

— Trecut de unsprezece şi jumătate? se întrebă Karl, ca şi cum aceste cifre l-ar speria. — În acest caz trebuie să-mi iau rămas bun imediat, deoarece la orele douăsprezece fix trebuie să fiu jos în sufragerie.

— Ce afaceri urgente vă aşteaptă? fu curioasă Klara, timp în care — distrată — îşi puse în ordine pliurile cămăşii ei largi de noapte. Faţa o avea îmbujorată şi surîdea într-una. Karl avea sentimentul că nu mai exista pericolul de a intra din nou în conflict cu Klara. — Oare nu puteţi totuşi să cîntaţi puţin la pian, aşa cum mi-a promis tata ieri şi chiar dumneavoastră astăzi?

— Dar nu este oare prea tîrziu? întrebă Karl.

Ar fi acceptat cu plăcere, deoarece ea era acum cu totul alta, părînd a fi dobîndit distincţia lui Pollunder sau a domnului Mack.

— Ce-i drept, este tîrziu, recunoscu ea şi avu aerul de a-şi fi pierdut cheful pentru muzică. — De altfel fiecare sunet se amplifică în casa asta şi sînt sigură că dacă aţi cînta s-ar trezi toată servitorimea de la mansardă.

— Atunci nu mai cînt. La urma urmei, am credința fermă că voi mai reveni. Dacă nu vă e la îndemînă, mai vizitați-l o dată pe unchiul meu și aruncați o privire cu acest prilej, și în camera mea. Am o pianină minunată. Unchiul mi-a făcut-o cadou. Am să vă cînt atunci toate bucățile, dacă vă va face plăcere; din păcate nu sînt multe și nici nu se potrivesc cu un instrument atît de mare ca acela, pe care ar trebui să-l folosească doar virtuoșii. Dar ați putea avea și această plăcere, dacă îmi veți da de știre la timp; unchiul meu intenționează tocmai să angajeze un profesor cu renume — vă închipuiți cît de bucuros sînt ! — și prezența lui la pian vă va îmbia, sper, să-mi faceți o vizită în timpul unei lecții. Să fiu sincer, mă bucur că nu am timp să cînt, căci realmente nu mai știu nimic; v-ați mira cît de puțin știu. Și acum, permiteți-mi să-mi iau rămas bun; e timpul să mergeți la culcare.

Întrucît Klara îl privea cu bunătate și părea să fi uitat de tot păruiala de adineaori, îi surîse și mai spuse, în timp ce îi întindea mîna:

— În patria mea se obișnuiește să se spună : dormi liniștit și visează frumos.

— Așteptați, îl întrerupse ea și nu-i primi mîna. — Poate cîntați totuși.

Dispăru printr-o ușiță laterală, în preajma căreia se afla pianul.

«Ce-o mai fi și asta? se întrebă Karl. Mult nu mai pot întîrzia, oricît ar fi ea de drăguță». Dinspre coridor se auzi o bătaie în ușă, aceasta se întredeschise și se ivi servitorul care — neîndrăznind să deranjeze — șușoti de acolo :

— Scuzați-mă, am fost chemat chiar acum și nu mai pot aștepta.

— Duceți-vă, îi dădu voie Karl, care avea acum suficient curaj să-și caute drumul singur spre sufragerie. — Lăsați-mi numai felinarul în fața ușii. De-altfel, cît e ceasul?

— Aproape douăsprezece fără un sfert, spuse servitorul.

— Încet mai trece timpul, se plînse Karl.

Servitorul era pe punctul de a închide ușa cînd tînărul își aminti că nu-i dăduse încă un bacșiș; scoase un șiling din buzunarul pantalonului; deprinsese obiceiul de a-și lua mereu cu sine bani mărunți care să-i sune prin buzunare, după bunul obicei american, în timp ce banii de hîrtie îi ținea în buzunarul vestei. Îi întinse servitorului piesa de un șiling, zicînd :

— Pentru bunele dumitale servicii.

Klara reveni, protejîndu-și cu mîinile coafura bine închegată, cînd îi dădu prin minte lui Karl că nu-i înțelept să se lipsească de servitor. Cine îl va conduce pînă la stația de metro? La urma urmei, va mai găsi domnul Pollunder un servitor, și apoi nu-i exclus ca

pe acesta să-l fi chemat doar pînă la sufragerie, putînd să i-l pună la dispoziție mai tîrziu.

— Totuși, vă rog să cîntați puțin. Aici se aude muzică atît de rar, încît nici nu-mi vine să renunț la ocazia asta.

— Așadar, orice lucru la timpul său, comentă Karl și, fără a mai sta pe gînduri, se așeză la pian.

— Doriți partitură? întrebă Klara.

— Mulțumesc, nici nu știu să citesc bine notele, fu răspunsul lui Karl, care începu să cînte.

Era un cîntec nu prea lung, după cum știa și Karl, trebuia cîntat într-un tempo lent, spre a putea fi înțeles, mai ales de o ureche străină; Karl îl dădu însă peste cap, îl interpretă în cel mai cumplit ritm de marș. După ce isprăvi, liniștea întreruptă a casei se reinstală, de prin unghere.

— Destul de drăguț aprecie Klara, fără a face uz de una din formulele de politețe care l-ar fi putut flata pe cel ce cîntase.

— Cît este ceasul? întrebă Karl.

— Douăsprezece fără un sfert.

— Înseamnă că mai am ceva timp la dispoziție, spuse el și se gîndi: « Adevărul e că nu mă obligă nimeni să cînt toate cele zece cîntece pe care le știu, dar unuia tot îi dau drumul», și începu să cînte cîntecul său soldățesc preferat. Îl cîntă atît de rar încît biciuita dorință a ascultătorului chema pur și simplu nota următoare, pe care Karl o reținea cu zgîrcenie, eliberînd-o cu mare greutate. E drept că el trebuia, la fiecare frază melodică, să ghicească notele din puzderia de clape și, în afară de asta, simți cum îl pălește o nostalgică durere care dă buzna în acel final de cîntec și cere alt final, pe care tînărul nu-l mai putea găsi.

— Nu știu nimic, declară Karl după ce termină și o privi pe Klara cu lacrimi în ochi.

Din camera vecină se auziră aplauze puternice.

— Mai ascultă cineva! strigă Karl trezit la realitate.

— Este Mack, informă Klara pe un ton scăzut.

De dincolo se auzeau deja chemările celuilalt:

— Karl Rossmann, Karl Rossmann!

Karl sări peste bancheta din fața pianului și deschise ușa spre cámera de alături. Îl găsi acolo pe Mack; era pe jumătate culcat într-un pat cu baldachin și o cuvertură aruncată neglijent îi învelea picioarele. Baldachinul de mătasă albastră era singurul element luxos, cu o notă feminină, în rest, patul avea o alcătuire simplă, era croit în esențe tari și sculptat la colțuri. Pe noptieră ardea o lumînare, iar lenjeria

de pat și cămașa lui Mack erau atît de albe încît lumina pe care o reflectau îți lua ochii; astfel baldachinul părea că arde, mai ales marginile acestuia, care erau din mătasă ușor evazată și făcea cute. În spatele lui Mack, patul și tot ce se mai afla acolo se cufundau într-o beznă absolută. Klara se sprijini de pat și nu-l vedea decît pe Mack.

— Omagiile mele, zise acesta și întinse mîna spre Karl. — Cîntați destul de bine; pînă acum nu am cunoscut decît arta dumneavoastră ecvestră.

— Mă pricep la fel de prost la una ca și la cealaltă, spuse Karl. — Dacă aș fi bănuit că mă auziți, se înțelege că n-aș fi cîntat. Dar stimata dumneavoastră... domnișoara...

Își întrerupse fraza; se codea să pronunțe cuvîntul «logodnică» deoarece era clar că Mack și Klara dormeau de acum împreună.

— Am bănuit că n-ați fi cîntat, recunoscu Mack. De aceea a trebuit să vă ademenească Klara să veniți de la New York. Altminteri nu v-aș fi auzit cîntînd niciodată. Ați realizat ceva în genul unui adevărat începător; ba mai mult — chiar la cîntecele cu care erați întrucîtva familiarizat și care sînt scrise într-o manieră extrem de primitivă, ați făcut niște greșeli. Totuși, m-am bucurat foarte mult, lăsînd la o parte faptul că nu disprețuiesc, în genere, încercările nimănui. Nu vreți să luați loc și să mai rămîneți o clipă cu noi? Klara, dă-i un scaun.

— Mulțumesc, zise Karl rămînînd locului. — Nu pot întîrzia, oricît aș dori acest lucru. Aflu prea tîrziu că există încăperi atît de prietenoase în această casă.

— Refac totul în genul ăsta, afirmă Mack.

Răsunară atunci douăsprezece bătăi de clopot, care se succedară iute, un sunet acoperindu-l pe celălalt. Karl simți pe obrajii săi suflul mișcării ample a acestor clopote care pendulau. Ce fel de sat putea să aibă asemenea clopote?

— Orice lucru la timpul său, zise Karl și își flutură mîinile spre Mack și Klara, fără să le apuce pe ale acestora, după care fugi pe coridor. Aici nu găsi felinarul și regretă că se grăbise să-i dea bacșiș servitorului.

Pipăi zidul voind să înainteze pînă va da de ușa deschisă a camerei sale; abia străbătu jumătate din acest drum că îl văzu pe domnul Green, care se apropia repede, umblînd legănat, cu o lumînare înălțată deasupra capului. În mîna cu lumînarea avea și o scrisoare.

— Rossmann, de ce nu veniți? De ce mă lăsați să aștept? În definitiv, ce ați făcut la domnișoara Klara?

«Cam multe întrebări, aprecie Karl. Și pe, deasupra, mă și înghesuie în zid.» Fapt e că celălalt se postase atît de aproape de Karl, care se sprijinise cu spatele de perete, încît îl incomoda vădit. În coridorul

acela, statura lui Green prindea proporţii ridicole şi Karl se întrebă în glumă dacă nu-l înghiţise cumva pe bunul domn Pollunder.

— E clar că nu sînteţi un om de cuvînt. Promiteţi să coborîţi la orele douăsprezece şi, în fapt, daţi tîrcoale pe la uşa domnişoarei Klara. În cît mă priveşte, v-am promis pentru miezul nopţii ceva interesant şi iată-mă sosit cu acel ceva.

Vorbind astfel, îi înmînă lui Karl o scrisoare : « Pentru Karl Rossmann. A se preda personal, la miezul nopţii, oriunde s-ar afla el în acel moment.»

— La drept vorbind, spuse domnul Green în timp ce Karl deschidea scrisoarea, este lăudabil că am venit de la New York de dragul dumneavoastră. N-ar trebui să mă mai faceţi să alerg după dumneavoastră pe coridoare.

— Este de la unchiul ! exclamă Karl de cum îşi aruncă privirile asupra scrisorii. — M-am aşteptat la asta, explică el, privindu-l pe domnul Green.

— Îmi este total indiferent dacă v-aţi aşteptat la asta sau nu. Apucaţi-vă să citiţi, îi porunci acesta şi deplasă lumînarea într-o poziţie favorabilă.

Karl citi următoarele :

« Dragul meu nepot,

Aşa cum desigur ţi-ai putut da seama în timpul convieţuirii noastre, din nefericire prea scurtă, sînt întru totul un om al principiilor. Fapt neplăcut şi trist nu numai pentru cei din jurul meu, ci şi pentru mine. Dar acestor principii le datorez tot ce sînt şi nimenea, nici măcar tu, dragă nepoate, nu este chemat a-mi cere să mă dezic de principii pe lumea asta, chiar dacă mi-ar veni odată ideea să îngădui un atac general împotrivă-mi, la care tu ai lua parte primul. Cît aş vrea să te prind atunci tocmai pe tine şi să te fac zob, cu mîinile astea care stau acum asupra hîrtiei şi scriu. Cum însă, deocamdată, nu există vreun indiciu că aşa ceva s-ar putea întîmpla, am datoria să te îndepărtez neapărat de lîngă mine, după incidentul de astăzi şi te rog insistent nu mai căuta să intri în legătură cu mine, nici personal, nici prin scrisori ori cu ajutorul intermediarilor. Pentru că ai decis să mă părăseşti astă seară contrar voinţei mele, rămîi la această decizie toată viaţa; numai astfel devine aceasta o decizie demnă de un bărbat. Drept mesager l-am ales pe domnul Green, prietenul meu cel mai bun, care îţi va adresa desigur destule cuvinte de mîngîiere care mie îmi lipsesc în clipa de faţă. Este un om influent şi, dacă ar fi s-o facă numai de dragul meu, tot îţi va veni în ajutor, cu fapta şi cu poveţele sale, ajutîndu-ţi primii tăi paşi de independenţă. Spre a putea concepe despărţirea noastră, care cu cît ajung spre finalul scrisorii, îmi pare de necrezut, trebuie să repet mereu: familia ta,

Karl, nu e în stare să dea nimic bun ! În caz că domnul Green ar uita să-ţi restituie valiza ta şi umbrela, adu-i aminte. Cele mai bune urări pentru fericirea ta viitoare. Devotatul tău unchi, Jakob.»

— Aţi terminat? vru să ştie Green.

— Da, confirmă Karl. — Mi-aţi adus valiza şi umbrela?

— Iată, zise Green, şi aşeză pe ciment cufărul vechi al lui Karl, pe care îl ţinuse pînă atunci la spate cu un abil gest al mîinii stîngi.

— Şi umbrela? mai întrebă Karl.

— Totul e aici, zise Green; umbrela ieşi la iveală dintr-un buzunar al pantalonului. — Obiectele astea le-a adus un oarecare Şubal, maşinist pe linia Hamburg-America; pretinde că le-a găsit pe vapor. Cînd se va ivi ocazia îi puteţi mulţumi.

— Cel puţin mi-am regăsit lucrurile, spuse Karl, aşezînd umbrela pe cufăr.

— Domnul senator vă povăţuieşte să aveţi mai multă grijă de ele în viitor, îi puse în vedere domnul Green, după care întrebă cu o vădită curiozitate personală : — De fapt, ce fel de valiză e asta?

— Este un cufăr pe care îl folosesc recruţii din patria mea atunci cînd se duc la armată, dădu lămuriri Karl. — Este vechiul cufăr soldăţesc al tatălui meu. Aş zice că este destul de practic mai adăugă tînărul, surîzînd. — Bineînţeles, dacă nu este uitat pe undeva.

— În definitiv, sînteţi destul de instruit, conchise Green. — Foarte probabil că nu mai aveţi un al doilea unchi în America. Vă dau, deci, un bilet de tren clasa a treia spre San Francisco. Eu am hotărît această călătorie a dumneavoastră; întîi de toate, Estul vă poate oferi mai multe posibilităţi de cîştig, iar — în al doilea rînd — în orice ramură aţi vrea să lucraţi pe aici prin împrejurimi, veţi da de unchiul dumneavoastră şi o eventuală întîlnire trebuie evitată cu orice preţ. La San Francisco puteţi lucra cu totul nestingherit; porniţi de jos, fără multă bătaie de cap, şi căutaţi să vă ridicaţi, încetul cu încetul, prin muncă.

Karl nu găsea nici o umbră de răutate în aceste cuvinte; vestea rea pe care celălalt i-o tăinuise toată seara ajunsese la destinaţie şi, din acel moment, Green îi apărea ca un om nepericulos, cu care puteai vorbi mai deschis decît cu oricine altul, Celui mai bun om îi fu dat să fie, împotriva voinţei lui, solul unei decizii atît de secrete şi chinuitoare; era normal să apară suspect atîta vreme cît avea asupra sa o asemenea taină. Voind să se bucure de ajutorul unui om experimentat, Karl spuse :

— Voi părăsi de îndată această casă, deoarece am fost primit în calitate de nepot al unchiului meu; ca străin nu mai am ce căuta aici. Dacă aţi avea amabilitatea să-mi arătaţi pe unde să ies şi să-mi indicaţi drumul care să mă ducă pînă la hanul cel mai apropiat.

— Dar mai repede ! se impacientă domnul Green. — Îmi dați prea multă bătaie de cap.

Văzînd pasul mare cu care porni la drum domnul Green, Karl încetini, părîndu-i-se suspectă această grabă. Îl apucă pe Green de poala hainei și spuse precipitat, pentru că tot trebuia odată clarificată chestiunea :

— Îmi mai datorați o explicație; pe plicul scrisorii scrie, pur și simplu, că trebuie să-mi fie predat la miezul nopții, ori unde m-aș afla. De ce m-ați reținut, deci, atunci cînd am vrut să plec de aici la orele unsprezece și un sfert? V-ați întrecut prin asta mandatul !

Green făcu, înainte de toate, un gest cu mîna, dînd a înțelege că e exagerată și nefolositoare observația lui Karl, după care spuse:

— Scrie oare pe plic că trebuie să mă las fugărit din pricina dumneavoastră ca un cal de curse? Textul scrisorii lasă oare să se întrevadă că adresa trebuie în acest mod interpretat? Dacă nu v-aș fi reținut, aș fi fost nevoit să vă predau această scrisoare undeva pe șosea.

— Nu, îl contrazise Karl fără a se pierde cîtuși de puțin. — Nu este chiar așa. Pe plic scrie «de predat la miezul nopții». Fiind cît de cît obosit nici nu ați putut ține pasul cu mine sau — adevăr căruia domnul Pollunder nu i-ar fi dat crezare — aș fi ajuns pînă la miezul nopții la unchiul meu. Ar fi fost, în definitiv, de datoria dumneavoastră să mă duceți înapoi la unchiul meu cu mașina proprie, despre care nu s-a mai scos o vorbă tocmai pentru că cerusem cu tărie să mă întorc. Nu scrie clar pe adresă că miezul nopții e ultimul meu termen? Dumneavoastră purtați vina pentru că l-am pierdut.

Karl îl privi pe Green cu ochi severi și văzu cum în cugetul celuilalt se dă lupta între rușinea de a fi fost descoperit și bucuria de a i se fi împlinit intențiile. Se regăsi în cele din urmă și spuse răstit, de parcă ar fi trebuit să-l întrerupă pe celălalt dintr-un lung discurs, deși Karl isprăvise de mult:

— Nici o vorbă în plus !

Karl trebui să-și strîngă degrabă cufărul și umbrela, după care fu împins printr-o ușiță pe care Green o dădu la o parte.

Mirat, tînărul se trezi în aerul liber. Se afla în capul unei scări recent adăugate acelei clădiri, și care nu avea balustradă. Nu trebuia să facă altceva decît să coboare și să cotească ușor la dreapta pe aleea care duce spre șosea. Era lună plină și n-avea cum să se rătăcească. În grădină auzi lătratul sacadat al cîinilor, care, lăsați în libertate, alergau în salturi concentrice printre arborii învăluiți de tenebre. Cum era o liniște de cristal, se auzea, ori de cîte ori se tăvăleau cîinii prin iarbă, după nemaipomenita lor alergătură.

Karl ieşi cu bine din grădină, fără să-l fi supărat cîinii. Nu-şi putea da seama cu exactitate în ce direcţie se afla New Vork-ul. Venind încoace fusese prea puţin atent la amănuntele care l-ar ti putut ajuta acum. Dar nici n-avea de ce să plece neapărat la New York, unde nu-l aştepta nimeni şi mai cu seamă nu-l aştepta cineva anume. Alese, deci, o direcţie oarecare şi se aşternu la drum.

În româneşte de POP SIMION şi ERICA VOICULESCU

(Continuare în numărul viitor)

Cu *America* lui Kafka, iniţiem publicarea unor romane «uitate» sau mai puţin cunoscute, de autori de seamă ai secolului. E vorba de scriitori ca Italo Svevo, James Joyce, Dorothy Richardson, Boris Pilniak etc. In felul acesta, revista înţelege să ofere cititorilor o cunoaştere mai complexă a literaturii contemporane, plină de fecunde surprize, care să-i apere împotriva simplificărilor comode şi arbitrarului.

PAVEL CÎMPEANU

Un alt Kafka

Soarta doctorului Franz Kafka, fostul funcționar de la « Assigurazioni Generali » e plină de ciudățenii. Crescut în antagonism cu opresiunea paternă, el doarme în cimitirul de la Strasnice în același mormînt cu tatăl care îl infricoșa. Perenitatea lui artistică se datorește morții lui fizice: el a ars mare parte din manuscrise, pe celelalte încredințîndu-le, din cauza bolii, prietenului său Max Brod, cu același scop. Lipsit de o limbă proprie, scrie într-o limbă care-i era în orice caz străină (Kafka s-ar fi putut considera ceh sau evreu, dar în nici un caz german) și devine cu adevărat celebru, după moarte, dar într-o altă țară și într-o altă limbă decît scrisese: Franța de după al doilea război mondial. Mare iubitor de teatru, dar nu și mare dramaturg[1], autor al unei proze nedramatice, cel puțin în accepția tradițională a cuvîntului, el face primul pas spre o celebritate mondială pe scenă[2]. Ca o ciudățenie ar putea fi apreciat și faptul că tocmai antidramatismul prozei lui a devenit izvorul unor interesante experimente dramatice printre care nu pot fi ignorate cele ale teatrului absurd.

În același context paradoxal se așează și soarta romanului *America*. Primul capitol — « Fochistul » — a apărut în 1913 sub forma unei povestiri independente. Tribulațiile tînărului Karl Rossman încep să capete forma unei proze de proporții abia după 1914. Munca lui Kafka la acest roman durează vreme de mulți ani și se desfășoară concomitent cu numeroase lucrări cunoscute și necunoscute. Odată cu restituirea operei lui Kafka, Max Brod a lansat și cele mai rezistente prejudecăți în legătură cu ea. Printre acestea se află și ideea despre caracterizarea *Americii*, unica lucrare încheiată cu happy-end, formulată în post-fața primei ediții a romanului. În realitate,

[1] Singura lui încercare în acest domeniu e un lung dialog lipsit de acțiune și de dramatism, proiectat a fi o parte dintr-o piesă nescrisă, publicat sub titlul « Paznicul mormîntului ».

[2] E vorba de reprezentarea la Paris a *Procesului* în dramatizarea destul de liberă a lui André Gide și J. L. Barrault.

susţinătorii acestui punct de vedere pornesc de la cîteva premise: romanul a rămas neterminat; Kafka i-a povestit lui Brod cum intenţionează să-l termine; finalul fericit urma să se consume tocmai în această parte nescrisă etc.

După cum se poate lesne remarca, toate aceste premise se situează în afara cărţii. Cine apreciează cartea — şi nu comentariile — nu va găsi nici finalul fericit şi nici certitudine inebranlabilă că are de-a face cu un roman neterminat. Toate cele trei mari romane ale scriitorului praghez pot fi — şi adeseori sînt — socotite ca neterminate. Aceasta rămîne deocamdată o ipoteză nedemonstrată. Dacă vom ţine seama de faptul că tema lor comună o constituie avatarurile unor căutări neîmplinite, am putea accepta şi altă ipoteză: lipsa justificată prin temă a unui final literar în sensul tradiţional al cuvîntului.

În actuala etapă de evoluţie a ceea ce se numeşte cu un termen consacrat *kafkologie*, caracterizarea *Americii* ar putea fi mai rodnică printr-o eventuală corectare a legendelor la modă, care îngreunează înţelegerea acestui mare scriitor şi aşa destul de dificil. Una dintre aceste legende o reprezintă cea despre Kafka părinte al literaturii absurde şi în deosebi al teatrului absurd. *America* pare a fi cea mai indicată dintre lucrările sale pentru corectarea numeroaselor stridenţe emise pe această temă.

Se poate afirma cu suficientă îndreptăţire că autorul *Americii* îşi exercită înrîurirea asupra consumatorului contemporan de cultură nu atît prin operele create, cît prin cele inspirate de el. Acest postulat nu justifică însă în nici un caz elanurile comparativiste care tind — de exemplu — să identifice proza kafkiană cu teatrul absurd.

Cea mai uzuală analogie care se face între Kafka şi teatrul absurd constă în recunoaşterea absurdităţii lumii. În această privinţă rolul lui Kafka nu poate fi contestat. În creaţia lui apare un univers absurd prin legile care-l guvernează, plantat undeva la intersecţia dintre fantastic şi ridicul, avînd pronunţate asocieri cu coşmarul. Lumea *Americii* e alta decît cea pe care o cunoaştem.[1] Funcţionarii, curierii, portarii sînt învestiţi cu o putere înspăimîntătoare atît prin lipsa ei de justificare (există un contrast permanent, deşi abia sugerat, între putere şi valoare) cît şi prin absenţa unor limite. Teatrul absurd se alimentează din construirea unor situaţii strident absurde, care sînt însă explorate cu coerenţă logică. Tocmai această coerenţă permite — în măsura variabilă în care acest postulat este respectat — construirea unei convenţii acceptabile pentru public.

America la fel cu celelalte romane sau cu majoritatea povestirilor lui Kafka, debutează cu o situaţie-cheie care e totodată o situaţie-limită. Încă din primele două rînduri aflăm că eroul romanului, Karl Rossman (unul dintre rarii eroi kafkieni cu nume şi prenume), a fost exilat de lumea căreia părea a-i aparţine, într-o lume necunoscută, pentru o vină destul de echivocă. Dar asemănarea dintre *America* şi dramaturgia absurdă se menţine aci numai pe planul unei foarte largi generalităţi.

Karl, care nu e nici copil nici bărbat, e silit să caute o lume care în acelaşi timp să-l accepte şi să fie acceptabilă. Romanul nu încorporează un conflict ci mai curînd aşteptarea sau dezlegarea lui. Perimetrul lui e circumscris fie într-o zonă preconflictuală — ca în Vizuina — fie în una postconflictuală — ca în Metamorfoza. Acţiunea nu se constituie, de regulă, în jurul unei ciocniri dramatice, ci mai curînd în jurul unui lung proces de eroziune, provocată prin repetarea aceluiaşi tip de mişcare (de unde impresia mecanismului ireductibil), de cele mai multe ori fără o creştere a intensităţii sau o accelerare a ritmului. Tocmai această structură a fost preluată în liniile ei cele mai generale de autorii teatrului absurd, mai ales de Beckett, şi mutată pe scenă.

---

[1] Chiar şi Statuia Libertăţii văzută de Karl Rossman, poartă în mînă o sabie şi nu o torţă, ca statuia reală.

Pentru Beckett ritmul pare a fi o lege care se cere elucidată — pentru Ionesco ritmul e esenţa teatrului. Piesele lui Beckett au o structură circulară, ale lui Ionesco una lineară. Şi totuşi Ionesco se reclamă de la Kafka şi Beckett nu. Această paralelă impune două remarci, ambele de ordin metodologic. Prima: între afinităţile proclamate şi cele existente se întinde un cîmp larg, cultivat cu multe iluzii: A doua: pe cînd autorul *Americii* a creat o operă de o impresionantă omogenitate, cu toate antinomiile ei lăuntrice, teatrul absurdului apropie sub această denumire autori între care există distincţii de foarte mare însemnătate.

De aceea, referindu-ne la acest teatru, avem obligaţia de a ne limita la particularităţile lui cele mai generale, păstrînd regretul că în felul acesta în fizionomia curentului se dizolvă fizionomia personalităţilor care-l alcătuiesc.

Deosebirile dintre universul kafkian şi cel al teatrului absurd sînt cel puţin tot atît de profunde ca şi asemănările. Lumea *Americii* se conduce după legi absurde. Acestea nu sînt însă legile conştiinţei — ca în *Lecţia*, *Sfîrşitul partidei*, *Ping Pong* etc., — ci legile raporturilor reale dintre oameni. Cu rare excepţii, Kafka descrie condiţia socială a individului torturat de efectele unei acţiuni exterioare, deci obiective prin origina lor. Cu rare excepţii, teatrul absurd deploră o condiţie umană care fixează sorgintea absurdităţii în conştiinţa mutilată a individului.

Absurditatea *Americii* apare pe nesimţite, ivită din faptele cele mai banale ale existenţei cotidiene. Articulaţia care leagă realitatea cunoscută de absurditatea imaginată e foarte fină şi flexibilă. Tocmai de aceea graniţa dintre absurd şi raţional e atît de fluidă, legile inventate punînd sub semnul întrebării legile reale, chiar şi pe cele mai larg acceptate. Dimpotrivă, în teatrul absurd fantezia e făţişă şi exorbitantă, ficţiunea e complet separată de realitate. La Kafka lumea absurdă decurge în mod vizibil din lumea reală, se naşte parcă din măruntaiele ei; la Adamov, Ionesco, Gênet, ş.a. lumea absurdă vine de obicei din afara lumii reale, îi este impusă în mod arbitrar.

În raport cu absurditatea lumii, principala distincţie dintre Kafka şi scriitorii teatrului absurd constă însă în atitudinea faţă de conceptul de lege. În cele mai multe cazuri, teatrul absurd constată situaţia intolerabilă a omului şi se mărgineşte să-i caute expresia într-o imagine simbolică. Karl Rosmann, care trăieşte pînă la epuizare procesul prefacerii insesizabile a legilor discret-absurde ale universului real în legi violent-absurde, rămîne un căutător pasionat al legii raţionale, al justiţiei. El visează că lumea absurdă, pe care o observă alunecînd mereu într-o absurditate agravată, ar putea aluneca şi în sens contrar, devenind umană şi respirabilă. Este adevărat că acest impuls trăieşte numai ca deziderat: calea spre legea raţională rămîne necunoscută. Dar acest simplu deziderat e mai tare decît disperarea, el se menţine în pofida eşecurillor cu care se încheie tentativele de a-l împlini. Deşi în cele din urmă ineficientă, năzuinţa spre raţionalitate şi justiţie separă în mod net viziunea despre lumea lui Kafka de cea a teatrului absurd. Această deosebire esenţială e cel mai lesne de remarcat, comparînd factura celor două categorii de personaje.

Atît în proza praghezului cît şi în dramaturgia absurdă avem de-a face cu personaje claustrate, torturate de o lume ostilă, manifestînd o înspăimîntătoare capacitate de adaptare la cele mai inumane condiţii de existenţă. Dar pe cînd resemnarea personajelor de pe scenă e totală şi de aceea acţiunea lor se rezumă la o zbatere sterilă în sfera riguroasă a acestei captivităţi, personajele kafkiene — mai ales eroii principali ai marilor romane şi îndeosebi Karl Rossman — manifestă o dată cu dezarmanta lipsă de uimire sau de indignare faţă de absurditatea propriei lor condiţii, o nesecată energie spontană în căutarea unei soluţii. Un fel de forţă centrifugă îi proiectează tot timpul spre periferia sferei absurdului, cu tendinţa de a răzbi dincolo de limitele ei. Faţă de pasivitatea sfîşietoare a eroilor din *Sfîrşitul partidei*, *Godot* ş.a. — Joseph K. măsurătorul K, sau Karl Rossman se impun prin spiritul lor ofensiv. Nu judecătorii îl urmăresc

pe Joseph K. ci Joseph K., îi urmărește pe judecătorii lui aruncîndu-le în față, la prima întîlnire, disprețul său și neîncrederea în legile lor. Castelul îl respinge pe K., pe care-l angajase, dar K. se încăpățînează să ajungă la Castel și cînd stabilește un prim contact cu temuții săi reprezentanți, îi intimidează prin refuzul lui de a se supune bizarelor lor rînduieli. Iar tînărul Rossman se zbate cu înfrigurare și ingeniozitate pentru a găsi drumul spre o Americă mirifică, simbol al unei lumi noi care există sau care se va naște, decis să ajungă la ea cu orice preț.

În teatrul absurd eșecul personajelor e anterior chiar primei ridicări de cortină — pe cînd în Castelul sau în America nu vedem eșecul și nici iminența lui.

În teatrul absurd condiția inumană îi domină pe oameni pînă la strivire; în proză — și în special în America — oamenii încearcă să-și domine propria lor condiție. Acesta nu e decît un impuls nerealizat, dar e un impuls infatigabil, a cărui prezență, oricît de abulică ar fi ea, modifică sensul existenței umane. Principala armă de care se folosesc eroii kafkieni spre a încerca să atingă acest țel, pentru ei intangibil, este facultatea lor de a gîndi: rațiunea.

Proza lui Kafka e profund filozofică nu numai prin implicații, ci și prin unele particularități structurale. Pentru a se adapta unei situații absurde, sau pentru a ieși din ea, sau pentru a o modifica, eroii lui desfășoară o gîndire subtilă, ingenioasă, scînteietoare. Aceste virtuți le manifestă nu numai eroii-oameni, ci și eroii-animale: maimuțe, cîini, șoareci, cîrtițe, șacali etc. Sute de pagini din creația lui nu descriu nimic decît această goană febrilă a unei gîndiri critice, capabilă să construiască cele mai neașteptate ipoteze, să le infirme și să ia acest chin tantalic de la început. Din contră, teatrul absurd se mîndrește cu ostilitatea sa față de « gîndirea discursivă». Iraționalitatea lumii devine iraționalitate a omului. În această zonă, se pot constata mai multe distincții decît afinități între acest teatru și presupusul lui precursor. Lipsa de logică a teatrului absurd se constituie cu o logică riguroasă. Totuși rațiunea nu poate exista decît căutînd ceva — iar eroii acestui teatru nu mai caută nimic. Conceptul căutării legii propulsionează însă creația kafkiană, îi dă — ca să zicem astfel — tonusul vital, principala lui urmare filozofică, structurală și chiar stilistică fiind tocmai rolul deosebit al rațiunii active în construirea imaginii artistice.

Într-o anume măsură și formă, ideea despre sterilitatea rațiunii e prezentă și la Kafka și la autorii « absurzi». La primul ea rezultă însă din folosirea ineficace a rațiunii — la ceilalți din abandonarea ei. La cel dintîi contrastul dintre ingeniozitatea raționamentului și ineficacitatea lui este sursa unor puternice și originale efecte artistice, de care ceilalți sînt lipsiți. Pentru creația scriitorului praghez apelul irepresibil la rațiune implică:

a) ideea despre imposibilitatea omului de a exista fără să raționeze, chiar dacă această activitate e inutilă;

b) menținerea *de facto* a credinței că reacția umană față de condiția inumană începe cu actul gîndirii.

Pentru teatrul absurd refuzul rațiunii implică:

a) o confuzie între suferința omului ca senzație și conștiința acestei suferințe, de unde presupunerea că absența conștiinței ar diminua sau chiar anula senzația;

b) convingerea că rațiunea nu poate fi decît sursă de erori, de unde presupunerea că abandonarea rațiunii poate facilita evitarea erorii.

Cel dintîi gravitează spre periferia raționalității, cu intenția de a-i lărgi limitele — ceilalți la fel, dar cu intenția de a ieși dintre aceste limite. Cel dintîi vrea să perfecționeze instrumentul pe care ceilalți vor să-l nimicească. Teatrul absurd face rechizitoriul cunoașterii negîndu-i cu consecvență mijloacele principale: rațiune, limbaj. Gîndirii conceptuale ei îi substituie o gîndire imagistică al cărei obiect nu mai e viața spirituală, ci cea sub-spirituală. Suplețea se transformă în instabilitate precară.

La Kafka — cum e și cazul *Americii* nonsensul e o plagă a lumii — mult mai rar a eroului. Eroii teatrului absurd se caracterizează aproape întotdeauna prin nonsens. De unde deosebirile: la primul, nonsensul nu exclude total o anumită conformitate între realitate și reflectare — la ceilalţi această conformitate e exclusă. La primul există o anume concordanţă între norma impusă și comportamentul faţă de ea (chiar dacă acest comportament se reduce la refuzul normei respective, dar acesta e un refuz adecvat); la ceilalţi, principiul comportamentului este — ca și al replicii — non sequitur, de unde tendinţa spre o independenţă absolută a acţiunii faţă de conjunctură, a cuvîntului faţă de acţiune.

Unul dintre cele mai valoroase filoane ale viziunii kafkiene, pe care-l redescoperim în teatrul absurd, este repulsia funciară faţă de conformism, clișee, inerţie, gîndire mutilată și transformată în proces mecanic. Kafka respinge aceste manifestări odioase, care-și dau aparenţa raţionalităţii, în numele unei raţionalităţi autentice. Teatrul absurd confundă însă falsa raţionalitate cu raţiunea, respingîndu-le cu aceeași ostilitate pe amîndouă.

Corifeii și teoreticienii teatrului absurd cheltuiesc o mare cantitate de argumente subtile, pentru a dovedi posibilitatea unei arte care abandonînd logica tradiţională să promoveze o « logică poetică». În realitate o mașină care merge în marche-arriére nu are nevoie de mai puţină energie decît una care merge înainte: demonstraţia prin absurd la care recurge geometria nu e mai puţin raţională și riguroasă decît demonstraţia obișnuită. Ambiţia autorilor absurzi de a domina în așa măsură lumea încît să-i poată sesiza absurditatea și să o poată exprima într-o imagine finită cere o cheltuială considerabilă de gîndire profundă. Această gîndire rămîne însă în laboratorul secret al autorului care nu cedează nimic din ea eroilor săi. Crearea imaginilor neraţionale solicită un considerabil consum de raţiune.

De aceea opinia lui Esslin, după care scriitorii teatrului absurd « demonstrează ceea ce raţiunea are neadecvat abandonînd deliberat încercările raţionale și gîndirea dinamică» (op.cit., p.20) pare a rămîne la suprafaţa fenomenului. Nu autorii abandonează gîndirea dinamică, ci eroii lor, dar pentru a-i determina pe eroii lor la acest abandon, respectivii autori au nevoie ei de o puternică « gîndire dinamică».

Așa pare a se naște un nou tip de catharsys care ar putea explica în parte sensul teatrului absurd. La ceva asemănător părea să mediteze Freud cu decenii în urmă cînd scria: « Plăcerea nonsensului își are rădăcinile în sentimentul de libertate pe care-l încercăm scuturînd jugul raţiunii critice». Fiind condiţia dominării lumii, deci condiţia detectării absurdităţii acestei lumi, raţiunea e prezentă atît în teatrul absurd cît și la Kafka — dar în forme foarte distincte.

O altă particularitate importantă, comună celor două viziuni artistice, este caracterul lor tragicomic. Exegeza asupra operei scriitorului praghez, încercînd să definească trăsăturile inovatoare ale artei lui se opresc în mod tradiţional la parabolă și mituri (de exemplu «Monografia» lui Heinz Pollitzer la care autorul a lucrat 30 de ani: «Franz Kafka, Parable and Paradox », New York, 1962). După Brod pînă și America e o parabolă cu substrat religios. Dar prezenţa miturilor și parabolelor în artă ar putea fi cu greu considerată drept o contribuţie a lui Kafka la îmbogăţirea mijloacelor de creaţie. Scriitorii și teoreticienii teatrului absurd insistă foarte mult asupra inspiraţiei onirice. Formula onirică, cu ambiguitatea ei pînă la un punct fertilă din punct de vedere

artistic, care determină mixtura de cotidian și fantastic, este într-adevăr comună și autorului *Americii* și celor ai pieselor absurde. Ar fi însă abuziv să i se atribue lui Kafka acest patent[1].

Este drept că aceste procedee capătă în proza lui o rezonanță particulară și deosebit de impresionantă. Combinarea originală a unor procedee vechi poate da efecte noi. La Kafka nu e însă vorba numai de atît. Originalitatea lui e rezultatul modului cum aceste procedee se subsumează unei viziuni artistice personale. Aici opiniile sînt, firește, diverse și contestabile. Se poate presupune că una dintre cele mai insolite trăsături ale acestei viziuni o constituie înclinația lui Kafka spre tragicomic.Unii cercetători îl consideră de pildă pe Karl Rossman drept un precursor al lui Chaplin. Coloritul tragicomic al prozei kafkiene e interesant atît pentru studiul scriitorului — dar și fiindcă această trăsătură pare a deveni din ce în ce mai caracteristică pentru multe personalități remarcabile ale artei zilelor noastre — printre care și pentru autorii teatrului absurd[2].

Ar fi, bineînțeles, cu totul deplasat să-l socotim pe Kafka primul scriitor cu o viziune tragicomică asupra vieții. El are și în această privință precursori numeroși și adeseori glorioși, printre care s-ar găsi Shakespeare (de exemplu cu Troilus), Cervantes și alții. Poate că scriitorul praghez este însă acela la care elementul tragicomic s-a apropiat cel mai mult de formula lui contemporană, pe care, în liniile ei cele mai generale, o întîlnim la autori atît de diferiți cum ar fi Brecht, Frisch, Dürrenmatt etc. (pentru ca să rămînem în domeniul teatrului).

Experiența istorică și artistică a ultimelor decenii a favorizat — și într-o oarecare măsură a făcut necesară, deci, în anumite limite, justificată — această tendință spre osmoza celor două categorii polare: tragicul și comicul. Omenirea nu a fost niciodată atît de aproape de cele mai groaznice cataclisme reale sau potențiale — ea nu a fost niciodată atît de înaintată pe drumul dominării și transformării conștiente a propriei sale condiții. Kafka, contemporan al primului război mondial și al primei revoluții socialiste victorioase, a exprimat în scrisul lui această disponibilitate fără precedent a tragicului — și respectiv a comicului — de a se transforma în contrariul său.

Întotdeauna tragicomicul a fost legat de o eroare sesizabilă, dar inevitabilă. Dacă la Beckett sursa erorii e subiectivă — inaptitudinea eroului de a se adapta realității — la Kafka, sursa erorii e în primul rînd obiectivă: realitatea absurdă tinde spontan spre strivirea subiectului. Puterii înfricoșătoare a unei lumi absurde Rossman îi opune puterea în același timp fragilă și nelimitată a rațiunii lui. El rezistă lumii absurde raționînd asupra ei, dar cu datele oferite de ea, și de aceea raționamentul, deși impecabil, rămîne ineficient. « Nu pot scăpa de disperare decît prin imaginație» scria Camoëns, în

---

[1] Formula are o vîrstă seculară. O găsim cultivată — pentru a ne folosi de exemple mai îndepărtate — cu multă pasiune în secolele XV—XVI incepînd cu Shakespeare și continuînd cu Ronsard (Elegiile), Marino (Adonis), Sanazar (Arcadia), Francesco Colonna (Hypnerotanachia Poliphili), Du Bellay (Vis), Spenser (Regina zînelor), Charles Savel (Francion) ca să nu mai vorbim de pictură unde Albrecht Dürer a lăsat nu numai cunoscutul lui « Vis » ci și textul explicativ în care povestește cum în noaptea din ajunul Rusaliilor (1525) a avut viziunea pe care dimineața a încercat să o traducă în limbaj plastic (mărturie care amintește izbitor unele dintre confidențele lui Adamov).

[2] Iată de exemplu cîteva caracterizări date de Ionesco propriilor sale piese *Cîntăreața cheală* e de fapt o pictură tragicomică a vieții, *Lecția:* E o dramă comică, » *Scaunele*: « o farsă tragică» După Marin Esslin, *Rinocerii* reprezintă « o farsă tragicomică. » Harold Pinter consideră că piesa lui *Le mont-à-charge* unește «tragedia cu farsa cea mai ilariantă. » « Însăși tragedia e caraghioasă » declară el apropiindu-se mult de Ionesco după care « tragicul se face comic, comicul e tragic. »

una din ale sale « Canzones». « Nu pot scăpa de disperare decît prin rațiune» — ar putea spune Kafka. De aci la el și la mulți creatori contemporani — printre care și cei ai teatrului absurd — o oarecare hipertrofie a locului pe care-l ocupă gîndirea în creația artistică, însoțită de o crispare a afectelor, de o nevoie de stăpînire a sentimentelor care alunecă uneori spre laconism, uscăciune și chiar ariditate.

Predilecția pentru tragicomic e produsul contradicției profunde dintre luciditatea rațiunii și precaritatea acțiunii. Artistul vede monstruozitatea lumii dar nu vede posibilitatea de a o schimba. El e destul de puternic pentru a nu i se adapta, dar prea slab pentru a o modifica potrivit cerințelor sale umane. Situația este în același timp și tragică și comică, pentru că artistul e dominat pe plan real de ceea ce el tinde să domine pe plan ideal. De aci nevoia lui imensă de a se detașa de propria-i condiție prin distanțare și de a o considera cu o luciditate inexorabilă.

Atitudinea comică față de o condiție tragică reprezintă singura posibilitate de distanțare în raport cu această condiție. Viziunea tragicomică exprimă deci în același timp un merit și o limită : meritul lucidității, limita ineficacității. Tragicomicul neagă o lume pe care nu are puterea de a o schimba. În transpunerea artistică a acestei viziuni Kafka e acela care a descoperit puterea zguduitoare a alienării lipsite de grandoare. Marile frămîntări metafizice sînt exprimate în mod imediat prin raportarea la faptele și obiectele celui mai banal cotidian. Acești factori mediatori amplifică însă pînă la paroxism tensiunea emoțională a imaginii. Pare evident că în această privință teatrul absurd îi este într-adevăr dator scriitorului praghez.

Dar și aci deosebirile sînt substanțiale. Deși vag, deși șovăitor, Karl Rossman speră totuși în posibilitatea de a sparge zidurile de fier ale lumii absurde. Această speranță e de fapt tema fundamentală a *Americii*. Căutările lui nu duc la o soluție — dar rămîne perseverența reluării lor necontenite. Autorii teatrului absurd nu mai caută nimic. Din viziunea lor lipsește tocmai această speranță. În felul acesta contribuția lor pozitivă — a înfățișa absurditatea unei lumi absurde — se transformă în contrariul său, așa cum orice adevăr parțial se transformă în eroare prin încercarea de a-l absolutiza. Lumea e absurdă, dar nu e numai absurdă. Mai mult decît atît : trăsăturile ei cele mai importante nu sînt cele absurde, ci cele raționale. Dar unilateralitatea, caracterul restrîns al experienței personale precum și al celei de clasă, împiedică accesul acestor scriitori la alte zone ale realității contemporane. Carența lor constă în faptul că ei solicită virtutea globalității pentru o imagine asupra lumii numai parțial valabilă.

Întreaga operă kafkiană, dar mai ales *America* prezentată de *Secolul 20* pentru prima oară într-o versiune românească, justifică opinia că între Kafka și teatrul absurd există consonanțe evidente, dar că, totodată, ar fi nedrept să-l judecăm pe autorul *Americii* după teatrul absurd. Viziunea lui artistică e mai profundă și mai cuprinzătoare, cu toate limitele ei. Elementele unei filiațiuni există. Ele se compun însă din segmente oarecum izolate. Impulsuri secundare la Kafka devin linii de forță fundamentale la Beckett sau Adamov. De aceea în creația lui Kafka și îndeosebi în *America*, umanismul se afirmă mai presus de incertitudini și ezitări — ca o valoare pozitivă, pe cînd autorii teatrului absurd excelează în a demonstra inumanitatea omului.

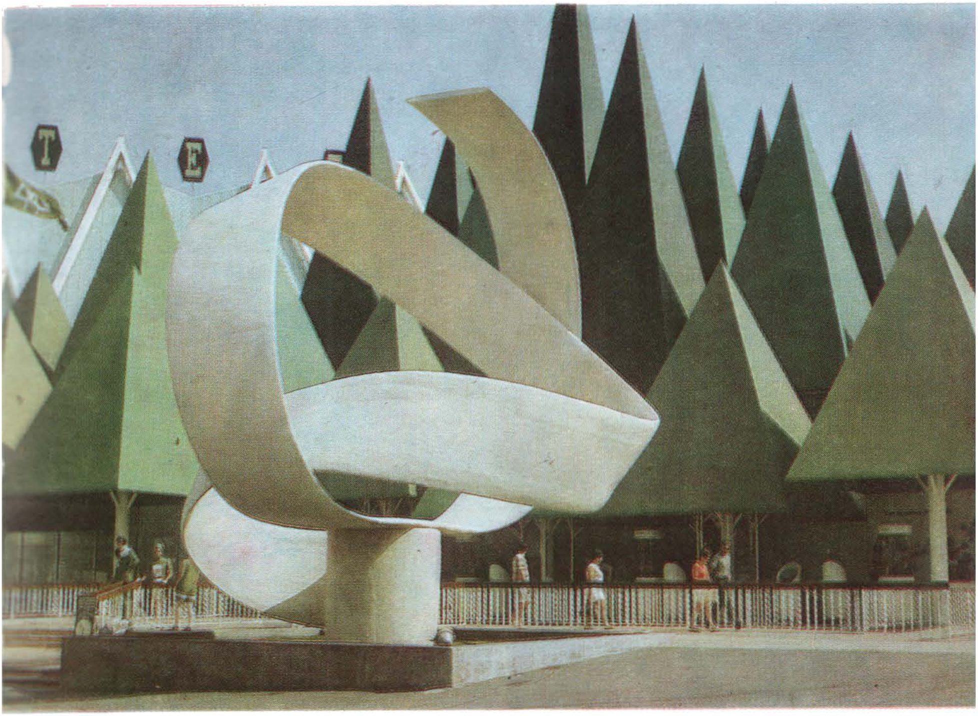

EXPO

EXPOZIȚIA UNIVERSALĂ DE LA MONTREAL

1 9 6 7

◀ Canada: pavilionul hîrtiei, construcție din lemn și hîrtie. Înăuntru un spectacol de alchimie modernă în prezentare bilingvă a structurii și viitorului hîrtiei.

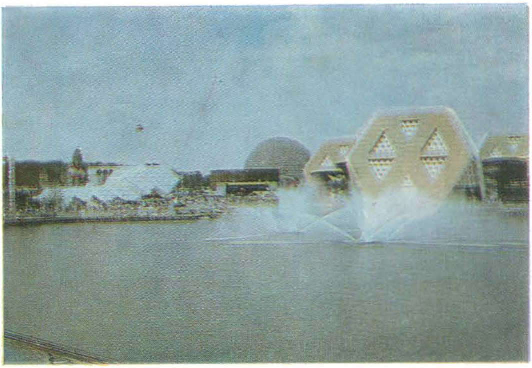

▲ Lacul Lebedelor și Insula Sainte Hélène cu ansamblul de pavilioane, « Omul explorator ».

De la stînga la dreapta: pavilionul Ontario, teatrul și pavilionul național canadian. ▼

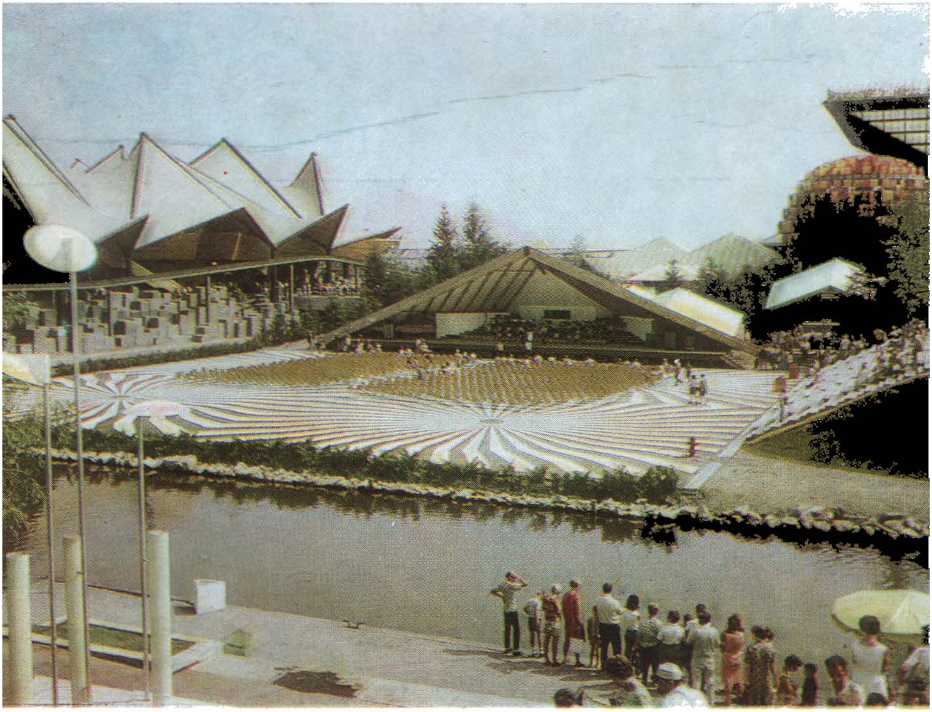

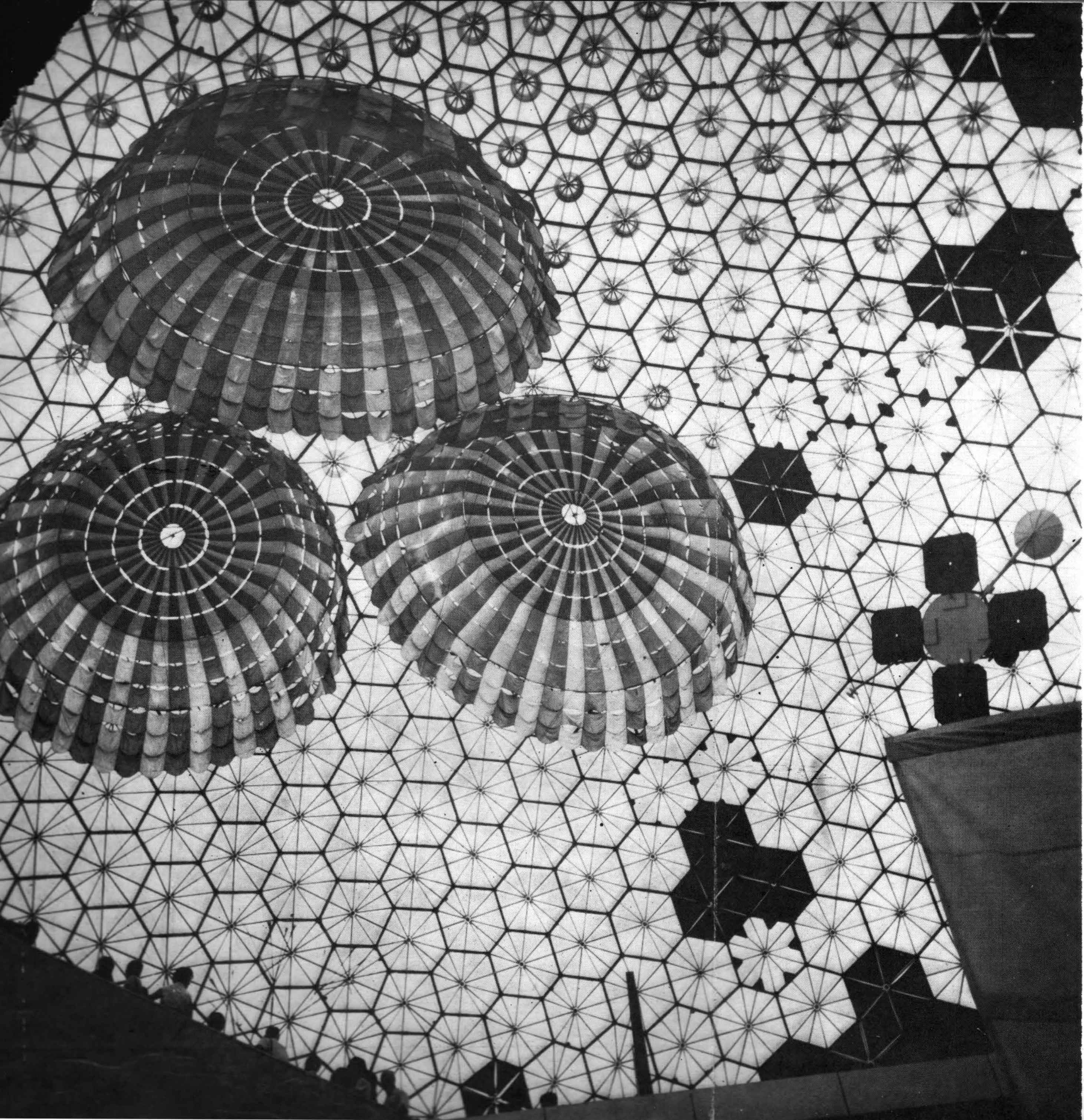

◀ Paraşutele înscrise în arhitectura sferică a pavilionului S.U.A., un simbol al explorărilor spaţiale.

« Femeie în picioare » de Giacometti, profilată pe sfera geodezică a pavilionului Statelor Unite. ▶

◀ Canada: pavilionul hîrtiei, construcție din lemn și hîrtie. Înăuntru un spectacol de alchimie modernă în prezentare bilingvă a structurii și viitorului hîrtiei.

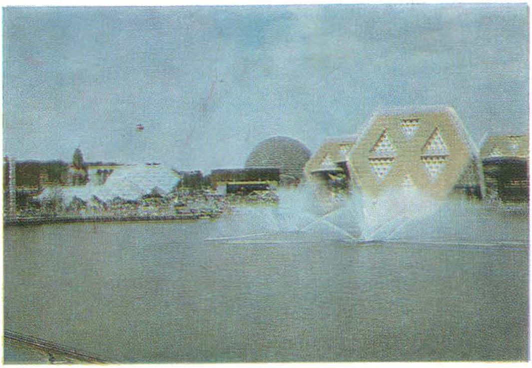

▲ Lacul Lebedelor și Insula Sainte Hélène cu ansamblul de pavilioane, « Omul explorator ».

De la stînga la dreapta: pavilionul Ontario, teatrul și pavilionul național canadian. ▼

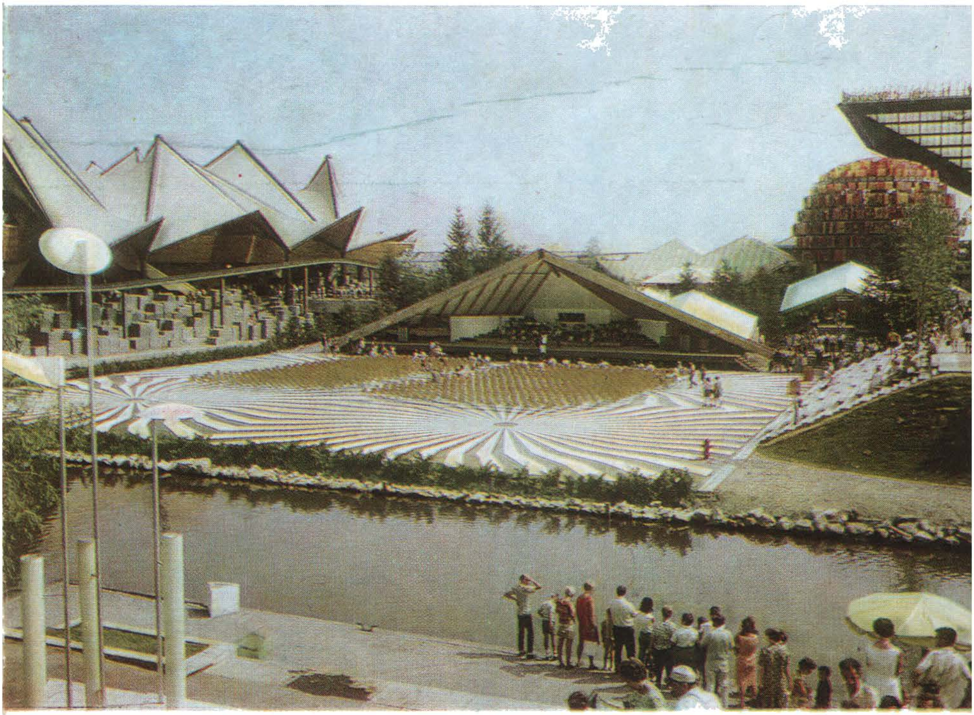

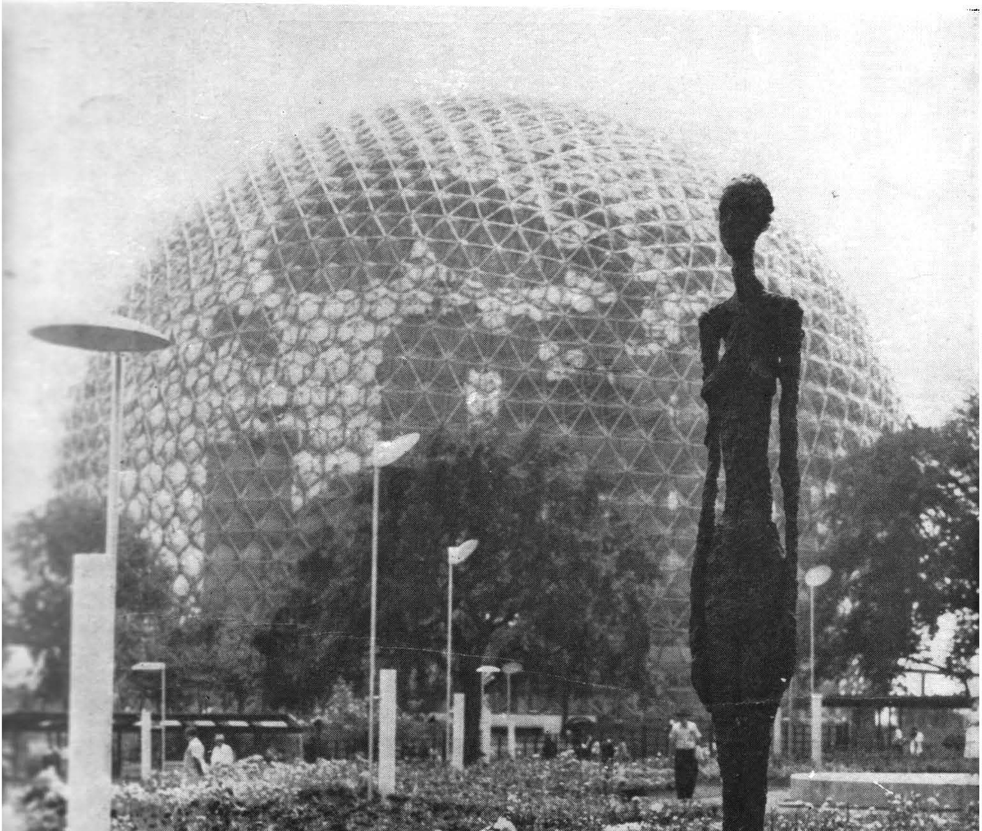

▲ Piaţa Africii; în pavilioane artă neagră, crocodili din Uganda şi craniul unui strămoş de acum 1.750.000 ani.

▼ Sinteză între tradiţie şi modern: camera japoneză.

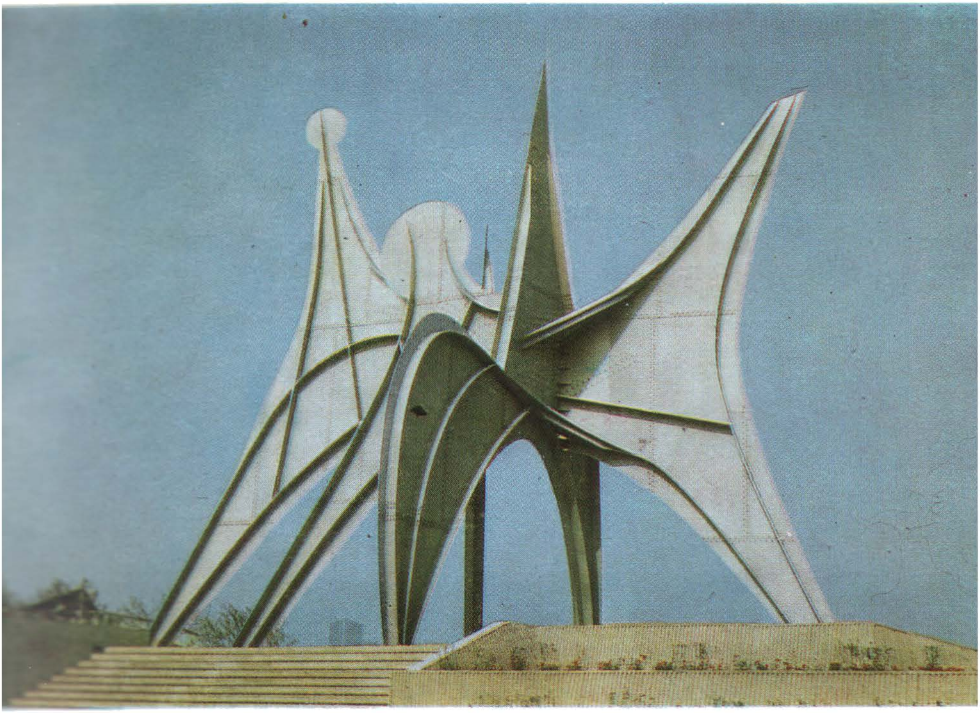

Stabilul lui Calder din Piaţa Internaţională a Nichelului. ▲

În faţă, pavilionul Naţiunilor Unite şi al indienilor din ▶ ▶
Canada; pe malul celălalt al fluviului, Montrea'ul.

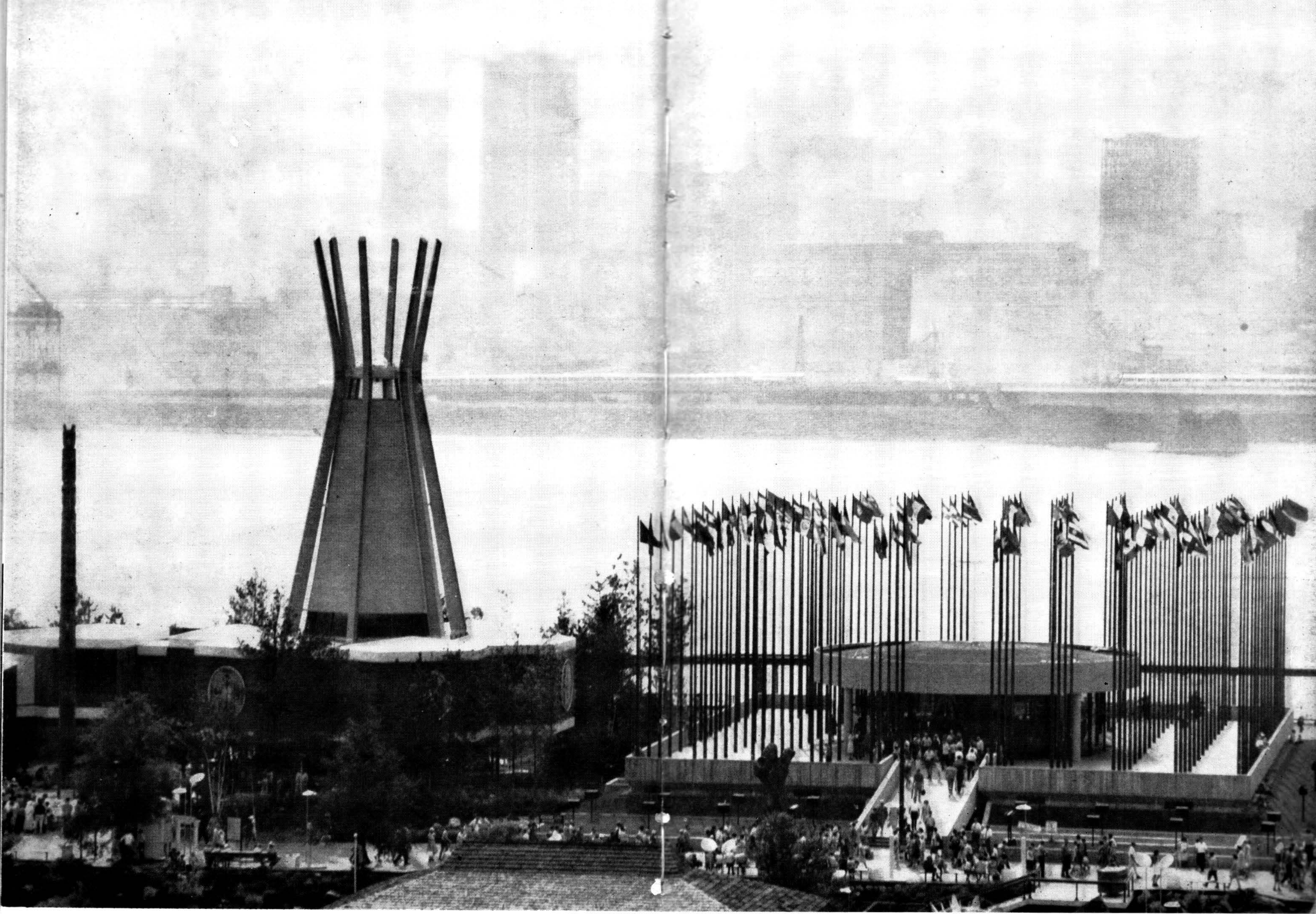

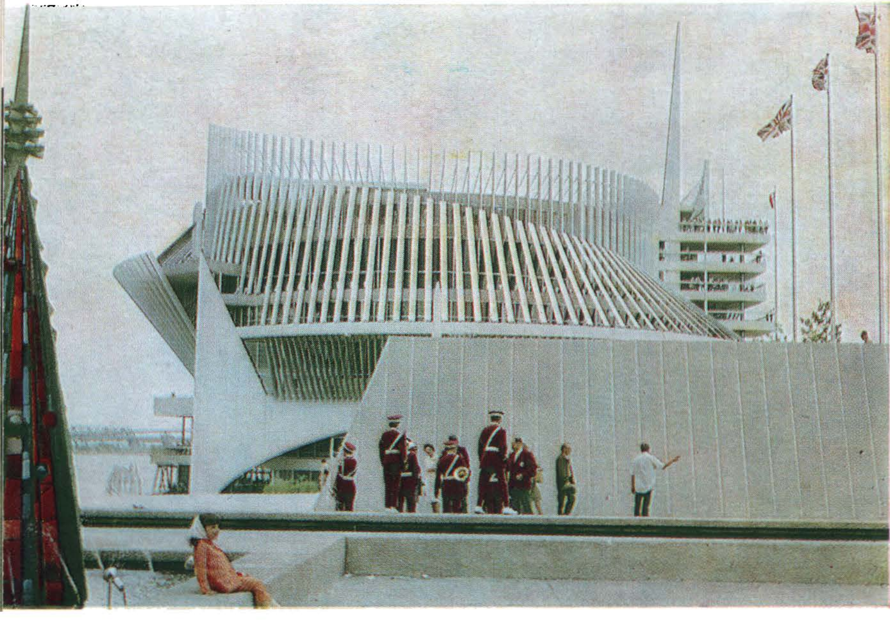

▲ Spectacolul « Sunet şi Lumină », în pavilionul Franţei: interferenţe de fulgere electronice.

▲ ◀ La Ronde, uriaş parc de atracţii: baletul fîntînilor arteziene; reconstituirea unei aşezări de pionieri: Fort Edmonton cu « Saloon », biroul şerifului, tipografie, frizerie, toate funcţionînd în schema completă a western-ului.

◀ Pavilionul Franţei, arhitectură dinamică, model de echilibru între tradiţie şi invenţie.

▲ Henri Laurens: *L'adieu* — bronz, 1941, de la Muzeul de Artă Modernă din Paris.

Invitaţie la humor. Pe acoperişul pavilionului francez: forme de Niki de Saint Phalle şi sculpturi cinetice de Jean Tinguely.

▶

«Katimavik» — în eschi-
osă «loc de întîlnire»
este numele piramidei
turnate care domină
amblul canadian —

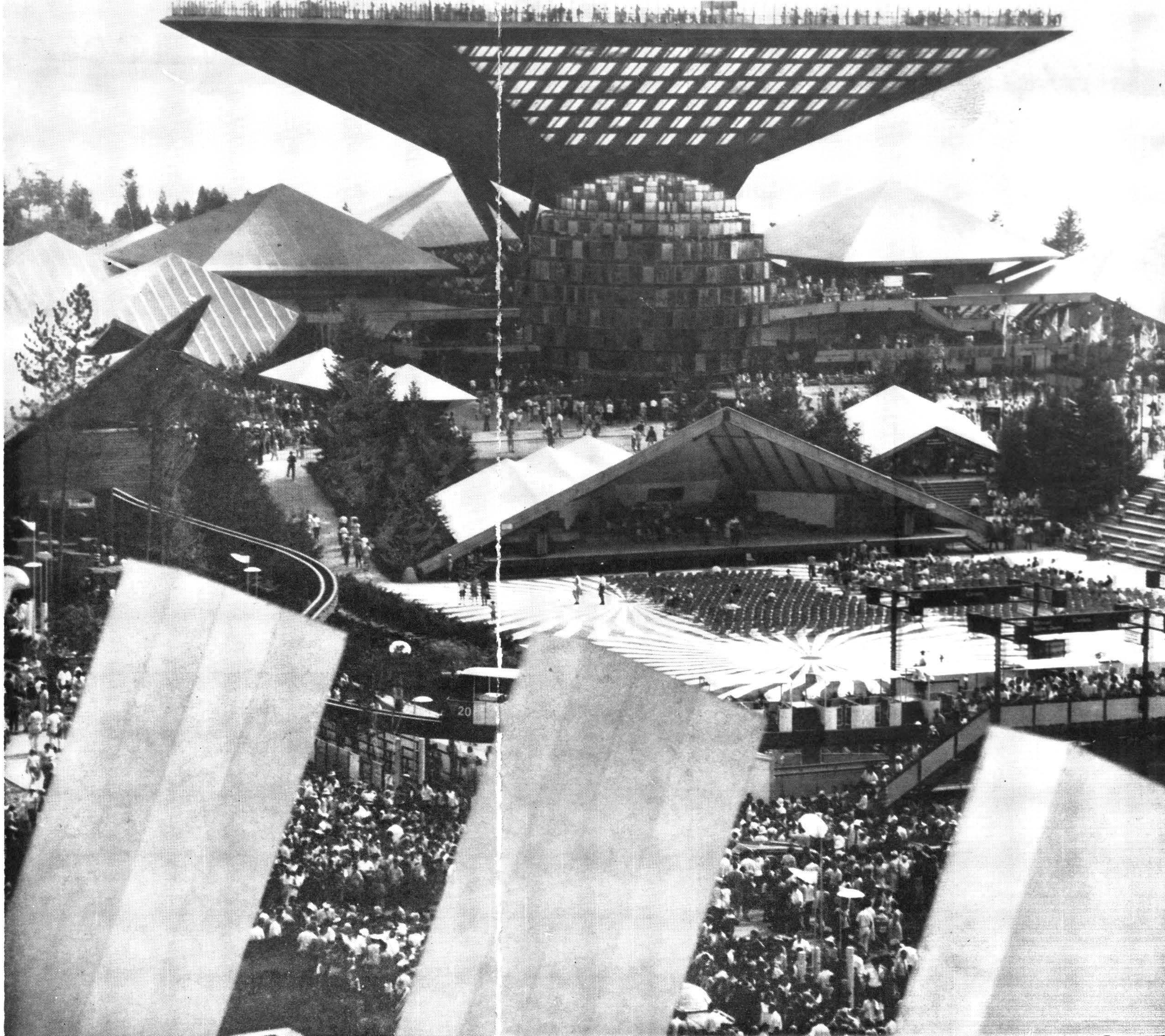

Invitație la humor. Pe acoperișul pavilionului francez: forme de Niki de Saint Phalle și sculpturi cinetice de Jean Tinguely.

▲ Variații pop-art în pavilionul american.

Sub acoperișul translucid al pavilionului Republicii Federale Germania.

▲ Variații pop-art în pavilionul american.

Sub acoperişul translucid al pavilionului Republicii Federale Germania. ▶

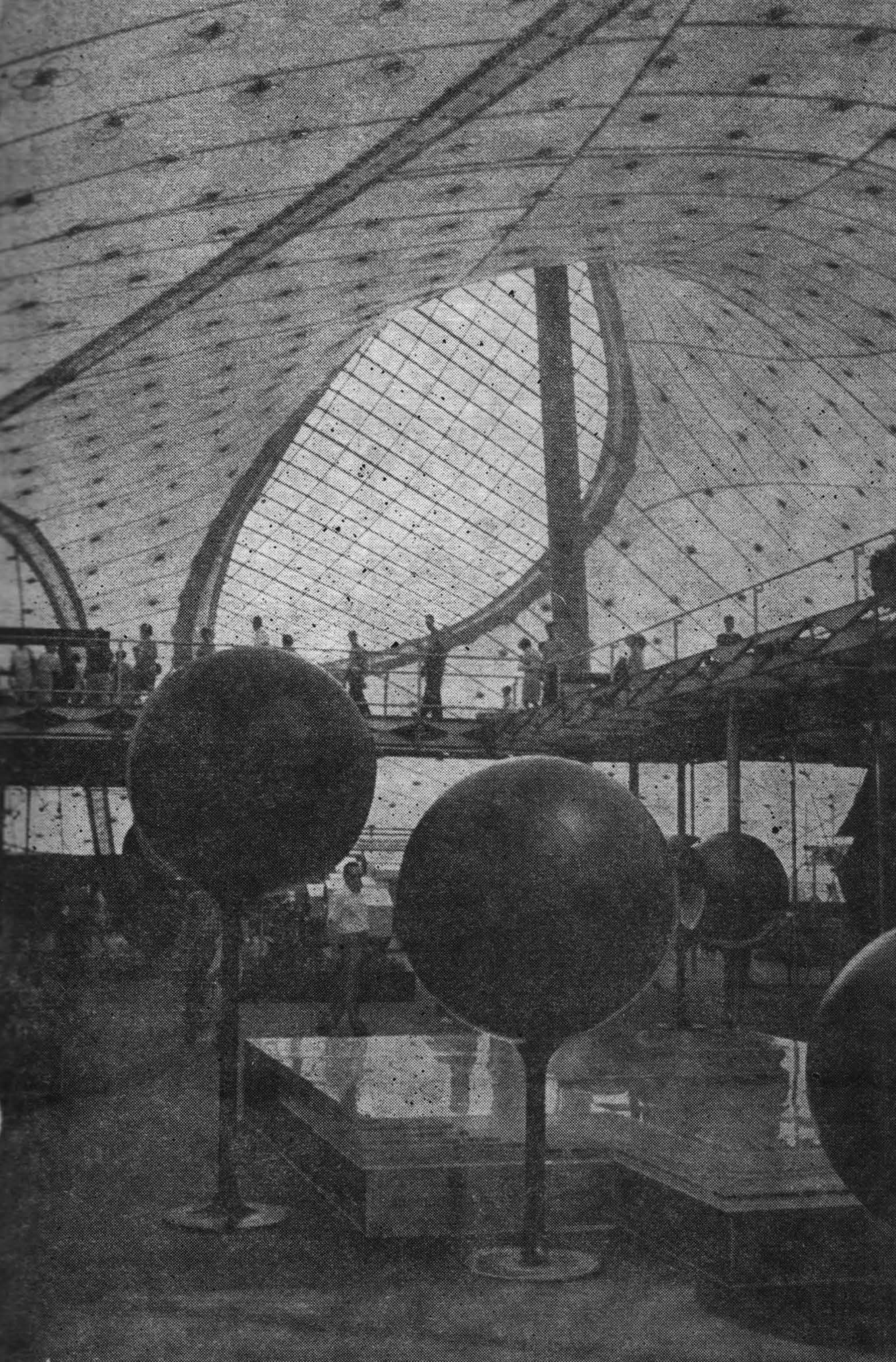

EXPO

EXPOZIȚIA UNIVERSALĂ DE LA MONTREAL

1967

Reportaj
fotografic
de
MARIANA
și FLORIN
DRAGU

PLANETA PĂMÎNTUL

Iulie: singura lună de vară la Montreal.

Împreună cu alți 300.000 pornim să cercetăm concentratul de univers al omului: Expo '67.

Incursiune în spațiu și în timp; în artă și știință. Pavilioane cu temă; 70 de pavilioane naționale. Teatre, fcarte multe cinematografe, expoziții de artă, super și mini-trenuri și o insulă construită în întregime. Și totul, pe fluviul Saint Laurent.

O planetă a oamenilor. Geniul creator al omului, omul în cetate, omul întreabă universul, omul care produce, omul și agricultura, subiecte larg dezvoltate în pavilioanele tematice.

▼ Maurice Chevalier pe acoperișul pavilionului francez; emisiune televizată pentru Paris.

Reuşite experimente arhitecturale: *Habitat* 67, locuinţa viitorului, globul transparent cu diametrul de 80 metri, prezentat de S.U.A., piramida răsturnată a Canadei, giganticul cort translucid al Republicii Federale a Germaniei.

O îndrăzneaţă integrare a sculpturii în arhitectură: grupul de sculpturi aşezat pe acoperişul pavilionului Italiei.

Pavilion foarte apreciat — Cehoslovacia.

Întîlnire emoţionantă cu civilizaţia Maya — Mexicul.

Pavilionul care nu neglijează nimic — Canada.

Intrare şoc în istoria Angliei — pavilionul Marii Britanii.

Pavilion foarte vizitat — U.R.S.S.

Arhitectură elegantă şi selecţie din pictura contemporană, pavilionul Pieţii Comune.

La loc de cinste: Brâncuşi, Eugen Ionescu, Alexandru Istrati.

Un microunivers destinat copiilor: ateliere de creaţie la pavilionul Canadei, grădina Micului Prinţ, Kindergarten vienez, la Ronde şi multe altele. Dar părinţii fericiţi la Expoziţie erau aceia care şi-au lăsat copiii acasă.

Omul şi munca, jocul, dragostea, natura, omul cu conflictele şi idealurile lui sînt temele în jurul cărora s-a grupat fabuloasa colecţie a operelor de artă din toată lumea expusă în Galeria de Artă.

Rodin, Brâncuşi, Arp, Laurens, Zadkine, Ernst, Braque, Picasso, Giacometti, Moore, Calder, Hajdu, Lardera, reprezentau doar o parte din numele iluştrilor sculptori contemporani oaspeţi ai expoziţiei de sculptură din parcul Hélène de Champlain.

O lume în neastîmpăr popula şi explora totul.

Peste o sută de pavilioane, nenumărate « boutiques », snack-baruri, spectacole înăuntru şi afară, proiecţii simultane pe multiple ecrane pînă la 360°, orchestre, fanfare, coruri, oficii poştale, bănci, restaurante, telefoane cu butoane şi muzică, serviciul copiilor găsiţi şi al părinţilor pierduţi.

Antidot contra oboselii: scări şi trotoare rulante, vibratoare pentru masajul tălpilor, cafea Expresso (« tare » la francezi şi italieni), mult gazon cu invitaţia *SVP* (s'il vous plâit): *călcaţi pe iarbă*.

Cei mai respectaţi vizitatori: ziariştii.

Cele mai elegante femei: « les hôtesses » de la pavilionul francez.

Cea mai discutabilă modă: şorturile « Bermuda ».

Cele mai interesante animale: puii de lei din Etiopia.

Cea mai lungă scară rulantă din lume, la pavilionul Statelor Unite.

Cel mai lung drum, întoarcerea acasă.

MARIANA ŞI FLORIN DRAGU

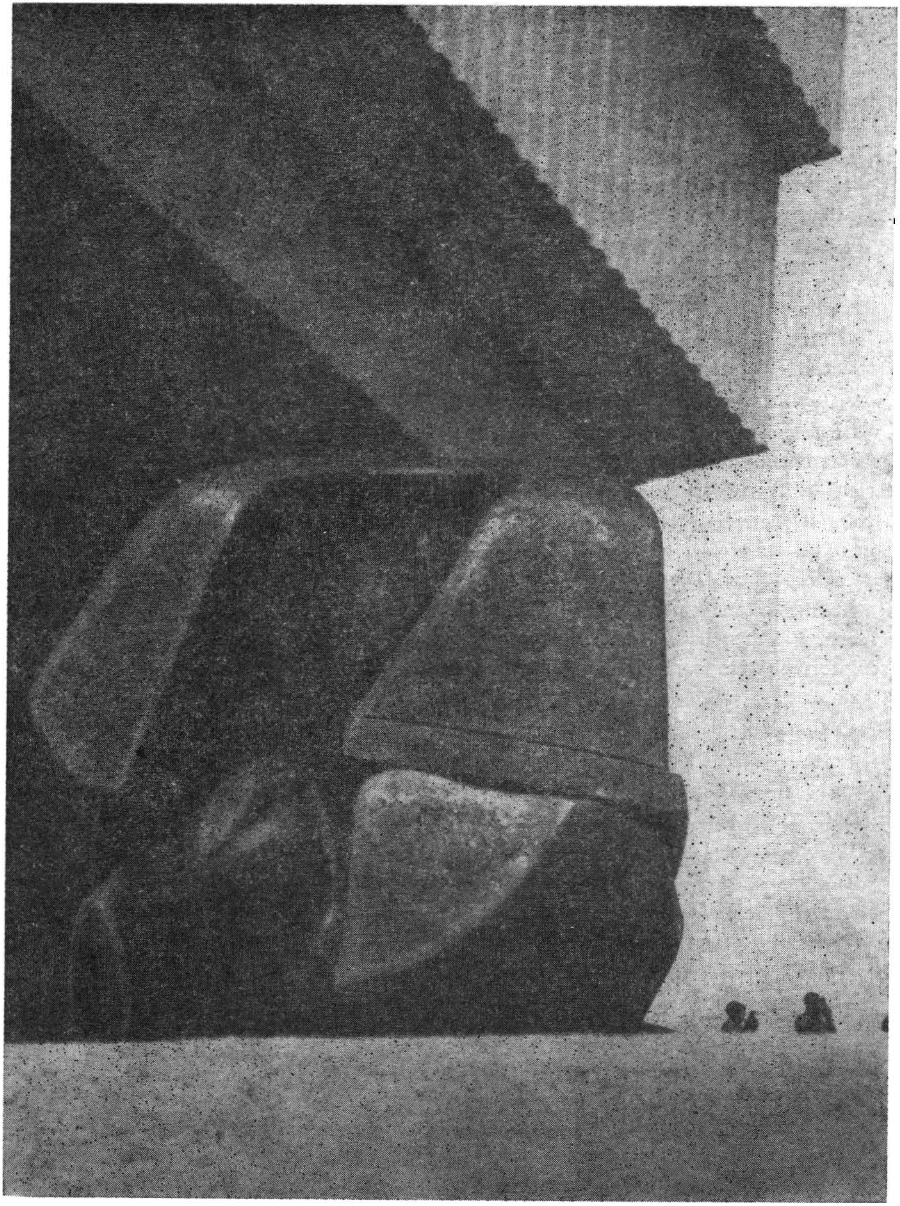

◀ Sculptură de Henry Moore în fața pavilionului Marii Britanii

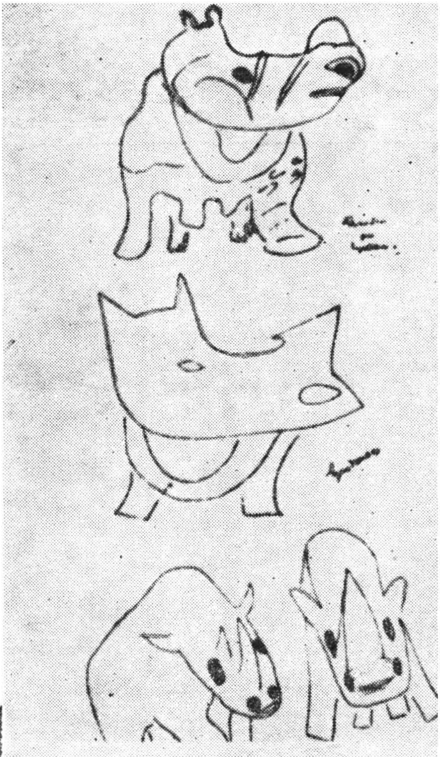

RHINOCEROS VUS PAR IONESCO

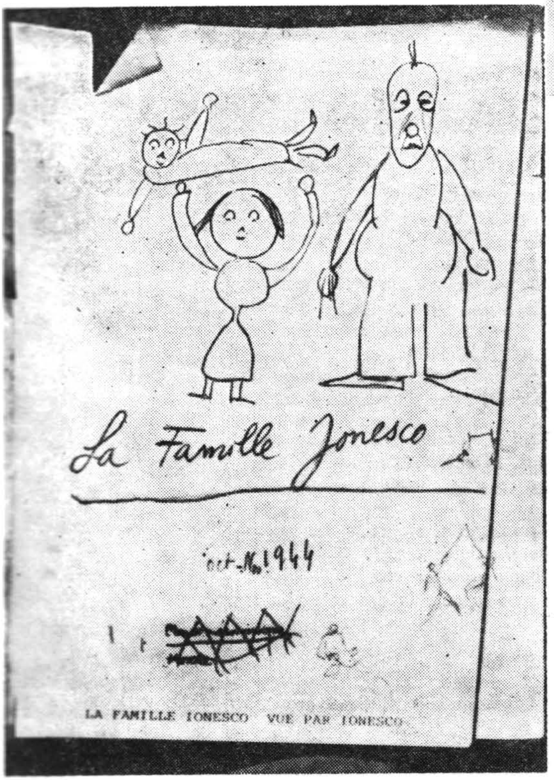

Desene de Eugen Ionescu expuse în vitrina care i-a fost consacrată în Pavilionul Franței

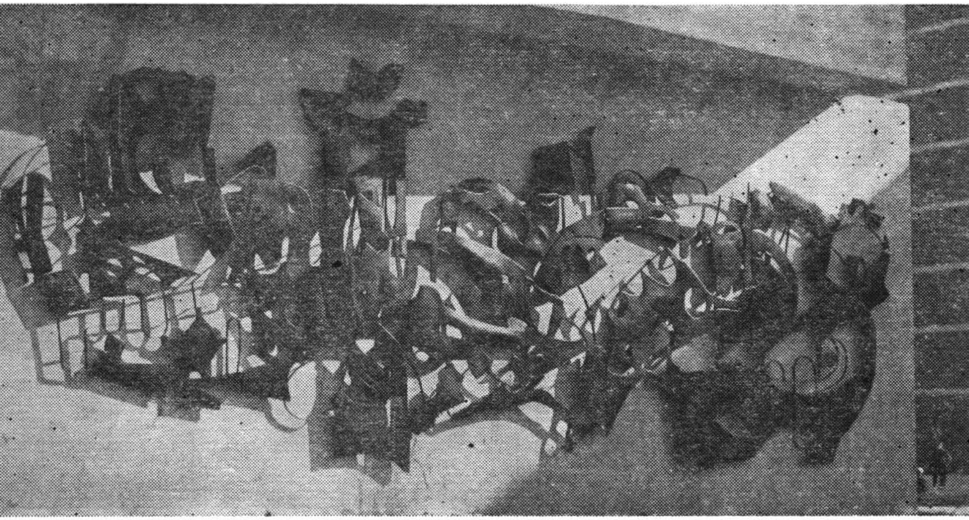

EUGEN ISPIR. Panou decorativ

momente lirice

PETR BEZRUČ

Eu

I

Da eu, eu sînt profetul acelor din Beskydi.
Nu hărăzit de Domnul. El ocrotește țara
unde se pierd în zare cereale aurii,
dă flori miosotisul, mireasmă vioreaua,
unde, la horă, sună țambalul și vioara,
unde-s castele mîndre și falnice cetăți,
biserici înstărite și luntri mari pe apă
și unde oamenii se-ncred în cer, în dragoste și-n soartă.

Cel azvîrlit de Domnul în rîpa cu pucioasă
și ale cărui buze o rugă n-au rostit,
ședea-mpietrit, potrivnic pe vecie.

Privea cu ochiu-i negru-ntr-o noapte spre Beskydi,
cuprins de liniști, și spre creasta Lysa.
Și lunga apăsare de-un veac care-a-ndoit
minerului grumazul, ca ramura plecată,
ne-ndurătoarea mînă-a străinului ce-a smuls
din gura pruncilor un grai străbun,
și semnele trădării și brațele nătînge
un veac încrucișate, — i-au răscolit vederea
și-au tulburat pe demon.

Lovi atunci în stîncă, și de-odată
a răsărit din ea un hîd prooroc,
cu sîngele viclean, crescut în silă,
lătrînd la lună, blestemînd lumina,
cu pumnul strîns amenințînd spre cer,
cu-alaiul de mișei spoiți în aur,
în fața cărora plecau genunchii,
la Teșin, sclavii minelor, ca-n fața
lui Dumnezeu. În pulbere-a zvîrlit
mînia și-ndîrjirea (dăruite
de demon lui) și-atunci, din miezul stîncii
țîșnit-am Eu!

II

Sub verticala rază a soarelui de august,
cînd pietrele se-ncing, Moravka seacă
în albia umplută cu nămol,
minerii, sub pămînt, ridică brațul,
izbesc fierarii fierul înroșit,
pe-o palmă de ogor își frîng mijlocul
femeile, la Krasna și la Prajma,
sub dogoritele văpăi cerești.
Eu sînt răsadu-acestui mut norod.
Robia lui m-a însoțit din leagăn,
de mic copil m-a luat de mînă truda,
fiu de mineri și de fierari tăcuți,
eu am fugit din Ostrava, din Bașka,
din Dombrov, Vitovițe, Orlov, Lazy,
din Fridlant, — și în mină-am aruncat
ciocanul, tîrnăcopul. Maica, sora,
eu le-am lăsat pe cîmp, am smuls din cui
scripca bunicului, și-am început,
pe struna ei, să-mi potrivesc cîntarea.

Și poate am cîntat pe struna ei,
vreodată, tinerețea și iubirea

şi bucuria vieţii. Nu mai ştiu.
Nu mai ţin minte: s-a-ntîmplat odată.
Am prăpădit trei strune. Din amvon
l-am alungat pe popa cel polac,
pe neamţul de la şcoala germană l-am pălit,
într-o-nserare am dat foc pădurii
luată cu japca, într-o zi, pe cîmp,
i-am frînt grumazul slugii boiereşti.
M-au dus în brînci la Teşin. Dumnezeu
mi-a luat se vede, mintea, şi, sub Lysa,
cîntat-am pentru veveriţe, mierle,
şi vrăbiile din scoruşii roşii,
din sat în sat umblat-am pe arşiţă,
pe ger şi zloată, prin ninsori şi ploi.
Cîntat-am sub fereşti şi sub zăplazuri,
şi-a mai rămas, pe scripca mea, o coardă:
răsuflul celor şaptezeci de mii
care s-au stins la Lysa, la Bohùmin,
şi-al celor morţi în codri de brad ce-au fost răpiţi,
celor pieriţi cu zile-n ţinutul smuls, Beskydi,
celor pieriţi la Sumbàrek, în Lùtin,
în Detmòroviţe şi în Datynì
şi în Poremba, celor ce-n Dombrova
îşi văd cu ochii moartea. Stingeţi focul!
Şi strîngeţi corturile! S-au pornit
cei şaptezeci de mii, cu ani în urmă,
la Olşa tabăra s-a dărîmat,
noi am cotit departe, spre Luţina,
spre Ostraviţa, străbătînd Morava,
noi, neam fără putere şi tăcut.

Precum David în faţa altarului, dansează,
ca şarpele de fluier ameţit,
în faţa lor neobosit dansează
rapsodu-acestor şaptezeci de mii,
şi Don Quijote-acesta din Beskydi,
avînd pieptar din cetină, iar casca
din con de brad şi lancea de ienupăr,
drept scut un hrib din Lysa şi ochean
o frunză de ferigă, — braţul soartei,
greu de supus, se-ncumetă să-l prindă,
să-nfrunte cavalerul în armură
de aur, vîjiind din neagra-i spadă.

Eu, Petr Bezruč, de-aici, din Teşin,
scripcar pribeag şi cimpoer nebun,
eu răsculatul, cîntăreţul beat,
eu buhna piază-rea din turnul Teşin,
eu joc şi cînt, parcă-ar lovi ciocane
în Vitkoviţe, Fridlant, şi Lipina. . .
Bogaţi, străini de crezul meu, în juru-mi,

(Ah, Petr Bezruč, mult îi iubești)
bărbați vestiți, cu nume sunătoare,
măreți ca zeii, străluciți luceferi,
(Cine ți-a prăpădit, Bezruč, satul?)
în juru-mi doamne-n panglici și mătăsuri,
în jurul meu bărbați vînjoși și gravi,
puternici în Orașul de aur, la Danubiu,
în juru-mi barzi depe-al Vltavei mal,
care iubesc femeia cum predică Parisul, —
și struna încordată vibrează sub arcuș:
obida celor șaptezeci de mii,
și eu cînt pietrele și bolovanii
la scripcă și din gură — nu-mi dați un gologan?

III

Eu cel dintîi din cei aflați în Teșin,
eu, bardul din Beskydi, am vorbit.
Merg robii-n mine după plug străin,
din vine li se scurge apă, lapte,
și fiecare are-n cer un zeu
și-un Dumnezeu mai mare pe pămînt.
Celui de sus bir îi plătesc în strană,
celui de jos bir: sînge și sudoare.

Căci cel de sus dă hrană tuturora,
flori fluturelui, pajiști căprioarei,
iar ție, care-n munții Beskydi ai crescut,
ți-a dat ținutul odihnind sub Lysa,
miresmele stîrnite-n lunci de vînt.
Cel care stăpînește-aicea, jos,
ți le-a-nșfăcat pe toate, dintr-o dată.
Celui de sus te jeluie, în strană.
Cinstește stăpînirea și pre Domnul,
om din Beskydi, căci dă bună roadă.

Cînd îngerul de strajă din codrul tău te-alungă,
tu te înclini adînc în fața lor!
« Tîlharule din Krasno! Oare-i a ta pădurea?
Cazi și sărută glia cu umilință! Pleacă
din codri boerești și du-te-n Frydek! »
Tu, cel de sus, ce zici de-asemeni vorbe?
Și dacă vorba-ți aspră jignește stăpînirea,
nici îngerii de strajă n-o iubesc.
Deci ține-o-n tine, poate că-i mai bine,
poate-o-ndrăzni s-o spună fiul tău.
Fie și-așa! Însă stăpînul cere.
Se lasă noaptea peste neamul meu:
o să pierim pînă se face ziuă.
Dar demonului Răzbunării, eu,
mă rog în noapte, eu întîiul bard
și poate cel din urmă din Beskydi.

În românește de VIRGIL TEODORESCU

KASSÁK LAJOS

Salonul 23

I

O, sărman şi bătrîn trup al meu, sărman şi bătrîn trup al meu
ştii tu oare că zaci pe un pat de spital
că eşti palid ca luna
şi că sîngele îţi curge din răni?

Pe ce galeră ai ajuns
ce ape te leagănă
cum este ţărmul pe care vei ancora odată ?

Astfel îţi vorbesc
bunul meu trup bătrîn
care sînt eu
iar tu îmi spui
că pe aici nu sînt nici galere nici ape
numai pereţi albi
nu sînt decît paturi albe
căptuşite cu oameni întinşi
care îşi deschid ochii
şi din cînd în cînd
oftează din străfunduri.

Astfel mă frămînt eu în tine
biet şi bătrîn trup al meu
şi aud cum pe îndepărtatele şi întunecatele săli
unde ard opaiţe cu ochi însîngeraţi
răsună paşi nesiguri.

De bună seamă se îndreaptă spre fereastră
femeia cea grasă cu păr învolburat
ca să scruteze cerul
căutînd steaua făcătoare de bine.

Pe aici nu sînt nici galere,
nici ape
nici milostive şi strălucitoare stele.

Stau de veghe doar teama şi nădejdea.
De aş zări un fir de pai
m-aş agăţa de el.

Dar pe aici nu sînt nici galere
nici ape
nici prea îndurătoare stele.
Şi nici un fir de pai.

Zac picotînd
în adînc de noapte şi aştept
ca-n poarta zorilor noi
să apară medicul şi să-mi vorbească blînd
ca unui copil
iar eu să-i zîmbesc
cum îi zîmbeam odinioară părintelui meu.

II

Patul acesta de fier, alb, e căminul meu.
Parcă aş fi singur sub cerul pustiu.
Nici glasuri, nici mişcare.
Sînt una cu lumea obiectelor nesimţitoare.
Cîteva sticluţe înfundate
alifii rău mirositoare
    petece de hîrtie
pe care e scrisă
împlinirea apropiată a destinului meu.
Iată deşertăciunea fanteziei mele
şi acum mă gîndesc la acel prieten fără fiinţă
pe urmele căruia am cutreierat lumea în lung şi-n lat.
Uneori mi s-a părut că i-aş fi zărit umbra
printre casele oraşelor, printre copacii pădurilor
alteori se părea că mă cheamă din depărtări
dar nicăieri nu l-am găsit
şi totuşi el e singurul căruia i-am rămas fidel
    în toate deşertăciunile.
Zac aici neputincios cu mine însumi
şi îmi închipui că el şi acum se tupilează într-un colţ
frumos înger blond
care mă prinde de mînă
ca să nu mă răpească
moartea.

III

Acesta-i locul unde omul îşi odihneşte
poate pentru ultima oară mîrţoagele istovite.
Focurile răzvrătirii s-au stins
lanţurile închisorilor s-au desprins de pe mine.
Mă-mbrăţişează realitatea care este dincolo de realitate
şi nu-mi mai amintesc decît de căruţa de circ

după care alergam pe șosele ca un cîine.
Aveam optsprezece ani
poet cu plete lungi
cu o ridicolă bărbuță ca de capră
și cu un fel de focuri
care spuzeau în inima mea.
Trăiam pe atunci în vraja unei fete
în vraja fetei care aplecată pe fereastra căruței de circ
cînta despre dragostea care te face fericit.
Minunat era cîntecul acela
și amețitorul leagăn în care mă roteam. . .
O, inima mea, cuib al focurilor vii de ruguri
fîntînă adîncă a iubirilor
acum doar sub ploaia de cenușă a vulcanilor
sub fluxul mărilor
mai bați neînțeleasa alarmă
și numai mecanismul precis al E.K.G.-ului, mai veghează asupra ta.
Dar inima mea, nu te lăsa învinsă,
mai sînt păsări care n-au ciugulit încă din palma mea
mai sînt încă stele care mi-au rămas ascunse
mai sînt încă fete pe care nu le-am admirat.

În românește de AUREL BUTEAN U

Infinito mar de meu desejo
CAMÕES

În zbor deasupra mării

Marea e un gînd permanent, un fior ce mă străbate din creștet pînă-n tălpi, un val înaripat care mă face pentru o clipă să cred că pămîntul se leagănă.

Omului ieșit din străfundurile Balcanilor, marea i se relevă ca o sărbătoare stupefiantă, un ritual dionisiac, în care răsăritul înseamnă fericire și apusul incertitudine.

Dorul de mare pare că s-a acumulat și a crescut de-a lungul generațiilor și întruparea lui într-o singură personalitate e necruțătoare ca o explozie. Ieșirea la mare a unui neam este începutul istoriei sale în cel mai adevărat sens al cuvîntului, intrarea în împărăția posibilităților multiple și superioare. Acest moment hotărîtor în istoria speciei se repetă de fiecare dată în istoria individului la primul său contact cu marea, numai că în altă formă și la o scară mai redusă.

Mă străduiesc să analizez în profunzime această gingășie de nedescris care mă cuprinde la gîndul că penele de pescăruș sînt alb-argintii, iar valurile pașnice, care poartă în adîncul lor soarele, cerul, imaginea răsturnată a țărmului și a chipurilor noastre, se sfărîmă la mal îngînînd acea muzică pe care o ascultăm într-un extaz divin. Poate că acestea sînt jucăriile minunate și îndepărtate, după care plîng copiii țăranilor din munții noștri, noaptea, pe cînd mamele încearcă în zadar să-i alăpteze la sînul care ogoiește numai foamea și setea dintîi.

Părăsind pămîntul tare și auster, traversînd covorul neliniștit care conduce în infinit și neștiut, ne găsim la o răscruce importantă, pe drumul care duce către spiritualizare. Într-adevăr, omului care doarme pe bord noaptea, cînd marea cîntă împrejurul vasului, i se pare că acesta e primul popas al călătoriei spre lumi superioare și fericite,

lumile frumoaselor fără corp. Ca şi cum prin starea asta intermediară, fluidă, corpul lui poate trece de la materia greoaie la elasticitatea nepipăibilă a etericului, ori poate şi mai departe.

Simpla ieşire la ţărmul mării dă iluzia călătoriei spre desăvîrşire. Au rămas în urmă pădurile care apasă şi înfricoşează spiritul, unde totul se înăbuşă şi unde a lupta pentru existenţă înseamnă a-i întrece pe ceilalţi în înălţime. Plantele devin tot mai rare şi mai nobile, se despart şi se însingurează. Pinii devin chiparoşi, arbuştii sălbatici — smochini dulci, iar ierburile fără nume — rozmarin. Enormele rîuri glaciare de stînci cenuşii, prăvălite de-a lungul versantelor abrupte, devin din ce în ce mai subţiri, mai mărunte, prefăcîndu-se la ţărmul mării în prundiş, plin de tainice amestecuri de culori şi forme, ca nişte mesaje neînţelese.

Clătiţi-vă gura cu apă de mare ! În ea nimic nu putrezeşte şi de aceea e preţioasă şi sacră, e leac, vrăjitorie sau formă încă nedesăvîrşită a veşniciei care ne aşteaptă. E amară, dar de amărăciune nu trebuie să ne temem; amărăciunea înseamnă despărţire; iar despărţirile sînt inevitabile popasuri pe drumul spre desăvîrşire. Marea aşteaptă să i se încredinţeze nostalgia muntelui; nesfîrşită şi nepotolită, marea e ca o chemare irezistibilă spre continuarea călătoriei. Aici, pe marginea de piatră a ţărmului, cîntecul nostru alpin a amuţit terminîndu-se cu un strigăt de admirativă uimire.

Devenim uşori şi agili. Plutim asemeni corăbiilor. S-ar putea spune : navigăm.

În clipele acestea, munteanul cel uriaş şi greoi, care povestea cu glas molcom la el acasă lîngă vatră, se transformă încetul cu încetul în marinar, într-un matroz măruntel, urcat în vîrful catargului, ţinînd cu braţele larg desfăcute două steguleţe şi devenind el însuşi un semn sau o literă, o singură literă în propoziţia laconică dictată de necesitatea cea mai urgentă. Gîndind la amarnica stihie în care se stinge astfel fiecare nume şi se şterge fiecare chip, se răspîndeşte în mine o emoţie neînţeleasă, care devine nemărginită.

Valurile capătă aripi. Iar noi ne eliberăm de timp şi pornim împreună cu ele. Zburăm.

Aceasta nu mai e « marea ca vinul cel roşu » pe care navigau galerele şi piraţii, ci « nesfîrşitul ocean al iubirii dumnezeieşti », al cărui vuiet l-a auzit un pustnic în liniştea chiliei sale. Un sunet în urechile unui om care veghează în noaptea veşnică. Acest nesfîrşit şi neclar dialog între omul însingurat şi tăcerea dimprejur, ne anunţă că sîntem aproape de sfîrşitul drumului. Acesta e ultimul cuvînt al mărilor din întreaga lume. În singurătatea noastră, mai slujindu-se

încă de simțuri deși nu pentru lumea senzorială, acest vuiet ne transportă acolo unde nu se știe nici de zgomot, nici de liniște. De aceea, dunga mării în adîncul orizontului, îmi pare o poartă care duce în afara lumii; iar vuietul valurilor un ultim lucru pe care îl împrumutăm de la pămînt. Chiar abisurile de lumină, căscate în cerul furtunos al verii, sînt doar palide aluzii ale oceanelor noastre interioare, acum cînd toate mările pămîntului au rămas în urmă, valuri înaripate, simboluri prin care am trecut.

Vacanță în Sud

Cînd profesorul austriac Alfred Norges și soția sa Ana au ajuns în mica stațiune de pe litoral, au fost întîmpinați de o arșiță apăsătoare, la care s-au adăugat felurite alte neplăceri mărunte. Totul părea grosolan și respingător. Totul, de la hamalul care le adusese bagajele și primise bacșișul fără să zică măcar « mulțumesc », pînă la gazda bolnăvicioasă care stătea cu mîinile în sîn și răspundea la toate întrebările ridicînd neputincios din umeri. În cameră domneau zăpușeala și penumbra, din cauză că obloanele de lemn vopsite în verde stăteau mai tot timpul închise. Cel mai rău lucru era că apa nu curgea. În locul apei, robinetul de deasupra lavaboului slobozea un șuierat dezolant și batjocoritor. Proprietăreasa dădea asigurări flegmatice că apa se ivește cîteodată cînd se crapă de ziuă și curge vreun ceas-două; atunci trebuie pîndită. În aer și pe lucruri plutea un iz de lîncezeală și neglijență.

Profesorul privea cum soția scoate lucrurile din cufere, iar în sinea lui dorea să fugă de acolo undeva departe, oriunde ar fi, căci i se părea că din acest loc lipsesc nu numai apa și răcoarea, dar și orice rînduială sau semn de viață. Totuși, după vechiul său obicei, nu rostea nici o vorbă.

După un ceas, această primă impresie a început să se schimbe. Sub ultimele raze ale soarelui de după amiază, călătorii noștri s-au scăldat în mare, înviorîndu-se, apoi s-au plimbat prin piața iluminată, iar după cină au rămas încă multă vreme pe terasa apartamentului lor, împrejmuită cu straturi de flori și acoperită cu un umbrar des de viță.

A doua zi, trezindu-se devreme, și-au luat micul dejun pe terasa cu vedere la mare, în umbra și răcoarea dimineții de vară. Această dimineață le arătă imediat întreaga strălucire și bogăție a împrejuri-

milor, împăcîndu-i cu toate. Cu aceasta a început brusca și neașteptata metamorfoză.

Nici urmă de indispoziția de ieri, nici gînd de fugă, numai dorința ca această frumusețe să dureze cît mai mult.

Își găsiseră, chiar seara trecută, niște buni prieteni din Viena, care își petrec fiecare vară în această stațiune, pe care le-o recomandaseră și lor. Nimic nu mai părea important sau copleșitor, nici camera înăbușitoare, nici instalația de apă care numai timp de cîteva ceasuri nocturne binevoiește să dea apă, și aceea sălcie, nici încetineala cu care erau serviți la restaurant. Ba dimpotrivă, acum descopereau noile frumuseți ale acestui repaus la mare.

Proprietăreasa, deși slabă și abătută, s-a dovedit a fi o femeie bună, gata la orice serviciu, toți oamenii din mica stațiune s-au dovedit prietenoși și îndatoritori, iar șederea pe terasa înflorită — un izvor de continuă exaltare și inspirație.

Se sculau pe la ceasurile șase și se scăldau un ceas-două. Apoi soția pleca în oraș să cumpere fructe și să îndeplinească alte treburi mărunte, iar el rămînea pe terasă, așezat la masă printre hîrtiile sale (file din ultima versiune a monografiei despre Filip al II-lea).

Înviorat de soare și de baia în mare, are sentimentul că e învăluit într-o îmbrăcăminte ușoară și sărbătorească, mirositoare și ninsă de flori, și că el însuși crește și înflorește împreună cu ea și cu tot ce-l înconjoară. Totul e limpede, în adîncul și împrejurul lui. Munca e doar unul din sutele de lucruri plăcute. Îi e imposibil să se concentreze pe deplin, căci totul îl atrage și-l fascinează. Copacul rămuros, ale cărui vîrfuri luminate se zăresc de pe terasă, cerul cu norii, marea cu păsările și navele, cu neliniștea ei continuă. În toate există armonie și împlinire și ai certitudinea că mîine va fi și mai frumos.

Astfel își aștepta soția să se întoarcă, și-i plăcea această așteptare. O așteaptă, se bucură de sosirea ei ca de o surpriză plăcută, deși știe precis că va veni. Fericirea așteptării precede fericirea sosirii. Iar înainte ca ea să apară, o aude, nevăzută încă, strigîndu-l încetișor de pe scară.

Urmează micul dejun, cu ceaiul tare, fructele proaspete, laptele și franzeluțele (vrăbiile au și năpădit terasa în așteptarea firimiturilor). Iar după micul dejun, soția dispare pe nesimțite, lăsîndu-l singur pentru a se putea deda în întregime lucrului. Dar, pe zi ce trece, treaba merge din ce în ce mai greu. Totul îl tulbură. O țigaretă banală îl îmbată ca o patimă și îl extenuează ca o faptă eroică. În general, hrana, aerul și mirezmele pătrund în el ca o nevinovată voluptate de moment, dar, odată aflate acolo, îi provoacă, prin cele mai mici amănunte, o

văpaie puternică și un elan nestăvilit care nu-i dau pace. Și lucrul îi e din ce în ce mai des întrerupt de reverie sau de contemplarea extatică a întinderilor cerești și marine.

Această visare îi răpește din ce în ce mai multe clipe; o resimte ca pe o violență dulce și îmbătătoare, care îl eliberează de toate, fie ele din interior sau din afară, dar îl și subjugă complet, transformîndu-se apoi într-un joc ciudat, care schimbă raporturile lumii înconjurătoare, precum și forțele și dimensiunile propriului său trup. Ce înseamnă aproape ori departe? Ce poate fi «solid», «fluid», «eteric»? Cine era el pînă mai eri și ce sînt aceste frumuseți și bucurii, care îl împlinesc din interior și îl încercuiesc din afară? În momentele cînd jocul ajunge la paroxism, e greu de făcut discernămîntul între ele. Tutunul devine puternic și periculos. Toate se învăluie în fumul țigaretei și se mișcă prin fum.

Nu-i vine să-și creadă ochilor. Sub portalul de fum unduitor stă un om mărunțel și cărunt. Îl recunoaște. E un localnic, vînzătorul de la care nevastă-sa cumpără fructe în fiecare dimineață, iar în fiecare seară, în trecere, îi surîde seducător, ceea ce, evident, nu-i displace unchiașului. Doar că acum e ceva mai solemn, aduce cu portretul lui Filip al II-lea, clipește des din ochi și cu mișcări molatice ale mîinii drepte, îl poftește să intre. Intră codindu-se. Intră cu adevărat în acel peisaj pe care l-a privit pînă acum în perspectivă, identificîndu-se cu fiecare părticică din el.

Marea respiră. Mișcarea ei contaminează pietrele sterpe ale țărmului, ale muntelui, norii și pînza vineție a cerului. Totul se mișcă și se pregătește să-și ia zborul. Pare de necrezut, imposibil, totuși și terasa o va lua din loc. Dacă nu se va clinti ea, se va deplasa el părăsind-o, căci el aparține materiei în mișcare. E neobișnuit, chiar periculos și puțin înfricoșător, dar altfel nu poate fi. Și e magnific. Iar acest unchiaș a lăsat, se vede, la o parte prăvălia de fructe și acum e un fel de ghid, dacă nu chiar stăpînul acestor lumi puse în mișcare. Clipește șiret din ochi și, pășind printre nori, pe albastrul cerului și pe siluetele cenușii, aproape lichide ale munților, indică locurile favorabile și neprimejdioase, pe care piciorul se poate sprijini luîndu-și avînt spre continuarea zborului.

— Pe aici, vă rog! Pe aici!

Nimic nu i se mai împotrivește omului. Nu mai valorează nimic legea gravitației, nici vechile măsuri și convenții pentru distanța și duritatea obiectelor. Totul e schimbat și dizlocat.

Dacă s-ar fi urcat pe muntele care domina împrejurimile, ar fi putut, i se părea, să pășească de-a dreptul în imensitatea cerească. Totul e posibil.

Tocmai în această clipă, glasul soției sale, întoarsă de la plimbare, îl întrerupe din visul cel ciudat. Urcînd scările de piatră care duceau din stradă pe terasă, ea îl cheamă pe nume cu un glas blînd, care așteaptă cu certitudine răspuns:

— Fred ! Fred !

— Da, da, răspunde el liniștit, înainte ca pe terasă să apară mai întîi capul ei, apoi bustul, și, în sfîrșit, ea cu mîinile pline de fructe sau flori.

Atunci se liniștesc în jurul profesorului toate elementele tulburate, se întorc la raporturile lor firești, la proporții și distanțe, și redevin ceea ce sînt în toate celelalte ceasuri ale zilei, pentru toți oamenii, inclusiv pentru dînsul.

Beatitudinea unei vacanțe obișnuite, reale, în cercul obiectelor cunoscute și în tovărășia fețelor dintotdeauna familiare, substituie brusc acea fericire periculoasă și tulburătoare a întinderilor tălăzuitoare și a zborului visat în adîncul lor.

Și toate acestea se repetă în fiecare dimineață, cu acea monotonă, intimă certitudine, care e trăsătura esențială a oricărei fericiri. Totul se repetă, dar se și agravează. Visul de pe terasă e un fruct al acelui meleag și al acelui anotimp, care crește și se pîrguie mereu, apropiindu-se tot mai mult de ceea ce va trebui să atingă într-o zi — definitiva lui pîrguire.

Și ziua aceea a venit ca oricare alta din șiragul zilelor de vacanță. Totul în acea dimineață părea mai solemn, mai tulburător ca de obicei. Sufla puternic vîntul de sud-est. Marea era agitată. Talazuri prelungi și puternice se rostogoleau unul după altul, explodau cu zgomot, punînd în mișcare largi valuri de prundiș sonor, inundau malul cu spuma lor albă și dispăreau sub noi talazuri, tot mai mari și mai puternice. Marginile înspumate ale acestor talazuri închipuiau o scară argintie care lega malul cu cerul undeva în adîncul orizontului.

Vilegiaturiștii, nu prea numeroși, săreau prin nisipul pe care se revărsau crestele înspumate ale talazurilor uriașe, neputîndu-se hotărî să intre în apă. Femeile se hîrjoneau cu valurile, alergîndu-le mai întîi în întîmpinare, apoi ferindu-se din calea lor, împroșcate de spuma albă, strigau cuprinse de o bucurie neclară și temătoare căreia nu-i găseau explicația și nici nu i-o căutau. Văzduhul era saturat de mireazma sării marine și de suflul unei furtuni îndepărtate al cărei ecou diminuat răzbătea pînă la țărm.

Și în dimineața aceea profesorul a ieșit pe plajă împreună cu soția. Era neliniștit. Se simțea îmboldit să facă ceea ce nici unul dintre rarii vilegiaturiști străini nu cuteza: să se lase în voia valurilor legănătoare

care să-l poarte din brațe în brațe. L-a oprit însă nevastă-sa. Rareori era atît de categorică și tenace. Ținîndu-l de mînă și strigînd din cauza zgomotului valurilor, îl implora să nu meargă mai departe. Acum cîtva timp, localnicii o încredințaseră că aceste valuri aparent inofensive pot deveni periculoase și că anul trecut, pe o vreme asemănătoare, s-a înecat un om chiar pe această plajă.

Imprudent și neobișnuit cu marea, a pierit în valuri, sub ochii înotătorilor care nu l-au putut ajuta. De aceea, nimeni nu mai intră în mare pe o astfel de vreme.

L-a convins. După o joacă prudentă cu valurile care îi stropeau din tălpi pînă-n creștet, s-au întors acasă îmbătați de vînt, mulțumiți și obosiți de alergătură și rîs. După ce s-au uscat și și-au schimbat hainele, soția a plecat la piață, ca de obicei, după cumpărături, iar el a rămas pe terasă, așezat la masa de lucru, pe care marginile filelor răvășite șerpuiau ca niște valuri miniaturale.

Se cufundă alene în lucru. Tot timpul tresărea sau se zbătea o părticică din el — ori o șuviță de păr, ori o mînă, ori o pleoapă. Ca niște chemări care se întretaie. Încă îl mai stăpînea dorința nelămurită de a pluti pe valurile mari, verzui, al căror vuiet răzbătea pînă la el. Își făcea socoteala copilărească, nechibzuită, să coboare cît mai repede pînă la mica plajă, să se arunce în acea mare interzisă și să se lase purtat și biciuit de valuri. Iar apoi, mai înainte de sosirea nevestei, să se înapoieze la locul său, pe terasă. Ori poate era mai bine să ia în piept cărăruia care duce din spatele casei de-a dreptul în sus, în căutarea înălțimilor și orizonturilor care par că-i ies în întîmpinare?

Aceste gînduri îl făceau să ridice capul din lucru în fiecare clipă.

Deodată privirea i se opri pe balustrada de piatră a terasei pe care coborîse din zbor, chiar atunci, ca la comandă, un vrăbioi mare, puțin cam zburlit de vînt. Judecînd după ținută și fizionomie, era un vrăbioi aventurier și vîntură-lume. Căpșorul său execută cîteva mișcări repezi și delicate — caracteristice păsărilor — apoi deodată, ca și cum ar fi observat că a zburat la o adresă greșită, se înălță demn și disprețuitor. Părea că a zburat de-a dreptul în cer și s-a mistuit în adîncul lui. Profesorul îl însoți cu privirea pînă nu-l mai văzu. Cerul era senin, semănat pe margini cu nori albi și transparenți care-și schimbau culoarea, asemeni luminilor într-un mare spectacol. Insule îndepărtate, uniformizate în geana orizontului, amestecate cu țărmuri și mai îndepărtate, își îmblînzeau ascuțimea contururilor, iar pietrișul lor cenușiu, pitulat în umbra codrilor înfricoșați, devenea trandafiriu, moale și legănător. Marea, care în depărtare părea liniștită și lucie, căpăta din ce în ce mai mult, prin culoare și formă, ceva din înfățișarea festivă a norilor, cerului și țărmului,

dar asta se petrecea pe nesimțite, deși tot atît de intens, la țărmul dezlănțuit, cît și acolo unde largul mării se confunda cu orizontul și se pierdea în infinit. Astfel, norii eterici, marea fluidă și pămîntul-materie-încremenită, schimbîndu-și fiecare trăsătura esențială, își ieșeau unul altuia întru întîmpinare și îmbrățișare.

Totul e nesfîrșit de larg, de adînc și în același timp de la-ndemînă, apropiat, ridicîndu-l pe om de la locul său, făcîndu-l ușor, mobil și întru totul asemănător legănătorului festin general. Totul îl ademenește și-l împinge spre urcuș și zbor, iar împotrivirea e atît de neînsemnată încît parcă nu mai e împotrivire. Negreșit că poate ajunge ușor, ca din joacă, pînă la balustrada de piatră a terasei, iată-l cum se reazimă de ea, iată-l în picioare pe ea, iată-l cum sare pe cărăruia abruptă care duce pieptiș spre culmea muntelui, iată-l cum se avîntă în spațiu asemeni vrăbioiului rătăcitor. . .

Beteala care a contopit cu strălucirea ei totul pe uscat, pe mare și în cer, s-a prelins pînă și pe vîrfurile copacilor verzi și deși, care au rămas în urmă, undeva dedesubt. Această beteală este puntea înclinată, legănătoare și fascinantă pe care omul urcă fără gravitație și fără limite. Deși e ușor de dobîndit, pare o adevărată minune această așteptare a fericirii care a și sosit.

Toate sînt una și aceeași, te poți rezema de orice ca să-ți iei avînt, toate servesc drept trambulină pentru continuarea zborului lin și firesc. (E un amalgam în care sus se continuă cu jos, iar lumina cu întunericul). Sfîrșit nu există, iar începutul este iremediabil uitat.

Nu mai există nici acel unchiaș cu figura lui Filip al II-lea care să-i arate unde va poposi, doar niște fascicole de lumină, ca niște scări rulante, îl conduc tot mai lin, tot mai departe, pe drumul unui enorm prag de purpură; iar în spatele acestuia se întrezăresc noi șiruri de scări luminoase, scări de roze care prefac mersul omenesc într-un zbor tăcut și din ce în ce mai rapid. Omul crede că, înaintînd, merge departe, ori că, urcînd, ajunge sus; de fapt, se transformă în întregime în zbor, în asta constă întreaga lui existență. Merge, dar cu un mers înaripat.

La întoarcerea din oraș, soția s-a anunțat ca deobicei încă de la prima treaptă, cu un glas liniștit, ușor cîntat, același glas care așteaptă să i se răspundă cu obișnuitul, distratul « da, da » (. . .)

— Fred?

Tăcere.

— Fred !? repetă ea ajungînd pe tereasă și zărind locul gol și masa cu hîrtiile care șerpuiau în adierea vîntului.

— Fred. . . rosti ea ușurel, dar mai stăruitor, pătrunzînd în camera dereticată, din al cărei semiîntuneric îi răspunse iarăși tăcerea.

— Fred ! strigă ea înăbuşit şi se înspăimîntă de schimbarea propriului său glas, dublată de un fior de-a lungul şirei spinării.

Apăru proprietăreasa şi-i explică, pe cît fu în stare, că profesorul se mai afla încă pe terasă, cu un sfert de ceas în urmă. L-a privit pe fereastră, în timp ce deretica prin cameră, şi a observat că s-a ridicat de pe scaun şi s-a aşezat din nou : — Fred, Fred, Fred !

Femeia coborî scările în fugă şi porni pe drum repetînd încetişor această chemare fără răspuns. Înconjură mica piaţă a oraşului şi cele cîteva străduţe înclinate şi pietruite, răscoli plăjile goale de lume şi se întoarse acasă. (Fred? Fred !) Bărbatul nu era.

Hîrtiile lui şerpuiau şi tresăltau în soarele care cuprinsese terasa pe jumătate. Ca întotdeauna, proprietăreasa nu făcea altceva decît să clatine din cap.

Femeia se îndreptă spre vila în care locuiau prietenii lor vienezi. Aceştia erau tocmai la micul dejun. Sătui şi ştergîndu-se la gură, o liniştiră că desigur el a plecat pe undeva să se plimbe şi că se va întoarce, dacă nu mai devreme, măcar pentru masa de prînz. Seninătatea lor sătulă şi lipsită de griji îi era nesuferită.

Făcu un tur prin parcurile şi păduricile din afara orăşelului. De cîteva ori s-a întors acasă şi a urcat scările, străduindu-se să-şi aprindă ultima speranţă (Fred? Fred !) ca pe un ultim băţ de chibrit.

Pe terasa fierbinte era o linişte descurajantă şi insuportabilă. Dinspre mare se auzea vuietul valurilor şi hohotul prundişului cernut fără încetare de-a lungul ţărmului.

A sosit vremea prînzului, apoi a trecut, ziua era pe sfîrşite, şi nici urmă de profesori : roşie la faţă, cu privirea tulbure, căută din nou pe cei doi prieteni şi plecă împreună cu ei la miliţie să anunţe cum stau lucrurile.

Un funcţionar tînăr tocmai se pregătea să iasă din birou. Se înapoie numaidecît, vîrî o coală de hîrtie în maşina de scris şi bătu anunţul despre dispariţia profesorului Norges; dar şi el încercă s-o liniştească pe femeie; desigur că soţul ei a rămas ceva mai mult la plimbare, dar se va întoarce negreşit. Totuşi a ordonat miliţianului să plece în cercetare imediat după prînz.

Acest unic miliţian era un tînăr rotofei şi bonom care într-adevăr n-avea prea mult de lucru în acest locşor unde nu se întîmpla nimic nici printre localnici, nici printre turişti. Acum şi-a încălecat cu seriozitate motocicleta de serviciu şi a pornit cu zgomot pe drumul de-a lungul mării, conducînd cu viteză redusă şi dîndu-şi multă importanţă.

Dar profesorul n-a fost găsit nici în ziua aceea, nici în ziua următoare. Miliţia îi căuta urma de-a lungul ţărmului. Chiar şi ziarele au înserat o ştire despre turistul dispărut.

Între timp, soţia profesorului îşi petrecea toată ziua într-un colţ izolat, pe plaja care pînă atunci fusese «a lor». Stătea pe vine cu mîinile în poală, ca femeile pescarilor de demult, cînd îşi aşteptau bărbaţii să se întoarcă de pe mare. Rochia ei de culoare deschisă se confunda cu prundişul alb al ţărmului. Abia spre seară o convingeau să-şi părăsească locul şi să se înapoieze acasă, la veghea fără somn.

După trei zile, au venit maică-sa şi fratele mai tînăr al profesorului, cumnatul ei, şi au condus-o înapoi la Viena.

Zilele trec. August, cea mai frumoasă lună de pe aceste meleaguri, e pe sfîrşite. Toate cercetările de pînă acum cu privire la profesorul dispărut s-au dovedit zadarnice. Marea nu-l aruncă la ţărm, dar nici ţărmul nu-l revendică. Totuşi, autorităţile cercetează şi caută mai departe. Atmosfera neobişnuitei dispariţii planează încontinuu deasupra micii staţiuni marine. În trecere, puteţi auzi adesea cum două gospodine, înapoindu-se din piaţă, îşi încheie convorbirea: — Şi uite-aşa, deocamdată nimic!

Ghiciţi imediat că e vorba despre dispariţia nefericitului profesor. Dar şi toţi ceilalţi cetăţeni, în discuţiile între ei sau faţă de oaspeţi, se gîndesc la soarta acelui om. După pauzele scurte şi neaşteptate în discuţie, şi după privirile îngrijorate care se îndreaptă spre largul mării, se vede şi fără cuvinte că toţi doresc o cît de mică explicaţie a enigmaticei dispariţii, că o aşteaptă cu nerăbdare, ca pe un lucru de care depinde liniştea interioară a fiecăruia dintre ei.

Vinul

Mă gîndesc la lucrurile banale, de fiecare zi, şi la bucuriile pe care acestea ni le procură. Mă gîndesc la vin. În clipa asta, nu mai ştiu ce au spus poeţii despre vin, nici măcar ce au gîndit despre el oamenii înţelepţi, cu scaun la cap. Ceea ce spun poeţii e ca vîntul, iar de gîndurile oamenilor cu scaun la cap nu merită să se ţină seama, căci nu se trăieşte de pe urma acestor oameni, nici datorită lor, ci dimpotrivă, toţi trăiesc în ciuda oamenilor cu scaun la cap, ţinîndu-se cît mai departe de ei. Eu vobesc numai despre fericirile reale, care pot fi veşnice dacă au existat măcar o dată. Lucrurile cărora le închin aceste cuvinte mi-au străbătut odată simţurile şi cugetul, m-au bucurat şi m-au fortificat, lăsîndu-mă să cred că sînt singurele adevăruri absolute.

Mergînd îndărăt cu amintirea, nu pot vedea de cînd îi port chipul nedefinit, năzuind un cuvînt sonor care l-ar putea defini. Acesta nu e

vinul cel roşu care vieţuieşte în ulcioare pictate cu stîngăcie, în dosul uşii de la cîrciuma pe lîngă care treceam mergînd la şcoală; nici cel alb care a rămas în pahare, după ce au plecat musafirii; nici tainicul vin de împărtăşanie, care mai mult se slujeşte decît se cinsteşte. Primul vin adevărat din memoria mea (ancestrală) e acela din povestea biblică despre milostivul samaritean. Vinul, îndoit cu ulei, cu care necunoscutul trecător a spălat rănile nefericitului care se chinuia. Aici i-am simţit pentru prima dată valoarea, puterea şi semnificaţia. Apoi mi-au trecut pe dinainte vinurile cele multe ale ţării acesteia. Renumitele vinuri de altoi, din regiunile viticole, păzite ca explozibilul, sau ca un cuvînt magic, vinuri ce dorm în vase de pămînt sau în poloboace dolofane şi surde, care nu răspund ciocăniturilor. Vinul ţărănesc, ce n-are nume de ieşit în lume, ci doar o poreclă fără glorie. Vinul nobil care se serveşte la masă pe îndelete şi cu sfinţenie. Vinul săracilor, pe care femeile lucrătorilor îl aduc pe şantier împreună cu prînzul destinat bărbaţilor lor, vin care se bea din sticlă şi după care mustăţile umede sînt şterse cu dosul mîinii stîngi. Vinurile periculoase ale tinereţii noastre, mizerabile, mincinoasele, minunatele vinuri ale anilor de şcoală, care erau doar imaginea beţiilor şi exaltărilor noastre şi care au trecut, împreună cu răsunetul pulsului, cu ecoul sîngelui nostru neliniştit, acolo unde le e locul, adică în uitare. Amintirea unuia din aceste vinuri mi-a rămas totuşi şi o port în căldura propriului meu corp, prin vertiginoasa succedare de evenimente şi anotimpuri.

Pe o insulă din Marea Mediterană mi-a rămas nebăut pînă la fund un pahar de vin, aşezat pe o masă de piatră. Şi astăzi încă, după multă vreme, pot să privesc în acel pahar vast, să văd la suprafaţa strălucitoare a vinului marginea curcubeului şi să presimt reflexul viu dar nelămurit al chipului meu, pe cînd alături îmi vorbeşte o fată de ţăran, cu un glas visceral, potrivindu-şi părul şi scuzîndu-se : « Avem numai brînză, pîine, niscai măsline şi vin ». Zi lungă de vară la mare, vin, pîine, măsline şi femeia surîzătoare cu glasul cald şi visceral. Asta era mult mai mult decît mi se părea că am nevoie pentru efemera mea existenţă.

Dar de fapt, paharul nebăut pînă la fund, pe care l-am lăsat într-o vară pe insulă, înseamnă însăşi marea — şi în clipa asta, în cugetul meu el sclipeşte auriu pînă undeva în infinit. Şi totuşi, văd din zi în zi mai bine cum această întindere uriaşă — largul mării — rămîne încetul cu încetul înapoia mea, şi simt cu o neînduplecată certitudine că vinul tot al acestei ţări e doar o mare moartă şi închisă din care trebuie căutată o ieşire spre oceanele care ne aşteaptă.

În româneşte de SANDA NENOIU

MADELEINE FORTUNESCU

cu

BELLA AHMADULINA

despre tînăra poezie sovietică

Născută dintr-un tată tătar şi o mamă pe jumătate gruzină, pe jumătate italiancă, Bella Ahmadulina, luceafărul feminin al liricii sovietice contemporane, e o frumuseţe de iz oriental, cu ochi pieziși și ten de alabastru, de o feminitate dulce, uneori dezarmată și întotdeauna depărtată, și cu un glas sfios, şovăielnic, poticnindu-se uşor la unele cuvinte. Am cunoscut-o în casa lui Evgheni şi a Galinei Evtuşenko. Se întorsese de cîteva ceasuri de la Suhumi unde stătuse două luni. Evgheni Evtuşenko pleca peste cîteva ceasuri în Chile, unde urma să rămînă două luni. Emoţionantă, prietenia între aceşti doi mari şi tineri poeţi, între aceşti doi foşti soţi care, deşi despărţiţi de mulţi ani unul de celălalt, şi-au păstrat nealterată întreaga gingăşie a sentimentelor. «Jenia, tu eşti tovarăşul meu cel mai bun. Ştii tu, Jenia, ce înseamnă acest cuvînt?» Ştia Jenia. «Nu-i pune azi te rog nici o întrebare. E obosită de moarte. Gîndeşte-te: două luni de muncă încordată, neîntreruptă. . . şi apoi drumul. Mai bine, hai acum să mîncăm şi să bem ceva, iar discuţiile literare cu Bella. . . peste cîteva zile».

De atunci ne-am mai întîlnit de două ori. O dată, cînd m-a luat ca să vizităm împreună atelierul lui Ernst Neizvestnîi, unul din bunii prieteni ai Bellei şi capăt de afiş al sculpturii sovietice de azi (iar după părerea noastră, a poetelor profane, — unul din reprezentanţii cei mai de seamă ai plasticii secolului!) şi altă dată, cînd m-a poftit la ea acasă.

— *Vorbeşte-mi dacă vrei, Bella, despre generaţia voastră, adică despre aşa-zisa «tînără» poezie sovietică.*

BELLA AHMADULINA: Într-adevăr, aşa-zisa tînără poezie. Generaţia noastră e socotită tînără de peste zece ani. Eu de pildă, am început să public la optsprezece ani şi de atunci au trecut aproape treisprezece. Între timp, unii dintre noi au albit, au început să se îngraşe, dar noi tot «tineri» am rămas pentru ceilalţi. Anii '55, '56, '57 au dat la iveală multe talente care şi-au cîştigat fulgerător popularitatea. Primul e Evtuşenko, care-a început să scrie înaintea noastră şi s-a şi afirmat mai devreme. Apoi, Andrei Voznesenski. Mi-e bine întipărită în minte ziua cînd i-au apărut primele versuri. Era în 1958. Evgheni a venit acasă cu numărul respectiv din *Literaturnaia Gazeta*, şi a exclamat entuziasmat: «Nu ştiu cine-o fi autorul acestor versuri, dar e un mare talent». Andrei a devenit repede popular. În 1960, îl cunoşteau toţi. Evtuşenko, Voznesenski şi cu mine formăm un fel de trinitate, sîntem prieteni nedespărţiţi şi ne apreciem reciproc, deşi ca poeţi ne deosebim foarte mult. Un altul din generaţia noastră e Robert Rojdestvenski, puţin însă mai altfel, mai diferit de noi, poate mai plin de patos, poate mai răsunător. Apoi, Bulat Okudjava. Deşi are patruzeci şi doi de ani, e socotit ca făcînd parte din leatul

nostru, căci a devenit cunoscut în același timp cu noi. Îl iubesc nespus de mult și-l consider un fenomen uluitor. Unii înclină să-l creadă un fel de șansonetist, fiindcă se acompaniază cu ghitara și-și pune versurile pe muzică. Cît de departe de el e această caracterizare! Am auzit mulți asemenea «șansonetiști» în străinătate, dar nici unul nu se poate compara cu el. Okudjava e în primul rînd un poet autentic, un poet pînă-n măduva oaselor și nu seamănă cu nimeni. Generația noastră? Desigur, și femeile. În primul rînd Novella Matveeva. Și ea e un glas unic, de mare puritate, nerepetibil, în poezie. Boala o împiedică să călătorească prin lume, dar în versurile ei simți și nordul, și tropicele, și sudul. Are o fantezie neobișnuită. Convingătoare chiar și atunci cînd descrie ceea ce n-a văzut niciodată. Folosind imagini minunate, care n-au nimic fals, de-o desăvîrșită noblețe. Versurile ei despre animale, despre plante, sînt de-a dreptul o desfătare. Și ea se acompaniază la ghitară, cîntînd cu o voce mică, de copil, și cu o simțire poetică ce pare a îmbrățișa întregul univers. O altă poetă foarte înzestrată e Iunna Moriț, cu o minte puternică, extrem de matură și rațională. Iunna scrie o poezie serioasă, filozofică, cu semnificații acute. Și iar un bărbat: Oleg Ciuhonțev, poet liric, care stăpînește în mod desăvîrșit intonațiile înalte, proprii poeziei clasice ruse.

E păcat că se vorbește foarte mult doar de trei dintre noi. Poate, fiindcă am avut mai piepțiș de-a face cu critica și ne-am aflat în situații mai dificile. A, era să uit: Iosif Brodțki. Un poet foarte interesant și foarte criticat, mai tînăr decît noi, care respectă în versurile lui vorbirea din vechiul Petersburg, scriitor cu o serioasă concepție despre lume, neînclinat spre efecte exterioare de formă, ci de sens adînc.

— *Cum vă explicați fulgerătorul și totuși statornicul vostru succes?*

B. A.: Apariția noastră a coincis cu o perioadă grea, cînd oamenii doreau cu toții, după o tăcere îndelungată, să afle, să li se spună adevărul. Și asta am făcut-o noi făuritorii de stihuri, versul avînd o circulație mai rapidă decît proza. Proză bună însă exista: Bulgakov, Platonov. Și poezie bună exista — Ahmatova, Pasternak, dar situația acestora era mai complicată. Iar în ce privește statornicia succesului nostru, poate fiindcă pînă acum, tinerii într-adevăr tineri încă nu s-au impus cu o voce foarte originală. Pentru asta, probabil, e nevoie tot de-o cotitură importantă. Cred că talentele sînt generate de marile evenimente. Cînd noi ne citeam poeziile, lumea venea ca la un meci de fotbal. Evtușenko singur a adunat la Lujniki paisprezece mii de oameni.

— *Nu crezi însă că s-ar putea vorbi tocmai din pricina asta de un anume pericol al «vedetismului», dacă mă pot exprima astfel?*

B. A.: Ba da, există un asemenea pericol. În general, cînd oamenii se duc la un festival de poezie, o fac nu numai ca să se îmbete de muzica versurilor, ei vor să audă răsunetul lor social, vor să găsească ceva care să le satisfacă gîndirea, căutările, să răspundă la întrebările lor civice. Uneori, însă, publicul excitat la culme de interesul unanim și foarte la modă astăzi pentru estrada modernă, încetează să facă distincție între poezia autentică și versificațiile care speculează convențional problemele la ordinea vieții. Acesta ar fi pericolul care pîndește publicul.

Pe de altă parte, poetul care abuzează de comunicarea cu marele auditoriu e înclinat fără voie să-i satisfacă în primul rînd curiozitatea, riscînd astfel să-și piardă libertatea lăuntrică, acea neatîrnare fără de care nu poate fi vorba de nici un fel de creație. În aceasta constă primejdia care planează asupra poetului. El trebuie să fie în primul rînd mulțumit de sine și să nu se gîndească la succesul de public. Judecînd după scrisori, după reacțiile oamenilor, avem în genere un auditoriu subțire, cu exigențe nobile, deși există desigur și un public care vine la o seară literară ca la o competiție senzațională.

— *Care este ţelul suprem pe care-l urmăreşti, ce te frămîntă înainte de toate în creaţie?*

B. A.: Principalul lucru pe care îl doresc, dacă ar fi să vorbesc despre latura tehnică a poeziei mele, este coincidenţa între cuvînt şi obiectul pe care-l am în vedere. Întotdeauna m-am străduit să-mi păstrez puritatea glasului, asemeni lui Puşkin, Blok, Anna Ahmatova, Mandelstam, Ţvetaeva, Zaboloţki, mari poeţi care nu au recurs niciodată la jocuri artificiale. Oricît de complicată ar fi viaţa mea, în poezie nu vreau să-mi îngădui nici o minciună, nici un cuvînt viclean, nimic fals, şi nu vreau să fac nici o concesie. Orice cuvînt nesincer se plăteşte scump. Orice poet trebuie să urmărească în primul rînd să se exprime pe sine. Un ţel artificial înseamnă moarte. Poeţii autentici vor să-şi exprime propria lor interferenţă cu lumea. Şi o face fiecare în felul său.

— *Ce părere ai despre modele « intelectualiste», care îşi găsesc uneori ecou în poezia din Occident?*

B. A.: N-am destule elemente ca să pot da o judecată amănunţită asupra poeziei străine, respectiv occidentale. O cunosc mai mult din traduceri. Iar în ce priveşte modele « intelectualiste» , consider că orice poezie autentică trebuie să fie intelectuală. Aceasta e prima cerinţă. Toţi marii poeţi au fost intelectuali de rasă. Pasternak, de pildă, avea un creier de savant şi un glas de cîntăreţ. Adevăratele genii gîndesc limpede şi se exprimă clar.

— *Bella, o omenire întreagă scrie azi în vers liber. Voi sînteţi aproape ultimii care aţi rămas pe poziţiile versului clasic. De ce?*

B. A.: Există o puternică bază a poeziei ruse care ne împiedică să folosim versul liber. Poezia clasică rusă are o intonaţie nerepetibilă, începînd cu Puşkin şi terminînd cu Ahmatova. Totuşi, poeţii noştri caută în permanenţă noi rime, noi sunete, « formalismul» nostru constînd în rime. Uneori într-o îmbinare între poezie şi proză, Poezia adevărată nu e legată de anume curente, de un anume vers, mie de pildă nu mi se potriveşte versul liber, dar nu-l condamn pe Mejelaitis care scrie astfel, limba lui fiind mai apropiată de cea europeană.

Le-am spus englezilor să mă traducă în vers liber, fiindcă ceea ce sună bine ruseşte, nu sună la fel în engleză. Trebuie să ţii seama de legile limbii respective. Cînd îi traduc pe gruzini, nu păstrez măsura. Iambul în gruzină şi în rusă nu e la fel. Eu vreau în primul rînd să dezvălui frumuseţea poeziei şi să nu fiu sclava formei ei. În cadrul versului liber poţi să creezi lucruri minunate. De fapt avem şi noi un vers alb, ritmat, desăvîrşit, folosit de pildă de Blok, de Martînov. Pe lume totul e posibil. Dar noi urmărim o rimă de un fel deosebit, o sumă a sunetelor. Şi socot că rima disciplinează versul, şi struneşte şi munca poetului.

— *Ce gen de poezie ai scris în ultimul timp?*

B. A.: Ultimele mele poezii conţin situaţii oarecum fantastice, dar cu un sens realist. *Povestea despre ploaie*, de pildă, care va apărea în viitorul meu volum. La prima vedere pare într-adevăr o poveste, ploaia fiind cînd un animal, cînd un copil, dar semnificaţia ei e cu totul alta. Mai în toate poeziile mele din urmă, elementul fantastic se îmbină cu elemente realiste.

— *Cum se va numi viitoarea dumitale carte, a doua dacă nu mă înşel?*

B. A.: A doua. Nu mi-a apărut pînă acum decît un singur volum. Această carte nouă care va vedea foarte curînd lumina tiparului se va numi *Oznob*, adică tremur, fior. Fiorul care se cheamă inspiraţie, tremurul care te zguduie ca-n friguri, febra pe care o încearcă poetul de cînd se naşte şi pînă la ultima suflare.

Moscova, decembrie 1967

Exclusivitate Secolul20

BELLA AHMADULINA

* * *

N-am mai dormit de-atîta vreme !
În chin, poemul e născut . . .
Emfaza-a mea de ieri, adio !
Prieteni dragi ai mei, salut !

Trăiască-amorul şi-uşurinţa !
Ci-n fum, eu nopţile-mi petrec,
şi greu tîreşte cotul stihul,
de parcă-ar trage la edec.

Şi dimineaţa întîlneşte
plutind în ape de fereşti
un chip de muribundă lună,
din neştiute mări cereşti.

Urăsc zăpada de pe case.
Mi-e fruntea parcă un pietroi, —
şi toate astea — ca un critic
nimic să nu-nţeleagă-apoi.

De-ajuns ! Îmi iau acum caietul
— în care-atîtea file-ncap —
şi-o să m-apuc să trec într-însul
pe rînd, ce-mi va veni prin cap.

Hîrtia nu-mi mai dă sfiială.
Şi voi descrie aşadar
un prînz la un vecin — şi critic,
şi . . . şi istoric literar.

Suit în sfere-atît de-nalte,
şi-atît de fin şi informat,
atît jignirile trecute,
cît şi prezente l-au cruţat.

Mă-ncredinţase că ştiinţa
— aproape minţii lui, firesc —
e-n stare-a-mi spune-exact ce chinuri
inimii mele se brodesc.

Spre tihnă ne deschise uşa,
c-un zîmbet cald, puţin amar,
soţia criticului, însăşi,
şi însăşi — critic literar.

Şi-n timp ce sfînta lor familie
paltonul mi-l punea în cui,
eu mintea mi-o-ntrebam într-una
mă aflu-aici, din vina cui ?

Dar dintr-odată, priceput-am
adîncul sens, deşi discret:
ca mobila fără patină
este-un festin fără poet.

Pe masă — lumînări aprinse.
Parchetul sclipitor. Prezent,
şi-un taciturn străin, ilustru,
ce-şi savura ţigara « Kent ».

Şi respiram literatură
cu ochii pironiţi pe geam, —
despre Marina, gazda noastră
vorbea, chiar şi de Mandelştam.

El nu contesta talentul.
Şi toate cîte le rostea,
ne-arătoasă dar mintoasă,
le-mpărtăşea soţia sa.

Eu mă rugam: prea milostive !
Îmi iartă gîndul tenebros !
Dar fă ca pofta de mîncare
să le mai tragă duhu-n jos.

Insuflă-le că-i vremea mesei !
Să uite pentru-un ceas măcar
ce pentru ei « istorie » — este,
iar pentru mine — viaţa chiar.

Eu, între timp, luîndu-mi focul
din soba lor, le voi vorbi
de Mandelştam şi de Marina
şi-n versuri chiar, de vor voi.

Tu foloseşte-n vremea asta
puterea mare care-o ai, —
ca să ne ierte făr'de greşii
pe noi, ce n-avem loc în rai.

Şi ne-au iertat. Simţeam căldura
unui confrate parcă-n jur,
şi-n cameră intră din curte
un cîine bun la suflet, sur.

În fine, masa, băutura
(eu am băut mai mult ca ei,
vecinul ! — şi cu grija asta !)
şi-n aer scăpărau scîntei . . .

Minciuna, dacă nu-i netoată,
nu spurcă buzele — ştia.
Ştiam: poţi şi rămîne mută
pentru-o vicleană vorbă-a ta.

Vecinul, mînios de-odată,
de minte, lecţii-mi da de zor:
eu — i-am răspuns politicoasă:
« Pe urmă, după ce-o să mor.

Timp o să ai destul atuncea
Eu plec şi dumneata rămîi . . .
Deci, ca să te ocupi de mine,
să mă ucizi trebuie-ntîi ».

Duminică făcut-am pace.
— Azi dăm o masă. Ce-ai de zis ?
— Am treabă cu o poezie.
Poemul însă era scris.

Nu-ţi pierde veacuri. . . .

Nu-ţi pierde veacuri lîngă mine,
Prea multe nu mă întreba.
Ochii tăi buni, în loc s-aline,
Răni noi deschid în mîna mea.

Nu te-avînta, ieşit din fire,
Pe urma urmei ce-am lăsat,
Nici din această întîlnire
N-o să rămînă vreun palat . . .

Tu poate crezi că, din mîndrie,
Te uit în prag ca pe-un intrus.
Mîndria? Nu. Mîhnirea, mie
Îmi ține capul drept în sus.

Să dorm!. . . .

Eu — dansatoare-a lunii, care plîng
cu orice mușchi și-oricare fibră-a pielii,
eu — umbră fără capăt, ne'ncăpînd
în templul daurit — Sveti-Thovéli,
eu — fir de-argint prin acul tău, Tiflís,
care-am trăit precum o ucigașe,
simțind pînă și-n sera ta de vis
a fără somnului de gheață, fașe,
eu — care noaptea, neștiind dormi,
i-am molipsit pe-ai mei de nebunie
și mi-am deprins pupila-a se feri
de somn, ca roibul tînăr de sclavie,
eu — care cînt pe pod cu cerșetori:
« Iertare nouă, dimineți prea bune!
și săturați cu pulbere de sori
stomacurile noastre de cărbune », —
eu care plec pieziș, ca iar să vin
la masa insomniei, deșucheată, —
o, cît voiam să mă cufund deplin
în somnul moale și adînc o dată!
S-adorm dormind. Dormind — să mă trezesc.
Să dorm — încet, cum guști o băutură,
și somnul supt ca un pistil ceresc
să mi se scurgă generos din gură.
Să mă deștept tîrziu, și ochii mei
să prelungească, nedeschiși, misterul
de-afară-al vremii, și-ntrebarea ei:
« Frumos e astăzi, sau a ploaie cerul? »
Ce dulce gust pe limbă, și zemos!
Și-n brațe-o prospețime nedibace,
ca lenea înviatului Hristos
trudindu-se din cuie-a se desface.
Un astru stins e creerul meu orb,
și pulsul ca-ntr-un pom ce doarme, bate.
Și — iar să dorm! Din somn să sorb, să sorb . . .
Să dorm ca-n pîntec ieri, pe săturate!

În românește de MADELEINE FORTUNESCU

AUTENTICITATE

Anul 1968 va destrăma tăcerea din jurul marelui prozator englez de origină americană (1843—1916) nu odată asociat, pentru factura scrisului său şi pentru modul de a privi şi înfăţişa viaţa, cu un alt mare reprezentant al literaturii moderne — Marcel Proust. Prin nuvela de faţă, încercăm să umplem o lacună în privinţa traducerilor din opera sa în ţara noastră, ajutînd astfel cititorii să guste din arta prozatorului, căruia îi va apărea curînd, la Editura pentru Literatură, o culegere de proze scurte.

Cînd nevasta portarului (de obicei ea răspundea la uşa de la intrare) anunţă: « Un domn . . . şi o doamnă, domnule », în minte îmi apăru — cum mi se întîmpla adesea în acele timpuri, dorinţa fiind hrana gîndurilor — imaginea unor modele. Şi de data aceasta vizitatorii mei se dovediră a fi chiar modele; dar nu în genul pe care l-aş fi preferat. Totuşi, la început n-am avut nici un indiciu care să nu mă facă să cred că nu veniseră să le pictez portretul. Domnul m-ar fi putut determina să cred că este o celebritate, în cazul în care celebrităţile impresionează. Era un bărbat de cincizeci de ani, foarte înalt şi foarte drept, cu o mustaţă uşor brumată şi purta un pardesiu gri închis, ce-i venea ca turnat, amănunte pe care le-am observat cu interes profesional — nu însă ca un bărbier sau un croitor. De adevărul acesta în privinţa celebrităţilor devenisem conştient de un timp încoace, şi anume că un individ cu o înfăţişare, cum se spune, destul de arătoasă, nu este aproape niciodată o instituţie publică. O privire aruncată doamnei, mă ajută să-mi reamintesc această lege paradoxală: şi ea arăta mult prea distinsă ca să fie « o personalitate ». Pe deasupra, cu greu poţi întîlni împreună două variaţiuni ale aceleiaşi teme.

Nici unul dintre cei doi nu vorbi imediat — au prelungit doar cercetarea preliminară care sugera că fiecare voia să acorde celuilalt prilejul de a începe. Evident, amîndoi erau timizi; stăteau acolo aşteptînd să-i poftesc înăuntru — lucrul cel mai firesc pe care — după cum mi-am dat seama mai tîrziu — l-ar fi putut face. În chipul acesta stinghereala le sluji cauza. Văzusem oameni cărora le repugna în chip dureros să admită că doreau un lucru atît de grosolan cum ar fi acela de a se vedea reprezentaţi pe pînză; dar scrupulele noilor mei prieteni păreau aproape de neînlăturat. Totuşi, domnul ar fi putut spune: « Aş dori un portret al soţiei mele », şi doamna ar fi putut spune: « Aş dori un portret al soţului meu ». Poate că nu erau soţ şi soţie — ceea ce fireşte ar fi făcut întreaga situaţie mult mai delicată. Poate doreau să-i pictez împreună — în care caz ar fi trebuit să aducă o terţă persoană ca să trateze.

— Venim din partea domnului Rivet, spuse într-un tîrziu doamna, cu un zîmbet sumbru, avînd efectul unui burete umed trecut peste o pictură « înecată », sau al unei vagi aluzii la o frumuseţe dispărută.

Era, în felul ei, tot atît de înaltă şi de dreaptă, ducînd însă pe umeri zece ani mai puţin. Arăta tot atît de tristă cît poate arăta o femeie a cărei faţă nu este încărcată de expresie; adică masca ei ovală, fardată, trăda uzura caracteristică sufletelor expuse intemperiilor. Mîna timpului se jucase cu ea fără s-o cruţe, dar numai în direcţia simplificării. Era subţire şi rigidă, şi atît de bine îmbrăcată în stofă bleumarin cu revere, buzunare şi nasturi, încît era limpede că folosea acelaşi croitor ca şi soţul ei. Perechea avea un aer nedefinit de zgîrcenie prosperă — evident obţineau maximum de lux pentru cît plăteau. Dacă eu aveam să devin una din extravaganţele lor, trebuia să fiu cu băgare de seamă la condiţiile pe care urma să le pun.

— A, Claude Rivet m-a recomandat? am întrebat eu, adăugînd că era foarte frumos din partea lui, deşi îmi dădeam extrem de bine seama că, fiind peisagist, nu făcuse nici un sacrificiu pentru mine.

Doamna îl privi cu insistenţă pe domn, şi domnul începu să-şi rotească privirile în jurul camerei. Apoi scrutînd o clipă podeaua şi mîngîindu-şi mustaţa, îşi opri ochii plăcuţi asupra mea:

— Spunea că sînteţi omul potrivit.

— Încerc, cînd oamenii vor să pozeze.

— Da, noi am dori, spuse doamna nerăbdătoare.

— Împreună?

Vizitatorii mei schimbară priviri.

— Dacă v-aţi putea folosi şi de *mine*, presupun că în cazul acesta se va dubla, se bîlbîi domnul.

— Da, desigur, pentru două figuri preţul este mai mare decît pentru una.

— Am dori să fie plătit, admise bărbatul.

— Foarte frumos din partea dumneavoastră, am răspuns eu apreciind înţelegerea lor atît de neobişnuită — deoarece presupuneam că se referea la onorariul artistului.

Un sentiment straniu păru s-o cuprindă pe doamnă.

— Vorbim de ilustraţii . . . domnul Rivet spunea că aţi putea folosi pe unul din noi pentru ele.

— Să folosesc pe unul . . . pentru ilustraţii? Eram tot atît de încurcat.

— Adică să faceţi schiţe după ea, ştiţi, spuse domnul colorîndu-se.

Abia atunci am înţeles serviciul pe care mi-l făcuse Claude Rivet; le spusese că lucram în alb şi negru pentru reviste, ilustraţii de cărţi, schiţe din viaţa cotidiană pentru care mă foloseam în mod frecvent de modele. Toate erau adevărate, dar nu era mai puţin adevărat (pot acum mărturisi — las pe seama cititorului să ghicească dacă aspiraţia duce la totul sau la nimic), că nu puteam obţine onorurile, ca să nu mai pomenesc de onorariile proprii unui mare portretist care picta din memorie. « Ilustraţiile » mele erau mîncarea mea de toate zilele; căutam să-mi perpetuez faima în altă ramură a artei (care întotdeauna mi s-a părut pe departe cea mai interesantă). Nu era nici o ruşine în faptul că o priveam şi ca un mijloc de a face avere; dar perspectiva acelei averi se îndepărtă şi mai mult din clipa în care vizitatorii mei îşi exprimară dorinţa să fie « făcuţi » pe nimic. Eram dezamăgit; deoarece sub aspect pictural îi şi *văzusem*. Le sezisam genul — îmi şi fixasem în minte cum aş fi procedat cu ei. Într-un fel care nu le-ar fi plăcut întru totul, îmi închipui.

— A, sînteţi . . . sînteţi . . . ăă . . . ? Am început eu, de îndată ce-am izbutit să-mi controlez uimirea. Nu puteam rosti cuvîntul meschin « modele »; părea să se potrivească atît de puţin în cazul lor.

— Nu avem multă experienţă, spuse doamna.

— Trebuie să facem ceva, şi ne-am gîndit că un artist în genul dumneavoastră ar putea face ceva cu noi, adăugă soţul, dintr-o suflare. Mai departe îmi spuseră că nu cunoşteau prea mulţi artişti şi că apelaseră într-o doară la domnul Rivet (picta peisaje, fireşte, dar uneori introducea şi figuri — poate îmi amintesc), pe care-l cunoscuseră cîţiva ani mai înainte într-o localitate din Norfolk unde schiţa.

— Obişnuiam să schiţăm şi noi puţin, spuse doamna, aluziv.

— Este foarte neplăcut, dar absolut *trebuie* să facem ceva, continuă bărbatul.

— Fireşte, nu mai sîntem *foarte* tineri, admise ea cu un zîmbet şters.

Afirmînd că aş fi putut şti şi eu mai multe despre ei, soţul îmi întinse o carte de vizită, extrasă dintr-un port-vizit nou şi elegant (obiectele lor erau toate nou-nouţe) pe care erau gravate cuvintele « Maior Monarch ». Pe cît erau cuvintele de impresionante, nu mă lămuriră cu nimic în plus; dar imediat vizitatorul meu adăugă:

— Am părăsit armata şi am avut ghinionul să ne pierdem averea. De fapt, mijloacele noastre sînt îngrozitor de modeste.

— Este extrem de plictisitor, spuse doamna Monarch.

Evident doreau să fie discreţi — să fie atenţi să nu se dea în spectacol deoarece aparţineau lumii respectabile. Am observat că ar fi fost bucuroşi să recunoască situaţia în care se găseau ca fiind un neajuns; în acelaşi timp am sezisat un sentiment subteran — o consolare pe care şi-o găseau faţă de soarta potrivnică — certitudinea că aveau şi ei calităţile lor. Fireşte că aveau; dar aceste avantaje îmi păreau să aibă un caracter cu predilecţie social; de pildă să contribuie la înfrumuseţarea unui salon. Totuşi, un salon întotdeauna a fost, sau ar trebui să fie, un tablou.

Ca urmare la aluzia soţiei cu privire la vîrstă, maiorul Monarch spuse:

— Fireşte, ne gîndeam să pozăm mai mult pentru compoziţii. Mai avem ţinută.

În clipa aceea, mi-am dat seama că ţinuta era într-adevăr punctul lor tare. În ura lui, cuvîntul « fireşte » nu suna arogant, ci arunca lumină asupra dilemei.

— A ei este cea mai bună, continuă bărbatul dînd din cap spre nevastă-sa, cu plăcuta lipsă de elocinţă din timpul unei sieste. Nu i-am putut răspunde decît — parcă ne aflam la masă în faţa unui pahar cu vin — că nici el nu se situa mai prejos, ceea ce îl făcu să adauge, la rîndul său:

— Ne gîndeam că dacă veţi avea vreodată de desenat oameni ca noi, v-am putea fi de folos. *Ea* mai ales — drept o doamnă dintr-o carte, ştiţi.

Mă amuzau într-atît, încît, pentru a mă distra şi mai mult am făcut tot ce mi-a stat în putinţă să mă pun în pielea lor; deşi era neplăcut să mă surprind apreciindu-i din punct de vedere fizic, ca şi cum ar fi fost animale de închiriat sau nişte sclavi negri (era o pereche pe care m-aş fi aşteptat s-o întîlnesc numai într-o conjunctură în care critica tace), am privit-o pe doamna Monarch destul de judicios ca să ajung să exclam după o clipă, plin de convingere:

— O, da, o doamnă dintr-o carte ! Prin excelenţă, semăna la perfecţie cu o ilustraţie proastă.

— Vom sta în picioare, dacă doriţi, spuse maiorul; şi se ridică în faţa mea cu un aer grandios.

Puteam să-l măsor dintr-o privire — avea 1,90 m. şi era un gentleman perfect. Ar fi fost rentabil pentru orice club în curs de organizare şi care nu se fixase asupra efigiei să-l angajeze cu un salariu bun ca să stea în vitrina principală. Mi-am dat seama imediat că venind la mine îşi ratau vocaţia; ar fi putut cu siguranţă realiza mai mult în domeniul reclamelor comerciale. Fireşte, nu puteam să mi-i închipui în cele mai mici amănunte, dar îi vedeam îmbogăţind pe unul sau pe

altul — dar, fireşte, niciodată pe ei înşişi. Puteau fi de folos unui croitor de fracuri, unui hotelier sau unui negustor de cosmetice. Îi vedeam cu etichete prinse pe piept cu ace şi pe care ar fi stat scris « Le folosim tot timpul », producînd cel mai mare efect ; aveam imaginea promptitudinii cu care ar fi putut face oficiile mesei de onoare în restaurantul unui hotel.

Doamna Monarch şedea liniştită, nu din mîndrie, ci din timiditate, şi deodată soţul i se adresă:

— Ridică-te, draga mea, şi arată cît de elegantă eşti.

Îl ascultă, deşi era inutil să se ridice. Merse pînă la capătul celălalt al atelierului şi se întoarse roşind, privindu-şi nesigură soţul. Mi-a reamintit un incident la care întîmplarea mă făcuse martor la Paris — unde mă aflam cu un prieten, un dramaturg pe punctul de a-şi vedea o piesă pusă în scenă — cînd veni la el o actriţă cu rugămintea să i se dea şi ei un rol. Evoluase în faţa lui, plimbîndu-se în sus şi-n jos, întocmai ca doamna Monarch. Doamna Monarch se achită tot atît de bine, dar m-am abţinut să aplaud. Era foarte ciudat să vezi oameni ca ei solicitînd o slujbă atît de prost plătită. Ea arăta ca şi cum ar fi avut un venit de zece mii pe an. Bărbatul folosise cuvîntul care o descria cel mai bine: era într-adevăr « elegantă » în accepţiunea jargonului curent londonez. În aceeaşi ordine de idei, avea o siluetă categoric şi ireproşabil « bună ». Pentru o femeie de vîrsta ei avea o talie surprinzător de mică ; în plus, cotul ei forma arcuirea ideală. Îşi ţinea capul la unghiul cerut de convenţii ; dar de ce venise la *mine?* Ar fi trebuit să probeze jachete într-un mare magazin. Mă temeam că vizitatorii mei, pe lîngă faptul că erau scăpătaţi, aparţineau tipului « artistic » — ceea ce ar fi produs o complicaţie destul de însemnată. Cînd s-a reaşezat i-am mulţumit, arătînd că ceea ce un desenator apreciază cel mai mult la modelul său este facultatea de a sta nemişcat.

— Da, poate sta nemişcată, spuse maiorul Monarch. Apoi adăugă pe un ton glumeţ: întotdeauna am ţinut-o nemişcată.

— Nu sînt o fiinţă agasantă, n-am dreptate? se adresă doamna Monarch soţului ei.

Răspunsul l-am primit eu:

— Cred că nu este nepotrivit să amintesc — deoarece vorbim de afaceri, nu-i aşa? — că atunci cînd ne-am căsătorit ea era cunoscută drept « Frumoasa statuie ».

— Vai, dragă ! spuse doamna Monarch, cochet.

— Fireşte că aş avea nevoie şi de un anumit grad de expresie, am intervenit eu.

— *Fireşte !* exclamară amîndoi.

— Ei, apoi presupun că ştiţi că veţi obosi îngrozitor.

— Vai, nu obosim *niciodată !* exclamară cu nerăbdare.

— Aveţi puţină experienţă, cît de cît?

Ezitară — se priviră.

— Am fost fotografiaţi de nenumărate ori, spuse doamna Monarch.

— Vrea să spună că am fost solicitaţi, adăugă maiorul.

— Înţeleg — pentru că arătaţi atît de bine.

— Nu ştiu ce gîndeau, dar erau întotdeauna pe urmele noastre.

— Întotdeauna primeam fotografiile gratuit, zîmbi doamna Monarch.

— Am fi putut aduce cîteva, dragă, spuse soţul.

— Nu sînt sigură dacă ne-a mai rămas vreuna. Am dat maldăre întregi, în dreapta şi-n stînga, îmi explică ea.

— Cu autografe, cum se obişnuieşte, spuse maiorul.

— Se găsesc în magazine? am întrebat, distrîndu-mă în chip inofensiv.

— O, da ; ale ei — se găseau.

— Acum nu, spuse doamna Monarch, cu ochii aţintiţi în podea.

Puteam să-mi închipui ce aşterneau pe fotografii şi eram sigur că aveau o caligrafie frumoasă. Era ciudat cît de repede deveneam sigur de tot ce-i privea. Dacă acum erau atît de săraci încît să trebuiască să cîştige mărunţiş, totuşi niciodată nu fuseseră prea departe de sărăcie. Prestanţa le fusese capitalul şi profitaseră din timp şi cu umor de cariera pe care această sursă le-o desemnase. Pe feţele lor puteai citi opacitatea, un profund repaus intelectual, vechi de douăzeci de ani, pe care îl căpătaseră, ca şi intonaţiile plăcute, vizitînd conace. Puteam să văd saloanele însorite, presărate cu periodice necitite şi unde doamna Monarch şezuse tot timpul, puteam să văd tufişurile umede pe unde se plimbase, pregătită pînă la entuziasm pentru fiecare dintre aceste exerciţii. Puteam să văd vînatul bogat la împuşcarea căruia participase maiorul şi hainele minunate în care, seara tîrziu, se ducea în fumoar pentru a-şi povesti isprăvile. Îmi puteam închipui jambierele lor, hainele de ploaie, tweed-ul de calitate, pledurile, seturile de bastoane şi cutiile cu umbrele elegante şi sobre; şi puteam să-mi imaginez exact apariţia servitorilor şi varietatea compactă a bagajelor pe peronul gărilor rurale.

Dădeau bacşişuri mici, dar erau iubiţi ; nu făceau nimic ei înşişi, dar erau bine veniţi. Arătau peste tot atît de decorativi ; satisfăceau nevoia generală de statură, culoare şi formă. O ştiau fără orgoliu sau vulgaritate, şi drept consecinţă se respectau. Nu erau superficiali; erau integri şi cu fruntea sus — fusese linia lor. Indivizii care nutresc o asemenea dorinţă de a fi activi trebuie să aibă o oarecare linie. Puteam simţi cum, chiar într-o casă posomorîtă, s-ar fi putut conta pe ei în înveselirea atmosferei. Acum se întîmplase ceva — n-avea importanţă ce — venitul lor modest se împuţinase, devenise minim — şi trebuia să întreprindă ceva ca să facă rost de bani de buzunar. Prietenii îi agreeau, dar nu se arătau dornici să-i întreţină. Ceva din ei inspira încredere — hainele, gesturile, genul lor ; dar dacă creditul este un buzunar mare şi gol în care sună un gologan întîmplător, gologanul trebuie cel puţin să se audă. Ceea ce doreau de la mine era să-i ajut în sensul acesta. Din fericire nu aveau copii — curînd mi-am dat seama de lucrul acesta. Probabil voiau de asemenea ca legăturile noastre să rămînă secrete: acesta era motivul pentru care veniseră doar pentru gen — reproducerea feţii i-ar fi trădat.

Îmi plăcea de ei—erau atît de simpli ; şi nu aş fi avut nimic împotriva lor dacă ar fi corespuns. Dar, într-un fel, cu toată perfecţia lor, nu mă puteam uşor încrede în ei. La urma urmelor erau amatori, şi principiul arzător al vieţii mele era să detest amatorismul. Dar mai aveam o perversitate — o preferinţă înnăscută pentru subiectul reprezentat, în detrimentul celui real: defectul celui real putea cu atîta uşurinţă să devină o lipsă de reprezentare. Îmi plăceau lucrurile care aveau aparenţă; atunci erai sigur. Dacă *erau* autentice în realitate sau nu constituia o întrebare secundară şi aproape întotdeauna lipsită de profit. Mai erau şi alte considerente, primul, că mai foloseam două sau trei persoane, mai ales un tînăr cu picioare mari, îmbrăcat în alpaca, originar din Kilburn, care timp de cîţiva ani venise regulat să-mi pozeze pentru ilustraţii şi de care mai eram încă — poate în mod nepoliticos — mulţumit. Le-am explicat sincer vizitatorilor mei întreaga situaţie ; dar ei luaseră mai multe măsuri de precauţie decît mă aşteptasem. Îşi făcuseră toate socotelile, deoarece Claude Rivet le vorbise despre proiectata ediţie de lux a operei unui scriitor contemporan — cel mai rafinat dintre romancieri — care, mult timp neglijat de vulgul numeros şi scump preţuit de către cei receptivi (mai este nevoie să pomenească de Philip Vincent?), avusese norocul să vadă, destul de tîrziu, zorile şi apoi lumina plină a unei critici superioare — o apreciere în care exista un ce anume care-ţi tăia respiraţia. Ediţia de faţă, plănuită de un editor cu gust, era

practic un act de nobilă achitare a unei datorii vechi; gravurile în lemn, care urma s-o împodobească, constituiau tributul artei engleze față de unul dintre reprezentanții cei mai independenți ai literelor engleze. Maiorul și doamna Monarch îmi mărturisiră că nutriseră speranța posibilității de a lucra cu ei în vederea realizării acestui act cultural. Știau că eu eram cel care urma să ilustreze prima dintre cărți « Rutland Ramsay», dar a trebuit să-i lămuresc că participarea mea ulterioară — această primă carte urmînd să fie un fel de probă — depindea de satisfacția pe care aş fi produs-o. Dacă s-ar fi dovedit neglijabilă, patronii mei m-ar fi înlăturat fără nici un scrupul. De aceea pentru mine situația în care mă aflam putea fi socotită un fel de criză, și firește făceam pregătiri speciale, căutînd oameni noi, la nevoie, și încercînd să-mi aleg tipurile cele mai potrivite. Am admis totuși o preferință pentru un număr de două sau trei modele bune care s-ar fi potrivit în toate ocaziile.

— Va trebui deci să . . . ă . . . punem pe noi anumite haine? întrebă timid doamna Monarch.

— Da, dragă — face parte din contract.

— Și trebuie să ne aducem costumele noastre?

— O, nu; am o mulțime de lucruri. Modelele unui pictor îmbracă . . . sau dezbracă . . . orice dorește el.

— Și vreți să spuneți . . . ă . . . la fel?

— La fel?

Doamna Monarch își privi din nou soțul.

— Mă rog, voia doar să întrebe, explică el, dacă *în general* costumele sînt folosite de mai multe persoane. A trebuit să admit că așa era, și am continuat arătînd că unele (aveam o mulțime de boarfe autentice, slinoase, vechi de un secol), serviseră, cu o sută de ani în urmă, unor bărbați și femei adevărați, iar timpul își lăsase pe ele amprentele.

— Vom îmbrăca orice ni se *potrivește*, spuse maiorul.

— O, am eu grijă de asta, sînt tocmai ce ne trebuie.

— Cred că aș fi mai potrivită pentru cărțile moderne. Aș veni îmbrăcată cum ați dori dumneavoastră, spuse doamna Monarch.

— Acasă are o mulțime de rochii: ar putea poza pentru scene din viața contemporană, continuă soțul ei.

— Da, îmi pot imagina unele scene în care ați arăta foarte naturală.

Și într-adevăr puteam vedea cu ochii minții vechile decoruri așezate din nou în chip excentric, a căror urme de culoarea nisipului ar fi putut s-o avantajeze pentru acele povestiri pe care le ilustrasem fără să-mi pierd răbdarea citindu-le. Dar, pentru acest fel de muncă — o rutină mecanică și destructivă de zi cu zi — mă simțeam înarmat; oamenii pe care îi foloseam erau pe deplin potriviți.

— Ne gîndeam doar că am putea fi mai aproape de *unele* personaje, spuse doamna Monarch cu blîndețe, ridicîndu-se.

Se ridică și soțul ei, care rămase privindu-mă cu o sfidare mută, impresionantă din partea unui astfel de om.

— N-ar constitui uneori un stimulent să fim . . . ă . . . să fim? Cuvintele îl frigeau; voia să-l ajut să pună în vorbe ceea ce dorea să spună. Dar nu puteam — nu știam. Așa că pînă la urmă spuse singur, cu stîngăcie:

— Autentici; un domn, știți, sau o doamnă.

Eram cît pe aici să consimt — am admis că autenticitatea era un element foarte important. Faptul îl încurajă pe maiorul Monarch să-și continue apelul, și, astfel înghițind involuntar, spuse:

— Este foarte greu — am încercat de toate.

Înghițitura era transmisibilă; dar s-a dovedit a fi prea mult pentru soția lui. Înainte de a-mi da seama, doamna Monarch se și prăbușise pe divan, izbucnind în lacrimi. Bărbatul se așeză lîngă ea, ținînd-o de mînă; atunci ea își șterse repede lacrimile cu mîna cealaltă, iar eu m-am simțit extrem de stingherit sub privirile ei.

— Nu există slujbă oricît de mizerabilă pentru care să nu fi făcut demersuri — pe care să n-o fi cerut — pentru care să nu mă fi rugat. Puteți să vă închipuiți că la început o să fim puțin stîngaci. Aș putea face pe secretara sau altceva asemănător. Sau tot așa de bine dacă-mi cereți, aș putea poza pentru un personaj din nobilime. Voi fi orice — sînt rezistență, pot face pe curiera, sau pot aduce cărbunii; aș putea purta o bonetă cu fir și să deschid portierele trăsurilor în fața magazinelor de galanterie; să mă învîrt printr-o gară, să duc valize; și poștăriță. Dar nu vor *să* se *uite* la tine; sînt mii de alții tot atît de buni care au și intrat în pîine. Dar suferim, bieții de noi sîntem prea respectabili!

I-am liniștit cît m-am priceput mai bine și vizitatorii mei se ridicară de cum am fixat o oră de probă. Tocmai discutam cînd ușa se deschise și Miss Churm intră cu o umbrelă udă. Miss Churm trebuia să vină cu un omnibuz pînă la Maida Vale și de-acolo să mai meargă pe jos încă o jumătate de kilometru. Arăta puțin bătută de vînt și ușor plouată. Cînd o vedeam intrînd mă stăpîneam cu greu să nu gîndesc cît de ciudat era faptul că, atît de neînsemnată în realitate, putea totuși să prezinte atîta importanță pentru alții. Era o Miss Churm slăbuță și scundă, dar în același timp o mare eroină romantică. Nu era decît o fată simplă, pistruiată, dar putea înfățișa pe oricine, de la o doamnă rafinată pînă la o păstoriță; avea această însușire, tot așa cum ar fi putut să aibă o voce frumoasă sau păr lung. Nu știa să scrie și-i plăcea berea, dar avea două sau trei «puncte tari»; și în plus practică, intuiție, înțelepciune maternă, un fel de sensibilitate plină de umor, dragoste pentru teatru și șapte surori, și nici un dram de respect mai ales față de litera *h*. Primul lucru pe care îl observară vizitatorii mei a fost umbrela udă, și, în perfecțiunea lor imaculată, se încruntară vizibil, zărind-o. Ploaia se pornise după sosirea lor.

— Sînt udă toată; *fu*se atîta îngrămădeală în omnibuz. Ce bine ar fi fost să fi locuit aproape de o gară, spuse Miss Churm. I-am cerut să se pregătească cît mai repede cu putință, și ea trecu în cealaltă încăpere unde își schimba întotdeauna rochia. Dar înainte de-a se duce dincolo mă întrebă în ce trebuia să se preschimbe.

— Prințesa rusoaică, nu știi? am răspuns. Cea cu «ochii de aur» în catifea neagră, pentru bucata aia lungă din *Cheapside*.

— Ochi de aur? *Știu* acum! strigă Miss Churm, în timp ce musafirii mei o priveau intens cum dispare. Întotdeauna se aranja singură cînd întîrzia. Înainte de a mă apuca de treabă, i-am reținut o clipă pe vizitatori, dinadins ca să-și facă o idee despre ceea ce ar urma să le cer și lor. Le-am spus că, după mine, era un model excelent — era într-adevăr foarte inteligentă.

— Credeți că arată ca o prințesă rusă? întrebă maiorul Monarch, cu o îngrijorare crescîndă.

— Cînd o fac eu, da.

— O, dacă trebuie s-o faceți . . . ! gîndi tare și insistent, maiorul.

— E tot ce puteți cere. Cîți nu sînt cei pe care nu-i poți face.

— Ei bine, iată aici o doamnă autentică — și c-un zîmbet convingător își trecu brațul pe sub cel al soției — gata făcută!

— Vai, dar eu nu sînt o prințesă rusă, protestă doamna Monarch cu puțină răceală în glas. Am înțeles că la viața ei cunoscuse cîteva, dar nu o impresionaseră prea plăcut. În chipul acesta mi-am dat seama imediat că se ivea o compli-

caţie de care niciodată nu trebuise să mă tem cînd avusesem de-a face numai cu Miss Churm.

Fata se întoarse îmbrăcată în catifea neagră — rochia era destul de jerpelită, foarte lungă, şi largă pentru umerii ei slabi — şi cu un evantai japonez în mîinile ei roşii. I-am reamintit că în scena la care lucram trebuia să privească peste capul cuiva. Nu ţin minte al cui cap; dar n-are nici o importanţă. Priveşte peste un cap, atîta tot.

— Mai degrabă m-aş uita peste cămin, spuse Miss Churm luîndu-şi locul lîngă foc. Se aşeză în poziţia cerută, încremeni într-o atitudine maiestuoasă, îşi trase capul puţin spre spate şi întinse evantaiul înainte, în jos; astfel arăta, cel puţin în ochii mei plini de prejudecăţi, distinsă şi fermecătoare, străină şi primejdioasă. Am lăsat-o să stea aşa, în timp ce am coborît cu maiorul şi doamna Monarch.

— Cred că aş izbuti şi eu aproape tot atît de bine, spuse doamna Monarch.

— Da, o socotiţi zdrenţăroasă, dar trebuie să acordaţi credit alchimiei artei, doamnă.

La urmă au plecat totuşi mai optimişti, bizuindu-se pe avantajul demonstrabil al autenticităţii lor. Puteam să mi-i închipui cutremurîndu-se la priveliştea oferită de Miss Churm. Cînd m-am reîntors şi i-am spus ce doreau, îi sări muştarus:

— Ei bine, dacă *ea* poate să pozeze eu m-apuc de socoteli şi catastife, spule modelul meu.

— Arată foarte bine ca doamnă, am răspuns eu, turnînd, inocent, gaz peste foc.

— Cu atît mai rău pentru dumneavoastră. Înseamnă că nu se poate mişca lesne.

— O să meargă pentru romanele moderne.

— O da, o să meargă! declară cu umor modelul meu. Nu-s destul de rele şi fără ea?

Adesea în conversaţiile noastre le înfierasem faţă de Miss Churm.

Vrînd să desluşesc grafic misterul uneia dintre aceste opere, am apelat la doamna Monarch. Bărbatul o însoţi pentru a fi la îndemînă, dacă s-ar fi ivit nevoia — era destul de limpede că în general prefera s-o însoţească. La început l-am întrebat dacă o făcea din «simţ de proprietate» — gîndindu-mă că putea să fie gelos, sau că ar fi vrut să se amestece. Ideea era mult prea supărătoare şi dacă faptele ar fi confirmat-o nu avea decît să precipite despărţirea noastră. Dar curînd mi-am dat seama că nu era nimic din ceea ce gîndisem şi că dacă o însoţea pe doamna Monarch o făcea (pe lîngă faptul că aş fi putut avea nevoie de el) pentru că, pur şi simplu, n-avea nimic altceva de făcut. Cînd se afla departe de el devenea apatică — niciodată nu fuseseră despărţiţi. Socoteam, pe drept, că în situaţia delicată în care se aflau, solidaritatea lor deplină constituia principala consolare şi că această comuniune părea să nu aibă nici o fisură. Era o căsătorie autentică, o încurajare pentru cei care ezită, o nucă de spart pentru pesimişti. Aveau o adresă modestă — mai tîrziu mi-am reamintit, gîndindu-mă la ea, că era singurul lucru într-adevăr profesional în ceea ce îi privea (îmi închipuiam locuinţa tristă în care maiorul ar fi rămas singur). Putea s-o îndure împreună cu nevastă-sa — dar singur se simţea copleşit.

Avea mult prea mult tact ca să încerce să se facă plăcut cînd nu putea fi util; aşa că, ori de cîte ori eram mult prea absorbit de lucru pentru a vorbi, şedea pur şi simplu şi aştepta. Dar altfel îmi plăcea să-l fac să vorbească — mă ajuta să fac schiţele mai puţin rigide, mai puţin căutate. Să-l asculţi vorbind însemna să împleteşti entuziasmul de a ieşi în oraş cu economia pe care o faci rămînînd acasă. Exista numai o piedică — părea că nu întîlnisem nici una dintre cunoştinţele lor. Cred că se întreba într-una, în timpul legăturii noastre, pe cine naiba cunoşteam eu. N-avea nici cea mai vagă idee; aşa încît discuţiile noastre nu se încropeau lesne — ne limitam la păreri despre piei şi chiar băuturi — şelari şi croitori şi

cum puteam obține claret bun pe bani puțini — sau despre « trenuri bune » și obiceiurile vînatului mărunt. Cunoștințele sale despre aceste două subiecte din urmă erau uluitoare. Izbutea să întrunească laolaltă calitățile șefului de gară cu cele ale ornitologului. Cînd nu putea vorbi despre lucruri mai importante, putea discuta vesel despre altele mai puțin semnificative. Și deoarece nu puteam împărtăși amintirile din lumea mondenă, putea fără un efort vizibil să coboare conversația pînă la nivelul meu.

O dorință atît de asiduă de a plăcea era mișcătoare la un om care ar fi putut cu ușurință să te impresioneze. Se îngrijea de foc și avea părerea lui despre curentul de aer al vetrei, fără ca eu să i-o fi cerut vreodată, și puteam să văd că mă socotea în multe insuficient de inteligent. Îmi amintesc că i-am spus că dacă aș fi fost bogat i-aș fi oferit un salariu să vină să mă învețe cum să trăiesc. Uneori scotea cîte un oftat întîmplător, care însemna: « să-mi dai numai o baracă veche și goală ca *asta* și ce-aș mai face eu din ea ! » Cînd am vrut să-l folosesc doar pe el, veni singur; o dovadă a curajului superior al femeilor. Soția lui putea îndura locuința solitară de la etajul II și, în general, era mai discretă: arătînd prin mici rezerve că dorea să păstreze legăturile noastre la un raport strict profesional — neîngăduindu-le să alunece în sociabilitate. Voia să rămînă limpede că ea și maiorul erau angajați și nicidecum niște cunoștințe ce meritau să fie cultivate, și dacă ea mă admitea ca pe un superior, care poate fi ținut la distanță, niciodată nu m-a socotit destul de bun ca să-i fiu egal.

Poza cu o intensitate plină de măreție, concentrîndu-se cu totul asupra a ceea ce făcea și era în stare să rămînă timp de o oră aproape tot atît de nemișcată ca și cum s-ar fi aflat în fața unui aparat de fotografiat. Puteam să-mi dau seama că fusese fotografiată adesea, dar ceea ce făcuse din ea un bun model pentru fotografi, nu se potrivea în cazul meu. La început fusesem foarte mulțumit de aerul ei de doamnă, și era o plăcere să-i urmărești trăsăturile; să vezi cît de bune erau și cît de departe puteau conduce creionul. Dar după cîteva ședințe am început s-o găsesc nespus de rigidă; orice aș fi făcut, desenul meu arăta asemenea unei fotografii sau unei copii după o fotografie. Figura ei nu prezenta nici o variație în expresie — ea însăși n-avea nici un simț al varietății. Aș putea spune că lucrul acesta mă privea, că nu depindea decît de poziția pe care i-aș fi indicat-o. Am așezat-o în toate pozițiile imaginabile, dar izbutea să anuleze orice diferență. Firește, era întotdeauna o doamnă, dar în tîrgul nostru era mereu aceeași doamnă. Era autentică, dar întotdeauna aceeași. Erau clipe în care mă simțeam apăsat de seninătatea certitudinii autenticității ei. Tranzacțiile mele cu cei doi implicau ideea că pentru *mine* erau un noroc. Între timp m-am surprins încercînd să născocesc chipuri care îi semănau, în loc de a o face pe ea să se transforme — în acel chip inteligent care nu era imposibil, să zicem, în cazul bietei Miss Churm. Oricum o așezam și oricare erau măsurile pe care le luam, în desenele mele apărea mereu prea înaltă — afundîndu-mă din ce în ce mai mult în dilema de a reprezenta o femeie fascinantă, înaltă de 1,80 m. care, poate din respect pentru micimea mea, era departe de ceea ce-mi închipuiam eu despre un asemenea personaj.

Cu maiorul era și mai rău — nimic nu-l putea ține pe scaun, astfel încît îl puteam folosi doar cînd voiam să reprezint uriași plini de vigoare. Sînt înnebunit după varietate și variante, îmi plac accidentele umane, nota ilustrativă ; voiam să zugrăvesc îndeaproape caractere, și ceea ce detestam cel mai mult pe lume era pericolul de a fi subjugat de unul și același tip. Mă certasem cu unii din prieteni din această pricină, mă despărțisem de ei deoarece susțineau că tipul *trebuie* să persiste și dacă se întîmpla să fie și frumos (uitați-vă la Rafael sau Leonardo), aservirea nu era decît un cîștig. Nu eram nici Leonardo și nici Rafael ; puteam fi doar un

căutător, tînăr, modern şi prezumţios, dar afirmam că orice putea fi sacrificat în afară de expresie. Cînd ripostară că tocmai expresia putea uşor să fie pericolul de care mă plîngeam, am intervenit, poate superficial: « a cui » nu poate fi a tuturor — ar putea sfîrşi prin a fi a nimănui.

După ce am desenat-o pe doamna Monarch de zece ori am observat mai limpede decît înainte că valoarea unui model de felul lui Miss Churm rezidă tocmai în faptul că ea nu avea nici o amprentă definitivă, la care fireşte se adăuga un talent ciudat şi inexplicabil de imitaţie. Aspectul ei obişnuit era cel al unei cortine pe care putea s-o ridice la cerere, ca să dea la iveală un spectacol neaşteptat. Acest spectacol era pur şi simplu sugestiv; dar putea spune ceva înţelepţilor — era viu şi frumos. Uneori chiar mă gîndeam la lucrul acesta, deşi în sinea ei, era simplă, şi prea insipid de drăguţă; îmi făcusem obiceiul s-o dojenesc pentru faptul că schiţele pe care le desenam după ea erau monotone (*bêtement*, după cum obişnuiam să spunem) de graţioase. Nimic n-o înfuria mai tare; era atît de mîndră de faptul că putea poza pentru personaje care nu aveau nimic comun unele cu altele. În astfel de clipe mă acuza că-i răpeam « riputaţia ».

Prezenţa ei se reduse, din cauza vizitelor repetate ale noilor mei prieteni. Miss Churm era foarte solicitată, niciodată nu era fără lucru, aşa încît nu-mi făceam scrupule din a mă dispensa uneori de ea, pentru a fi în largul meu atunci cînd încercam să mă folosesc de ei. La început era, fireşte, amuzant să lucrez după ceva autentic — era amuzant, de pildă, să fac pantalonii maiorului Monarch, Erau autentici, chiar dacă el îmi ieşi în proporţii de colos. Era amuzant să desenez părul de la ceafă al nevestei-si (era atît de matematic ticluit) şi mai ales să redau tensiunea « elegantă » a pozelor ei rigide. Se potrivea mai ales poziţiilor în care figura era fie distrată, fie înceţoşată; era mereu prezentă în peisaje cu personaj feminin şi în *profils perdus*. Cînd stătea în picioare, dreaptă, lua una din acele poziţii în care pictorii de curte reprezintă regine şi prinţese; aşa încît m-am surprins întrebîndu-mă dacă, desenînd-o, nu l-aş fi putut convinge pe redactorul şef de la *Cheapside* să publice o poveste romantică, într-adevăr regală, « O poveste de la Buckingham Palace ». Uneori totuşi autenticul venea în contact cu surogatul; adică vreau să spun că Miss Churm, venind la data fixată sau ca să stabilim o şedinţă pentru una din zilele în care eram foarte aglomerat, se întîlnea cu rivalii ei invidioşi. Lucrul acesta nu-i afecta, deoarece n-o băgau în seamă mai mult decît ar fi băgat-o pe fata în casă; nu dintr-o aroganţă deliberată, ci, pur şi simplu pentru că, profesional, nu ştiau încă să se solidarizeze, după cum puteam să-mi închipui c-ar fi dorit — sau cel puţin ar fi dorit-o maiorul. Nu puteau vorbi despre omnibuz — întotdeauna mergeau pe jos; şi nu ştiau despre ce alt subiect ar fi putut discuta — pe ea n-o interesau nici trenurile bune şi nici claret-ul ieftin. Pe lîngă aceasta cred că simţiseră — din aer — că ea se distra pe socoteala lor, dispreţuindu-i în taină pentru cunoştinţele pe care le aveau. Nu era ea fiinţa care să-şi ascundă scepticismul atunci cînd i se dădea prilejul. Pe de altă parte, doamna Monarch n-o socotea o femeie îngrijită; ce alt motiv ar fi avut ca să-mi spună (nu era chipul obişnuit de a se purta al doamnei Monarch) că nu-i plac femeile murdare.

Într-o zi, cînd fata se întîmplă să se afle în atelier în prezenţa celorlalţi doi (uneori, cînd era liberă, mai venea să stăm puţin de vorbă), am rugat-o să-mi dea o mînă de ajutor la pregătirea ceaiului, serviciu cu care se familiarizase şi care fiind atît de puţin pretenţios — trăiam modest şi din resurse destul de anemice — mă făcea să apelez adesea la ajutorul modelelor. Le plăcea să umble cu lucrurile mele, să întrerupă şedinţa şi uneori să-mi spargă ceştile — ceea ce le dădea sentimentul că duc o viaţă boemă. Data următoare, mă surprinse foarte făcîndu-mi o scenă — mă acuză că voisem s-o umilesc. În clipa respectivă nu se

simţise umilită, ci îndatoritoare şi amuzată, apreciind comedia de-a o întreba pe doamna Monarch care stătea distrată şi tăcută, dacă dorea frişcă şi zahăr, afectînd întrebarea în mod exagerat. Încercase diferite intonaţii — ca şi cum ar fi dorit să treacă drept o doamnă autentică; la un moment dat, chiar mă temusem că ceilalţi vizitatori ai mei se vor supăra.

Dar ei erau hotărîţi să nu se supere; şi răbdarea lor înduioşătoare arăta cît de năpăstuiţi erau. Stăteau ore, fără să se plîngă, pînă cînd eram dispus să mă folosesc de ei; reveneau, poate mai aveam nevoie de ei, şi plecau veseli dacă nu puteau să-mi fie de nici un folos. Obişnuiam să-i conduc pînă la uşă să văd în ce formaţie magnifică se retrăgeau. Am încercat să le găsesc alte slujbe — i-am recomandat mai multor artişti. Dar nu-i «luau», pe motivul pe care îl puteam înţelege, şi am devenit conştient şi mă simţeam îngrijorat de faptul că după atîtea dezamăgiri, reveneau cu şi mai multă insistenţă. Mă onorau socotindu-mă cel mai potrivit pentru a-i desena. Pentru pictori nu erau destul de pitoreşti şi, în acele timpuri, graficienii serioşi erau destul de puţini. În plus, urmăreau proiectele importante despre care le vorbisem — în taină, începuseră să trăiască din toată inima speranţa de a fi în stare să ofere esenţa corectă a consacrării grafice a romancierului nostru de elită. Ştiau că pentru aceste proiecte nu aveam nevoie de efecte de costum, nimic din rechizitele timpurilor trecute — totul urma să fie contemporan şi satiric şi, ulterior, plin de îngăduinţă. Dacă i-aş fi putut include în lucrarea mea, viitorul le-ar fi fost asigurat deoarece mi-ar fi cerut, fireşte, mult timp ca s-o termin şi în felul acesta i-aş fi putut utiliza în mod constant.

Într-o zi doamna Monarch veni fără soţul ei — îi motivă absenţa spunînd că fusese nevoit să se ducă în City. Pe cînd şedea aşa, în rigiditatea ei sîrguincioasă, ca de obicei, se auzi o ciocănitură în uşă pe care imediat am identificat-o drept apelul supus al unui model fără lucru. Apoi îşi făcu apariţia un tînăr pe care l-am recunoscut uşor ca fiind străin şi, care se dovedi a fi în realitate un italian care nu cunoştea alt cuvînt englezesc în afară de numele meu; îl pronunţa într-un chip ce părea să le includă pe toate celelalte. Pe atunci nu-i vizitasem încă ţara şi nici nu-i vorbeam curent limba; şi cum nu fusese înzestrat atît de meschin — care italian este? — încît să depindă numai de limbă pentru comunicare, mă înştiinţă printr-o mimică familiară şi plină de graţie, că se află în căutarea unei slujbe ca a doamnei din faţa mea. La început nu m-a impresionat şi, continuînd să desenez, am emis tot felul de sunete aspre de descurajare şi concediere. El totuşi rămase locului, nu sfidîndu-mă, ci, cu o fidelitate mută, de cîine, ce ajungea pînă la o obrăznicie inocentă — aerul unui servitor devotat (parcă s-ar fi aflat în casă de ani de zile), suspectat pe nedrept. Dintr-odată mi-am dat seama că tocmai această atitudine şi expresie puteau constitui un tablou; şi pentru aceea i-am spus să se aşeze şi să aştepte pînă cînd aveam să mă eliberez. Am mai descoperit un tablou din chipul în care îmi dădu ascultare, şi pe cînd lucram, am avut revelaţia altora din felul în care privea, mirîndu-se, tavanul înalt al studioului, aplecîndu-şi capul spre spate. Putea tot atît de bine să se fi închinat în Catedrala Sfîntul Petru. Înainte de a termina mi-am spus: «E vînzător de portocale falit, dar e o comoară».

Cînd doamna Monarch dădu să plece, se repezi ca o scînteie ca să-i deschidă uşa, zăbovind în prag cu privirea pură, extaziată a tînărului Dante fermecat de Beatrice. Cum niciodată nu insistasem, în asemenea situaţii, asupra inexpresivităţii servitorilor britanici, am dedus că avea stofă atît de valet (şi aveam nevoie de unul, dar nu-l puteam plăti doar pentru atîta), cît şi de model; pe scurt m-am hotărît să-l adopt pe strălucitul meu aventurier, dacă ar fi acceptat să oficieze în dubla calitate. Sări în sus de bucurie la oferta mea şi ulterior primirea rece

pe care i-o făcusem (deoarece nu știusem nimic despre el), trecu neobservată. Se dovedi un oficiant simpatic deși inegal și avînd într-o măsură uluitoare ceea ce se cheamă *sentiment de la pose*. Era necultivat, condus de instinct; instinct ce-l îndreptase spre ușa mea și îl ajutase să descifreze numele meu de pe cartea de vizită de la intrare. Nu avusese nici o altă recomandație despre mine, în afară de presupunerea dedusă din forma ferestrei mele înalte, dinspre nord, că se afla în fața unui atelier, și că atelierul ar fi putut conține un artist. Venise în Anglia în căutarea norocului, asemenea altor vagabonzi și, împreună cu un altul și cu un cărucior de mînă vopsit în verde, se apucase de comerțul de înghețată, un gologan bucata. Înghețatele se topiseră și asociatul se topise și el în tren. Purta pantaloni strîmți și galbeni cu dungi roșcate și-l chema Oronte. Era închis la piele dar blond și, îmbrăcat în niște haine vechi de-ale mele, arăta ca un englez. Era tot atît de bun ca și Miss Churm, care, la cerere, putea arăta ca o italiancă.

IV.

Mi s-a părut că fața doamnei Monarch se congestionă cînd, reîntorcîndu-se cu soțul ei, îl găsi pe Oronte instalat. Era ciudat să fie nevoiți să recunoască într-o stîrpitură de lazzarone un concurent al magnificului ei maior. A fost prima care a mirosit primejdia, deoarece maiorul era anecdotic de inconștient. Dar Oronte ne oferi ceaiul cu mulțime de gesturi pline de ardoare (nu văzusem niciodată un asemenea ritual straniu), și cred că începuse să aibă o părere mai bună despre mine pentru faptul că în sfîrșit începusem și eu să am o «gospodărie». Priviră cîteva desene pe care le făcusem după Oronte și doamna Monarch spuse că nu i-ar fi trecut niciodată prin minte că el ar fi putut fi cel care pozase.

— Desenele pe care le faceți după *noi*, arată exact ca noi, îmi reaminti ea zîmbind triumfătoare; și mi-am dat seama că acesta era firește tocmai defectul lor.

Cînd îi desenam nu eram în stare să mă desprind de ei — să intru în pielea personajului pe care doream să-l reprezint; și nu aveam nici cea mai mică dorință ca modelul meu să poată fi descoperit în tablou. Lucrul acesta nu mi se întîmpla niciodată cu Miss Churm, și doamna Monarch credea că o transfiguram tocmai pentru că era vulgară; în timp ce dacă ea ar fi fost metamorfozată, așa cum se metamorfozează morții care se ridică la ceruri — s-ar fi metamorfozat și ea într-un înger.

Pe atunci mă apucasem, într-un fel, să lucrez la *Rutland Ramsay*, primul roman din marea serie proiectată; ceea ce însemna că realizasem o duzină de desene pe care le trimisesem spre aprobare. După cum am mai pomenit, mă înțelesesem cu editura să mi se acorde mînă liberă în ilustrarea primei cărți; ilustrațiile pentru restul ciclului depindeau de reușita celor dintîi. Erau clipe cînd, sincer vorbind, îți făcea plăcere să ai de-a face cu autenticul; în *Rutland Ramsay* se aflau personaje care le semănau. Erau cîțiva bărbați tot atît de țanțoși ca și maiorul și femei tot atît de bine îmbrăcate ca doamna Monarch. Era și multă viață de conac — tratată, ce e drept cu măiestrie, și multă imaginație, într-un chip ironic și sintetic — și un amestec însemnat de pantaloni de piele și tartanuri scoțiene. Erau unele lucruri pe care trebuia să le stabilesc de la bun început; ca, de pildă, înfățișarea generală a eroului principal, ținuta eroinei. Autorul, firește, îmi dădea un punct de reper, dar îmi rămînea destul loc pentru interpretare. I-am convocat pe soții Monarch, plin de încredere, și le-am spus sincer ce aveam de gînd, le-am povestit despre îndoielile mele și despre soluțiile alternative pe care încercam să le găsesc. « Vai, luați-l pe *el* !» Doamna Monarch murmură suav, privindu-și bărbatul; și « ce v-ați

putea dori mai mult decît o femeie ca soția mea?» întrebă maiorul, plin de candoarea liniștitoare care plutea peste relațiile noastre.

Nu eram silit să le răspund la aceste observații — eram obligat doar să-mi așez modelele. Îmi simțeam inima grea și am amînat prima ședință poate cu prea multă timiditate. Cartea era un tablou imens, cu un număr covîrșitor de personaje, și pentru început m-am apucat să ilustrez cîteva episoade în care nu apărea nici eroul și nici eroina. Dacă îi chemam, eram obligat să continui cu ei — nu puteam desena pe tînărul protagonist odată înalt de 2 metri și altădată de 1,60 m. În general înclinam spre cea de-a doua dimensiune deși maiorul îmi reaminti, nu o dată, că el arăta tot atît de tînăr ca oricare altul. Firește, era foarte posibil să-i găsești o poziție, din care ar fi fost foarte greu să-i ghicești vîrsta. După ce vioiul Oronte își petrecuse la mine o lună de zile și după ce îl făcusem, în diferite rînduri, să înțeleagă că exuberanța lui natală ar constitui o barieră de netrecut în conviețuirea noastră pe mai departe, am devenit conștient de capacitaea lui de a-l întruchipa pe erou. N-avea decît 1,65 m., iar restul de cinci centimetri existau în stare potențială. La început l-am încercat aproape în taină, deoarece mă temeam cu adevărat de părerea celorlalte modele. Dacă ei o socoteau pe Miss Churm doar cu un dram mai bună decît o poamă de stradă, ce-ar fi gîndit despre modelul atît de puțin autentic, un vînzător italian ambulant, pe care l-aș fi utilizat ca să reprezint eroul principal, educat la o școală înaltă?

Dacă mă temeam puțin de ei, nu se datora faptului că mă terorizau (îmi puseseră în prag un picior destul de puternic), ci pentru că în ambianța lor într-adevăr patetică și în ineditul permanent în care trăiau se bizuiau pe mine cu atîta încăpățînare. De aceea am fost foarte bucuros cînd Jack Hawley veni acasă: întotdeauna dădea sfaturi atît de bune ! Picta destul de prost, dar nu exista nimeni ca el ca să pună mai cu pricepere degetul pe rană. Lipsise din Anglia timp de un an; fusese undeva — nu-mi amintesc unde — ca să-și împrospăteze ochiul. Detestam destul de mult această idee, dar eram prieteni vechi; lipsise luni întregi și un sentiment de pustietate începuse să mi se strecoare în viață. N-o mai făcusem lată de-un an de zile.

Se întoarse cu un ochi proaspăt, dar cu aceeași bluză veche neagră de catifea, și în prima seară pe care am petrecut-o împreună în atelierul meu am fumat pînă spre dimineață. Nu lucrase nimic, își împrospătase doar ochiul; așa că puteam să-i arăt mărunțișurile mele. Voia să vadă ceea ce făcusem pentru *Cheapside*, dar rămase dezamăgit. Sau cel puțin acesta putea fi înțelesul suspinelor pe care, în timp ce se așezase pe divanul meu, picior peste picior; privindu-mi ultimele desene, le lăsă să-i scape de pe buze odată cu fumul de țigară.

— Ce-i cu tine? am întrebat eu.

— Ce-i cu *tine?*

— Nimic, doar mă simt descumpănit.

— Da, firește. Ți-ai ieșit din balamale. Ce vrei să spui cu astea? Și-mi întinse cu dispreț vizibil un desen în care se întîmpla să apară cele două modele maiestuoase. L-am întrebat dacă nu-l găsea bun și-mi răspunse că, după el, era execrabil, dacă țineam seama de intențiile mele din totdeauna; l-am lăsat să vorbească, eram atît de dornic să aflu exact ce voia să spună. Cele două tipuri din desen arătau ca doi coloși, dar presupuneam că nu voia să-mi spună aceasta, ținînd seama că orișice ar fi știut el despre contrariu, aș fi putut încerca să obțin tocmai efectul acesta. Am susținut că lucram exact în stilul pe care mi-l lăudase ultima oară.

— Ei, există undeva o fisură, răspunse; așteaptă puțin că dau eu de ea.

Mă bizuiam pe el: pentru ce oare altceva avea ochiul proaspăt, Dar pînă la urmă nu emise nimic mai edificator decît « nu știu — nu-mi plac tipii tăi ». Un comen-

tariu prea ambiguu pentru un critic care niciodată nu consimţise să discute cu mine altceva decît probleme de tehnică, direcţia tuşelor şi misterul valorilor.

— Tipurile pe care le-am folosit pentru desenele acestea îmi par foarte bune.

— Nu, nu se potrivesc!

— Am achiziţionat o nouă pereche de modele.

— Văd. *Ei* nu se potrivesc.

— Eşti sigur?

— Absolut... sînt proşti.

— Vrei să spui că eu sînt... pentru că în ceea ce îi priveşte, ar fi trebuit să trec peste această trăsătură.

— Nu poţi... cu asemenea oameni. Cine sînt?

I-am spus atît cît trebuia, şi conchise fără însufleţire:

— *Ce sont des gens qu'il faut mettre à la porte.*

— Nu i-ai văzut niciodată, sînt foarte buni, am protestat eu cu indulgenţă.

— Nu i-am văzut? Cum, toate desenele tale din ultimul timp mustesc de ei. E tot ceea ce este de văzut.

— Nimeni altul n-a spus nimic împotriva lor — cei de la *Cheapside* sînt mulţumiţi.

— Nu sînt decît nişte idioţi, şi cei mai mari sînt cei de la *Cheapside*. Hai, la vîrsta asta, nu-ţi mai fă iluzii în privinţa publicului, mai ales a editorilor şi publiciştilor. Nu lucrezi pentru asemenea animale — pentru cei care ştiu *coloro che sanno;* aşa că cel puţin poartă-te cum trebuie pentru mine măcar, dacă nu poţi pentru tine. La început ai încercat să realizezi un lucru, şi era un lucru foarte bun, dar măzgălelile acestea n-au nici o legătură cu intenţiile tale iniţiale. Cînd, mai tîrziu, am discutat cu Hawley despre *Rutland Ramsay* şi celelalte cărţi care ar fi putut urma, afirmă că trebuie fie să mă reîntorc la arta mea, fie să mă dau la fund. Pe scurt, mă admonesta.

Am reţinut admonestarea, dar nu mi-am dat prietenii afară pe uşă. Mă plictiseau mult; dar însuşi faptul că mă plictiseau mă împiedica să-i sacrific — poate mai era ceva de făcut cu ei — datorită pur şi simplu iritării. Cînd privesc în urmă această perioadă îmi pare să nu mă fi afectat cîtuşi de puţin. Îi văd cum stăteau aşa, ca de obicei, în atelier, aşezaţi, cu spatele la perete, pe o banchetă veche, tapisată cu pluş, ferindu-se din calea mea şi avînd aerul unei perechi de curteni răbdători, aflaţi într-o anticameră regală. Sînt convins că în săptămînile cele mai reci ale iernii zăboveau în atelier ca să-şi economisească lemnele de foc. Aerul lor de noutate îşi pierdu treptat strălucirea, făcînd loc sentimentului că de fapt nu erau decît nişte obiecte autentice. Plecau ori de cîte ori sosea Miss Churm, şi odată prins în *Rutland Ramsay*, Miss Churm era mereu prezentă. Izbutiră să-şi exprime tacit presupunerea că o utilizam pentru aspectul inferior, josnic, al vieţii din carte, şi i-am lăsat s-o creadă deoarece încercaseră să studieze cartea — zăcea pe undeva prin atelier — fără însă ca să descopere că se ocupa exclusiv de cercurile cele mai înalte. Făcuseră o incursiune într-una din operele romancierului nostru cel mai strălucit, fără să fi fost în stare să descifreze prea multe paragrafe. Îi mai foloseam cîte o oră, din cînd în cînd, în ciuda avertismentului lui Jack Hawley: aveam destul timp să mă descotorosesc de ei, dacă ar fi fost necesar, de îndată ce asprimea anotimpului ar fi pierit. Hawley îi întîlni — în faţa căminului meu — şi-i socoti o pereche ridicolă. Aflînd că era pictor încercară să facă tot felul de demersuri, să-i arate şi lui că erau autentici; dar el privi, peste ei, ca şi cum s-ar fi aflat la depărtarea de kilometri: pentru el reprezentau un catalog al tuturor lucrurilor din cadrul sistemului social al ţării, cărora li se împotrivea cel mai mult. Asemenea oameni, numai convenţie şi încălţăminte de lac, cu exclamaţii care întrerupeau

conversaţia, nu-şi aveau locul într-un atelier. Atelierul era un loc în care înveţi să vezi; şi cum poţi să vezi printr-o pereche de paturi de puf?

Principalul neajuns de care am suferit din pricina lor a fost la început faptul că mă sfiam să-i las să descopere cum fetişcana mea şireată începuse să-mi pozeze pentru *Rutland Ramsay*. Ştiau că eram destul de ciudat (la vremea aceea se căliseră sufleteşte într-atît încît să îngăduie artiştilor diferite ciudăţenii) să ajung să culeg de pe stradă un vagabond străin; nefiind în stare să angajez un individ cu favoriţi şi scrisori de recomandaţie; dar a trebuit să treacă un timp pînă ce au aflat cît de mult îi preţuiam băiatului calităţile pe care le avea. Îl găsiră nu o dată stînd într-o anumită poziţie sau alta, fără să bănuiască însă că eu îl desenam sub înfăţişarea unui flaşnetar. Erau multe lucruri pe care nu le-au ghicit niciodată, şi unul dintre ele era acela că îmi venise ideea de a mă folosi de maiorul Monarch pentru o scenă palpitantă din roman, în care apărea fugitiv un fecior de casă. Tot amînam lucrul acesta, nu-mi plăcea să-l rog să-şi pună o livrea — pe lîngă faptul că era foarte greu să găseşti o livrea pe măsura lui. Pînă la urmă, într-o zi în miez de iarnă, cînd lucram cu dispreţuitul Oronte (îţi prindea ideile din aer), şi mă simţeam arzînd de sentimentul că înaintam pe drumul cel bun, îşi făcură apariţia, maiorul şi soţia, cu rîsul lor de societate, lipsit de noimă (erau din ce în ce mai puţine lucruri de rîs), aidoma unor musafiri veniţi la un conac — întotdeauna îmi stîrneau această asociaţie — care traversează pe jos parcul după slujba religioasă şi primesc pe neaşteptate o invitaţie de a rămîne la masă. Prînzul se terminase, de fapt, dar ar fi putut rămîne la ceai — ştiam ce doreau. Eram prins de ceea ce lucram şi nu puteam să-mi las inspiraţia să se răcească şi treaba să aştepte, cu lumina care slăbea. Aşa că am rugat-o pe doamna Monarch, dacă nu se supără, să pregătească ea ceaiul în locul băiatului — rugăminte care, o clipă, îi aduse tot sîngele în obraji. Pentru o secundă ochii ei îi căutară pe ai bărbatului, şi între ei se stabili un fel de telegrafie mută. Încurcătura lor se topi într-o clipită; şiretenia lui vioaie îi puse capăt. Departe de a-mi fi milă de mîndria lor rănită, trebuie să adaug că eram hotărît să le dau o lecţie pe cît de completă puteam. Robotiră împreună, aşezară ceştile şi farfurioarele şi puseră ceainicul la fiert. Ştiu că trăiau sentimentul că-mi slujesc servitorul şi cînd ceaiul a fost gata le-am spus:

— Da-ţi-i şi lui o ceaşcă, vă rog ... e obosit.

Doamna Monarch îi duse una acolo unde se afla, şi el o luă ca şi cum ar fi fost un domn la o recepţie strîngînd sub braţ o pălărie moale.

Apoi mi-a trecut prin minte ideea că de fapt făcuse un mare efort pentru mine — cu un fel de nobleţe — şi că-i rămîneam dator. Ori de cîte ori am văzut-o după aceea m-am întrebat cum să mă achit. Nu puteam continua în eroarea mea doar pentru a-i obliga. Era lucrul cel mai greşit—amprenta pe care o lăsau pe ilustraţiile pentru care îi foloseau— Hawley nu mai era acum singura fiinţă ca să-mi atragă atenţia. Am trimis mai multe desene făcute pentru *Rutland Ramsay* şi am primit drept răspuns un avertisment mai concret decît cel al lui Hawley. Consilierul artistic al casei de editură pentru care lucram era de părere că multe din ilustraţiile mele nu erau dintre cele la care s-ar fi aşteptat. Majoritatea fuseseră realizate după soţii Monarch. Fără a intra în amănunte privitoare la intenţiile editurii mi-am dat seama că, în cazul acesta, nu mi se va mai cere să ilustrez şi celelalte cărţi. M-am năpustit disperat asupra lui Miss Churm şi am aşezat-o în toate poziţiile posibile. Nu numai că l-am adoptat oficial pe Oronte pentru a-mi întruchipa eroul principal, dar într-o dimineaţă pe cînd maiorul se ivi să vadă dacă nu aveam nevoie de el pentru a termina un desen pentru *Cheapside*, început cu o săptămînă înainte, i-am spus că între timp m-am răzgîndit şi că pe viitor aveam să mă folosesc de italian. La cuvintele mele maiorul se îngălbeni şi rămase nemişcat, privindu-mă.

— *El* e ideea dumneavoastră despre un gentleman britanic? întrebă.

Eram dezamăgit. Eram iritat. Voiam să-mi văd mai departe de treabă; aşa că i-am răspuns nervos:

— Ei, dragul meu maior ... nu pot să mă ruinez pentru *dumneata*!

Mai zăbovi o clipă, apoi fără un cuvînt, părăsi atelierul. Am tras adînc aer în piept cînd a plecat zicîndu-mi că n-o să-l mai văd. Nu-i spusesem desluşit că mă aflam în pericolul de a-mi vedea lucrarea respinsă, dar mă supăra faptul că nu simţise în aer catastrofa. Nu descifrase împreună cu mine morala colaborării noastre infructuoase, că în atmosfera decepţionată a artei, chiar şi respectabilitatea cea mai autentică poate da greş sub aspect grafic.

Nu le datoram bani şi totuşi i-am revăzut. Reapărură împreună trei zile mai tîrziu şi atunci faptul în sine conţinea ceva tragic. Pentru mine era o dovadă că nu puteau găsi nimic altceva de făcut. Analizaseră situaţia în amănunţime, în cadrul unui jalnic consiliu de familie — înghiţiseră veştile proaste privitoare la absenţa lor din suita de ilustraţii. Dacă nici chiar pentru *Cheapside* nu-mi erau de folos; cu ce greutate ar fi putut găsi o altă ocupaţie; la Inceput m-am gîndit că veniseră, în semn de iertare, de dragul decorului şi să-şi ia un ultim rămas bun. Gîndul acesta mă bucura deoarece aveam puţin răgaz înainte de a mă apuca de o altă scenă; îmi aşezasem celelalte două modele laolaltă şi aveam de retuşat un desen din care speram să obţin gloria. Fusese sugerat de pasajul în care Rutland Ramsay, trăgînd un scaun lîngă taburetul din faţa pianului la care şedea Artemisia, îi spune lucruri extraordinare, în timp ce ea, ostentativ, intonează pe clape o piesă muzicală dificilă. O mai făcusem pe Miss Churm la pian — o atitudine în care ştia cum să-şi asume o graţie absolut poetică. Doream ca cei doi să «compună» împreună, intens, şi micul meu italian se integrase perfect în concepţia mea. Perechea se afla, plină de viaţă, în faţa mea, pianul fusese împins în lături; era o scenă fermecătoare de tinereţe amestecată cu iubire şoptită, pe care nu aveam decît s-o prind şi s-o păstrez. Musafirii mei stăteau şi priveau, iar eu vorbeam cu ei peste umăr, prietenos.

Nu răspunseră, dar eram obişnuit cu prezenţa lor taciturnă şi mi-am continuat lucrul puţin încurcat (deşi eram entuziasmat de sentimentul că *acesta* era cel puţin idealul) de faptul că nu mă descotorosisem la urma urmei de ei. Deodată am auzit vocea suavă a doamnei Monarch alături, sau mai degrabă, deasupra mea:

— Cred că părul ei ar trebui să fie mai bine aşezat.

Mi-am ridicat ochii şi-am văzut cum o privea pe Miss Churm, cu o fixitate stranie, în timp ce aceasta stătea cu spatele.

— Vă supăraţi dacă i-l aşez puţin? continuă ea — o întrebare ce mă făcu să sar în sus de teama instinctivă că i-ar fi putut face fetii vreun rău. Dar m-a liniştit cu o privire pe care n-am s-o uit niciodată. Mărturisesc că mi-ar fi făcut plăcere să fi fost în stare s-o pictez — şi se îndreptă spre modelul meu. Îi vorbi molcom punîndu-i o mînă pe umăr şi aplecîndu-se spre ea; şi pe cînd fata înţelegătoare, consimţi cu recunoştinţă, îi potrivi buclele rebele cu gesturi puţine şi iuţi, astfel ca s-o facă de două ori mai fermecătoare. Era unul din serviciile personale cele mai eroice cărora le-am fost martor. Apoi doamna Monarch se îndepărtă cu un oftat uşor şi privind în jur ca şi cum îşi căuta de lucru, se aplecă spre podea cu o umilinţă nobilă şi ridică o zdreanţă murdară ce căzuse din cutia mea cu vopsele.

Între timp, maiorul căută şi el ceva de lucru şi, învîrtindu-se în celălalt capăt al atelierului, zări masa cu resturile micului dejun.

— Îmi permiteţi să mă ating de ele? mi se adresă cu un tremur de nestăpînit. Am consimţit cu un hohot de rîs care mă tem că sunase ciudat şi, timp de zece

minute după aceea, pe cînd lucram, am auzit clinchet de vase, linguriţe şi pahare. Doamna Monarch îşi ajuta bărbatul — îmi spălară vasele şi le puseră la locul lor. Dispărură în bucătărie şi mai tîrziu am descoperit că îmi curăţaseră toate cuţitele şi că puţina mea argintărie căpătase un aspect fără precedent. Cînd zgomotul latent al activităţii lor a ajuns la urechile mele, mărturisesc că, pentru o clipă, desenul a început să-mi joace în faţa ochilor — compoziţia plutea. Acceptaseră eşecul dar nu-şi putea accepta soarta. Uimiţi, îşi plecaseră capul în faţa legii perverse şi crude în virtutea căreia pastişa poate fi mult mai preţioasă decît autenticul, dar nu voiau să moară de foame. Dacă servitorii puteau să-mi fie modele modelele puteau să-mi fie servitori. Erau gata să-şi schimbe rolurile — ceilalţ vor poza pentru doamne şi domni, iar *ei* vor face treaba. Vor rămîne mai departe în atelier — era un apel intens şi mut pe care mi-l adresau să nu-i dau afară.i « Folosiţi-ne », voiau să spună. « Vom face *orice*. »

Cînd am devenit conştient de toate acestea, inspiraţia îmi pieri. Creionul îmi căzu din mînă, şedinţa era ratată şi m-am descotorosit de modele, care erau şi ele oarecum uluite şi încurcate. Apoi singur cu maiorul şi soţia lui am trăit o clipă dintre cele mai neplăcute. El condensă rugămintea într-o singură propoziţiune:

— Ştiţi, vreau să vă spun. . . nu vă rugăm decît să ne lăsaţi să lucrăm pentru dumneavoastră, nu puteţi?

Nu puteam — era îngrozitor să-i văd secătuindu-mă; dar m-am prefăcut că puteam, ca să-i oblig, timp de o săptămînă. După care le-am dat o sumă de bani să plece; şi apoi nu i-am mai văzut niciodată. Am obţinut şi celelalte volume dar prietenul meu Hawley mai susţine că maiorul şi doamna Monarch mi-au făcut un rău iremediabil, m-au învăţat un truc de mîna a doua. Dacă-i adevărat, sînt mulţumit că am plătit preţul. . . pentru amintire.

În româneşte de I. DRAGOMIR

ROGER LEMELIN

DRUMUL CRUCII

NUVELĂ

Toate astea începură într-o seară de iunie, în holul principal al Muzeului Provincial.

— Domnule părinte Ledoux ! Ce surpriză ! Nu ştiam că vă interesează pictura modernă !

— Poate că da, poate că da, gîngăvi bătrînul preot, zîmbind misterios.

Vorbitorul, un cleric eminent şi un judicios cunoscător de artă, se uită perplex după părintele Ledoux care, ca un spion neidentificat, îşi croia drum printre grupurile de oaspeţi. Această seară deosebită avu loc în prima noapte a expoziţiei lucrărilor unui tînăr pictor, Paul Lafrance. Tocmai se întorsese de la Paris, unde timp de trei ani s-a căznit să-l imite pe Picasso. Paul Lafrance avea o înălţime de aproape şase picioare şi nu depăşea la cîntar o sută treizeci de funzi. Părul său lung, de culoarea şoarecelui, ochii săi de un albastru palid, surîsul sceptic, parizian, al buzelor sale, haina sa de stofă cadrilată şi femeia scurtă şi grasă din preajma sa, toate astea contribuiau la a-i da o înfăţişare încă mai îmbîcsită şi mai deprimantă. Desenele îngrozitoare şi culorile violente ale pînzelor sale, dădeau pereţilor un aer de mirare caraghioasă. Cîţiva aşazişi cunoscători, oficialităţile Guvernului Provincial examinau îndeaproape, criticau şi apreciau fiecare lucrare cu priviri şi gesturi pretenţioase. Bani însă, n-aveau. Ceilalţi musafiri, cu cîte un Martini, vorbeau despre pescuit şi politică, uitîndu-se distrat la picturi. Aceşti diletanţi, aceşti oameni de afaceri, adunaţi la o seară de vernisaj, printr-o înclinaţie pentru reuniuni la modă, se comportau ca nişte gură-cască, care au năvălit într-un circ renumit pentru girafele sale cu cinci

---

* Roger Lemelin (n. 1919) scriitor canadian de limbă franceză, după ce s-a înfruptat din arta bătrînei Europe, îşi concentrează atenţia asupra bogăţiei izvoarelor natale, pline de valori literare potenţiale. Este un proces inevitabil în evoluţia oricărei literaturi tinere. Această atitudine a lui Roger Lemelin, evidentă nu numai în « Drumul Crucii », ci şi în romanele sale, marchează o înviorare a literaturii canadiene contemporane de limbă franceză.

picioare. Ele sînt nişte girafe cu totul neobişnuite, dar gură-cască nu le cumpără. Paul Lafrance nu vînduse încă nici o pînză.

— Domnule Ledoux, dumneavoastră aici?

Bătrînul preot încuviință, zîmbind şiret, cu ochii aproape închişi. Sutana sa, înverzită de cît de mult fusese purtată — se şi scurtase — lăsînd să i se vadă încălţările pline de praf, din care ieşeau nişte şosete groase, de lînă neagră. Din cînd în cînd îşi trecea nervos o mînă prin părul sur, ciufulit, iar cu cealaltă, mototolea ghem, în deschizătura buzunarului său încăpător, o batistă mare, cadrilată.

Fără să dea în aparență atenţie murmurelor mirate în urma sa, ajunse la primele pînze şi începu să le examineze una cîte una, cu o remarcabilă gravitate, ca şi cînd ar fi trebuit să le dea o sentinţă pentru cer sau pentru iad. De ce venise la această expoziţie? Cei care-l cunoşteau aveau toată dreptatea să fie miraţi.

Domnul Ledoux era preot fondator al parohiei St.X, în cel mai sărac district al Quebecului. Într-o vreme se vorbise mult despre el în tot oraşul. După cincisprezece ani de apostolat neobosit, îşi văzuse enoriaşii (sperjuri, beţivi, hoţi) devenind cetăţeni exemplari. Dar părintele Ledoux devenise celebru datorită noii sale biserici. Acest templu costase trei sute de mii de dolari. Foarte bine. Enoriaşii săi erau probabil muncitori de calibru eroic pentru a fi consimţit la o asemenea sumă. Iarăşi foarte bine. Dar toate astea n-ar fi fost deajuns pentru a se vorbi de domnul Ledoux la fiecare întrunire socială. Faima bisericii domnului Ledoux nu era ca a celorlalte. Şi iată de ce ! Deşi în stil gotic, era singura din oraş fără coloane. Altarul cel înalt putea fi văzut de la fiecare scaun. Dar asta nu e totul. Domnul Ledoux instalase şi aer condiţionat. Se poate că era cea dintîi instalaţie de felul acesta în bisericile din America ! Mai de mult se spunea că părintele Ledoux, băiat de ţăran, era un om necivilizat şi fără cultură. Ei, şi ce-i cu aerul condiţionat şi cu lipsa de coloane?

Domnul Ledoux alunecă de la o pînză la alta, cu un aer concentrat la care nu te-ai fi aşteptat de la el. Cineva îi oferi un Martini, pe care el îl refuză cu un gest de plictiseală. După o examinare de douăzeci de minute, îşi vîrî nasul mare în batista cadrilată şi privi pe furiş în jurul său.

— Hotărăşte-te, Thomas, hotărăşte-te !

Domnul Ledoux vorbea cu sine. Făcea asta deseori. Toată lumea îi spunea «Domnul părinte», aşa că domnul Ledoux îşi spunea uneori : « Thomas ! Ei? Thomas ! » Preotul se îndreptă spre pictor, spre Paul Lafrance, care stătea întors cu spatele, şi-l trase de mînecă.

— Domnul părinte?

— Părintele Thomas Ledoux. Lucrările dumitale mă interesează. Sînt moderne. Daţi-mi vă rog adresa.

În timp ce Paul Lafrance îşi rostea mecanic adresa, ochii săi de un albastru palid, îl fixară îndelung pe bătrînul preot. Domnul Ledoux, umezindu-şi vîrful creionului cu salivă, scrise numărul într-un mic notes. Îl închise apoi, zîmbind ca un complice.

— Poate veţi mai auzi despre mine.

El îşi tîrşi apoi picioarele spre ieşire. Plini de curiozitate, pictorul şi oaspeţii se uitară îndelung după el.

Domnul Ledoux se urcă într-un tramvai. Cu bărbia adîncită în perniţele de grăsime din jurul gîtului, pe care prosperitatea i le adăugase de cînd cu înălţarea faimoasei biserici, se părea că moţăie în fericire cerească. Capul i se legăna de la stînga la dreapta, în ritmul roţilor pe şine, la zmunciturile tramvaiului.

Dintr-odată, bătrînul preot se îndreptă ca o săgeată, deschizînd ochii plini de luare aminte. Datorită unei intuiţii specifice clerului, el presimţi apropiata prezenţă a unei biserici.

Era Basilica din Quebec. Domnul Ledoux o privi cu o expresie intenţionat afectuoasă, care făcu loc alteia, triumfătoare. Vestita Basilica, capela Cardinalului, era plină de nefericite coloane şi n-avea sistem de aer condiţionat. Nu era biserica domnului Ledoux ! Bărbia mai dispăru o dată în perniţele ei, iar domnul Ledoux asigurîndu-se din nou de adresa lui Paul Lafrance, începu iar să moţăie.

Domnul Ledoux coborî din tramvai la parohia sa şi se îndreptă spre casa presbiterială. Era ora zece noaptea. Asemenea unui proprietar funciar mîndru, respiră aerul domeniului său şi privi cu dragoste la umilele case ale enoriaşilor. Deodată se găsi în faţa neobişnuitului templu, care-i încununase ambiţiile sfinte, umplîndu-l de mîndrie. Cu mîinile la spate şi cu ochii pe jumătate închişi, ca în extaz, se opri şi o privi îndelung. Buzele i se răsfrînseră într-un surîs de fericire: « Thomas, Thomas, e chiar adevărat, e biserica ta, măi bătrîne Thomas, măi ! »

Dintr-odată fu întrerupt din încîntarea sa. Două pioase femei, muncitoare, parohiale credincioase, stăteau lîngă el şi admirau şi ele templul.

— Ce biserică minunată, domnule părinte ! Orga electronică s-a cumpărat. Nu ne mai lipseşte decît Drumul Crucii.

Domnul Ledoux se întoarse brusc spre ele şi rosti cu copilăroasă grabă:

— Îl vom avea în decurs de o lună. Acest Drum al Crucii va fi unic. Primul de genul acesta în America şi poate chiar în întreaga lume, aşa spune Thomas.

Cu gura căscată, cele două îngrijitoare, încîntate de noutatea aceasta şi puţin uimite de neaşteptatul « Thomas », al domnului Ledoux, îl priviră cum se îndepărta. Domnul părinte, mai puţin supărat de faptul de a fi vorbit prea mult, decît de a fi folosit în mod familiar numele Thomas, pe care n-a fost în stare să-l reţină în faţa acelor bune femei, intră în presbiteriu aspirînd furios o priză de tutun. El se urcă la biroul său, dar în drum fu agrăit de cel mai tînăr dintre preoţii săi, abatele Constant, la a cărui încăpere uşa era deschisă. Aşezat confortabil într-un fotoliu de piele, era ocupat cu lectura romanului *Uliysse* de James Joyce. Abatele Constant care era hirotonisit abia de doi ani, se situa pe sine în categoria clericilor tineri, cu idei înaintate, propovăduind pentru o biserică tînără, pe măsura nevoilor vremii. El zîmbea adesea la anumite preferinţe demodate ale domnului Ledoux, dar cu toate astea îl iubea foarte mult.

— Aţi început să nu mai dormiţi pe acasă, domnule părinte?

— Tocmai mă întorc de la Muzeu, de la prima vizită a unei expoziţii de pictură modernă, răspunse domnul Ledoux roşind.

Cu ochii mari, plini de uimire, abatele Constant îl privi pe superiorul său fără să scoată o vorbă.

Domnul Ledoux, supărat de faptul că roşise, adăugă sfidător: Da, am hotărît ca tablourile noastre cu Drumul Crucii să fie artă modernă. Primele de felul acesta în America. Tocmai sînt pe cale să aleg pe artist, pe Paul Lafrance.

— Dar. . . domnule părinte, îndrăzni abatele Constant, care începuse să-i colecţioneze glumele, nu credeţi că enoriaşii noştri nu sînt încă pregătiţi pentru. . . pentru Drumul Crucii de genul acesta?

Domnul părinte înţepeni atunci arogant şi rosti cu triumfătoare solemnitate:

— Dar tocmai dumneata, tinere, îmi reproşezi că sînt demodat ! Am eliminat coloane, am instalat aer condiţionat, acum e rîndul artei moderne. Ei bine, noapte bună. Nu te culca tîrziu. Mîine dimineaţă, la ora cinci vei face liturghia.

Abatele Constant era prea uluit pentru a mai putea continua cu Ulysse, așa că se duse la culcare.

Dezaprobarea tînărului vicar grăbi executarea proiectului, deoarece părintele nu îngăduia nimănui să pună la îndoială valoarea ideilor sale. În ceea ce privea afacerile financiare ale parohiei, domnul Ledoux rareori îi consulta pe epitropii bisericii. El lua hotărîrea și de formă, îi întrunea pentru a le spune despre ce este vorba. Întrucît domnul Ledoux era destul de isteț pentru a-i face să creadă că a acționat influențat de ei, acești domni (un negustor de fructe, un băcan și un conductor de tramvai) dădeau din cap, încuviințînd cu gravitate. În privința Drumului Crucii, domnul Ledoux le prezentă faptul împlinit.

Artistul Paul Lafrance fixă prețul operei sale la două mii cinci sute de dolari pentru patrusprezece picturi, reprezentînd diferitele etape ale Patimilor lui Isus, în conformitate cu legile artei moderne. Ba mai mult, pictorul suprarealist promise că va vizita toate bisericile din oraș, pentru a se asigura că Drumul Crucii al său va fi cu totul deosebit de celelalte; Domnul părinte promise să achite costul pînzei, al culorilor, al ramelor și să-i ofere pensiune pe timpul cît va lucra. Încăperea cea mai luminoasă a presbiterului fu transformată de pictor și de preot în atelier. Celui din urmă îi fu teamă să facă imediat o inspecție a Drumului și să se familiarizeze cu capriciile misterioase ale artei moderne.

Artistul cu părul lung și fabulosul preț de două mii cinci sute de dolari îi făcu pe epitropii bisericii să caște ochii, dar domnul Ledoux observă cu un zîmbet de cunoscător:

— Epitropi de biserici ca dumneavoastră sînt blagosloviți de Dumnezeu, care vă îngăduie să cumpărați ceva deosebit și frumos pentru o biserică deja unică.

Acești domni își bombară pieptul, privindu-se unul pe celălalt. Ce preot!

Pentru Paul Lafrance întîmplarea aceasta era extraordinară. Sosit de curînd de la Paris, unde făcuse de mai multe ori haz, în fața prietenilor săi, de lipsa de gust în pictură a canadienilor francezi și unde, în fața diletanților anti-clericali, defăimase clerul canadian, se găsea acum în fața unei comenzi de patrusprezece tablouri suprarealiste, din partea preotului unei parohii de muncitori, cînd în expoziție nu vînduse încă nici un tablou. Această întîmplare era cu totul neobișnuită pentru cercurile artistice din Quebec și mulți dintre prietenii artistului insistau să-i viziteze atelierul și să-l cunoască pe domnul părinte Ledoux. Ba, timp de o săptămînă circulă zvonul că domnul părinte al parohiei St. X adusese cu avionul un artist celebru din Paris. Dar domnul Ledoux rămase inaccesibil la cereri: « Așteaptă pînă duminică, la liturghia cea mare ».

Duminica sosi. Biserica, pînă la uși, era ticsită. Absența coloanelor, precum și aerul condiționat n-au fost niciodată mai prețuite ca în acea zi. Enoriașii își întindeau toți gîtul să-l vadă mai bine pe artist, pe Paul Lafrance, care era printre copiii de altar, așezat pe un fel de tron, rezervat de obicei pentru episcopii veniți în vizită. Lafrance, care la Paris își însușise obiceiuri păgîne și-și părăsise religia, se gîndea că arta conduce pretutindeni, chiar și la Roma. Se compara cu Michelangelo și cu oarecare satisfacție se vedea devenind un prinț al bisericii. Toate acele priviri se îndreptau spre el, iar preajma altarului, precum și decența religioasă care-l înconjura, îl îndemnară să-și reamintească rugăciunile. Zîmbi imperceptibil că pentru a-și redescoperi credința era plătit cu două mii cinci sute de dolari. Domnul părinte se urcă în amvon:

— Prea iubiții mei frați!

Cerul ne trimite un sol al frumuseții din Europa. Se vede că Providența i-a îndreptat pașii spre templul nostru, care este fără îndoială una din clădirile preferate ale Atotputernicului, pe pămînt. Această biserică a fost clădită în stilul cel mai

modern şi ar fi ilogic dacă tablourile Drumului Crucii, care o vor orna, ar fi realizate în stilul secolelor trecute. Dacă arta construcţiei a fost perfecţionată la un astfel de grad, cum reiese dintr-o operă ca cea a noastră, arta picturii a evoluat şi ea, şi trebuie să considerăm o datorie de a pretinde tot atît de mult de la artă, ca şi de la o clădire. Astfel, cinstind progresul, cinstim pe Dumnezeu, care în bunătatea lui l-a dăruit oamenilor. Prea iubiţii mei fraţi, aveţi în faţa voastră, lîngă altar, pe celebrul pictor Paul Lafrance, care va începe mîine Drumul Crucii, o lucrare de care copiii nepoţilor voştri vor fi mîndri şi care va mări şi mai mult faima bisericii noastre.

În zilele ce urmară, casa parohială deveni în ochii enoriaşilor un laborator misterios, în care un magician înarmat cu pensule era ocupat cu tot felul de alchimii artistice. Mulţi curioşi încercară să obţină favoarea de a arunca o privire asupra lucrării lui Lafrance, dar domnul părinte păstra acest privilegiu pentru sine. Din consideraţie, domnul Ledoux nu vizită atelierul în primele două zile. Paul Lafrance mînca la aceeaşi masă cu preotul şi vicarii săi, iar între abatele Constant şi artist avură loc discuţii îndelungi asupra cubismului, impresionismului şi suprarealismului pe care părea a le înţelege foarte bine. În timpul acestor conversaţii, domnul Ledoux, care nu pricepea nimic, îşi sufla deseori nasul, pretinzînd că e răcit şi scuzîndu-se astfel pentru faptul că n-avea nimic de spus.

Oricum, la a patra masă, obosit de a-şi şterge mereu nasul, preotul îşi pierdu răbdarea şi se decise să găsească nişte cărţi care să trateze despre aceste mistere. Dar nu îndrăzni să se informeze de la pictor, de faţă cu abatele Constant. El se ridică repede de la masă, în timpul desertului, şi întrebă foarte politicos:

— Munca dumitale progresează, domnule Lafrance?

— Fireşte. Primul tablou e deja gata. Cîteva ultime tuşe şi va fi perfect.

Încovoiat de cincisprezece ani de administraţie, domnul Ledoux făcu repede o socoteală. Un tablou în două zile, patrusprezece în douăzeci şi opt de zile, însemna nouăzeci de dolari pe zi. Fu puţin dezamăgit. I se păruse, datorită însemnătăţii pe care o acordase acestei opere, că va necesita cîteva luni pentru a fi terminată.

— Doriţi să-l vedeţi? întrebă pictorul.

Cei doi bărbaţi se duseră în atelier, dar domnul Ledoux, văzînd pictura, stupefiat, începu să strige.

— Nu vă place? exclamă pictorul profund mîhnit.

Domnul Ledoux dădu din cap, încruntat.

— Cred că mîinile şi picioarele lui Iisus sînt neobişnuit de lungi. Fac o impresie ciudată. Nu crezi?

Pictorul, deja înflăcărat de rîvna artistului care-şi apăra opera, deschise gura pentru a-şi declara principiile artistice, dar reflecţia de o secundă şi o scurtă privire asupra părintelui Ledoux, îl hotărîră să-şi schimbe tactica.

— Se datoreşte faptului că vă ia prin surprindere. Vă veţi obişnui şi atunci vă va plăcea acest stil. Pictura s-a schimbat foarte mult. Nu mai e o fotografie. De altfel, aţi insistat ca acest Drum al Crucii să însemne o inovaţie.

— Nu neg asta.

Cu bărbia în mînă, domnul părinte reflecta. Pentru a spune adevărul, în sinea lui avea loc un conflict tulburător. Ce demon îl grăbise să aleagă pe acest pictor? De altfel, de la prima aruncătură de ochi, din noaptea de vernisaj, ar fi trebuit să prevadă pericolele cu care arta modernă îi ameninţa Drumul Crucii. Dar cuvîntul « modern » şi succesul bisericii sale îl orbiseră. Era vădit, plătind anticipat pictorului o mie de dolari, nu acţionase cu obişnuita sa prudenţă. Acum era însă prea tîrziu să dea înapoi. După recomandarea entuziastă pe care i-o

făcuse, nu mai putea concedia pe pictor. Domnul Ledoux puse capăt brusc gîndurilor sale:

— Domnule Lafrance, nu contest frumuseţea operei dumitale, ba cred că cu timpul o voi înţelege. Nu uit însă că am o mie opt sute de enoriaşi care nu sînt la fel de pregătiţi ca mine pentru a-ţi preţui lucrarea. Ei sînt cei care plătesc. Aşa că te rog, scurtează puţin braţele şi picioarele acelea. În orice caz, înţelegi ce vreau să spun.

Pictorul păru şocat la culme, dar preotul plecase deja. Cu pumnii încleştaţi, domnul Ledoux se duse în odaia sa bombănind: «Thomas, nu eşti decît un păun mîndru, bătrîn. Ai intrat de bună voie într-o frumoasă încurcătură. Fiindcă ai o biserică fără coloane şi cu aer condiţionat, te crezi centrul universului. Tu, bătrîn nebun, du-te şi roagă-te puţin lui Dumnezeu să-ţi ajute să ieşi de la strîmtoare. Mai presus de toate, mulţumeşte-i pentru a-ţi fi potolit mîndria.»

În hol se întîlni cu abatele Constant.

— Ei, domnule părinte, ce părere aveţi despre lucrarea domnului Lafrance?

— Surprinzătoare! Surprinzătoare!

Domnul Ledoux nu mai adăugă nimic, dar se duse în camera sa şi îngenunchie. Rugăciunea ţinu o oră şi după aparenţă, Dumnezeu îl sfătui să persevereze în proiectul său, în sensul de a-l pedepsi.

Atunci începu pentru domnul Ledoux o adevărată tortură. El făcu un mare efort pentru a se arăta entuziasmat de Drumul Crucii, dar bunul simţ îi spunea: «Thomas, tu ştii foarte bine că aceste tablouri sînt groaznice. Mergi spre dezastru.» Pentru a se convinge de frumuseţile artei moderne, el consultă un preot renumit pentru cunoştinţele sale artistice. Domnul Ledoux obţinu chiar cîteva cărţi voluminoase privitoare la acest subiect. Dar toate astea erau fără rost. Frecventele vizite pe care le făcea în atelierul artistului, contribuiau doar să-i mărească disperarea. Artişti ca Paul Lafrance erau tot atît de intransigenţi ca şi cele zece porunci. Artistul îşi continua opera de maniera sa şi cu cît progresa mai mult, cu atît i se părea domnului Ledoux că picioarele şi mîinile lui Iisus se lungeau. Acele tablouri colorate violent, cu figuri monstruos groteşti, i se păreau domnului Ledoux ca o mascaradă de lăsata secului. Bunul părinte îşi pierdu pofta de mîncare şi perniţele de grăsime din jurul gîtului îi scăzură considerabil. El nu vorbi din amvon niciodată despre Drumul Crucii, iar enoriaşii săi, care aşteptau nerăbdători dezvelirea solemnă, erau uimiţi. Oare, ce i se întîmplase?

Atunci avu loc o întîmplare şi mai nefericită. Paznicul, un om foarte curios din fire, reuşi — în timp ce preotul era plecat — să intre în atelier şi să arunce o privire asupra tablourilor. De îndată se răspîndi printre enoriaşi zvonul că personajele din Drumul Crucii erau toate schiloade şi călcau pe cărări de sînge. Alarmate, cîteva credincioase îl chemară pe preot, mărturisindu-i spaima lor. El zîmbi închizînd ochii:

— Doamnelor, presupun că răspîndiţi astfel de zvonuri pentru a mă obliga să dau satisfacţie curiozităţii dumneavoastră. Toate astea nu sînt adevărate. Între timp, ar putea să vă măgulească dacă vă spun că Sfintele Femei din Drumul Crucii sînt portretele celor mai devotate doamne din parohie.

Încîntate şi flatate, doamnele părăsiră casa parohială, deplin mulţumite. Strivit, domnul părinte nu ştia ce să mai facă. În timp ce se simţea atît de prăbuşit, dădu ochi cu abatele Constant. Lăsînd la o parte mîndria şi ezitînd, i se spovedi:

— Domnule abate, cred că ai dreptate, am făcut o greşeală. Enoriaşii noştri nu sînt pregătiţi pentru a înţelege tablourile noastre cu Drumul Crucii. Ce să mă fac?

Abatele Constant, care de cîteva zile cunoştea starea de spirit a părintelui, se comportă aşa cum se cuvine unui bun preot. În loc să rîdă de el, îl înveseli şi se oferi să-i vină în ajutor. Cei doi preoţi se aşternură pe treabă şi pregătiră o circulară de zece pagini, în care era lăudată, cu adjective viguroase, frumuseţea simbolică a artei moderne. Circulara fu imprimată şi distribuită enoriaşilor, de către băieţii de altar. În faţa acestei acţiuni de neînţeles, enoriaşii începură să se alarmeze de-a binelea.

Opera fu terminată într-o sîmbătă după masă şi satisfacţia pictorului era tot atît de mare pe cît era mîhnirea preotului. Artistul încasă ceea ce i se cuvenea din onorar, mulţumi preotului şi plecă asemenea unui mare senior. Pentru a pune capăt greului martiriu pe care-l îndura, bunul preot anunţă că expoziţia operei va avea loc duminică dimineaţa, cu un sfert de oră înaintea slujbei. Anumite observaţii privitoare la nemulţumirea enoriaşilor privind circulara despre arta modernă, îi ajunseseră la urechi, aşa că se gîndea cu teamă la momentul ceremoniei. Petrecu o noapte îngrozitoare şi de fiecare dată cînd se trezi, implora cerul să-i potolească teama şi să aibă grijă ca enoriaşii să îngenunche plini de admiraţie, în faţa Drumului Crucii.

La ora nouă şi jumătate, paznicul, a cărui indignare era întretăiată de hohote de rîs, atîrnă tablourile în biserica goală. Domnul părinte, ascuns după altar, transpira din belşug, aşteptînd deschiderea uşilor.

O mulţime de enoriaşi, interesaţi de soarta bisericii lor, dădeau nerăbdători din picioare şi se îmbrînceau afară, la intrare. În cele din urmă uşile se deschiseră şi fu ca o năvală în templu. De pe miile de guri căscate nu se desprinse nici un sunet, atît de mare le fu stupefacţia. Apoi izbucniră patrusprezece strigăte scandalizate, de la tablou la tablou, într-un fel de lanţ de explozii. În modul cel mai violent protestau însă femeile.

— Sînt îngrozitoare. Uită-te la Crist ! Mîinile îi sînt mai lungi decît picioarele şi n-are părul cîrlionţat. Oribil ! Priveşte numai la faţă ! Bărbia îi e ascuţită, iar ochii îi sînt cu totul greşiţi.

În grupul doamnelor pioase, care credeau că reprezintă pe Sfintele Femei din Drumul Crucii, cîteva erau albe de mînie, iar altele plîngeau pentru că Sfintele din tablouri semănau cu nişte broaşte enorme. Epitropii bisericii păreau indispuşi şi şopteau:

— Două mii sinci sute de dolari pentru aceste mîzgălituri ! Le putea face şi un copil !

Cîţiva bărbaţi ridicară mîinile în sus, criticînd cu bunăvoinţă:

— Crucea e mult prea îngustă. Priveşte te rog ! Mîinile sînt străpunse de cuie şi nici nu sîngerează !

În biserică domnea o atmosferă de rebeliune. Toţi enoriaşii ajunseră la aceeaşi concluzie: A înnebunit domnul părinte? Privirile tuturora îl căutau. . .

În dosul altarului, domnul părinte Ledoux, cu faţa tot atît de albă ca şi stiharul său, se încrunta descurajat. Şi pentru a pune capac la toate astea, cu o zi

în urmă se stricase și sistemul de aer condiționat. Era în luna iulie și căldura era tropicală.

La ora zece începu slujba, dar nimeni nu era atent la serviciul divin. Biserica era plină de șoapte și unde de rîs înăbușit. Un lucru atît de șocant într-o biserică atît de frumoasă! Domnul părinte se urcă la amvon mai mult mort decît viu. Ar fi preferat să fie la Roma, prosternat la picioarele Papei și să nu se gîndească decît la frumusețile creștinătății. « Nu crîcni, Thomas! ». Vocea îi era slabă și-i tremurau mîinile.

— Prea iubiții mei frați!

Eu nu sînt decît un bătrîn a cărui cea mai scumpă dorință, după cum știți, este să vă dau o biserică mai frumoasă decît toate celălalte. De mult visam să achiziționez pentru voi tablourile unui minunat Drum al Crucii. În cele din urmă, el se află în fața voastră, dar în locul admirației la care mă așteptam, vă arătați nemulțumiți. Nu ascund faptul că sînt cu inima zdrobită în fața atitudinii voastre. Dar rog cerul ca ochii voștri să se obișnuiască cu această operă și să-i recunoască în cele din urmă frumusețile. Prea iubiții mei frați. . .

Domnul Ledoux se simți cuprins de o slăbiciune tot mai mare și nu făcu nici un efort să reziste unui leșin. Epitropii bisericii, în timp ce-l duceau spre sacristie observară:

— Nu-i de mirare că ai leșinat! Să arunci așa, la dracu, două mii cinci sute de dolari!

Leșinul domnului Ledoux produse consternare în inimile enoriașilor săi, dar nu în asemenea măsură încît să le schimbe părerea despre faimosul Drum al Crucii. Mai multe zile în șir enoriașii nu vorbiră decît despre aceste evenimente, iar domnul părinte consideră că e mai bine să stea la pat. Atîta timp cît starea lui era îngrijorătoare, nimeni nu se plînse de Drumul Crucii. Dar cu toate că domnul părinte nu se arăta, era cu atît mai activ. Din diferite surse de informații, el află că enoriașii lui credincioși mergeau tot mai rar la biserică și că cei ce veneau la serviciul divin își petreceau timpul rîzînd de tablourile ridicole. Pe de altă parte, templul fu invadat de o mulțime curioasă din parohiile vecine, atrasă de ciudatul Drum al Crucii.

Mult vestita biserică a domnului Ledoux devenise un fel de muzeu, în care omul uita să îngenuncheze și-și lua libertatea de a rîde cu hohote. După ce, prea scurtă vreme, se bucurase de importanța bisericii sale, acum suferea de declinul ei. Atunci se păru că Providența socotise că fusese destul de pedepsit și îi inspiră o idee genială. De ce nu se gîndise mai repede la Maica Stareță a mînăstirii?

Ea avea ceva talent pentru pictură și domnul părinte se ducea deseori duminicile după-amiaza, să-i vadă tablourile cu sfinți, corăbii, rîuri și trandafiri, în culori delicate, cu o pensulă îngrijită. El o pofti la ora zece seara și buna Maică Stareță, alergă într-un suflet la casa parohială. Cînd îl părăsi pe domnul Ledoux, ea rosti aceste cuvinte:

— Pot picta aceste patrusprezece tablouri în două săptămîni, vă promit. Dar repet că nu sînt la înălțimea misiunii. Rugați-vă lui Dumnezeu să pot reuși.

Lucrarea Maicii Starețe era ținută în mare secret. Domnul părinte mergea la mînăstire de trei ori pe zi și toți cei care-l întîlneau, se mirau de expresia lui veselă, în timp ce biserica era încă profanată de oameni curioși, veniți de pretutindeni. La zece zile după vizita stareței, domnul Ledoux telefonă unei persoane foarte importante, care aproape căzu leșinată ascultînd cuvintele preotului. La două zile după telefonul său, era sîmbătă noaptea, în jur de ora unsprezece, un camion guvernamental se opri lîngă ușa bisericii și doi muncitori duseră din biserică în camion, patrusprezece colete.

A doua zi dimineața, la liturghia de ora zece, biserica fu martora celui mai minunat spectacol imaginabil. Îngrozitoarele picturi cu Drumul Crucii dispăruseră, fiind înlocuite cu patrusprezece tablouri frumoase, în culori delicate, cu bărbați eleganți, femei frumoase și un Crist cere semăna cu Clark Gable.

Credincioșii fură cuprinși de extaz, care se transformă repede într-o profundă pietate. Multe din bunele femei vărsară lacrimi de bucurie și toți enoriașii, adînc emoționați, ridicară privirile pline de recunoștință spre altar. Biserica scăpase de vrăji și era adusă iar în sînul Domnului. Părintele Ledoux se urcă la amvon triumfător:

— Prea iubiții mei frați !

Bucuria voastră mă emoționează în cea mai mare măsură. Mărețul Drum al Crucii pe care-l vedeți în fața voastră, se datorește artei Maicii Starețe de la Mînăstire, care merită toată recunoștința noastră. În privința celuilalt Drum al Crucii, m-am gîndit că tablourile acelea au fost făcute pentru experți. Așadar, le-am dăruit Muzeului Provincial. Prea iubiții mei frați, să ne bucurăm întru Domnul. Biserica noastră și-a reluat drumul spre celebritate; ea este prima din oraș, fără coloane; în America este singura care dispune de sistem de aer condiționat și este prima din toată lumea care face un dar cu Drumul Crucii, Muzeului.

În românește de PETRONELA NEGOȘANU

CORNELIA COMOROVSKI

convorbire cu

RENÉ WELLEK

Congresul de literatură comparată de la Belgrad şi-a propus o dezbatere a principiilor directoare în domeniul literaturii comparate şi un schimb de idei; dezbateriile s-au desfăşurat în şedinţe publice, schimbul de idei a continuat şi în discuţiile care s-au prelungit după aceea. Astfel am avut prilejul unor dialoguri cu René Wellek[1], ale cărui studii, ce constituie în epoca noastră lucrări capitale de istorie a esteticii şi criticii literare, îi contureazā de multă vreme prezenţa pentru oricine a poposit în acest domeniu sau în altul conex.

Studiul monumental *A History of Modern Criticism* (1750—1950) prin care René Wellek s-a făcut cu precădere cunoscut, este semnificativ pentru etapa actuală din dezvoltarea ştiinţelor literare. Critica literară se află într-o fază în care problema metodologică a devenit o condiţie a progresului. Orice ştiinţă sau sector de preocupări umane trece printr-o asemenea etapă de întoarcere către sine, de întrebări asupra obiectului, de studiu al perioadelor străbătute şi al metodelor. Nevoia unei astfel de clarificări se simte îndeobşte la capătul unui traseu de acumulare. Aşa s-a întîmplat cînd filozofia, în faza ei kantiană — criticistă — a început să-şi pună întrebări asupră-şi; sau cînd, în fizică, Einstein şi Heisenberg au simţit datoria unui popas pentru a intra în studiul metodelor disciplinei. Etapa criticistă a criticii e marcată de frecvenţa studiilor asupra obiectului criticii, de varietatea metodelor preconizate, de conştiinţa crescîndă a propriei importanţe. Pentru Claude-Edmonde Magny, de pildă (*Les sandales d'Empédocle*), opera critică este superioară creaţiei literare, căci mitul născocit instinctiv nu poate fi mai presus de

[1] Ceh de origină, stabilit în 1939 în S.U.A., profesor de literatură comparată la Universitatea Yale. Preşedinte de onoare al Asociaţiei Internaţionale de Literatură Comparată. *The Rise of English Literary History* — 1941; *Theory of Literature* (în colaborare cu Austin Warren) — 1949 *A History of Modern Criticism* 1750—1950 — au apărut, începînd cu 1955, primele patru volume; al cincilea este în lucru, *Concepts of Criticism* — 1963.

interpretarea lui: « Criticism has achieved a new self-consciousness », (critica a dobîndit o nouă conștiință de sine) scrie René Wellek.

În acest moment nou, al unei critici filozofice, reflexive și criticiste se înserează studiile lui René Wellek. Ele își propun, cu intenția de a preciza, în esență, stadiul ei actual, elucidarea fazelor parcurse și a conceptelor active ale disciplinei. *A History of Modern Criticism* nu este doar un impresionant act de virtuozitate al erudiției; prin cercetarea genetică, autorul dorește să clarifice actualele funcții și perspective ale criticii. Examenul istoric al problemelor este completat de cel teoretic; în *Theory of Literature* și în *Concepts of Criticism*. Evoluția ideilor este corelată cu dialectica conceptelor; peste tot aceeași densitate și uriașă sete de rigoare, aceeași sinteză strînsă și robustă, aceeași nevoie clasicizantă de limpezime.

În cadrul preocupărilor pentru « period concepts » (concepte de bază care sintetizează o orientare literară dintr-o epocă dată) intră și raportul lui René Wellek la al V-lea Congres al Asociației Internaționale de Literatură Comparată (Belgrad): « Conceptul simbolismului în istoria literară ». Cu aceeași metodă cu care a studiat, în *Concepts of Criticism*, barocul, romantismul și realismul, R. Wellek a abordat simbolismul — etimologic și istoric, ca școală și ca mișcare, căutîndu-i precursorii și ecourile tîrzii, trasînd o hartă literară a curentului, ale cărui ramificații se întind între 1887 și 1946 ajungînd pînă la New Criticism și R. Barthes.

Un fost student al său, acum profesor la o universitate din America și participant la Congres, îmi vorbește cu entuziasm despre « dascălul » René Wellek; discipolii păreau a fi ținta principală a eforturilor sale științifice; cursurile sale ofereau materialul proaspăt al cercetărilor de ultimă oră; niciodată nu atingea în prelegeri studii publicate; dacă se întîmpla ca o cercetare să apară tipărită înainte de a încheia expunerea ei orală (deci, materialul, acum integral la îndemîna tuturor era presupus a nu mai oferi ineditul, necesar în învățămîntul umanistic pentru a ține permanent trează mintea studentului), profesorul întrerupea brusc șirul de probleme expuse și trecea la o altă serie de idei.

O dovadă a preocupării necontenite pentru problemele învățămîntului și a sentimentului autentic de răspundere grea ce revine efectiv unui profesor: articolul *American Literary Scholarship* (Studiul literaturii în America) din *Concepts of Criticism*. Articolul vorbește despre unul din pericolele reale care amenință învățămîntul literar de pretutindeni: posibilitatea ca prin reducerea lui la discuții teoretice (în gol, deoarece vîrsta studenților nu presupune încă parcurgerea « hărții » literare) și la preluarea facilă a unor tehnici, să se neglijeze însușirea unui fundament de cunoștințe temeinice.

Ca o confirmare a interesului adînc și arzător pentru formarea generațiilor de umaniști, îmi apare imaginea profesorului Wellek pe sălile congresului de la Belgrad; poartă în mînă un carnet în care și-a notat zilele și orele comunicărilor foștilor săi studenți, răspîndiți acum în toate continentele; ai impresia că interesul și reverența pentru acești tineri, debutanți întru ale comparativismului, sînt cel puțin egale cu cele pentru reprezentanții lui cei mai notorii; este preocupat de evoluția lor și devine psihic disponibil cînd ei și-au încheiat seria de referate. Și atunci vorbim despre scriitori ai veacului nostru sau lucrul său la ultima parte din *A History of Modern Criticism*.

•

Regretă că nu știe românește — cu atît mai mult cu cît își amintește dojana lui Leo Spitzer, care îi spunea cît de necesară îi este, unui compatriot, cunoașterea pentru lecturi, a limbii române.

I se pare că imaginea literaturii secolului al XX-lea se tulbură cu îmbrățișarea imediată, prea rapidă, a tuturor scriitorilor. Cu atît mai mult, cu cît atîția dintre ei știu să facă o reclamă abilă în jurul unor opere corecte sau epigonice, dar lipsite de har, și să le proiecteze pe firmamentul literar ca pe niște mari succese și, evident, surse de cîștig; îl dă ca exemplu pe Saul Bellow, atît de vizibil construit din marii scriitori ruși (mai ales Dostoievski).

Proza veacului trebuie cercetată pornind de la cei trei mari clasici: Joyce, Thomas Mann și Proust; își amintește debuturile pragheze ale lui Kafka; pe Günther Grass îl găsește « excepțional de talentat » (extremely gifted). Heinrich Böll nu poate fi trecut cu vederea. I se par interesanți romanticii englezi tîrzii, de pildă, R.L.Stevenson și, mai ales, J.Conrad, din care, cu ani în urmă, a tradus un roman în limba cehă. Dintre americani? — desigur, H.James; și Faulkner, pentru care nutrește o înaltă prețuire. Hemingway? — supraevaluat (overrated), un scriitor care simulează simplitatea (played simplicity); — desigur George Steiner este îndrituit să exemplifice cu stilul lui Hemingway « retragerea cuvîntului » și scăderea posibilităților lingvistice ale scriitorilor. Remarcabil este Robert Penn Warren — poetul, romancierul, criticul.

Numele proeminente din poezia veacului? T.S.Eliot (deși acum într-o eclipsă); Valéry; Machado, Guillen; simboliștii ruși; Ștefan George, Hofmannstahl; Saint-John Perse; Eugenio Montale; Wallace Stevens, Robert Lowell; iar mai presus de toți Rilke și Yeats; pentru acesta din urmă are o nemărginită admirație (a tremendous admiration). Și oricînd se apleacă spre poezie, un salt înapoi, peste veacuri, la poezia lui John Donne sau Andrew Marvell.

Lucrează la ultimul volum (al cincilea) din *A History of Modern Criticism*. Va scrie despre principalele orientări ale secolului nostru: critica marxistă și preluarea tradițiilor realiste; critica psihanalitică și personalitatea lui C.G.Jung; critica formalistă și cercetările stilistice; reînvierea esteticii organiciste, New Criticism și rădăcinile crociene; critica existențialistă; la nouvelle critique. Structuralismul? — este într-o fază nouă, ciudată, care nu mai are nimic de a face cu structuralismul (nothing to do with structuralism). În ultimul volum va închina cîte un capitol figurilor de prima mărime: Thibaudet, Valéry, Croce. Lukács, etc.

Se bucură cînd află, într-una din zilele Congresului, că *Teoria literaturii* a apărut tradusă în a 22-a limbă — greacă — și în curînd urmează să apară în a 23-a — română. [1]

În René Wellek coexistă savantul și un nobil profesor, conștient de misiunea grea de răspunderi, implicată oricînd în noțiunea de umanist.

Următoarele cuvinte din *Concepts of Criticism* sugerează de altfel dragostea de claritate și comuniune umană: « Mi se pare o ciudățenie a timpului nostru că «arta » și « estetica » să fie uneori considerate exterioare realității, vieții, umanității: ca și cum arta nu ar fi o parte din viață și nu ar da vieții sens și coerență ».

Exclusivitate Secolul20

[1] Recent, a apărut la E.L.U. (n.r.)

GEORGE HANGANU

La cursurile lui Valéry

> Patience, patience dans l'azur
> Chaque atome de silence
> Est la chance
> d'un fruit mûr.

Deşi au trecut aproape treizeci de ani — din acea seară de sfîrşit de noiembrie 1939 — cînd la Sorbona avu loc deschiderea cursului de poetică a lui Paul Valéry — întîlnirea mea cu marele poet francez nu se poate uita. Îmi amintesc că profesorul agregat Delanoy — sub conducerea căruia efectuam în 1937 la liceul Faidherbe din Lille Nord — un stagiu de perfecţionare în calitate de bursier prin concurs al Universităţii din Paris, îmi spunea adeseori despre Valéry: « Cînd explicaţi un text de Valéry, încercaţi să fiţi cît se poate de simplu şi logic pentru a-i obişnui pe elevii din clasa *de première supérieure* să pătrundă esenţa gîndirii lui ».

Pregătirea unei explicaţii de text din Valéry îmi punea probleme foarte serioase pentru a evita replica promptă a elevilor care, cu sinceritatea adolescentului francez, spunea: « Dar, domnule, Paul Valéry este de neînţeles. Poezia sa este o şaradă ». Despre aşa-zisa obscuritate a poeziei lui şi felul în care poetul o combătea, tot Delanoy mi-a povestit un episod amuzant. Cu ocazia unei conferinţe a poetului la Vieux-Colombier, el protestă împotriva obscurităţii care se atribuia poeziei sale — în felul următor: « Eu obscur? mi se spune acest lucru şi aş vrea să-l cred. Dar, eu găsesc că sînt mai puţin obscur ca Musset, ca Hugo şi ca Vigny ». Şi pentru a documenta afirmaţia, citează două versuri din Musset, pe care le găseşte inexplicabile:

> *Les plus désespérés sont les chants les plus beaux.*
> *Et j'en sais d'immortels qui sont de purs sanglots* ».

Valéry se întreabă cum un « suspin pur » poate fi un cîntec nemuritor, căci un cîntec presupune ritm, or suspinul este ceva fără formă ! Şi Valéry continuă: « oricît de obscur aş putea fi considerat, eu n-am scris niciodată, atît de obscur ». După cîteva momente, din public se ridică un tînăr foarte contrariat: « Vă bateţi joc, domnule Valéry! Eu nu văd nimic obscur în aceste versuri, şi vă voi dovedi că ele se pot explica ! » Valéry surîse şi îi răspunse: « Vă rog, domnule, să-mi luaţi locul şi să vă auzim ». Se ridică, aprinse o ţigară şi coborî în sală. Tînărul se urcă

pe scenă, şi începu dar să vorbească; dar din dialogul între el şi Valéry reieşi că versurile n-aveau o explicaţie logică, şi publicul aplaudă pe Valéry. Aceeaşi constatare asupra versurilor lui Vigny: «J'aime la majesté des souffrances humaines », despre care Valéry afirmă că « durerea de măsele sau altă suferinţă n-au nimic măreţ », totuşi poetul găseşte că versul lui Vigny este « evocativ » prin împreunarea celor două concepte « la majesté » şi « la souffrance humaine ».

•

Niciodată, amfiteatrul Victor Hugo de la Sorbona n-a fost mai plin decît în acea seară de 29 noiembrie. Zadarnic am încercat să găsesc un loc. Am fost nevoit să urc sus, şi să mă sprijin de un perete. De obicei, în sală, înainte de intrarea profesorului era un continuu zumzet — parcă te-ai fi aflat într-un stup; de data asta — întreaga asistenţă era oarecum emoţionată. Aştepta încordată marea întîlnire. Cînd la ora 19 şi un sfert (în Franţa se respectă sferturile academice) apăru Paul Valéry în sală, se făcu o linişte desăvîrşită. Întreaga asistenţă se sculă în picioare şi Valéry fu primit cu trei salve de aplauze. Poetul se urcă la catedră şi aşteptă ca sala să se liniştească. Cîteva secunde o privi lung — încercînd să o cuprindă în ansamblu.

Leonardo da Vinci spunea că ochii sînt ferestrele sufletului. Din ochii lui Valéry — adînci şi negri — ieşea o undă de lumină, caldă, umană. Apoi zîmbi. Fruntea lui largă se încreţi şi întreaga figură i se lumină. Primele cuvinte căzură ca o surpriză: « Este pentru mine o stranie senzaţie, dar foarte emoţionantă, prezenţa mea la această catedră unde încep o nouă carieră, la vîrsta în care totul îţi spune să te retragi şi să renunţi ». Poetul avea atunci 68 de ani.

Vorbea rar, cu un uşor accent meridional — se născuse la Sète, în sudul Franţei; tatăl său era corsican şi mama italiană. Vorbind, aveai impresia că improvizează — căci uneori făcea efortul să găsească cuvintele: în fond, el era obsedat de a găsi forma cea mai proprie de exprimare. Nu avea gesturi; dimpotrivă o ţinută simplă, clasică,sobră. Figura lui plutea — parcă — într-o baie de lumină spiritualizată. Avea în ea gravitate şi blîndeţe — o seninătate pe care n-o mai întîlnisem la nici un profesor pînă atunci. Poate că era emoţionat, deoarece vocea lui era uneori uşor voalată.

•

Pentru Valéry, noţiunea de poetică este legată de termenul grecesc — poïein — pe care el îl interpreta prin verbul — a face; opera de artă care aparţine, în esenţa ei, unei categorii mai largi denumită de el *oeuvre de l'esprit* (operă a intelectului — operă de creaţie, am zice noi) este un *act creator* (« l'oeuvre de l'esprit n'existe qu'en acte »). Actul creator produce *emoţia artistică* ce determină înţelegerea operei. Utilizînd termeni împrumutaţi din economia politică, Valéry presupune că între producător (artistul sau scriitorul) şi între consumator (publicul) trebuie să se stabilească o punte magică, o comuniune spirituală; fără această comuniune, opera de artă rămîne un simplu obiect neînsufleţit. Actul creator (opera de artă) trebuie să creeze în sufletul publicului noţiunea *de valoare*, căci numai cititorul sau spectatorul poate confirma valoarea unei creaţii, prin emoţia artistică pe care i-o procură.

Poemul, în aparenţă, este un discurs care cere şi determină o legătură continuă între « *vocea care este, şi vocea care vine şi trebuie să vină* ». Valéry vrea să spună că înţelegerea unei opere de artă presupune o *trăire interioară* a celui care o consumă, trăire care este determinată de intensitatea emoţiei cu care a fost scrisă opera. Fără această *trăire* care să aibă posibilitatea de transfer, poemul rămîne

o suită de semne scrise [1]. El condamna pe acei profesori sau critici literari lipsiţi de sensibilitate care reduc analiza unui text literar la dificultăţile stilistice, la analiza complicată şi pedantă a diferitelor forme gramaticale. După Valéry, explicaţia sau analiza unui text literar — poezie, proză, teatru — trebuie să descopere procesul creator, emoţia artistului, pe care apoi s-o transmită publicului, făcîndu-l să vibreze. Vocea acelui care face o astfel de interpretare joacă un mare rol. Prin timbru, tonalitate, nuanţări, ea trebuie să sugereze. Criticul literar va deveni asemenea unui *interpret* de muzică. Talentul lui va reuşi să comunice freamătul interior *(le frisson intérieur)* al creaţiei artistice [2]. Ecoul realizant sufletul celui care îl primeşte este diferit şi contradictoriu. După Valéry nu pot exista două interpretări similare ale unui text literar sau ale unei partituri muzicale. Ele depind de sensibilitatea « consumatorului », de receptivitatea lui în acel moment, educaţia lui artistică. Pe Valéry nu-l interesează ecoul spontan, ci, îndeosebi, « muzica interioară » pe care o porţi cu tine — după ce ai citit poemul sau ai ascultat simfonia — acea atmosferă de reverie şi incantare, de elevaţie spirituală care nu poate dispare, ea constituind o insulă fermecată în viaţa unui om, un fel de oază binecuvîntată la care el se opreşte din timp în timp pentru a se reîmprospăta. Opera de artă cere nu numai perfecţiune în realizare *(conţinut)*, dar şi o stare de incandescenţă spirituală care duce la perfecţiunea formei.

Leonardo da Vinci, pictînd *Gioconda*, purta în el orchestrarea formelor materiale ale modelului uman care au fost transfigurate prin sensibilitate, prin imaginaţie şi facultatea *de decantare* a universului material. La baza acestui proces de decantare sta: *la rigueur* — cu alte cuvinte simţul critic, facultatea de a degaja esenţialul, generalul din particular, posibilitatea de a prinde jocul contradictoriu al nuanţelor care formează sunetul sau culoarea. Artistul trebuie să îndepărteze elementele necristalizate, fără contur precis. El va găsi forma proprie a exprimării emoţiei sale interioare printr-o lungă şi patetică căutare. Spontaneitatea duce la imprecis şi lipsă de contur, la artificialitate. Valéry avea oroare de acei care caută să epateze, să obţină succese uşoare. El cerea artistului modestie, discreţie şi o izolare de tot ceea ce ar putea să-l facă cunoscut prin mijloace facile. Viaţa interioară a unui artist o compara el cu o amforă plină de lavă fierbinte. La un moment dat din această lavă ţîşneau jerbe de lumini care, apoi, se transformau într-un univers de culori *sunete* sau *forme*. Procesul de *transmutaţie*, de cristalizare a trăirii în expresie era dificil, şerpuitor şi plin de chinuri — ceea ce Gustave Flaubert — numea « les affres du style ».

O idee cu totul nouă este felul în care Valéry concepea istoria unei literaturi. El afirma că o astfel de lucrare nu ar trebui să cuprindă viaţa şi istoria operii scriitorilor — ci să fie concepută ca « une histoire de l'esprit en tant qu'il produit et consomme de la littérature ». O astfel de lucrare ar putea să se realizeze fără ca numele nici unui scriitor să fie pronunţat. *Odissea* sau *Regele Lear* ar fi tot atît de emoţionante chiar dacă n-am şti că ele au fost scrise de Homer sau Shakespeare.

Pentru Valéry era important creaţia în sine — oarecum detaşată de om, căci omul poate avea scăderi şi contradicţii care nu au nimic comun cu opera.

---

[1] Poezia, în esenţa ei, « este transmisiunea unei stări poetice care angajează întreaga fiinţă sensibilă », în timp ce pentru o pagină de proză, fondul este uneori salvator, pentru poezie forma este preponderentă, căci ea îmbracă o semnificaţie spirituală. Sunetele, ritmul, înlănţuirea cuvintelor, efectele de inducţie sau influenţele mutuale, care domină, trebuie să predomine asupra sensului comun, definit şi cotidian. (*Introduction à la Poétique*).

[2] Se recomandă evitarea unei schematizări a explicaţiei operei artistice, căci abuzul de detalii în analiza ei duce la dispariţia farmecului poetic — « frumosul devine cernit ». După Valéry, « tot ce se poate defini, se separă de spiritul creator şi, mai mult, i se opune ».

Opera de artă reprezintă momentele de incandescență spirituală ale artistului. Să ne gîndim la Verlaine care desprins din vîrtejul absintului scria opere de infinită spiritualitate.

•

Această manieră de a concepe istoria literaturii nu exclude totuşi necesitatea unui studiu despre condiţiile de existenţă şi de dezvoltare ale literaturii — prin aceasta, credem, că Valéry vrea să înţeleagă condiţiile social-economice care au contribuit la geneza operii. Dacă pentru marele poet francez literatura este şi nu poate fi altceva « *decît o extindere şi o utilizare a unor proprietăţi ale limbajului* » (proprietăţi fonice şi posibilităţi ritmice ale vorbirii), el se referă la un limbaj « à l'état naissant » produs de complexele operaţii ale procesului creator. Acest « état naissant » (stare de formare), presupune posibilitatea descoperirii unor altor articulaţii, unor legături noi între cuvinte şi sunete. Ele devin un fel de punte magică între artist şi public, avînd o rezonanţă spirituală ieşită din comun. Limbajul poetic naşte o *sonorizare lirică a stărilor de suflet*.

O altă problemă pe care Valéry o pune în cursul lui şi pe care n-a avut timp s-o lămurească din cauza întreruperii lecţiilor, a fost aceea a *literaturii create pentru public* (operele care satisfac aşteptările şi aspiraţiile cititorului) *şi a literaturii care crează un public al ei*. Iliada, Odiseea, Baudelaire, Mallarmé crează un public, în timp ce Balzac scrie pentu public. Părerea lui Valéry este că literaturile tinere sau scriitorii tineri crează pentru public, în timp ce *maturizarea* unei literaturi sau a unor opere crează un public anumit.

Într-o zi de primăvară în care natura orchestrează amplu, imnul veşnicei ei reînvieri, Valéry, plimbîndu-se cu André Gide în grădina botanică din Montpellier, îi spune: *Dacă cineva m-ar forţa să scriu, m-aş omorî.* Gide îi răspunde cu surîsul lui ambiguu: *Eu, dacă mi s-ar interzice să scriu, m-aş omorî.* În aceste două replici găsim nu numai două temperamente diferite, dar şi două concepţii deosebite. Pentru Gide, literatura oferea posibilitatea unei descătuşări interioare, ea făcea parte din acele « satisfactions, je vous cherche » (Nourritures Terrestres). Pentru Valéry, opera de artă era « o sărbătoare a spiritului », ceva rar, perfect, finit, rezultatul unui pelerinaj plin de nebănuite meandre spre *Frumos*: « Impresia de Frumos, atît de patetic căutată, atît de vag definită, stă poate în sentimentul unei imposibilităţi de variaţie ». Prin aceasta ea calmează şi place. « Ea calmează şi fixează spiritul. Ea regăseşte şi fixează timpul ». (« Introduction à la Poètique », 1939, Paris.) Poemul devine o *partitură* executată de sensibilitatea cititorului. Nu există un sens, o semnificaţie unică în interpretarea unei poeme. Pentru fiecare cititor, fiecare vers evocă senzaţii şi impresii diferite. Poemul naşte o muzică interioară cu sonorizări lirice variate... După ultima prelegere, Valéry, cu surîsul lui enigmatic, şi discret, părăsi catedra. Publicul se sculă în picioare fără să aplaude. Poetul plecă, puţin adus de spate, parcă sub povara gîndurilor şi sentimentelor ce se născuseră în el în timpul acestor ore de curs.

Mi-aduc aminte (azi n-aş mai face !) că l-am întîmpinat cu rugămintea de a-mi spune părerea lui despre poetul Leconte de Lisle. Lucram la Sorbona sub conducerea profesorului Jean Pommier — o teză de doctorat despre « La pensée religieuse de Leconte de Lisle ». Valéry, aflînd că sînt un tînăr profesor român, mi-a spus că provensala — dialectul din Provence — seamănă cu limba română despre care îi vorbise prietenul său Jean Boutière — profesor de română la Sorbona. Mi-a spus că, după părerea lui, Leconte de Lisle este mai mult un povestitor de versuri, decît un poet autentic, dar că a ştiut să înţeleagă teogoniile popoarelor. Nu voi uita niciodată mîna lui Valéry, cu degete lungi de sculptor — care a prins-o pe a mea, care tremura de emoţie.

MICHAELA ELEUTHERIADE

BISSIÈRE:
«Pictez ca să fiu mai puţin singur...»

Bissière... Să scrii despre Bissière, să evoci figura exemplară a acestui artist care a ştiut toată viaţa să fie el, în toată sinceritatea, el şi numai el, fără să împrumute nimic de la alţii. A ştiut să se coboare în adîncurile sufletului său ca să scoată la iveală, împărtăşindu-ne şi nouă, bucuriile, suferinţele şi amintirile care îl animau, aşternute în picturi strălucitoare cărora — din profundă modestie — le refuza pînă şi numele de tablouri în « înţelesul pompos » al cuvîntului, numindu-le pur şi simplu « imagini colorate de care să-şi poată anina fiecare propriile lui visuri ».

Aş vrea să pot arăta în lumina lui adevărată pe acest înţelept şi mare izolat, care a întors cu hotărîre spatele gloriei născînde, poate pentru a nu fi ispitit să acorde vreo valoare acestor nimicuri, dorind să-şi continue nestingherit calea lui proprie, într-un lung şi neîncetat dialog cu sine însuşi. Nici acordarea Marelui Premiu Naţional în 1952, nici cinstea ce i sa făcut încredinţîndu-i în două rînduri reprezentarea Franţei la Bienala de la Veneţia nu l-au făcut să-şi schimbe atitudinea. « A fost — după cum a scris Berthollé la moartea lui, unul din acele stăvilare de pură tradiţie franceză, în faţa valului crescînd al unei pretinse picturi de « avantgarde » care nu e în fond decît un lamentabil şi sumbru academism ».

Pot abstracţii să-l revendice ca şef al lor, în ultima fază, cea în care s-a realizat pe deplin şi prin care şi-a cîştigat definitiv un loc aparte în pictura universală. Aceea în care picta cu ingenuă bucurie, eliberat de orice influenţe în urma unei aprige lupte cu sine însuşi, reuşind să uite după propria-i mărturisire — « multe lucruri inutile acumulate în decursul anilor » găsind în schimb altele « esenţiale » în lumina interioară a sufletului său. François Mathey scrie :« Nici vorbă de abstracţie. Bissière nici nu se gîndeşte la aşa ceva, ci mai degrabă să extragă din forma aparentă simulacrul culorilor pentru a transfigura senzaţia şi a o exalta pînă la punctul unde se întrevede străfundul fiinţei ».

Da, pot să-l revendice abstracţii, nimeni nu îi poate împiedica, însă nu pe bună dreptate deoarece nici cînd nu a fost Bissière, şi nici nu s-a vrut, şef de şcoală. Tocmai în această ultimă fază ajunsese să se bazeze numai pe intuiţie, pe un instinct strămoşesc străbătînd prin veacuri, aproape de izvoarele artei, împotriva tuturor teoriilor. « Nu se întreabă mărul de ce dă roade », răspunde el cu mîndră simplicitate, unei anchete, anoste şi indiscrete, ca toate anchetele, adresate artiştilor.

Bissière nu a vrut şi nu a căutat niciodată să impună nimănui, nici chiar elevilor săi de la Academia Ranson, norme rigide care ar fi riscat să-i niveleze pe acelaşi ca-

lapod. În atelier, unde ne afişase cîteva sfaturi în dorinţa de a ne ajuta să găsim un drum propriu pe tărîmul artei, sfatul asupra căruia insista cel mai mult, era ca să fim sinceri, să nu minţim, să nu căutăm să ne exprimăm cu mijloace de împrumut căci pictura trebuie în primul rînd să oglindească sufletul artistului. « Nimic nu cere mai multă sinceritate » spunea el « decît pictura; o pictură nesinceră care se serveşte de moduri de exprimare contrarii temperamentului celui ce o face, cade ca o mască şi se răzbună pe propriul ei autor ». Insista ca fiecare din noi să caute să-şi cunoască atît calităţile cît şi defectele spre a se putea servi de ele cît mai cu folos. « Este un curaj pe care toţi maeştrii au ştiut să-l aibă ». Iar ultimul paragraf, care punea din nou accentul pe suflet, pe specificul fiecărui tînăr artist, suna astfel: « După ce vă veţi fi constrîns acestor reguli de conduită — care vă vor evita lungi dibuiri, puteţi fără teamă să uitaţi aceste directive şi să vă încredeţi în propriile voastre forţe, adică în propria voastră sensibilitate, căci la urma urmelor, inima justifică totul şi acolo nu vă mai pot ajuta cu nimic.»

Soarta mi-a hărăzit norocul să fiu îndrumată de acest artist excepţional de inteligent, de o sensibilitate neobişnuită, intransigent în artă, ce nu se voia profesor ci mai mult prieten, ascultat şi iubit de toţi elevii lui. Am avut acest mare noroc tocmai în momentul hotărîtor cînd am ajuns la Paris după studiile din ţară şi mă simţeam desorientată şi conştientă de lipsurile pregătirii mele artistice. Am muncit trei ani fără întrerupere sub atenta lui supraveghere, o muncă aprigă şi dîrză, o vară întreagă chiar la el la ţară, la Boissierettes, în familia lui, şi mărturisesc că numai lui îi datorez toată înţelegerea şi formaţia mea artistică.

Nu poţi să te gîndeşti la Bissière, nu poţi să vorbeşti de Bissière în viaţa de toate zilele, fără să vorbeşti implicit şi de soţia lui, Mousse, blonda şi candida Mousse, care îl adora, fiinţa pe care şi el a iubit-o cel mai mult pe lume şi a cărei moarte, cu doi ani înaintea lui, i-a grăbit sfîrşitul. Mousse care cu migăloasă răbdare a cusut petic de petic ca să dea o viaţă concretă somptuoaselor tapiserii imaginate de soţul ei şi care a ştiut şi să ţească în jurul acestui suflet neliniştit « puţina fericire care i-a iluminat viaţa ». După ce a pierdut-o, Bissière scria aceste cuvinte sfîşietoare : « A ştiut să se bucure de bucuriile mele şi să-mi aline suferinţele şi nu s-a îndoit niciodată de viitorul artei mele, iar acum, reuşita nesperată la care am ajuns la bătrîneţe mi se pare cu totul secundară deoarece nu pot nici să i-o împărtăşesc nici să o fac să profite de ea ».

Am găsit în căminul lor o primire cum numai ei ştiau s-o facă: simplă şi binevoitoare. În afara lucrului erau amîndoi veseli şi aşa de naturali că nu puteai să nu te simţi bine în tovărăşia lor. Ea, optimistă şi senină. El, absorbit şi deseori nemulţumit de ceea ce făcea, lucra fără întrerupere în marele lui atelier unde eram admisă şi eu într-un colţişor. Pe cînd picta, fredona ades vechi cîntece franţuzeşti — fals cîntate, declara Mousse ca să-l tachineze — iar eu, tăcută, mă lăsam prinsă de farmecul desuet al acelor cuvinte naive care de-a lungul veacurilor ţin legătura între generaţii şi fac tăria unui popor.

Îmi amintesc cum, într-un acces de nemulţumire, el a spus că, dacă ar avea cu ce trăi : « şi-ar rupe pensulele » la care ea — placidă şi surîzătoare — a răspuns liniştită : « Ce ai putea face ? Ştii bine că nu poţi face altceva ». Asta a fost destul ca să izbucnim toţi trei în rîs. Sîrguitoare şi tăcută, munceam cu toată rîvna dar cu ochii înlăcrimaţi de ciudă în faţa lucrărilor mele neisbutite, ceea ce îl făcea pe Bissière să afirme uimit că nu-i fusese dat niciodată să vadă pe cineva care să-şi iubească cu atîta pasiune meseria. . . dar şi ce bucurie cînd peste un timp a declarat : « Acum ştii să mînueşti o pensulă! » Îndemnată de el am început să expun la Independenţi : « Cu cît trece timpul vei fi din ce în ce mai exigentă şi nu mai expui niciodată. Trebuie să ştii de altfel că cel mai frumos tablou din lume nu este o reuşită deplină. Rea-

lizarea e întotdeauna inferioară concepţiei. Perfecţia nu există în această lume dar noi trebuie să ne străduim să ne exprimăm cu seriozitate pînă la limita extremă a puterilor noastre, ferindu-ne de facilul aproximativ ».

Spirit viu, pătrunzător, era plin de umor şi de remarce adesea paradoxale. Se amuza de situaţiile comice în care era pus cîteodată datorită îmbrăcăminţii lui lipsite de orice lux, ceea ce îndreptăţea confuziile. Mousse şi el îmi povesteau cu mult haz despre începutul vieţii lor împreună cînd — lipsit de mijloace materiale de către un tată nemulţumit de cariera pe care şi-o alesese — munceau amîndoi la tot felul de zugrăveli imposibile, cu culori ieftine şi proaste care se înnegreau curînd după aceea (aşa încît prudenţi evitau să mai treacă pe acolo). Sînt convinsă — cum le-am spus şi lor atunci — că aceste greutăţi învinse cot la cot i-a unit indisolubil pe viaţă, iar firile lor atît de diferite se completau de minune într-un tot armonios.

Bissière, care ura orice ostentaţie şi cabotinism, ne povestea rîzînd cum odată Matisse fusese sărbătorit în Germania şi « încoronat» efectiv la o masă cu o cunună de lauri ! . . . Era exclus să ţi-l închipui pe Bissière supunîndu-se unei asemenea exibiţii.

Am avut prilejul să cunosc la ei pe André Lhote, şi nu pot să uit contrastul dintre aceşti doi oameni puşi faţă în faţă. Unul plin de sine, volubil, profesor înnăscut, fericit de curtea de elevi care îl înconjura şi îl adula, celălalt tăcut, sobru în vorbire, interiorizat, nelăsînd să se întrevadă decît printr-o fugitivă licărire în ochii lui negri, pătrunzători, părerea pe care găsea inutil să şi-o exprime şi care nu putea fi ghicită decît de cel ce asista la scenă, atent şi mut. De altfel Bissière, care se străduia ca în atelierul lui elevii să-şi dezvolte cît mai neinfluenţaţi personalitatea, afirma că cei ai lui Lhote — în special japonezii — făceau toţi « de petits Lhote», după formulă, cu care umpleau apoi arta ţărilor respective, cînd se întorceau în patrie.

Odată, la ieşirea dintr-un muzeu de provincie pe care îl vizitasem împreună într-o tăcere absolută — ca un rezumat al unei lungi meditaţii — a spus simplu : « În fond, ce puţine picturi am vrea să fi fost făcute de noi înşine ». Cutremurător adevăr care îmi revine adesea în minte în împrejurări similare!

În vremea cînd l-am cunoscut eu, Bissière ieşise din unele încercări de cubism şi toţi eram — mai mult sau mai puţin, influenţaţi de Bracque în epoca « Caneforelor ». El era zeul nostru. Bissière făcea şi el naturi moarte, nuduri şi nuduri în peisaj cu nişte culori nobile, armonioase, foarte sobre, tablouri de un frumos decorativism, dar, spirit cercetător şi neliniştit, în marea lui sinceritate, îmi dau seama acum că nu îl puteau satisface. I se păreau probabil nişte haine de împrumut. El îşi căuta cu înverşunare o cale a lui proprie, cale pe care nu a găsit-o definitiv decît la bătrîneţe. O cale proprie, inimitabilă, care i-a adus consacrarea.

Fără a afişa de loc un naţionalism strîmt, preferinţele lui mergeau totuşi pre predecesorii lui francezi : Corot, Cézanne — care prin constructivismul lui salvase arta de impresionismul diluant — şi Braque. Capodoperele nu îl atrăgeau spunînd că « un tablou fără defecte ar pierde din strălucire şi căldură, ar înceta de a fi expresia vie şi concretă a unui om. Pictorii care m-au atras nu au fost nici cînd fabricanţi de capodopere. Nu au făcut propriuzis tablouri, ci mai degrabă nişte oglinzi în care se reflecta imaginea lor emoţionant de adevărată. Un tablou nu e suma experienţelor noastre ci o aventură mereu înnoită în care de fiecare dată rişti să pierzi totul. Cînd încep un tablou nu ştiu niciodată dacă mă va duce la fericire sau la disperare ».

Nu îşi intitula niciodată tablourile « deoarece un titlu ar însemna să susţii tabloul, cu cîrji. Dacă nu e valabil, cel mai frumos titlu din lume nu îi va da viaţa ce îi lipseşte. Cei ce au ceva de spus vor găsi întotdeauna un mod de a se exprima care le umple viaţa şi după moarte va rămîne mărturia unui om cu partea lui de fericire şi de suferinţă».

« Un tablou, fie el făcut cu ulei, cu apă, din cîrpe, din ciment sau cu noroiul din drum nu are decît o semnificație : calitatea celui ce l-a creat și poezia pe care o poartă în el ».

Se considera cu modestie un om simplu și spunea despre oameni că « îi disprețuiește cu înduioșare », pentru că sînt oameni ca și el și că nu valorează mai mult decît ei. Totuși, în momentele hotărîtoare, cînd avea de ales între o cale mai atrăgătoare și mai ușoară și alta dură dar de înaltă ținută morală, alegea fără șovăire pe cea mai grea « ca să nu facă așa cum ar fi făcut nouăzeci la sută din semenii lui. »

Îi plăcea să se refugieze în el însuși dar în același timp avea groază de « oribila solitudine ». « Pictez ca să fiu mai puțin singur pe această lume. Sînt un om viu care se adresează altor oameni vii ca să-i fie mai puțin frig. Picturile mele au doar dorința de a exprima visurile mele și vi le arăt așa cum sînt, fără să mă rușinez de lipsurile unora și fără să mă mîndresc de reușitele celorlalte ».

Era la el un curios amestec de dorință de efuziune, de comunicare cu semenii săi și o atitudine de mîndră rezervă. « Dacă cei ce privesc lucrările mele simt o simpatie pentru omul care sînt, atunci voi fi cîștigat. Dacă am pierdut și nimeni nu îmi întinde mîna, voi băga și mai adînc pe ale mele în buzunare. Atîta pagubă! » Astfel își încheie el propria-i prefață la expoziția din 1947.

Și iată, mă opresc. Am adunat gînduri și amintiri într-un mănunchi nu prea bine legat. Cer îngăduință; nu știu să scriu frumos și de altfel — cum spunea Bissière « cuvintele nu exprimă niciodată atît cît exprimă culorile ».

Priviți cu inima deschisă fabuloasele lui tapiserii amintitoare de arta neagră și aztecă. Priviți și acele flori minunate ieșite din mîna și sufletul lui, lăsați-vă vrăjiți de ele, feriți-le deterilizanta disecție a criticii, căci nu li se potrivește și le-ar ofili. Căutați. mai degrabă, să întrezăriți îndărătul lor și pe omul care le-a făurit în tăcere, retrăgîndu-se din fața lor ca un pictor anonim din alte veacuri.

SCRIITORI ROMÂNI ÎN PERSPECTIVA UNIVERSALĂ

C. DUMITRU

Joc terț — joc secund

E multă vreme de cînd nu mai putem pricepe nicicum apariția stănoagelor moderne prin care spiritul, aplecat în cunoaștere, este răzorit pe specialități, diviziunea apărîndu-ne aici, în spirit, ca o eretică aberație. Ni se pare ridicol cum astronomii, iscodind bolțile, nu țin seama de granițele senzorialului, iar fiziologii la rîndul lor ignoră cu desăvîrșire poziția omului în Univers. Empirismul mercantil și idealismul ofuscat, gîndire de întemnițați, care nu numai că n-au simțit nevoia să rupă zăbrelele, dar arareori le-au bănuit, și adesea le-au consolidat, au terfelit și frumosul titlu de filozof. Afirmăm cele de mai sus întrucît rîndurile noastre nu vor putea fi considerate ca aparținînd unui filozof, ori unui fizician sau astronom, dar nici nu putem afirma că n-ar putea aparține fiecăruia în parte, într-o anume ipostază, ori luați la un loc, tuturor.

Încercînd să ne limpezim mai departe punctul nostru de vedere, mărturisim, conștienți de riscuri, că l-am vrea al unui *om de știință*, cu sensul înalt și curat căpătat de *știință* altădată la Atena sau Alexandria.

Sîntem (datorită « muntelui opioman », Ion Barbu, prin « Oul dogmatic ») ca altădată temerarul năier Columb (tot prin « oul înțelepților » !) ieșiți în largul unor mări cu ape limpezi și pure, al căror clar și-a pierdut ca pe un scai umiditatea.

Țărmii visați nu-i căutăm pe gălbenușul de tină și ud al planetei noastre, ci aiurea în spații, dincolo de mările de aer. Punctul nostru de vedere va fi așadar al unui om ajuns într-un țărm, ivit din apele memoriei, cu greu conturabil și pe care-l vom boteza « Țărmul Veșnicei Duminici ». De aici, din acest țărm, vom încerca să deslușim sensul celor două strofe ce deschid *prima parte* a volumului *Joc secund*, strofe « grele de înțeles » cum le definea Tudor Vianu.

Plămădind «Ţestoasele» (1941—1943), Brâncuşi surpa o năvală de lumină peste întreaga-i operă, căci el dăruia şi cheia de boltă a înţelegerii ei. Asemeni Barbu, pe semne obosit şi sîcîit de gîngavele porecle dăruite de confraţi («hermetic», «şaradist» etc.), ori simţindu-se dator la strîngerea în volum, va zămisli, cu aceeaşi intenţie, strofele amintite, rebotezate fără nici o noimă în ediţia din 1967 «Joc secund» (Vezi «Index Cronologic» la ediţia din 1930, unde autorul le numea «Din ceas, dedus, adîncul...»). Ele aveau darul, cum vom dovedi, să definească *unghiul* şi implicit *locul* de unde poetul înfăptuieşte *contemplaţia*, modalitatea ce asigură calitatea de «mai pur» întregului «Joc secund» (19 piese) precum şi gradul de absconsitate al poeziei sale.

O critică senilă şi mioapă, uitînd că Brâncuşi era artistul ieşit din *temporal*, va cataloga «Ţestoasele» ca opuri aparţinînd bătrîneţii, artistului vlăguit, etc., etc. Faţă de sculptor, Barbu va beneficia de avantajul volumului. Deşi, cronologic, compuse în urma celorlalte bucăţi, ca şi «Ţestoasele», cele două strofe vor deschide volumul, insinuînd creaţia lor «ad-hoc». Asta nu înseamnă că vor avea o soartă mai fericită decît plăsmuirile sculptorului.

In amintitul «Index cronologic», Barbu scria că «subordona distribuirea titlurilor» «unui anumit efect al întregului» prin motto-urile fiecărei părţi şi ele deosebit de semnificative în acest sens.

În «Isarlîk», leagănul gintei noastre latine, chiar prin titlu ni se inculcă ideea unei Troie turcite. Ion Barbu oglindeşte aci orizontul tipsiatic, lumea temporală, impură spiritual («durata lumii turce»). Şi aici credincios lui Plotin va glorifica pe cel ce trece fără să se întineze, pe înţelept.

Urcînd o treaptă, într-o modalitate de expresie inerentă scopului, *în transfigurare*, Barbu va surprinde poziţia spiritului legănat în scrînciobul de humă şi apă al planetei noastre («by turns were glad») în care spiritul participă mai mult la *veşnicie* decît la *temporal*.

Mai apoi în cea de a treia ipostază, posibilă ca şi cea anterioară parţial, în memorie, şi sub nici o formă în simţuri, ne va dărui forma eliberată de ciclu (chiar dacă temporal mai participă la el) : *eternul*, *Ideea*.

Barbu debuta prin plăsmuiri aparţinînd frumosului senzorial, tipsiatic, peste care unii nu vor trece pînă la sfîrşitul vieţii. Mai apoi, împlinind năprasnicele promisiuni din «Cucerire», în transfigurare, ne va dărui poziţia spiritului încă prizonier al rotirilor ciclice ale planetei noastre. În final, în maximă expresie, într-o *poezie de pură experienţă*, el va oglindi numai forma eliberată de orice servitute.

Acesta a fost drumul, suişul lui Barbu.

În volum, venind în linia bărbaţilor divini (Parmenide, Platon, Porfir, Proclus), Barbu va ordona ficţiunile în aşa fel încît să reiasă clar opţiunea lui, integrală, pentru frumosul inteligibil. Severa autocenzură, şi aceasta rămasă fără egal, înlăturînd poeziile din «producţia anterioară anului 1922»... «ca decurgînd dintr-un principiu poetic elementar» echivalează cu subscrierea lui Barbu la blamul dat poeziei imitative de către Platon. Să precizăm că deşi Barbu blama *jocul terţ*, al artei imitative, în ansamblu, el se înscrie mai aproape de Plotin decît de Platon în ce priveşte concepţia despre frumos.

Motto-ul primei părţi, dintr-un Mallarmé («Villiers») rămas necunoscut nouă, şi care graţie editorilor în 1967, barbar mutilat îşi schimbă total înţelesul, ne conduce, prin majuscularea cuvîntului *Idee*, la Platon.

...« Ne fût-ce *que* pour vous en donner l'Idée » ne face să ocolim sensul, astăzi atît de uzual, dăruit cuvîntului Idee de către Hegel.

Mai întîi să dovedim că afirmaţia prefaţatorilor volumului din 1967 (Liviu Călin, Al. Rosetti) conform căreia «Se ştie că în concepţia platoniciană, simplificînd mean-

drele metafizice, lumea reală nu reprezintă altceva decît copia superficială a unor prototipuri desăvîrşite, existente în afara lumii sensibile» este o invenţie ce le aparţine în întregime. Trecînd peste exprimări ca «se ştie că...», să reţinem că prin «lumea reală» autorii, opinie curentă altfel, înţeleg «lumea sensibilă». Într-o asemenea viziune, o mare parte a lumii, imposibil de perceput prin simţuri, este declarată ca ireală, cînd de fapt ea se situează doar dincolo de senzorial, la fel de reală ca şi cea sensibilă fiziologic. Noi nu negăm că *ideile* există şi în afara senzorialului. Dar nu putem admite că ele nu participă la *sensibil*. Ne opreşte însuşi Platon, care-n *Parmenide* respinge o asemenea interpretare a Ideii. Socrate, în dialogul amintit, afirmă că «Ideile acestea stau ca nişte exemple (tipare) în natură, iar obiectele (materiale) asemănătoare lor sînt ca nişte cópii după ele». Fără a derula demonstraţia, n-ar avea sens, să amintim concluzia părţii, din dialog, din care am citat, concluzie trasă de Parmenide şi întărită de Socrate :

« — Vezi, Socrate, în ce încurcături ne băgăm cînd admitem existenţa unor idei de sine stătătoare (deosebite de lucruri)»?

« — Văd foarte bine!». Răspunsul lui Socrate, şi la care lectorul este obligat să subscrie ca la o justă sentinţă, nu i-a împiedicat pe autorii amintiţi să vadă altfel.

Să mai reamintim că şi Plotin spune extrem de clar că «les idées ne sont pas localement séparées de nous». Ni se pare de asemenea extrem de util, întrucît opinia prefaţatorilor circulă curent, să reamintim splendidul comentariu datorat lui Proclus, în această chestiune. A admite o lume a formelor făcute, faţă de care lumea noastră apare ca o copie, înseamnă că, oglindind aparenţele, artistul se îndepărtează de natura ideii cu patru grade. Ori Platon blamează poezia imitativă pentru că se îndepărtează de natura Ideii cu trei grade!

A admite că Ideile există *numai* în afara senzorialului, rupte total de acesta, înseamnă a susţine că Barbu a cîntat «spaţiul supraceresc». Ori Platon a dovedit fără posibilitate de tăgadă, că nimeni nu a reuşit şi nici nu va putea vreodată aceasta. Barbu, prin cele 19 perle unice, prin caratele ascunse în ele, dăruindu-ne *Ideea* ne obligă, prin condiţia sa de pămîntean, să admitem că *aceasta* (Ideea) există şi în sensibil.

Datorită aceleaşi greşite înţelegeri a textelor platonice, Tudor Vianu va vedea în «Păunul» simpla surprindere a unui apus de soare planetar (e drept pentru prima oară în poezie), nici mai mult nici mai puţin, decît o «concisă şi săgetătoare, viziune a unei pasiuni lăuntrice şi violente».

Ideea la Platon este forma eternă, Unul (nu «Unicul»!) imaginea care apare pe deplin limpezită la sfîrşitul ciclului *(Imago)*. Ideea se găseşte în sensibil, prizonieră în labirint, asemeni perlei în stridie. În acestă stare, Ideea participă la temporal. Participînd la temporal, ea participă şi la multiplicitate, la diviziune. (Nu întîmplător dialogul *Parmenide* numără 7 personaje!) Dar faţă de *teluric*, numai temporal şi numai divizibil, Ideea posedă *în putere*, *unitatea* şi *eternitatea*. Posedîndu-le *în putere*, ea le poate realiza şi *în act*, chiar fiind încă prizonieră a temporalului şi a diviziunii ciclice.

Impasibilul intelect, scînteia divină, renunţînd la serviciile simţurilor, anulîndu-le, şi conexînd *numai daturile memoriei* poate realiza *în act*, ceea ce exista *în putere*. Altfel spus, sufletul uman posedă *în experienţă*, unitatea şi eternitatea. De aceea Barbu va numi această poezie «poezie de experienţă»,... «scrisă pe baza memoriei înfiorate».

Această declaraţie a poetului în perfectă concordanţă cu «anamnesis»-ul platonic, ni se pare exterm de preţioasă. Ea subliniă imposibilitatea revelării *Ideii* în senzorial, frumuseţea ei rămînînd pur inteligibilă.

Subliniem observaţia de mai sus întrucît şi frumosul tencuit din daturile simţurilor, se realizează prin conexarea acestor daturi tot de către intelect, şi ca atare

are și el o nuanță de frumos inteligibil. *Frumusețea Ideei*, spre deosebire, *este numai inteligibilă*.

Într-o comparație, poate mai șchioapă, am spune că Ideea se află în senzorial ca aluatul în plămadă. În procesul fermentării ea este o imagine a imaginii către care crește și pe care o are *în putere* de la bun început în sine, pentru sine. Ajunsă la finele ciclului, încheierea fermentației, imaginea *în putere* se confundă în *unitate* cu imaginea *în act*, dar ea rămîne ascunsă simțurilor de plămada ce-o înconjoară. Să subliniem că încă fiind în plămadă Ideea poate avea în act, la sine, unitatea și eternitatea. Hermes și Plotin văd aceasta cu ajutorul unui influx exterior, influx pe care Barbu îl va cînta de altfel (« Steaua imnului»). Plotin condiționează chiar înțelegerea miturilor de primirea acestui influx.

Admitea Platon posibilitatea oglindirii, deci, și a reporturilor în care ea se află în sensibil, de către poet cu mijloacele poeziei? Și în această chestiune, opinia curentă, prezentă mai ales printre universitari, dă un răspuns negativ, răspuns fals, în neconcordanță cu spiritul literei platonice.

În *Parmenide* lăudînd « mintea foarte subțire» ce va putea înțelege raporturile în care se află Ideea în sensibil, declara « încă și mai de admirat» pe acela « care va fi în stare să descopere aceste raporturi și va putea să le înfățișeze și altuia într-o limpede și bine rînduită prezentare.»

Opinia amintită are în vedere celebra quasi-comparație din *Republica* (cartea X-a) în care Platon discută cu divina-i conciziune, locul unui *anumit* tip de artist în cetatea ideală.

Deoarece Platon se felicită, și pe bună dreptate, că din cetatea fondată de el a alungat poezia *imitativă*, s-a tras greșita concluzie că Platon neagă posibilitatea zămislirii unei *poezii ideale*. Se cuvine, cît mai scurt să reamintim și acest text. Natura Ideii, spune Platon, *jocul prim*, aparține Divinității, lui Dumnezeu. *Jocul secund*, aparține « meșteșugarului », care modelează *Ideea* închizînd-o în *Lucru*. În acest punct sfîșie Platon tagma artiștilor în două. El admite că « într-un anumit fel » și artistului îi stă *în putere* să realizeze *în act*, evident în ficțiune, un *joc secund*, identic celui realizat de « meșteșugar ». « Într-alt fel, nu se poate » realizîndu-se doar o oglindire a Lucrurilor, a aparențelor. Pictorul de care vorbește Platon este socotit « printre artiștii de acest fel », și pe acesta îl va incrimina. Exprimarea « printre artiștii de acest fel » lasă clar să se întrevadă posibilitatea existenței mai multor feluri de artiști. Profunda gîndire platonică, devine mai clară, dacă încercăm să devoalăm « meșteșugarul » și să-i înțelegem Jocul. Nu cumva jocul acestui « meșteșugar » este dublu? Nu cumva el realizează un joc al *esențelor* și unul al *aparențelor*? Altfel cum să admitem că oglindind obiectele create de el, artistul se îndepărtează cu trei grade de natura Ideii? Și nu cumva înțelegînd jocul acestui « meșteșugar » poetul poate realiza unul similar, și care evident i-ar asigura un loc în cetate?

Dar, cine este acest « meșteșugar »? Ne-o spune tot Platon. « Acest meșteșugar de care vorbesc eu nu este numai capabil să facă tot felul de mobile, ci el produce încă tot ceea ce iese din pămînt, el modelează toate ființele, și pe sine însuși, și-n afară de asta pămîntul, cerul, zeii și tot ceea ce există în cer, și tot ce există sub pămînt, în Hades ». Un asemenea meșteșugar care-și modelează propria-i făptură este soarele. Mai clar decît Platon o spune Hermes în al său *Corpus Hermeticus* :. . . « el (soarele, n.n.) a primit sarcina, *el singur* (subl.n.) să modeleze totul în lume, domnind asupra tuturor lucrurilor și producîndu-le pe toate : pe el îl visez și adevărul ființei sale îl ador ; după *Unicul* și *Primul*, el este cel pe care-l recunosc ca demiurg. . . »

Așadar meșteșugarul este soarele. Să precizăm că prin soare Platon nu înțelege « piatra » lui Anaxagora, și sub nici o formă ceea ce înțeleg astronomii moderni.

« Soarele-dublu, apos », discul solar din atmosferă nu este decît punctul de intersecţie a două fascicole de spirale. În realitate natura lui este cu mult mai preţioasă şi se refuză simţurilor. De aceea Barbu vorbeşte în « Jocul secund » de « mărul-soare » iar în « Uvedenrode » de « greu taler scump, cu margini verzi ». Acest taler este iscodit de astronomii moderni cu lentile, imitînd forma cristalinului dar în sticlă, şi care în curînd vor ajunge la diametre ridicole.Poate că nu este chiar aşa de departe vremea cînd astronomii vor recunoaşte şi ei, ceea ce ni se pare firesc, şi anume că spiritul uman este mai puternic decît orice telescop. (Uneltei, altminteri produsă tot de spirit, nu-i negăm reale foloase în tehnică, dar trebuie să-i interzicem amestecul în procesul cunoaşterii. Altfel, mistria, ciocanul et Co., de unelte, vor ridica şi ele pretenţii !)

Constatăm că acest « meşteşugar » se aseamănă Ideii.

În aer, în senzorial, se ascunde plămada discului, ca şi Ideea în plămada teluricului. Artistul, şi el o Idee, care va oglindi doar discul şi plămada, va realiza un joc terţ, depărtat de natura Ideii cu trei grade. Căci, în această ipostază, jocul secund aparţine doar « meşteşugarului », *ascuns* artistului rămas prizonier al simţurilor.

Artistul care, anulînd senzorialul, aflînd şi adevărata faţă a « meşteşugarului », va reuşi să oglindească fidel *jocul secund* al acestuia şi va realiza şi el un joc similar.

De ce condamnă Platon *jocul terţ*, şi de ce Barbu numeşte *jocul secund* « mai pur? » Cu precizarea că atît după teoria metempsihozei cît şi după teoria darwinistă la capătul evoluţiei se află spritul uman, cerem permisiunea să apelăm la ajutorul mitului « oului crăpat », al lui Gotama. (În treacăt fie zis, oul lui Orfeu, Columb, şi oul nostru de Paşte.)

Plodul din ou, o superbă spirală sidefată, asemeni discului solar, nunteşte cu globul-gălbenuş, în mările de aer ale albuşului, trecînd printr-o infinitate de forme pînă la stadiul de pui *(imago)*. Aflăm că A.D.N. şi A.R.N. asemeni plodului din ou, şi celui atmosferic, se prezintă tot ca două spirale. Cum afirmă biologii, lipseşte al treilea element, care le-a modelat, şi care se refuză plăcii sensibile a aparatului de fotografiat. Unii îi spun « virus ». Alţii « Creator».

De la firul de iarbă, pînă la imaginea spiritului, Ideea trece şi ea, asemeni puiului, printr-o infinitate de forme intermediare. Aceste forme intermediare sînt imagini ale imaginii către care evoluează, sînt cópii ale ei, dacă vreţi, imitaţii. A oglindi în artă asemenea stadii înseamnă a realiza o *poezie imitativă*. Ea este condamnată de Platon, întrucît nu ajută spiritul să-şi găsească propria-i natură, ba îl încurcă, îl îndepărtează de *Adevăr*. În această viziune, în care globul este un imens laborator, i se interzice artistului oglindirea procesului, ca vătămătoare spiritului, în proces neapărînd decît imagini ale imaginii.

Dacă Platon n-a insistat pe celălalt mod de oglindire a Ideei, nedivizată în multiplu, cum apare în simţuri, credem că n-a făcut-o din lipsă de exemple în acest sens, şi pentru că apariţia unui asemenea artist în cetate l-ar fi bucurat. Dar laudele aduse mai apoi lui Solon? Că avea dreptate să se ridice împotriva falsei transcenderi a jocului terţ, ne-o dovedeşte mai ales veacul nostru. Asistăm la o penibilă explorare a unei multiplicităţi de zone, ca număr infinite, în simţuri, şi care este o dovadă de lipsă de reflexie. Şi mai tinerii noştri poeţi păcătuiesc, în goană după originalitate, tot în acest sens. Cea mai simplă judecată de bun simţ ne obligă să recunoaştem că ceea ce diferenţiază *Omul* de restul faunei şi florei terestre este spiritul. A plăsmui ceea ce este revelabil numai lui, « ochiului lăuntric », este cea mai discretă laudă a omului, şi implicit a Creatorului, pe cînd a cînta « natura în sine », este o aservire a spiritului.

Întrucît nu cunoaştem poeziile lui Lycofron şi Porfir, ne rezumăm a afirma că Barbu este cel de-al doilea artist, după Brâncuşi (1912) şi *primul poet* (1924) care realiza deziderátul platonic, *Jocul secund*, în acest *mileniu*.

Spre bucuria poporului nostru va urma (1957) în pictură, Ion Ţuculescu, tot un român.

După aceste, poate prea scurte şi prea seci, consideraţiuni, să trecem la analiza propriu-zisă a celor două strofe, aşa cum ne-am propus.

Împrumutînd expresia călinesciană, vom spune că Barbu în anamnetic efort forează straturile superioare ale atmosferei pînă cînd ajunge în eternitate, în ceas. De aci, dintr-o zonă unde simţurile se dovedesc inutile, el va contempla globul pămîntesc, ale cărui ceruri se dovedesc a fi simple şi « calme creste ». Globul alergînd prin mările de raze va fi considerat o « inegală creastă, suliţată cegă » într-o poezie scrisă în acelaşi an, şi menită să încheie volumul. Din ceas, poetul va deduce « adîncul acestei calme creste », nerevelabil în ipostaza senzorială, ba mai mult tocmai datorită anulării simţurilor, prin « înecarea cirezilor agreste ».

El realizează acest « Joc secund », « mai pur » în condiţiile în care Ideea este încă încătuşată « în grupurile apei ». În această primă strofă Barbu îşi definea punctul de unde realizează contemplaţia şi modalitatea în care o înfăptuieşte. El plasa acest punct în afara spaţiului curb al mărilor de aer ce spală globul nostru, tocmai pentru a sublinia că el se află dincolo de senzorial în pură spiritualitate.

Adevărata greutate în înţelegerea acestei poezii o constituie definirea poetului pămîntean ca un « nadir latent ! »

Dicţionarele « moderne » astrofizice ori astronomice editate fie peste ocean în S.U.A., fie în Marea Britanie, Franţa sau Germania, ori cele de la noi nu reuşesc decît să încurce înţelegerea acestei nepămîntenesc de concisă definire.

Astronomii moderni reprezintă grafic *punctul zenit*, dar niciodată *nadirul !* Pe acesta îl definesc ca punct opus, fără a-l reprezenta grafic ! Mai mult, în viziunile astronomilor moderni cele două puncte se confundă şi-n plus în mişcare descriu o . . . suprafaţă! Cum vom demonstra cu o altă ocazie, astronomii moderni prizonieri ai orizontului senzorial, neîncercînd să iasă de sub ţestul de alabastru, cît ar părea de necrezut, încă nu admit că pămîntul este rotund (glob) ci din comoditate, îl consideră încă. . . plat !

Pentru Barbu, ca şi pentru vechii astronomi, zenitul este punctul în care pămîntul se află cel mai aproape de izvorul de lumină, de sursa Vieţii. Heliocentric, însemna, altădată, cu sursa în mijlocul *Universului*, nicidecum în mijlocul presupuselor elipse descrise de cele şapte planete ale sistemului nostru ! Zenit, din arabul *semt* înseamnă « drum drept ». Opus lui, situat pe aceeaşi linie, se află nadirul, cuvîntul avînd chiar acest înţeles de « faţă-n faţă ».

Pentru heliocentrişti, ca şi pentru Barbu, sursa se ascunde undeva în « Calea Lactee » (« al lumii rîu static de lapte »). Indienii o numesc « muntele de lumină » (« aprinsul Koh-I-Noor »). Păstrînd limbajul mitic, Barbu se menţinea în poezie. Dacă asemeni lui Platon în *Timaios* ar fi numit sursa « ACELAŞI », Barbu ar fi părăsit poezia. Dar cum se observă el păstrează mereu limbajul mitic, pentru că nu destăinuie misterul, ba mai mult îl sporeşte, tivindu-l cu taine.

Definind artistul pămîntean ca pe un « nadir latent », plotinian şi aci, Barbu definea şi direcţia de zbor, a formei, în Absolut.

Prizonieră a senzioralului, aflată în ciclu şi temporal, *Ideea* este un «nadir latent ». Latenţa se datoreşte, am zice folosind simbolistica platonică, stărilor scalenice ale Ideei, şi încă *virtualităţii* triunghiului echilateral. Şi aici Barbu se întîlnea cu o veche credinţă, existentă în toate mitologiile, mărturisită şi de basmele noastre,

conform căreia omul devenit *zeu*, porneşte pe drumul sacru, pe « calea robilor », spre locurile lui natale, şi de unde a coborît, aci pe pămînt, evident « în zbor invers ».

În această viziune, rolul artistului este de a însuma lumile (harfele) pierdute-n « cădere ».

După Barbu, poetul nu este numai dator de a oglindi doar Ideea şi raporturile ei cu lumea senzorială, ci mai mult, el este cel menit să-i amintească muritorului de rînd lumile din care s-a coborît. Misiunea artistului devine hermetică, i se cere să fie *zeu* (« hermetică » în sensul în care Hermes aduce un mesaj oamenilor. Vezi *Corpus hermeticum*).

Cum vom dovedi, cu o altă ocazie, datorită aversiunii poetului faţă de studiul astronomiei, o serie de viziuni vor fi alterate.

Împotriva unei asemenea concepţii conform căreia poetul îi aminteşte omului condiţia lui divină, Platon nu are nimic de obiectat.

Absconsitatea cîntecului astfel zămislit este plasticizată într-o imagine de o rară forţă şi eleganţă. G. Călinescu refuză să ia act de prezenţa ei, o ignoră. Cîntul « istovit » de poet este «ascuns » « asemeni mării ». În jocul exterior de sonuri şi semne, ca în calmul suprafeţelor oceanice, cu greu se întrevede bogăţia şi frumuseţea *lumilor tăinuite de adîncuri.*

Versul barbian se va dilata la dimensiuni fabuloase, şi contopind fără greş somptuozitatea unei hlamide împărăteşti cu clarul cleştarelor din basme, va legăna, în faldurile lui, jocul astrelor, şi ele, mărunte meduze, într-o altă mare.

Ca altădată Eminescu, *adevăratul aducător al unei direcţii noi în poezia românească, Barbu va aduce o direcţie cu totul nouă în istoria liricii din ultimele veacuri*. Poezia va fi, formal, aceeaşi din totdeauna. Noutatea o va constitui *unghiul de contemplaţie*, de asemeni ca întotdeauna.

Barbu va trece, ca şi Brâncuşi şi Ţuculescu, discret, convins că, ce avea de spus, a spus.

Hierofant, filozof şi poet, cel ce declara că « pentru determinarea sau provocarea Versului Jubilator — Consistenţă şi Nedeterminare unite — tehnicile oamenilor abia ajung », şi aşa cum reiese clar din întreaga-i operă, avea conştiinţa clară că scrie cu mînă de zeu. Onoruruile muritorilor l-ar fi stînjenit.

SIMONA DRĂGHICI

Premiul Pulitzer 1967

Anul 1967 i-a adus scriitorului american Bernard Malamud suprema consacrare *în lumea literelor din Statele Unite : Premiul Pulitzer pentru ultimul său roman, The Fixer («Ajustorul»). Această încununare vine după alte două premii considerabile*, unul acordat de Institutul de Arte și Litere din S.U.A. în 1958, iar celălalt, prestigiosul National Book *Award*, conferit autorului în anul următor.

•

Originar din faimosul cartier new-yorkez, Brooklyn, patria lui Henry Miller și a multor altora, Malamud, deși născut în 1914, aparține tinerei generații de scriitori americani ce deschide o nouă perspectivă în evoluția prozei din Statele Unite. Afilierea la această generație nu se datorește numai întîrziatului debut în 1952, la vîrsta de 38 de ani, ci mai ales noii tonalități pe care o aduce artei romanului și povestirii americane. În general, epoca postbelică este martora unui proces de psihologizare a prozei din S.U.A. în detrimentul epicului, ce începe să joace un rol din ce în ce mai formal. Literatura postbelică americană devine, în cea mai mare parte, o expresie a insatisfacției în lumea abundenței, a sentimentului de *nausée*, produs tocmai de prosperitatea materială ulterioară războiului. Absurdul acestei situații afectează pe scriitorii postbelici în chip diferit : pe unii îi determină să încerce să-și înăbușe conștiința și să se adapteze stării de fapt ; îndemnul la sterilizare morală și spirituală este apanajul unui Norman Mailer, în timp ce alții își silesc eroii să se adapteze contemporaneității prin auto-amputare, prin restrîngerea preocupărilor și intereselor, prin îngustarea sferei existenței, ca William Styron și John Updike. Un Salinger sau Kerouac încearcă să găsească o scăpare în transcendalism, primul apelînd la varianta Zend a Budismului, iar celălalt la reîntoarcerea la Natură. Pe urmele celui din urmă calcă, ce-i drept nu cu prea multă convingere, un Truman Capote, o Carson McCullers sau o Harper Lee, în timp ce promisiunile psihanalizei par să atragă pe un James Baldwin. Printre aceștia, Saul Bellow și Bernard Malamud ocupă un loc aparte. Este nedrept să-i grupăm laolaltă, deoarece deosebirile dintre ei nu sînt neglijabile. Ceea ce-i apropie, însă, este temeritatea cu care explorează și sondează viața, cotidianul,

conform căreia omul devenit *zeu*, porneşte pe drumul sacru, pe « calea robilor », spre locurile lui natale, şi de unde a coborît, aci pe pămînt, evident « în zbor invers ».

În această viziune, rolul artistului este de a însuma lumile (harfele) pierdute-n « cădere ».

După Barbu, poetul nu este numai dator de a oglindi doar Ideea şi raporturile ei cu lumea senzorială, ci mai mult, el este cel menit să-i amintească muritorului de rînd lumile din care s-a coborît. Misiunea artistului devine hermetică, i se cere să fie *zeu* (« hermetică » în sensul în care Hermes aduce un mesaj oamenilor. Vezi *Corpus hermeticum*).

Cum vom dovedi, cu o altă ocazie, datorită aversiunii poetului faţă de studiul astronomiei, o serie de viziuni vor fi alterate.

Împotriva unei asemenea concepţii conform căreia poetul îi aminteşte omului condiţia lui divină, Platon nu are nimic de obiectat.

Absconsitatea cîntecului astfel zămislit este plasticizată într-o imagine de o rară forţă şi eleganţă. G. Călinescu refuză să ia act de prezenţa ei, o ignoră. Cîntul « istovit » de poet este «ascuns » « asemeni mării ». În jocul exterior de sonuri şi semne, ca în calmul suprafeţelor oceanice, cu greu se întrevede bogăţia şi frumuseţea lumilor tăinuite de adîncuri.

Versul barbian se va dilata la dimensiuni fabuloase, şi contopind fără greş somptuozitatea unei hlamide împărăteşti cu clarul cleştarelor din basme, va legăna, în faldurile lui, jocul astrelor, şi ele, mărunte meduze, într-o altă mare.

Ca altădată Eminescu, *adevăratul aducător al unei direcţii noi în poezia românească, Barbu va aduce o direcţie cu totul nouă în istoria liricii din ultimele veacuri.* Poezia va fi, formal, aceeaşi din totdeauna. Noutatea o va constitui *unghiul de contemplaţie*, de asemeni ca întotdeauna.

Barbu va trece, ca şi Brâncuşi şi Ţuculescu, discret, convins că, ce avea de spus, a spus.

Hierofant, filozof şi poet, cel ce declara că « pentru determinarea sau provocarea Versului Jubilator — Consistenţă şi Nedeterminare unite — tehnicile oamenilor abia ajung », şi aşa cum reiese clar din întreaga-i operă, avea conştiinţa clară că scrie cu mînă de zeu. Onoruruile muritorilor l-ar fi stînjenit.

SIMONA DRĂGHICI

Premiul Pulitzer 1967

Anul 1967 i-a adus scriitorului american Bernard Malamud suprema consacrare în lumea literelor din Statele Unite : Premiul Pulitzer pentru ultimul său roman, *The Fixer* (« Ajustorul »). Această încununare vine după alte două premii considerabile, unul acordat de Institutul de Arte şi Litere din S.U.A. în 1958, iar celălalt, prestigiosul *National Book Award*, conferit autorului în anul următor.

•

Originar din faimosul cartier new-yorkez, Brooklyn, patria lui Henry Miller şi a multor altora, Malamud, deşi născut în 1914, aparţine tinerei generaţii de scriitori americani ce deschide o nouă perspectivă în evoluţia prozei din Statele Unite. Afilierea la această generaţie nu se datoreşte numai întîrziatului debut în 1952, la vîrsta de 38 de ani, ci mai ales noii tonalităţi pe care o aduce artei romanului şi povestirii americane. În general, epoca postbelică este martora unui proces de psihologizare a prozei din S.U.A. în detrimentul epicului, ce începe să joace un rol din ce în ce mai formal. Literatura postbelică americană devine, în cea mai mare parte, o expresie a insatisfacţiei în lumea abundenţei, a sentimentului de *nausée*, produs tocmai de prosperitatea materială ulterioară războiului. Absurdul acestei situaţii afectează pe scriitorii postbelici în chip diferit : pe unii îi determină să încerce să-şi înăbuşe conştiinţa şi să se adapteze stării de fapt ; îndemnul la sterilizare morală şi spirituală este apanajul unui Norman Mailer, în timp ce alţii îşi silesc eroii să se adapteze contemporaneităţii prin auto-amputare, prin restrîngerea preocupărilor şi intereselor, prin îngustarea sferei existenţei, ca William Styron şi John Updike. Un Salinger sau Kerouac încearcă să găsească o scăpare în transcendalism, primul apelînd la varianta Zend a Budismului, iar celălalt la reîntoarcerea la Natură. Pe urmele celui din urmă calcă, ce-i drept nu cu prea multă convingere, un Truman Capote, o Carson McCullers sau o Harper Lee, în timp ce promisiunile psihanalizei par să atragă pe un James Baldwin. Printre aceştia, Saul Bellow şi Bernard Malamud ocupă un loc aparte. Este nedrept să-i grupăm laolaltă, deoarece deosebirile dintre ei nu sînt neglijabile. Ceea ce-i apropie, însă, este temeritatea cu care explorează şi sondează viaţa, cotidianul,

pornind de la convingerea comună că numai experienţa de viaţă profundă şi deplină poate da individului conştiinţa autenticei sale poziţii în univers, eliberîndu-l astfel de iluzii şi deziluzii — sămînţa tuturor relelor. Bellow este sceptic şi ironia sa nu este negativistă, distructivă, ci chemătoare la ordine, mijloc de reducere a percepţiilor; la dimensiunile reale opera sa este plină de o blîndeţe tristă faţă de eroi, care aparţin cu predilecţie, ca şi în cazul lui Malamud, celor umiliţi, persecutaţi, celor slabi cu duhul. Dar dacă amîndoi resping experimentalismul, se adapă la izvoarele realismului critic european, şi mai ales de la Thomas Mann şi marii ruşi (aceştia din urmă au fost descoperiţi foarte tîrziu de către americani), fără a rămîne indiferenţi nici faţă de un Sholem Aleichem, ceea ce îi desparte este modul în care fiecare îşi conduce protagoniştii. Bellow îi aruncă fie în lumea microcosmosului (*The Dangling Man*, Leventhal-Allbee) fie în macrocosmos (ca pe Augie March), pentru ca pînă la urmă să-i aducă înapoi la punctul de pornire, dăruindu-i doar cu necruţătoarea conştiinţă a cauzelor eşecului personal. În felul acesta destinul la care îi sorteşte Bellow poate fi reprezentat grafic printr-un cerc ce se închide în punctul de pornire. Malamud însă imprimă destinelor personajelor sale o desfăşurare în spirală: existenţa lor este un purgatoriu din care izbutesc să iasă chiar dacă fiziceşte actul acesta se va solda prin moarte (în cazul eroului ultimului roman).

Opera sa este relativ restrînsă, reducîndu-se la patru romane şi două culegeri de nuvele strîns legate între ele nu atît prin omogenitatea stilului cît mai ales prin mereu aceeaşi filozofie de viaţă enunţată de autor în primul său roman, *Firescul*[1]; « Avem două vieţi, Roy, viaţa prin care învăţăm şi cea prin care trăim după ce am învăţat . . . Suferinţa este cea care ne duce la fericire. . . » Şi această afirmaţie ne face să cercetăm intenţiile autorului însuşi care vrea să contribuie la salvarea omului, a sufletului, spiritualităţii sale, în condiţiile anihilante ale lumii moderne. Fericirea la care ajung eroii lui Malamud este un fel de katharsis, o stare de copleşitoare conştiinţă a unuia sau a altuia din adevărurile vieţii. Aşa se întîmplă cu Roy Hobbs, popular jucător de base-ball, a cărui strălucitoare carieră este curmată de două ori de soarta nefastă. În final izbuteşte să refuze o ultimă ofertă, aceea de a-şi vinde conştiinţa, şi tăria pentru acest act i-o dă tocmai dragostea simplă şi dezinteresată pe care nu avusese prilejul s-o cunoască în drumul spre glorie. Un exemplu şi mai pregnant îl prezintă protagonistul romanului *Vînzătorul*, un spărgător care, în urma unei viziuni, se reformează venind în ajutorul victimelor sale. Frank, pentru care nu există nici o valoare sau normă morală, ajunge să îmbrăţişeze iudaismul: « . . . viaţa este prea aspră chiar şi aşa fără să mai săvîrşim şi noi vreun rău. Nu sîntem animale, de aceea avem nevoie de Lege . . .» Drumul său însă este departe de a fi uşor şi lipsit de ispite şi nici sinceritatea nu-l ajută să şi-o apropie pe Hellen, fiica victimelor sale; totuşi, Frank este dispus să plătească totul, deoarece este convins că în felul acesta se va salva. Tînărul profesor S. Levin nu va avea niciodată norocul lui Frank de a trăi o experienţă mistică, dar în schimb se va salva bînd pînă la fund paharul amărăciunilor; el va accepta viaţa cu toate suferinţele ei, cu toate îndoielile şi disperările ce lasă atît de puţin

---

[1] Romanele « Firescul » (*The Natural*) publicat în 1952, urmat de « Vînzătorul» (*The Assistant*), 1967, şi de « O viaţă nouă » (*A New Life*), 1961, două volume de nuvele « Butoiul magic » (*The Magic Barrel*), 1961 şi « Mai întîi idioţii » (*Idiots First*) 1963, iar anul trecut a văzut lumina tiparulu romanul *The Fixer*.

loc speranțelor și bucuriilor, cu un stoicism cu atît mai eroic, cu cît este mai simplu.

Yakov Bok, protagonistul ultimului roman al lui Malamud, *Ajustorul*, este cel mai complex dintre personajele de pînă acum. Dacă în celelalte romane lumea exterioară, peisajul social al Americii contemporane juca un rol considerabil nu numai în motivarea comportamentului și mentalității personajelor mai mult sau mai puțin importante, ci și în demascarea stărilor de fapt, într-o lume sfîșiată de lăcomie, război rece și pericol atomic, — în cartea de față el se transformă într-un simbol ce devine fundalul, pretextul necesar pentru prezentarea ființei umane ca valoare absolută, unică și de neînlocuit în lumea noastră, ființă umilită de semeni, chinuită de îndoieli, lovită de o soartă tragi-comică și totuși capabilă de supraviețuire nu numai în sens biologic, ci mai ales moral, prin utilizarea deplină a tuturor resurselor spirituale.

Cadrul îl constituie Rusia țaristă a anilor 1911—1913, anii intensificării reacțiunii autocrate, a deportărilor în masă, a persecuțiilor împotriva minorităților naționale, a pogromurilor. Subiectul nu prezintă nimic neobișnuit : un umil meseriaș evreu pleacă de acasă, din tîrgușorul sărăcăcios din stepa Ucrainei la Kiev în căutare de lucru, în speranța de a cîștiga banii necesari pentru a emigra în America. Dar la Kiev soarta și legile istoriei fac din el o victimă a isteriei antisemite : cadravul unui băiat rus este descoperit într-o peșteră la marginea orașului, iar sutanele negre îi acuză, pentru crimă, pe locuitorii evrei. În felul acesta, Yakov Bok, pentru că și el este evreu, ajunge să fie arestat și transformat în țap ispășitor, deși singura sa vină este de a fi trăit sub un nume fals într-un cartier interzis evreilor. Cei doi ani și mai bine de recluziune și izolare, de tortură și schingiuri în penitenciarele Kievului, urmare a refuzului său de a-și admite crima, fac din individul mărunt și anonim pe care nu-l interesează decît propria sa persoană, un erou al zilei, trezind totodată în el conștiința revoluționară, conștiința necesității luptei, a luptei comune pentru că, după cum conchide Bok « nu există libertate acolo unde nu lupți pentru ea».

Deși simplu reparator de case, geamuri, țevi și acoperișuri, crescut într-un orfelinat, Bok se deosebește mult de cei din jurul său, printre care de altfel nici nu-și poate găsi prieteni. Datorită unei patimi de care nici nu poate și nici nu vrea să se lepede : Yakov Bok *gîndește*, Yakov Bok *vrea să știe* — învață ebraica, învață rusa, și-l citește pe Spinoza : « Am studiat de unul singur diferite materii și chiar înainte de a fi luat în armată am învățat singur o rusească cumsecade, mai mult și mai bine decît prindem de la țărani. Puținul pe care-l știu l-am învățat de unul singur. . . ceva istorie și geografie, puțină știință, aritmetică și o carte sau două de Spinoza. Nu mult, dar mai bine decît nimic». Ceea ce-l face pe Bok să ia hotărîrea definitivă de a părăsi tîrgul natal pentru a înfrunta lumea largă este disperarea — disperarea neputinței de a-și crea o familie (soția lui se dovedește a fi sterilă și îl părăsește fugind cu un altul, nemaiputînd răbda disprețul lui Bok) și disperarea de-a nu-și putea folosi brațele și mintea pe măsura capacității sale, cu alte cuvinte disperarea letargiei. Malamud imprimă plecării lui Bok un caracter simbolic, de basm popular, lăsînd să se întrevadă în diferite întîmplări sfîrșitul tragic care-l așteaptă pe erou la capătul călătoriei : rugămințile socrului de a aștepta reîntoarcerea soției, blestemele lui, mînia unui cerșetor pe care refuză să-l ajute, oprirea repetată a calului în drum, apariția unei babe pelerine, desprinderea unei roți după ce ea se urcă în căruța lui Bok, sfărîmarea definitivă a căruței în mijlocul

şoselei, trecerea Niprului noaptea cu barca podarului, sugerînd trecerea Akeronului spre iad, apoi scăparea în rîu a pungii conţinînd filacterul, suspiciunea barcagiului în privinţa naţionalităţii lui Bok şi înfierbîntata lui tiradă antisemită, un fel de preludiu prevestind atmosfera încărcată predominantă în pioasa cetate a Kievului. Din clipa aceea, Bok îşi creează o nouă identitate şi, ceva mai tîrziu, îşi va alege un alt nume, Yakov Dologushev. Duplicitatea devine formula sa de viaţă la Kiev. Umilinţele la care este supus în noile condiţii sînt cu atît mai dureroase cu cît nu-şi poate permite să reacţioneze împotriva celor care îl chinuie. Onestitatea sa nativă şi profesională îi fac duşmani din lucrătorii de la cărămidăria unde este numit supraveghetor. Descoperirea cadavrului lui Zhenia Golov pune capăt bunăstării sale relative. Dologushev redevine Bok, nu numai sub aspectul superficial al numelui, ci mai ales din unghiul renunţării la dedublare. Redevine Bok, ginerele lui Shmuel, şi totodată devine mai mult decît atîta : pus într-o situaţie excepţională, el, cel dăruit cu judecată, spirit de introspecţie şi observaţie, va izbuti, în condiţiile răsturnării valorilor, să se autoidentifice cu adevărat. Oamenii cu care vine în contact, împrejurările prin care trece din clipa arestării pînă la judecată, doi ani şi ceva mai tîrziu, reprezintă un concentrat de viaţă ce conţine toate ingredientele care-l fac să devină conştient de locul său în lume. Este viaţa la maximum de intensitate pe care Bok, în condiţii obişnuite, nu ar fi cunoscut-o, chiar dacă ar fi trăit pînă la adînci bătrîneţe. Slăbănogul şi temătorul Bok se dovedeşte a fi stăpînul unor tării sufleteşti inepuizabile pe care Malamud ni le prezintă cu o detaşare obiectivă, atît de necesară pentru a evita melodramaticul. Cu acest prilej, Bok vine direct în contact cu reprezentanţii autorităţilor, nu doar ca o forţă abstractă, ci individualizat, izbutind totodată să distingă mecanismul comportamentului fiecăruia, să devină conştient de contradicţiile şi de absurdul pe care se bazează autocraţia ţaristă, puterea totalitară, de ignoranţa pe care aceasta o întreţine cu tot dinadinsul pentru a dezbina şi a supune. Suferinţa face din Bok un umanist ale cărui trăsături dostoievskiene sînt completate de cele ale tipului activ al Nilovnei lui Gorki. Printre indivizi ca procurorul Grubeshov, colonelul de jandarmi Bodyansky, escroci religioşi ca excomunicatul preot catolic Anastasy, refulaţi şi abrutizaţi ca directorul închisorii Grubetzkoy, care nu se dau în lături de la nimic spre a-şi sluji propriile lor interese, Bok află şi un Bibikov, judecător de instrucţie, om al dreptăţii, care la rîndul său devine victima şacalilor. Bok ajunge să-i cunoască şi pe cei doi gardieni ai săi, Zhitnyak şi Kogin, ei înşişi victime ale sistemului pe care-l slujesc. Nu sînt nici buni şi nici răi, dar pînă la urmă pier amîndoi din pricina lui : Zhitnyak, cel care-i aduce o Biblie să-şi treacă urîtul, va pieri pentru că se lasă cumpărat de Shmuel pe patruzeci de ruble, înlesnindu-i acestuia o întrevedere cu Yakov în incinta închisorii. Kogin, antisemit din ignoranţă şi prin tradiţie, trăieşte o situaţie comică punîndu-l pe Bok să-i citească şi să-i recite frînturi din Noul Testament, admiţînd că niciodată nu le auzise atît de frumos rostite şi atît de grele de tîlc, ca din gura acestui evreu liber cugetător. Durerea arestării şi morţii fiului său îl umanizează pe Kogin care, la un moment dat, nemaiputînd îndura chinurile la care este supus Bok, ajunge să-l ameninţe cu pistolul pe adjunctul directorului închisorii şi este împuşcat de acesta.

Bibikov nu este singurul intelectual luminat care încearcă să-l ajute; din aceeaşi categorie face parte avocatul Ostrovsky, care îi explică starea de fapt din Rusia şi cauzele sociale care au dus la înscenarea procesului său. Bok întîlneşte omenescul

în închisoare şi în persoana deţinutului Fetyukov, uriaş cu suflet de copil, criminal coborît din galeria lui Dostoievski, care vrînd să-şi facă singur dreptate este împuşcat de gardieni. Şi, cum este şi firesc, din suita de personaje, nu lipseşte nici provocatorul, în persoana falsificatorului de bani Gronfein, ales dintre coreligionari şi din cauza căruia va fi supus la detenţie solitară. Totuşi, prin Gronfein (şi mai tîrziu prin Shmuel şi soţia sa Reisl, precum şi Ostrovsky) Bok îşi dă seama că arestarea sa nu a rămas fără ecou în lumea din afară şi lucrul acesta îl va întări în clipele cele mai grele. Malamud se dovedeşte un bun psiholog atunci cînd descrie reacţia diferenţiată pe care o provoacă acuzaţia adusă împotriva lui Bok în sînul opiniei publice. Înscenarea capătă dimensiuni din ce în ce mai monstruoase prin absurditatea crescîndă a acuzaţiilor şi prin modul prin care adevărul este înlăturat cu desăvîrşire. Declaraţiile şi scrisorile demenţiale ale Marfei Golov care încearcă să-şi mascheze crima săvîrşită împotriva propriului ei copil prin « victimizarea » unui nevinovat, sînt de-a dreptul hilare prin incoerenţa şi neverosimilul conţinutului lor. Ele sînt tot atît de groteşti ca şi visurile pe care le are Bok în închisoare, reprezentînd de fapt un alt aspect al realităţii: iraţionalul, care ajunge să tragă tot atît de greu în cumpănă. Dar Bok va izbuti să distingă în acest haos aparent necesitatea istorică şi astfel să depăşească stagiul înţelegerii contemplative, al resemnării.

Romanul lui Malamud este ceea ce se cheamă o carte bine scrisă în care elementele romanului psihologic şi ale fantasticului kafkian se contopesc armonios cu tradiţionalele trăsături ale realismului critic. Construită după tiparele clasice şi etalînd un limbaj reţinut, foarte concis, aproape de cel al unui rechizitoriu, prin care totuşi răzbate umorul ironic al scepticului, cartea lui Malamud îţi trezeşte involuntar sentimentul de ceva de mult ştiut. Şi totuşi, pe plan regional, semnificaţia ei este impresionantă deoarece în spatele alegoriei eroului din Rusia ţaristă a anilor reacţiunii din ajunul primului război mondial, putem detecta cumpăna în care se află astăzi fiecare individ a cărui demnitate este obliterată de un sistem măcinat de corupţie. Malamud încearcă să zgîlţîie conştiinţele amorţite ale compatrioţilor săi, înainte de a nu fi prea tîrziu. În cruciada sa nu se foloseşte de bici, nu se manifestă ca un adept al şocului, ci porneşte înarmat cu o profundă credinţă în om şi în valorile sale. În lumea experimentelor sterile, a cinismului şi a pesimismului morbid, acordarea premiului Pulitzer romanului *Ajustorul* constituie o victorie a realismului pe care trebuie s-o salutăm ca atare.

EDGAR PAPU

Poezia germană modernă

Din întregul corn al abundenţei, care revarsă comorile literaturii universale în cuprinsul graiului nostru, întindem mîna şi culegem fructul care, pentru moment, ne ademeneşte cel mai stăruitor, anume antologia de *Poezie germană modernă, de la Stefan George la Enzensberger*. La această alegere ne-a îndemnat o întreită raţiune: valoarea obiectului în sine, metoda competentă cu care a fost tratat, şi, în sfîrşit, calitatea artistică prin care această metodă şi-a atins obiectivul. În primul rînd, lirica modernă germană se numără printre filoanele cele mai preţioase care străbat harta mondială a literaturii din veacul nostru. Trecînd la al doilea mobil, după cum notează autorul selecţiei, cartea de faţă, prin organizarea şi amploarea ei (două mari volume) cuprinde « cea mai substanţială culegere de poezie germană, apărută în vreo limbă modernă». În sfîrşit, excelenta calitate a traducerilor desăvîrşeşte importanta realizare de cultură, ce ne solicită în prezent atenţia.

Meritul decisiv revine lui Petre Stoica, acest tînăr pasionat, dublat de un distins poet şi de un om de gust. Într-un dens studiu introductiv, de cincizeci de pagini, el învinge marea dificultate de a cuprinde în esenţă toate curentele şi orientările liricii germane din ultimele opt decenii, începînd de la naturalism şi terminînd cu « noul umanism ». Printre altele, se desprinde aci cu totul remarcabilă fineţea secţiunii de lumină pe care o practică autorul în tot labirintul expresionist şi post-expresionist. Încă şi mai demn de apreciere apare efortul continuu al discernămîntului — adevărat exerciţiu de mobilitate a concentrării mentale — din *notele bibliografice* finale, care însumează portretele artistice şi umane a nu mai puţin de 83 de poeţi germani. În cazul fiecăruia din ei, Petre Stoica ştie să ne comunice, mereu şi mereu altfel, sunetul-esenţă al trăsăturii distinctive, fără ca această operaţie istovitoare să trădeze vreo urmă de oboseală, cînd ideea, trudită, tinde să aţipească în repetiţii, în generalităţi şi în locuri comune. Caracterizarea precisă, justă, admirabilă, ca informaţie şi totodată ca judecată originală, face din aceste note bibliografice o adevărată enciclopedie a obiectului, de o utilitate incalculabilă pentru orice viitor cercetător.

Desigur, însă, că eficienţa demonstrativă a lui Petre Stoica n-ar fi atins rezonanţa ei cea mai plină fără concursul meritoriu al traducătorilor. Este vorba de următoarele nume: Ion Pillat, Marcel Breslaşu, N. Argintescu-Amza, Maria Banuş, Ion Caraion, Nina Cassian, Dan Constantinescu, Ştefan Aug. Doinaş, Veronica Porumbacu, Petre Stoica şi Ion Acsan. Selectarea acestor traducători se dovedeşte a fi tot atît de fericită ca şi aceea a poeţilor germani, prezentaţi în succesiunea lor de la Detlev von Liliencron şi pînă la Hans Magnus Enzensberger. Printre interpreţii români se numără artişti a căror pasiune faţă de cîte un nume liric german a atins intensitatea obsesiei, vădită în munca lor dăltuitoare de ani şi ani de zile pentru obţinerea unei transpuneri cît mai perfecte; aşa este cazul Argintescu-Amza cu Stefan George, al lui Dan Constantinescu cu Rilke, al lui Petre Stoica — organizatorul antologiei — cu Trakl. Ceilalţi colaboratori, începînd cu de mult pierdutul dintre noi Ion Pillat, s-au relevat de asemenea cu strălucire în traduceri din lirica universală.

Lucrarea a izbutit să prezinte atît de complet fenomenul liric german, încît nu lipseşte dintr-însul nici unul din atributele sale esenţiale. În *Poetica* de Renaştere a lui Melanchton se vorbeşte, pe urmele lui Teofrast, de trei stiluri în artă, *grande*, *humilis*, şi *medius*. Dacă ar fi să transpunem această idee la preocupările noastre, am vedea că, spre deosebire de alte lirici naţionale, de extracţie clasică, unde predomină stilul *medius*, în cea germană se afirmă mai mult *grande* şi *humilis*. Una din trăsăturile ei fundamentale este, deci, caracterul *polar*. Poezia germană modernă joacă între extreme: absorbţia naturii şi mediul industrial al oraşelor, izolarea aristocratică şi cîntecul plebeu de cabaret sau de bîlci, misterul, mitul, transfigurarea hieratică şi de-sacralizarea cinică, cu iz de disperare, cosmosul şi obiectul uzual, muzica pură şi hohotul sau strigătul, cultul frumosului şi caricatura sau grotescul, pasiunea fierbinte şi cerebralitatea didactică. Negreşit că nu există nici o literatură naţională contemporană, care, în decurs de opt decenii, să nu fi suferit o succesiune accentuată de *contraste*, dar în nici una din ele aceste constraste nu apar atît de marcat, în aspectele lor extreme, în acela de *grande* şi de *humilis*, ca în lirica modernă germană. Este o trăsătură distinctivă, pe care lucrarea de faţă o evidenţiază atît prin aparatura ei teoretică, cît şi prin îndrăzneţul radicalism al expresiilor din traducerile efectuate.

În al doilea rînd, ca realizare stilistică, fenomenul dezvoltă iarăşi un caracter cu totul original. Mai cu seamă de la Nietzsche, datorită specificului limbii, lirica germană modernă accentuează mai mult ca oriunde o trăsătură aflată, de altfel, în întreaga poezie contemporană, şi anume suprapunerea *creaţiei artistice* cu *creaţia lingvistică*. Poetul îşi plăsmuieşte nu numai gîndul în cuvinte, ci adesea îşi plăsmuieşte însuşi cuvîntul care-i numai al lui. Materialul fluid al limbii germane curge într-o continuă compunere şi descompunere de termeni. Desigur că o asemenea calitate potenţială, nu stă la dispoziţia oricui, ci numai a spiritelor creatoare, în primul rînd a poeţilor. Or, traducătorii noştri au căutat, la rîndul lor, să capteze această contribuţie lexicală a liricii germane, concomitentă şi coincidentă cu contribuţia artistică. În interpretarea lui Argintescu-Amza din Stefan George întîlnim, bunăoară, termeni ca *neadumbrite* şi *vîntire*

În altă ordine, acelaşi traducător a surprins unul din secretele vrajei melodice din versurile marelui poet renan, în rima interioară: cumplit *fior* de umbre *urzitor* »... « de tari mirezme şi *dogori* şi *sori* străini »... « năpaste *grele* ce se vor abate/ cu *stele rele* peste coperiş » (sublinierile ne aparţin). Prodigioase echivalenţe artistico-lexicale găseşte Dan Constantinescu pentru poezia lui Rilke: *străpur*, *sfînt-preamărind*, *străcînt*, *prezvonitoare*. În mod paradoxal cel mai mare dintre toţi, şi poate unul din cei mai mari lirici ai lumii, Georg Trakl, nu are o bogată invenţie lexicală. Totuşi, şi aci, Petre Stoica a găsit termeni rari sau asimilări subtile de noţiuni, ca *întomnată*, *preasuav*, *furtună-îndurare*. De altfel, în acest sens, mai toate traducerile care alcătuiesc volumul de faţă reproduc sugestiv şi exact structura verbală a liricii germane.

În sfîrşit, nu putem trece cu vederea un aspect, de astă dată numai parţial, relevat îndeosebi de poeţii mai recenţi dar de a cărui însemnătate trebuie să se ţină seama. Ne gîndim anume la motivul *revoltei*, mai precis, al revoltei cu substrat social. Este adevărat că unele din aceste accente au numai meritul sincerităţii, fără să producă ecoul adevăratei vibraţii artistice. Alteori, însă, curentul zguduitor al revoltei pătrunde în cele mai adînci şi delicate straturi ale conştiinţei, în străfundurile intimităţii ei etice, şi atunci afectează patetic sensibilitatea umană într-o poezie de nobleţa vechilor « înţelepciuni » egiptene, a unor pasaje din Biblie sau din lirica persanului Saadi. O asemenea înaltă poezie atinge Bertolt Brecht în următoarele versuri, atît de pregnant interpretate de Petre Stoica: « Mi se spune: Mănîncă şi bea! Fii bucuros că ai! Dar cum pot să mănînc şi să beau/ dacă smulg înfometatului ceea ce mănînc, şi dacă/ paharul meu de apă îi lipseşte unui însetat? ». Grandoarea etică a acestor versuri poate face cinste poeziei, din toate timpurile.

Cu transcrierea sumarelor impresii de mai sus, pe care ni le-a sugerat recenta antologie lirică, n-am cuprins nici pe departe ansamblul unui fenomen atît de extins în toate dimensiunile. Obiectivul nostru, însă, a fost altul, şi poate că l-am atins. Am dorit numai să stimulăm interesul şi curiozitatea cititorului, pentru a-i spune direct cartea ceea ce nu i-am putut spune noi.

■ PERSONALITATEA ŞI UNIVERSUL POETIC AL GABRIELEI MISTRAL

« Cea mai ilustră dintre fiicele ţării sale », Chile, Gabriela Mistral reprezintă o sinteză unică şi fericită a evoluţiei acestui continent; recipient, demn de interes, al culturilor locale — de ascendenţă antică — şi a celor mai noi, influenţate de Europa, poeta le înmănunchează graţie unui profil moral şi spiritual foarte net conturat, pentru a da la iveală diamantul negru ce reprezintă propria-i creaţie — aport restrîns ca întindere dar deosebit de profund ca valoare, la cununa de legendă a pămîntului natal. Expresie intimă, dar totală, a acestui pămînt, Gabriela Mistral este în acelaşi timp de o universalitate concludentă; iubitoare a peisajelor tropicale şi a locuitorilor lor, poeta extinde prin sublimare aceste sentimente asupra umanităţii întregi. Atît în domeniul poeziei feminine din toate timpurile cît şi în cel al creaţiei poetice naţionale (să ne amintim numai de Pablo Neruda), Gabriela Mistral are creaţii de o certă reuşită. Ca femeie îi sînt proprii tonurile de o profunzime a afectului impresionantă, fapt cu atît mai paradoxal cu cît, nefiind niciodată mamă sau soţie, nu şi-a putut permite nici cea mai uşoară slăbiciune în acest sens. Mai mult, austeritatea sfîşietoare a sentimentelor, mobilitatea sobră a gîndirii poetice şi acurateţea formei decurg şi urmează fidel conduita de viaţă a acestei atît de originale personalităţi feminine.

Născută în Vicuña, un cătun din valea Elqui, în nordul ţării, la 7 aprilie 1889, s-a stins din viaţă la New York, în 1957. Lucila Godoy y Alcayaga, autodidactă, a avut ca prime lecturi inevitabila Biblie, carte de căpătîi a acestor patriarhale aşezări, şi versurile mediocre ale tatălui ei, învăţător de ţară. Deosebit de retrasă faţă de semenii de o vîrstă, se regăseşte în frumuseţea biblică a colţului ei de ţară, cu primăvara sa veşnică, cu florile, fructele, apele, munţii, lumina, cerul şi stelele nopţii ce şi-au lăsat pentru totdeauna amprenta în configuraţia universului poetic al Gabrielei Mistral. O vom vedea revenind peste timp, obsedant, făcînd apel la acea subtilă senzaţie sugerată de suferinţă şi plăcere totodată, acea nostalgie copleşitoare pe care cuvîntul portughez *saudade* (vezi românescul intraductibil *dor*) o redă cu deosebită expresivitate şi pe care Gabriela Mistral l-a adoptat în vocabularul său poetic. În această atmosferă face, la vîrsta de doisprezece ani, primele încercări literare, parte din acestea — proză şi versuri adolescentine — fiindu-i publicate în periodicele locale.

Şcoala a fost pentru poetă — aşa cum singură o declară — un al doilea cămin. Dotată cu aptitudini pedagogice excepţionale dar împiedicată de motive pecuniare să urmeze filiera obişnuită a examenelor şi diplomelor, Gabriela Mistral datorează facilitarea acestor formalităţi profesorului don Pedro Aguirre Cerda, ulterior preşedinte al republicii de pe coasta Pacificului, căruia i-a revenit pentru posteritate meritul de a fi discernut în necunoscuta Lucila Godoy un talent explosiv şi a-i fi netezit calea spre a deveni cea care a fost Gabriela Mistral. O găsim studiind la şcoala normală din La Serena (1910) şi practicînd apoi în Antofagasta, Punta Arenas, La Cantera, Santiago. După mulţi ani care se numără cu zecile, au fost găsite printre însemnările din această perioadă ale poetei, rînduri zguduitoare, o adevărată profesiune de credinţă ce cîştigă în autenticitate datorită formei solemne de rugă în care e prezentată:. . . « Dă-mi simplitate dar şi profunzime şi ajută-mă să nu fiu complicată dar nici banală în lecţia-mi de fiecare zi. Numai aşa şcoala de cărămizi va deveni una de gînduri şi sensuri. Fie

ca entuziasmul și flacăra sufletului meu să învăluie tinda-i săracă și sala cu pereții goi. Inima mea să-i fie coloană mai înaltă iar bunăvoința, înțelegerea și răbdarea să-i dea mai clară splendoare decît columnele aurite ale școlilor bogaților »... și ale cărei idei revin, concentrate, în celebrul *Decalog* al Gabrielei Mistral.

Continua să practice acest crez la școala din Los Andes, în 1914, cînd, la concursul literar « Juegos florales » celebrat la Santiago, poetul Victor Domingo Silva citește în cadrul ceremoniei de distribuție a premiilor *Los sonetos de la muerte* (Sonetele morții), ale acestei necunoscute ce nu s-a prezentat să-și primească recompensa. Compozițiile, de o sinceritate și trăire a sentimentului rar întîlnite, făceau aluzie la o iubire neîmplinită (pentru tînărul Romelio Urreta, sinucis în 1909) ale cărei detalii reale au rămas, pînă azi, problematice. Aceste sonete constituie nu numai lansarea de mare succes a autoarei lor (debutul fusese mult anterior) ci și piatra de încercare a creației sale poetice, fundamentînd un ton de un patetism sobru, nedezmințit de-a lungul timpului de cea care a rămas « cîntăreața unei singure iubiri ».

În volumul *Desolación* — 1922 (Jale, pustiire) aceste trei sonete au fost incluse în culegerea de treizeci de piese — sub titlul *Durere* și epigraful « umbrei lui » — care alcătuiesc împreună toată povestea de iubire a Gabrielei Mistral și sînt în același timp capodopera poeziei sale. Nu cunoaștem ordinea în care aceste treizeci de poeme au fost compuse, desigur nu cea din volum, de la *Întîlnirea* și revelația bucuriei sentimentului *(Iubire stăpînă, Rușinea)* rar exprimate cu atîta forță a adevărului și naturalețea, pînă la acceptarea, după consumarea faptelor, a vieții ce nu mai oferă decît zile terne. Dintre cele patru poeme capitale ale acestei serii: *Extaz, Nocturnă, Rugă* și *Poemul fiului*, acesta din urmă le depășește, nu numai în semnificație ci și în îndrăzneală și noutate. Toate femeile care — de la Sapho la Anna de Noailles, pe continentul nostru, și de la poetele anonime ale secolului XVI pînă la Juana de Ibarbourou pe continentul american — au cîntat iubirea, s-au limitat să-i exalte fie beția și voluptatea, fie tristețea sfîșietoare; uneori tandrețea, abnegația, devotamentul, dar nici una nu s-a hazardat să privească fără mască, pentru a întrezări adevăratul sens al apropierii prin iubire de o altă ființă: nevoia de a supraviețui ! A fost nevoie de franchețea calmă, de sinceritatea față de sine și robustețea spirituală a Gabrielei Mistral pentru a privi cu ochi limpezi și a tălmăci în accente lirice instinctul maternității. Acest destin, de două ori frustrat — de sentimentul față de bărbatul iubit și față de ființa mică ce ar fi venit pe lume — și-a găsit cu noblețe o dublă rezolvare: morții celui iubit, poeta îi opune o fidelitate ce poate, fără scrupule, să fie calificată drept literară, iar sterilității — dăruire față de copiii semenilor ei și fertilitatea artistică.

De o reputație crescîndă, publică regulat în periodice de prestigiu din America de Sud și Statele Unite și-și intensifică lecturile: Dante, Ronsard, Milton, Tagore... Tot ceea ce atingea America, mai bine zis, « dragele sale Americi », cele de limbă spaniolă, suscită pentru poetă un viu interes, evenimentul decisiv al acestei epoci fiind revoluția mexicană care, izbucnită în 1910, ajunsese în faza finală, suprastructurală. Chemată în Mexic, Gabriela Mistral e primită cu vizibil entuziasm și, lucru rar în cadrul oficial, cu un entuziasm inteligent, nu numai cordial. După propriile cuvinte ale lui Jorge Edwards din prefața la colecția premiilor Nobel, vol.XL ed. Rombaldi:... « cunoașterea acestei țări într-o epocă în care revoluția își păstra încă întreaga vitalitate mai ales pe planul creației artistice, a fost pentru Gabriela Mistral de o importanță decisivă pentru că era o revoluție americanistă, indigenistă, antispaniolă. Ea proclama sfîrșitul vasalității culturale față de Europa cu acordul mexicanilor

înșiși, și îndemna la crearea unei culturi și arte diferite, originale, specific americane ». Se știe în ce măsură, mai tîrziu, de-a lungul vagabondajului ei neobosit prin toate țările lumii, poeta a păstrat o solidă — și solitară — credință colțului de țară natal. De altfel, glia și viața satului se dovedesc a fi, împreună cu cea a iubirii și a maternității una din cele mai sigure surse de inspirație, coordonate cardinale ale universului ei poetic. Această dispoziție care exista la ea în germene, încă dinaintea călătoriei sale în Mexic, s-a accentuat în mod explicabil în contact cu o realitate și un program ce-și propuneau reîntoarcerea la posibilitățile proprii și ai căror artiști — Diego Rivera, Orozco, Siqueiros, Mariano Azuela, Guzmán practicau proscripția supunerii față de modele și influențe europene, calificînd-o drept probă de colonialism intelectual. Acestei perioade fecunde îi datorează autoarea așa-numitele *recados*, un gen cu totul personal: textual mesaje, amintiri, acestea sînt (de cele mai multe ori în proză poetică, alteori în versuri) compoziții pe jumătate scrisori, pe jumătate eseuri, mai puțin confidențiale ca acelea, destinate publicisticii.

Devenită deja o figură internațională, guvernul țării sale încredințează poetei diverse misiuni de profil cultural și reprezentanțe diplomatice: Paris, New York, Roma. În 1932, numită consul la Napoli, își vede refuzată intrarea de către Mussolini care nu agreea genul acesta de femeie, cu capul bine pus pe umeri și care știe ce și cum să ceară de la viață. Rînd pe rînd, la Madrid, Lisabona, Rio de Janeiro, poeta poartă cu sine nostalgiile pămîntului său în numele căruia face oficiu de misionară. Retrasă în solitudinea de la Petropolis (Brazilia) unde deplîngea după un sfert de secol, moartea unei alte ființe dragi, un adolescent pe care-l adoptase și pe care-l diviniza, este literalmente surprinsă de vestea acordării premiului Nobel pe care-l primește la 10 decembrie 1945 chiar din mîinile regelui Suediei, și pentru care nu concurase oficial. Sărbătorită cu deosebit fast ca reprezentantă a unui întreg continent cu o carieră încă proaspătă în domeniul literelor, ceremonia se va încheia printr-un turneu triumfal în Europa. Anexată, la Paris, grupului de la *Lettres françaises*, se întoarce în țară abia cu prilejul decernării premiului național de literatură pentru ultimul său volum de versuri *Lagar* (1954), și întreaga sa activitate umanistică.

Poezia Gabrielei Mistral nu este intelectualistă pentru că nici formația sa intelectuală nu e, decît în mică măsură, livrescă. Experiența trăită și mediul firesc sînt imboldurile ce o fac să ia condeiul în mînă. De aceea și rîndurile scrise au o rezonanță fraternă, adresîndu-se fiecăruia din noi; prin candoarea sfîntă pe care cei ce s-au păstrat aproape de natură o au chiar și în înțelepciunea anilor maturi, Gabriela Mistral este o apariție puternică și unică în felul ei. Am amintit de primul volum al poetei *Desolaciòn* (1922) și de ultimul *Lagar* (1954) — titlu pe care l-am traduce mai degrabă « Rod strivit », în accepția cea mai largă a cuvîntului, decît « tescuire ». Între ele nu apare decît unul singur, în 1938, *Tale* (Tăierea copacilor). Aproape egale ca întindere, aceste trei cărți ne descoperă un univers pe cît de amplu pe atît de precis. Temele? Aceleași, etern umane: iubirea împletită cu tristețe, singurătate, detașare; natura cu peisaje urbane, rurale, maritime și amintirile legate de ele; copiii, slăbiciunea lor, veșnica lor atracție ca și promisiunea pe care o poartă cu ei: împlinirea dorinței de a ne continua, de a nu dispare din viața și sufletul celor din jur; călătorii, țări văzute și simțite, iubite, părăsite, regretate. Ceea ce poeta numește « materias », am zice mai degrabă *substanțe*, este tot ceea ce ne înconjoară, ne face să trăim și să simțim că-i așa: aerul, apa, pîinea, sarea, sărutările (« Intimitatea cu materia este sensibil prezentă în toată opera doamnei Mistral — va spune Paul Valéry —; cînd subliniată, cînd delicat sugerată, nu există poem

în care esenţa lucrurilor să nu fie viabilă »); oamenii: artişti sau pescari şi întreaga galerie de femei în căutarea unui ideal, nenumărate faţete care, atîtea cîte sînt, o reprezintă pe însăşi autoarea lor — « *la cuenta mundo* », « la *patiloca* »: « povestitoarea lumii », «cea care colindă ca o nebună »; şi, peste toate, cu constanţă la ea, ca şi la toţi cei ce poartă în vene o picătură de sînge spaniol, acea prezenţă nocturnă — luna, acest soare palid de noapte ce dă actului trăirii o şi mai mare splendoare. Strălucire, ce se stinge de-a lungul timpului şi a celor trei volume de versuri, pe măsură ce însăşi poeta păşeşte lin spre ţărmul în care pornirile năvalnice, juvenile se sting şi ele, parcurgînd cercurile înţelegerii: elanul şi fervoarea, acceptarea, detaşarea.

Într-adevăr, cea care începe prin a ne povesti cum şi-a « întretăiat cărarea vieţii cu iubitul » şi cum « iubirea (mea) nu înseamnă jerba îndărătnică şi mizeră a trupului (meu); ea stă în sărutul şi nu în buzele (mele), în glasul sfîşiat care te cheamă », ajunge spre sfîrşitul volumului, o dată cu dispariţia fiinţei iubite, s-o confunde, s-o uniformizeze cu tot ceea ce îi e apropiat şi cald: « în culoarea verde a mării, şi în munţii cu piscuri semeţe, eşti peste tot ca şi-n tainiţele inimii mele ». Timpul îşi urmează opera, implacabil, făcînd-o pe poetă să declare: « Mi-e ruşine că totuşi trăiesc, că nu te pot uita, dar nici nu alerg să te regăsesc ». Poemul final al primului volum, *Seninătate*, pare că aduce împăcarea cu sine. Surîzînd blînd, poeta are ochi acum şi pentru « izvorul ce aleargă, şi pentru copiii ce se joacă »: viaţa şi-a reluat drepturile. Aceasta e trama unicei poveşti de iubire a Gabrielei Mistral, al cărei tezaur de simţire se va revărsa de acum înainte asupra semenilor, prin faptă sau creaţie. După mulţi ani, cînd poeta, o dată îndeplinită datoria faţă de umanitate, va cugeta retrasă în sine la sensurile vieţii, conştientă de altfel că sacrificiile nu au fost vane, va lăsa totuşi să fluture un accent de regret în faţa neîmplinirii ei ca femeie (*Cupa*). Dăruirea sa totală o va fixa în imagini plastice de o expresivitate şi o mobilitate cu totul originală în *Dansatoarea*. În legătură cu această dăruire, am încercat o adevărată surpriză în faţa anumitor comentatori care îi atribuie poetei epitetul « mistică ». Ni se pare curioasă apropierea acestuia cu femeia sigură de ea ce declară: « Mă gîndesc la acel Dumnezeu teribil şi îmbătat de forţa lui pe care l-am cîntat uneori, şi care nu există ! » Ca orice femeie, ca orice om ce simte setea de pîine şi iubire, de a avea pe cineva aproape şi a şti că e necesar cuiva, Gabriela Mistral invocă o fiinţă ideală, întruchiparea însăşi a căldurii umane, a frumosului. Tonul religios ce i se atribuie nu e, desigur, cel al unei poete ortodoxe sau heterodoxe, ci aparţine unei dispoziţii temperamentale care o împinge nu numai să ia viaţa foarte în serios ci să-şi pună, ca toţi marii creatori, întrebări asupra rostului şi orientării ei, şi asupra enigmei ei de nepătruns, asupra precarităţii şi duratei posibilei persistenţe după ce îşi va fi pierdut forma sub care noi o percepem. Ceea ce nu implică de loc la poetă o atitudine mistică, ci mai degrabă una foarte firească. Sau, în orice caz poate fi vorba de un misticism de sens invers, aşa cum Paul Valéry caracteriza *Cîntecul sîngelui*, văzînd în poetă « o mistică fiziologică (!) care îşi traduce exaltările în termeni lirici dar foarte realişti mergînd pînă la duritate ».

Am putea să ne întrebăm acum: în ce constă originalitatea şi valoarea (ce i-a adus premiul Nobel) ca şi puterea de atracţie a poeziei, de altfel, de loc vastă ca întindere, a Gabrielei Mistral? Pentru că, dacă temele ei sînt aceleaşi — omeneşti — nici forma de prezentare a lor nu constituie o revoluţie şi nici măcar o noutate, deşi nu se lasă constrînsă de regulile clasice. Pînă şi arbitrariul îi lipseşte: Gabriela Mistral care, într-o epocă de inventivitate fără frîne, ar fi putut să-şi creeze un sistem personal, nu a făcut-o, şi aceasta este încă una din

raţiunile succesului său. Tot Paul Valéry o subliniază: «Anticiparea calculată a uimirii cititorului nu încape în recipientul în care sînt generate poemele D-nei Mistral; ea nu speculează efectele hazardului asociaţiei de idei şi ale dezordinei ce se poate — pe hîrtie — impune funcţiilor obişnuite ale limbajului». Lecţia pe care ne-o oferă poezia Gabrielei Mistral este cea a formei care răspunde în permanenţă meandrelor conţinutului. Niciodată, chiar cînd are aparenţa unei regularităţi (strofe, versuri, rime) creaţia ei nu sugerează ideea de prefabricat. O poezie simplă şi foarte filozofică pe care am putea-o apropia de cea a unui mare nume — poet şi filozof — al literelor spaniole, care a fost Unamuno, prin acelaşi dispreţ pentru ornament, afirmarea voinţei cu orice preţ, ce nu ignoră însă sinceritatea unei litanii sfîşietoare, de iz folcloric.

Există totuşi un element inedit, tipic, care o caracterizează şi de astă dată, în întregime. E vorba aproape de un paradox: cea care a gustat cu atîta plinătate frumuseţea (a se face abstracţie de perimarea semantică a acestui cuvînt) lumii, nu o numeşte niciodată ca atare. Şi nu din afectare sau principiu, lucru de care era incapabilă, ci pentru că ochii săi văd lumea prin cu totul altă prismă — cea a *adevărului*. Acesta este pentru ea însăşi modul de reprezentare al firii, percepută nu ca unicitate şi nici ca abstracţie, ci ca realitate multiplă şi diversă. De pildă: *pîinea* a albă-aurie şi invită prin contur şi aromă; trecem, prin decalaj, în inconştient şi instinctiv: aceeaşi pîine aminteşte de prînzurile de lîngă vatra copilăriei şi chiar de sînul matern; în timp şi spaţiu: senzaţiile atît de intime provocate de aceleaşi însuşiri ale pîinii, în diverse împrejurări; în memorie: prietenii, oamenii asociaţi ritului cinei. În fine, pentru a nu împinge la infinit acest proces de disociaţie, pîinea din mîinile ei rămîne cea a lumii întregi, care-i redă toate elementele vieţii trăite atît de intens, îi redă propriul său eu, cel trecut şi cel ce va să fie. Iată pînă la ce înalt grad de abstractizare duce Gabriela Mistral o simplă senzaţie de atingere a unui obiect. Poate fi văzut aici un procedeu dar în nici un caz un escamotaj, pentru că în viaţă ca şi în arta sa, unul din punctele cruciale de conduită ale Gabrielei Mistral a fost onestitatea.

Cea care a consacrat o versiune nouă a eternului feminin: dăruire, blîndeţe, seninătate, stîrnind admiraţie contopită cu respect, iradia, aidoma unei «Walkirii montane a Americii», un farmec grav. «Cuvîntul ei era liniştitor şi se impunea chiar şi celor ce nu-i împărtăşeau credinţele. Din apropierea faţă de ea, ieşeai întotdeauna mai bun şi mai bogat» (Alfonso Reyes).

Gabriela Mistral a fost o călătoare neobosită; cunoscătoare a culturilor străine, artistă universală, a acţionat mereu ca un ferm avanpost al lumii şi epocii ei americane. Viaţa întreagă a subliniat importanţa şi necesitatea unei culturi tot mai elevate care să scuture un văl de pulbere de pe ochii milioanelor de locuitori ai Americii australe, văl ce mai putea fi tolerabil, sau cel puţin explicabil, în epoci anterioare în care aceste popoare însă se formau, necunoscîndu-şi menirea, dar nu în vremea noastră cînd ele reprezintă o realitate copleşitoare. Dacă, pentru cultura continentului şi a lumii hispanice, Gabriela Mistral este o figură stelară, pe planul conştiinţei umanistice universale imaginea poetei devine un simbol patetic ce invită la căutarea contactelor, la dăruirea — în sensul cel mai nobil — pînă la confundarea cu semenii: «Vorbeşte-le fraţilor tăi blînd şi veghează ca vocea ta să se stingă încet, contopindu-se cu a lor pînă ce vor uita că ai existat, dar vei trăi prin ei. Vei fi aidoma crengii ce nu mai păstrează urmele fructelor pe care le-a lăsat să cadă, împlinită... Căci pînă şi oamenii cei mai practici, cei mai hapsîni, ce se vor cel mai puţin interesaţi de visurile şi cuvintele tale, ştiu şi ei că visul nu are preţ şi sfîrşesc prin a-l accepta *în tăcere* pe visător...»

Gestul de valoare socială, umană şi culturală al Gabrielei Mistral este elocvent. Pe lîngă el, în amintirea noastră rămîne însă şi omul: femeia surîzătoare în gravitatea sa, cu aerul de nobleţă naturală, cu vocea caldă, grea de sensuri, cu mîinile permanent întinse către oameni, care, aidoma zeiţei Demeter-Ceres, cea încoronată de spice şi roade, îşi trage seva din vechiul pămînt, pentru ca prin ea, s-o dăruiască oamenilor.

LIANA DUMBRAVĂ

■ ION PILLAT ÎN LIMBA MAGHIARĂ

În ultimii ani, editura *Európa* şi-a mărit bogatul repertoriu de traduceri din literatura universală, prin seria volumelor cuprinzînd, pe lîngă un număr impresionant de prozatori, şi cîţiva poeţi români: Macedonski, Arghezi, Blaga şi Ion Pillat [1].

Activitatea acestor poeţi — evident nu întreagă, dar selectată spre a le reliefa îndeajuns personalitatea — nu ar putea fi cunoscută de către cititorii maghiari, fără contribuţia valoroasă a lui Domokos Sámuel, prefaţatorul cărţii. De altminteri, tot Domokos Sámuel a scris şi prefeţele celorlalte cărţi de poezie românească apărute la Budapesta.

Prefaţa volumului, editat în condiţii grafice lăudabile, pe lîngă portretizarea lui Ion Pillat făcută cu deosebită competenţă, învederează şi meritul constînd în strădania de a uşura pe toate căile, cunoaşterea de către cititor, a unui scriitor străin. De pildă, comparaţia Pillat-Babits Mihály, o găsim întru totul justă. Amîndoi, buni cunoscători ai literaturii universale, au iubit lumea antichităţii, ea lăsînd în opera lor multe şi serioase vestigii. Dacă volumul *Ţărm pierdut*, bunăoară, e un patetic imn de preamărire a Eladei, în opera lui Babits sînt poezii ca: *Reccanati* (locul de naştere al lui Leopardi), *Héphaisztos*, *Dante*, *Zrinyi Velencében*. Pe de altă parte, cei doi poeţi, Pillat şi Babits, cîntă cu egală ardoare cerul ţării şi al locului lor natal: *Pe Argeş în sus* — Recitativ. Apoi, lucru ciudat, *Pictor Ignotus* e titlu de poezie şi la unul şi la celălalt. Atît Pillat cît şi Babits au tradus enorm. Poetul maghiar, cu versiunea maghiară a *Divinei Comedii* cucerise premiul San-Remo.

Domokos Sámuel menţionează diferitele etape ale operei lui Pillat — faza de început, macedonskiană, deci simbolistă, cea tradiţionalistă şi, în fine, faza de clasicism — alegînd din volumele respective piese care să caracterizeze fiecare din aceste epoci evolutive. Opinia critică, Domokos o găsea formulată în izvoare mai vechi sau mai noi, citînd nume ca Eugen Lovinescu, George Călinescu, Ov. S. Crohmălniceanu, Aurel Rău. Munca de regizorat — am zice — Domokos a dus-o la îndeplinire cu deosebită pricepere, atribuind spre traducere poezii sau aproape volume întregi din cele ce constituie antologia de faţă, unor poeţi vădind aptitudini potrivite rolului în care au fost distribuiţi. Szemlér Ferenc, de pildă, cel mai vechi traducător al lui Pillat, se prezintă cu un mare număr de poezii din anii începutului:

---

[1] Pogány *álmok* (Visări păgîne), Európa könyvkiadó, Budapest 1966.

volumele *Casa amintirii*, *Visări păgîne*. Pentru *Tărm pierdut* și *Satul Minervei*, culegeri inspirate din vremea antichității unde autorul e mai interiorizat, a fost folosită munca lui Gáldi László, poet de vastă cultură, cu predispoziții spre meditare. Pillat e tradus, apoi, în ce are el mai caracteristic din volumul *Pe Argeș în sus*, — de către Áprily Lajos, eminent poet. Realizările acestuia se situează la un înalt nivel artistic. Ar fi suficient să amintim numai poezia *Străinul*, unde se păstrează întocmai cîntecul din original, cum și alexandrinul de 14 și 13 silabe. Dacă ne-ar permite spațiul, am întreprinde o paralelă între versiunea lui Áprily și cea germană din volumul *Ion Pillat Ausgewählte Gedichte* (Jena und Leipzig, 1943). (Traducători: Konrad Richter și Bernhard Capesius). Ne rezumăm la un singur vers: *Sclipește Rîul Doamnei înspre apus, o clipă*...

La Áprily citim: *Nyugat felé folyónk megcsillan villanásra* (Spre apus rîul nostru strălucește ca un fulger). În germană, versul sună: *Dort im Westen blitzen des Rîul Doamnei Wellen* (Acolo la apus lucesc valurile Rîului Doamnei).

Ion Pillat, traducător al poemului *Anabasis* de St. John Perse, dădea următoarea lămurire: « Am încercat să fiu înainte de toate credincios operei traduse, păstrînd — pe cît posibil — nu numai sensul și intențiile (adesea sibiline) ale poemei, nu numai mișcarea, ritmul și metrul, dar pînă și tonul și textura verbală a originalului (sunete, aliterații, asonanțe, opacitatea și transparența, duritatea sau moliciunea, greutatea sau ușurința fiecărui cuvînt) ». Un mod de a lucra ca acesta îl aflăm la fiecare pagină a prezentei antologii. De pildă: *Stanțe pe un motiv de Ronsard*, *Elegie în fața mării*, *Păstor ionian* (Gáldi László); — *Ultimul centaur*, *O icoană* (Jékely Zoltán); — *Septembrie*, *Cucul din Valea Popii*, *Artă poetică*, *Post mortem* (Áprily Lajos); *Poetul* (Szemlér Ferenc); *Cîntecele Stepei* (Garai Gábor).

Evident, *berlina* din *Aci sosi pe vremuri* (« Berlina legănată în lanuri de secară ») nu poate sub nici o formă avea drept echivalent maghiar, expresia: « a nagy berlini kendö » (mare basma berlineză). Greșeala e îndreptată, în alt loc, de Takács Tibor. La tînărul poet care ne-a vizitat țara mai acum cîțiva ani, versul *In berlina foșnind surd pe frunza moartă* (Elegie), devine *És a batár halkan jár a holt levélen* (« Berlina trece ușor pe frunza moartă »). Echivalentul berlinei, așadar, e « *batár* ». Altă nepotrivire de corespondențe: « Călușari », tradus prin « kaluser ». Un astfel de joc, tipic românesc, nu cred să existe la unguri. Seva poeziei lui Pillat trăgîndu-se mai ales din folclor, cu idiomuri des întîlnite, e fatal să se întîmple erori.

Volumul antologic *Pogány álmok* (« Visări păgîne ») îl considerăm, peste orice mici rezerve, o realizare lăudabilă a colectivului de traducători, pe lîngă poeți maghiari de la noi, în bună parte poeți din Ungaria.

PETRE PASCU

■ CONSIDERAȚII ASUPRA DREPTULUI DE AUTOR

Evoluția dreptului de autor în decursul veacurilor se confundă cu ideea de libertate a autorilor operelor de creație intelectuală: literară, artistică, științifică, în înțelesul nu numai a unei libertăți de gîndire, dar și a obținerii unui statut social și juridic care să le asigure prin publicarea operelor, independența materială atît de necesară muncii de creație, prin remunerarea justă a acestei munci.

Această evoluţie a urmat o cale ascendentă, dar sinuoasă şi aridă, plină de nenumărate obstacole în parcurgerea ei, identificîndu-se cel mai adesea cu evoluţia însăşi a culturii şi civilizaţiei popoarelor.

Vechea Grecie şi Roma antică n-au cunoscut dreptul de autor dintr-un complex de cauze de ordin psihologic şi social, din care desprindem dificultatea reproducerii operelor intelectuale, copiate de sclavi, şi a lipsei conştiinţei autorilor asupra dreptului personal de proprietate a creaţiei lor, motiv pentru care plagiatul era în floare, în lipsa oricărei sancţiuni juridice; autorii se bucurau numai de protecţia persoanelor influente şi bogate, care le asigurau existenţa.

Această situaţie de dependenţă a autorilor operelor de creaţie s-a menţinut în Evul mediu pînă în pragul timpurilor moderne prin sistemul arbitrar şi despotic al privilegiilor acordate de suverani, prinţi, duci, în ţările occidentale, pentru ca operele să poată fi tipărite. Miraculoasa invenţie a tiparului şi a gravurei a creat pe editori, ca intermediari naturali între autor şi public, dînd un avînt extraordinar literilor şi artelor. Rolul editorului — prin privilegiul acordat şi acestuia — primează însă faţă de autor în luarea de contact cu publicul, editorul dispunînd după placul lui de opera autorului şi mai ales de dreptul la retribuirea muncii sale de creator.

Adevărata emancipare a autorilor de servitutea privilegiilor şi din încătuşarea sa de către editori este datorită filozofilor Locke în sec. XVII şi Emanuel Kant în sec. XVIII care ridică la rang de principiu axiomatic libertatea de gîndire şi de acţiune a autorului în comunicarea ideilor sale publicului, afirmînd cu tărie dreptul acestuia de a dispune de opera sa şi reducînd pe editor la funcţia firească de simplu intermediar între autor şi public. În acest chip, personalitatea autorului iese în evidenţă şi raporturile dintre autor şi editor tind spre normalizare, cel dintîi ne mai fiind cu totul la remorca editorului. Este acum rolul juriştilor de a acorda drept de cetate acestor generoase şi juste principii în sfera protectoare a legii prin normele legale care se ocupă de dreptul de autor şi de contractul de editură, dînd ocrotire juridică autorilor sub forma mai puţin evoluată a proprietăţii literare, artistice şi ştiinţifice.

Revoluţia franceză desfiinţează ultimele vestigii ale privilegiilor, dar nu repune cu suficientă energie pe autor în drepturile sale.

Deabia în secolul al XIX-lea ia naştere doctrina propriu-zisă a dreptului de autor şi se desăvîrşeşte în sec. XX, doctrină pe care o vom schiţa mai jos în liniile sale esenţiale, căutînd să degajăm fundamentul şi natura sa intimă. Sîntem în epoca în care schimburile de idei de la un popor la altul pe plan internaţional devin tot mai frecvente, pentru a căpăta un caracter universal. Această epocă coincide cu recunoaşterea internaţională a dreptului de autor prin asimilarea autorilor străini cu cei naţionali pe plan intern, în ceea ce priveşte drepturile lor; mişcare socială şi juridică ce începe din sec. XIX, fiind susţinută de scriitori de mare autoritate ca Balzac şi Victor Hugo, şi se cristalizează în sec. XX prin convenţiile şi acordurile internaţionale dintre naţiuni. Internaţionalizarea dreptului de autor pune stavilă violării acestui drept — prin plagiatele scrierilor şi contrafacerile operelor de artă — şi pregăteşte condiţiile unei viitoare unificări a legislaţiilor interne privind dreptul de autor.

În concepţia modernă a dreptului de autor, dezvoltată mai ales în sec. XX, drepturile de autor au la bază ideea caracterului personal al operei de creaţie zămislită de personalitatea creatoare a autorului, şi se traduce prin prerogative de ordin moral sub denumirea de drepturi intelectuale sau morale ale autorului şi prerogative de ordin pecuniar derivînd din existenţa dreptului autorului asupra produsului muncii sale de creaţie intelectuală, sub forma unei drepte retribuţii.

Dreptul moral sau intelectual al autorului este în afară de comerț, căci nu se poate concepe aprecierea în bani a valorii operelor de creație, iar pentru a demonstra plastic această afirmație este destul să ne gîndim la operele unor mari creatori ca Beethoven, Michel-Angelo sau Shakespeare, a căror pierdere n-ar putea fi răscumpărată cu tot aurul din lume. Acest drept menține o legătură constantă între creator și opera sa, el avînd atributul suveran de a decide sau nu publicarea, modificarea sau chiar repudierea operei ; de asemenea de a pretinde ca opera lui să fie respectată de terțele persoane, care nu-i pot aduce nici o modificare sau alterare, legea ocrotind acest drept al autorului prin sancțiuni administrative, civile și penale.

Conținutul economic al dreptului de autor îi dă în același timp acestuia dreptul de a trăi din munca sa, drept învederat prin prerogativele: de a reproduce și difuza opera și de a reprezenta sau executa opera (muzicală, dramatică, etc.)

În stabilirea statutului juridic al dreptului de autor legiuitorul nostru avea de ales între concepția de protecție a personalității autorului care stă la baza convenției internaționale de la Berna din anul 1886 și aparține în special țărilor latine în frunte cu Franța și concepția anglo-saxonă, în care prevalează drepturile publicului și pune deci accentul pe opera însăși [1]. Regimul nostru juridic caută să stabilească un echilibru între drepturile autorului care țin de protecția personalității lui, manifestat prin dreptul moral sau intelectual pe care-l reflectă însăși creația operei — și drepturile publicului în această materie, izvorîte din publicarea operei.

Revenim asupra importanței expresiei, a formei care individualizează o operă. Prin publicarea operei, ideile exprimate de autor intră în patrimoniul colectivității. Aceste idei pot fi receptate de spiritul altuia și să reapară în noi opere sub altă formă, care trebuie însă să fie proprie noului autor, pentru a da operei sale o individualitate distinctă de opera din care a cules ideile. În cazul cînd forma în care este expusă noua lucrare nu diferă în mod esențial de aceea care a inspirat-o, ci rămîne în substanță aceeași, lucrarea nouă poate fi considerată un *plagiat*, pentru că a reprodus o operă, fără o nouă muncă intelectuală, într-un scop lucrativ.

Reproducerea operelor literare, artistice, muzicale sau dramatice, precum și înregistrările directe pe discuri, benzi de magnetofon etc. (asimilate tipăririi operelor de creație intelectuală) sînt rezervate exclusiv autorului și interpretului, ele neputînd fi făcute fără consimțămîntul lor. Însă interpretul, avînd calitatea de *auxiliar* al creației literare și artistice, deși are un drept propriu ca « autor al rolului său », nu poate beneficia de o asimilare completă în drepturile sale de interpret cu autorul a cărui operă o interpretează, căci dreptul interpretului este numai înrudit sau « *vecin* » cu dreptul autorului. Deci întinderea dreptului interpretului este mai restrînsă decît aceea a autorului, nu are o autonomie deplină, dat fiind strînsa dependență a interpretului de opera dramaturgului sau a compozitorului, care poate, pînă la un anumit punct, să dirijeze interpretarea prin directive obligatorii pentru interpret. Procesul celebrului dirijor vienez Furtwängler în apărarea dreptului său de interpret al simfoniilor lui Beethoven, desfășurat înaintea instanțelor judecătorești din Paris care i-au dat cîștig de cauză

---

[1] La Conferința de la Stockholm (iulie 1967) la care a participat și Statul nostru, s-a adoptat convenția pentru înființarea Organizației Mondiale a Proprietății Intelectuale (O.M.P.I.) avînd ca obiect protecția operelor literare și artistice pe plan internațional, punîndu-se astfel bazele unei noi înțelegeri internaționale în acest delicat domeniu al dreptului de autor asupra proprietății intelectuale.

după două decenii de luptă judiciară, terminată prin decizia Casației franceze din 1964, a impulsionat și el într-o oarecare măsură stabilirea întinderii drepturilor interpreților prin convenția de la Roma din 26 octombrie 1961 asupra protecției artiștilor, interpreților și executanților, la care au aderat pînă în prezent multe state din Occident.

O altă problemă în cadrul dreptului de autor este aceea a statutului juridic al traducătorilor și s-a încercat chiar o asimilare a interpreților cu traducătorii. Dar această asimilare nu este posibilă, fiindcă în timp ce traducerea are « o identitate proprie față de opera tradusă, cu toată legătura de dependență care subordonează pe traducător autorului, interpretarea face în mod necesar corp comun cu drama sau partitura: ea nu poate fi detașată» (H. Desbois: Les droits des acteurs et des artistes sur leurs interpretations, Recueil Dalloz, 1964; 38e cahier).

Traducerea (despre care s-a discutat îndelung în această revistă) constituie o muncă intelectuală asemănătoare creării unui portret după original, constînd în transformarea formei exterioare a operei, fără a sacrifica ideea inspiratoare, muncă ce face parte din familia operelor spiritului, avînd o formă, o valoare și imperfecțiuni ce-i sînt proprii.

După ce am schițat într-o scurtă sinteză evoluția și conținutul dreptului de autor, atît cît ne permite aici spațiul, ne vom ocupa acum, în concluzie, de perspectivele dreptului de autor.

Opera de creație intelectuală se naște și se dezvoltă în mediul înconjurător în care autorul creează, deci, în general, în sînul poporului său. Dar puterea de expansiune a ideilor exprimate, care nu cunoaște bariere, face ca operele, prin mijloacele de difuzare perfecționate de astăzi, să treacă ușor granițele țării în care au fost realizate, vărsîndu-se în patrimoniul comun al umanității. Se poate vorbi deci, fără greșală, de caracterul internațional al operelor spiritului, de universalitatea ideilor care fundamentează operele intelectuale, pentru că fiecare popor are rolul său în dezvoltarea culturii și civilizației, indiferent de concepțiile politice diferite ale statelor respective.

Încă în secolul trecut, criticul Brunetière semnala în *Discours de combat*, « pericolul de a te închide în tine și în frontierele propriei tale țări ». Operele de creație care înfruntă trecerea timpului sînt destinate întregii omeniri. În acest sens, Horațiu, încă acum două mii de ani, în una din cele mai frumoase ode, elogiază caracterul nemuritor al operei sale: « am ridicat un monument mai durabil ca bronzul și mai înalt decît piramidele, pe care nu-l poate distruge fuga timpului ».

EMIL PUȘCARIU

■ GHEORGHI SAVA RAKOVSKI

În calendarul comemorărilor UNESCO din anul 1967 se află la loc de frunte poetul, publicistul, istoricul, filologul și mai presus de toate revoluționarul bulgar Gheorghi Sava Rakovski, de la a cărui moarte s-au împlinit de curînd 100 de ani. Patriarhul revoluției bulgare, cum a fost numit de istoricii din țara sa, s-a născut în anul 1821, în orășelul Kotel de la poalele Balcanilor, în care se păstra tradiția de luptă a unor mari fruntași ai Renașterii bulgare. De aci venise, găsind adăpost la București, Sofronie, cel care pusese bazele beletris-

ticii bulgare prin pitoreasca sa autobiografie scrisă la Bucureşti şi tipărise prima carte în limba poporului său, în 1806 la Rîmnicu-Vîlcea. De aci plecase unchiul lui Rakovski, Gheorghi Mamarcev, cel care alcătuise în Ţara Românească cunoscutul batalion de voluntari, în fruntea căruia luptase în războiul ruso-turc din 1828—1829, şi cu care, trecînd la sud de Dunăre, încercase să dezlănţuie o răscoală în ţara sa. În sfîrşit, tot din Kotel venise să înveţe carte la Bucureşti Petru Beron, cel care a tipărit la Braşov în 1824 primul abecedar bulgar şi care încerca să introducă în Bulgaria învăţămîntul modern, lancasterian.

De aci a plecat şi Rakovski. După studii făcute la Constantinopol şi Atena, la 20 de ani, Rakovski pune bazele unei societăţi revoluţionare şi încearcă să pornească de la Brăila, în 1842, în numele solidarităţii balcanice, o răscoală antiotomană. Este începutul activităţii sale revoluţionare, făcut la noi în ţară. De aci înainte, ori unde ar fi activat, Rakovski a fost strîns legat de România şi de poporul român. Rakovski a simţit sprijinul opiniei publice româneşti în momentul cînd acum, la prima încercare, a fost făcut scăpat de autorităţile româneşti, în ciuda unei sentinţe de condamnare la moarte. Mai tîrziu, reluînd lupta revoluţionară, cutreieră Balcanii, în fruntea unei cete de haiduci şi, în timpul războiului Crimeii, este silit să-şi părăsească ţara, pe care nu avea s-o mai vadă niciodată. Revine la Bucureşti şi schimbînd spada cu condeiul, el caută să-şi trezească poporul la luptă pe calea scrisului. Unii istorici literari au văzut în opera din aceşti ani a poetului romantic bulgar ceva din atmosfera Văcăreştilor, a lui Sihleanu, Creţeanu sau chiar o anumită influenţă a lui Bolintineanu, Cîrlova şi Eliade Rădulescu. Urmărit de autorităţile otomane, Rakovski pleacă la Novi Sad unde publică ziarul *Bălgarska Dnevniţa*, dar poliţia austriacă îl expulzează. Revenit pentru a treia oară la noi, Rakovski se stabileşte în toamna anului 1857 la Galaţi. Cunoaşte lupta poporului român pentru unire şi, după modelul ziarului *Steaua Dunării*, care apărea şi în limba franceză la Bruxelles, vrea să înfiinţeze un organ de presă similar. Dacă nu izbuteşte, reuşeşte în schimb să-şi facă aici numeroşi prieteni printre care Mihail Kogălniceanu, C. A. Rosetti ş.a. Urmărit mereu de autorităţile otomane, Rakovski, după un scurt popas la Odesa, se stabileşte la Belgrad, unde-şi tipăreşte cunoscutul său ziar *Dunavski Lebed*. În speranţa unui apropiat război serbo-turc, Rakovski creează aci, în 1862, Legiunea bulgară şi alcătuieşte Planul de eliberare a Bulgariei, dar curînd şi aceste speranţe se prăbuşesc. După unele călătorii şi crearea unor legături la Cetinie şi la Atena, Rakovski s-a stabilit în 1863 — şi de astă dată definitiv — în România. Apreciat de domnitorul Cuza şi de istoricul şi filologul B. P. Hasdeu, Rakovski scoate în 1864, la Bucureşti, ziarul său româno-bulgar *Băduştnost-Viitorul*. « România — scria Rakovski — a fost pentru naţiunea bulgară un azil liber şi inviolabil, iar casa ţăranului român a fost deschisă bulgarului cu cea mai mare ospitalitate ». Apariţia acestui ziar a fost salutată în frumoase cuvinte de C. A. Rosetti în ziarul său *Românul* şi în general de toată presa românească. În « Aghiuţă », Hasdeu, referindu-se la formatul foarte mare al acestui ziar, nota: « Amicul nostru dl. Rakovski a scos numărul întîi al foii sale bulgaro-române, Viitorul. Formatul acestui jurnal fiind colosal în alăturare cu celelalte foi ale noastre, avem tot dreptul a zice că dl. Rakovski are un foarte mare Viitor. » Hasdeu colaborează chiar la acest ziar susţinînd reformele lui Cuza, ca şi Rakovski, care scria în ajunul reformei agrare: « Poate oare ţăranul român să aibă dragoste de ţară, cînd el nu-şi are ţara sa proprie? Cînd nu-şi are vatra părintească?. . . Noi credem că nu este posibil să existe vreun român. . . care să spună că ţăranului nu trebuie să i se dea pămînt. . . să fie liber şi cu drepturi egale. . . » Colaborarea cu Hasdeu a continuat apoi pe plan ştiinţific. În revista

sa *Bălgarska Starina*, care apărea la Bucureşti în 1865, Rakovski vorbeşte de vechile legături dintre cele două popoare şi arată că numele primilor voievozi români apar însoţite de frumoase epitete în baladele populare bulgare.

În România, Rakovski a publicat o serie de lucrări de filologie şi mai ales de istorie, a căror valoare s-a păstrat în parte pînă astăzi. Pe plan literar, Rakovski a pus în literatura bulgară bazele poeziei revoluţionare. Poemul său *Drumeţul Codrului*, apărut în 1857, a fost multă vreme cartea de căpătîi a tineretului bulgar. Lucrările sale în proză sînt străbătute de un patos revoluţionar nemaiîntîlnit pînă la el. De altfel nici unul dintre marii fruntaşi ai mişcării revoluţionare bulgare, nici Karavelov, nici Levski, nici Botev chiar, nu s-au bucurat încă din timpul vieţii lor de faima şi prestigiul pe care l-a avut Rakovski în faţa contemporanilor săi.

Tot la Bucureşti şi-a desfăşurat Rakovski şi activitatea sa revoluţionară, sprijinit de Alexandru Ion Cuza şi mai tîrziu de numeroşii săi prieteni Mihail Kogălniceanu, Ion Brătianu, C. A. Rosetti ş.a. De aceea, în toate sesiunile ştiinţifice organizate cu prilejul comemorării acestui centenar în R. P. Bulgaria, şi în toate expunerile şi publicaţiile ce au apărut cu acest prilej în multe ţări, activitatea lui Rakovski în România şi sprijinul pe care l-a găsit aci lupta pentru libertate a poporului bulgar pe care acesta a condus-o, s-au bucurat de cele mai frumoase aprecieri. Rakovski a fost unul dintre pionierii prieteniei românobulgare şi al colaborării multilaterale a popoarelor din Balcani.

CONSTANTIN N. VELICHI

Printr-un decret al Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. «pentru activitate îndelungată şi rodnică de traducere a literaturii sovietice în limbile lumii întregi», au fost decoraţi cu Ordinul «Znak Poceta» o serie de scriitori străini. Printre cei decoraţi figurează: Rafael Alberti (Spania), Pierre Gamara, Elsa Triolet, Jean Catala (Franţa), Paul Wins (R.D.G.), Robert Daglish, Jack Lindsay (Anglia), Atanas Dalcev, Mladen Isaeev, Anghel Teodorov (Bulgaria), Irji Taufer, Magda Tokaciova, Zora Esenskaia (Cehoslovacia), Jerzy Jendziewicz, Leopold Levin (Polonia), Desanka Maximovici, Mile Clopcič (Iugoslavia), Einaar Tomassen (Danemarca), precum şi scriitorii români George Lesnea, Tatiana Nicolescu şi Tamara Gane

Corectura: LIDA IGIROŞIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

PREZENTAREA TEHNICĂ:
S. CIUBOTARU

Secolul20

REDACŢIA: CALEA VICTORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAŢIA: ŞOSEAUA KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREŞTI

Lei 10

43 804